

Gobernador Consitucional del Estado de Oaxaca
Heladio Ramírez López

Secretario de Desarrollo Económico y Social
Raúl Santiago Valencia

Secretario de Planeación
Felipe Martínez López

Director General del Instituto Estatal
de Educación Pública en el estado de Oaxaca
Lino Celaya Luría

Presidente del CENCA
Rubén Vasconcelos Beltrán

Coordinador del CIESAS-Oaxaca
Salomón Nahmad Sittón

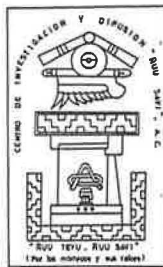
Secretario de Educación Pública
Ernesto Zedillo Ponce de León

Directora General de Educación Indígena
Ludka de Gortari

Directora del CIESAS
Teresa Rojas Raviela

ÑA KAA IYO YO CHI ÑUU CHIKUA'A NUU ITU'UN

Josefa Leonarda González Ventura

CENTRO DE
INVESTIGACION Y DIFUSION
ÑUU SAVI A.C.

COLECCION
OAXACA
1992

GOBIERNO
DEL ESTADO DE
OAXACA

Título original: ÑA KAA IYO YO CHI ÑUU CHIKUA'A
Versión al castellano: VIDA COTIDIANA DE JICAYAN

Portada: SOO NDU'U ÑUU CHIKUA'A (Territorio de Jicayán sobre lienzo)

Ilustraciones: ALBERTO TENORIO ONOFRE.

Cuidado de edición: MARISA MANZANO.

Formación: FRANCISCO MORALES

© Derechos reservados Primera edición 1992

Centro Editorial de Literatura Indígena A. C.,
Calzada Madero esquina Av. Tecnológico s/n,
Oaxaca de Juárez, Oax.
C.P. 68000

Gobierno del Estado de Oaxaca
Palacio de Gobierno
Oaxaca de Juárez, Oax..

ISBN 968-6890-00-9

Che'e kuu in tumani ini

ti ña naa inindi chi

ra ndii jutundi

Ra cha va'a:

Heliodoro González Rojas
(1931 - 1983)

TU'UN KA'AN CHI NUU TUTUAN

TIÑU KA'AN TUTUAN

PROLOGO

NDAA CHA IYO NU TUTU

ÑA KAA KUA KA'VIO TUTU AN

- Ndaa iyo ru Ñuu
- Yu'va tixinda
- Yutun tata
- Yutun iyo maa chi ku'u
- Soko nduta Ñuu yo
- Ña kaa ndichin ñi
- a)- Sa'ma rai
- b)- Sa'ma ñi ña'a
  - Ña kuenda kuu cha nani Ñuu yo
  - Ñuu Chikua'a
  - Soo ndu'u cha koo ve'e tiñu Ñuu yo
- a)- Ña kaa ka'vi ñi kivi takan
- b)- Yaa Ra Kunexu ticha'a
  - Jikayaan nani ta'an Ñuu yo
- a)- Ña kaa tachi ñi tuyachin
- b)- Ndaa chatiñu yo chi ru
- c)- Cha laxin chatiñu ta'nu
  - Iti Nduyu'u
  - Ta'an cha iyo ndii
  - Kuruu Jini Ñuu
  - Kamasandu
  - Senvulu Tikumi Sayu

NDA'A TUTU

- oko ucha
- oko cha'un uvi
- uvi xiko uni
- uvi xiko cha'un kumi
- uni xiko cha'un
- kumi xiko iin
- kumi xiko iin
- kumi xiko cha'un

- u'un xiko u'un
- u'un xiko uchi in
- u'un xiko uchi uvi
- u'un xiko cha'un uvi
- u'un xiko cha'un kumi
- u'un xiko oko in
- u'un xiko oko uni
- u'un xiko oko u'un
- u'un xiko oko uchi in
- iñu xiko oko in
- ucha xiko uchi uni
- ucha xiko cha'un kumi
- una xiko

RU NI JATIÑU TA NI KEE TUTU

Ru ni taa tutu ka'vio:

Josefa Leonarda González Ventura

Ñaa jakua'a uvi tu'un

Ru tindee chi tu'un Ñuu Savi:

Antonio López López

Esperanza González López

Irma González Ventura

Ra jana'a chatiñuyo kaa nuu taayo:

Dr. H. Russell Bernard

Gery Ryan

Christofer McCarty

Ra jamani kaa nuu taayo:

Ve'e ka'nu nu jakua'a ñi chi ñivi.

Universidad de Florida.

Ve'e nu chinu kaa, Apple Computer, Inc.

Ru kuu nuu Jesie Ball Dupont.

“Ve'e nuu iyo ndatiñu taayo tandi'i tu'un ñivi
Ñuu ta kumio na ña naa i'ni ru”

Ru kuu nuu:

Jesús Salinas Pedraza – Ñähñu

Josefa L. González Ventura – Ña'a Ñuu Savi

Ra tindee:

Dr. H. Russell Bernard

Ra kuu Nuu ve'e ka'nu nu jakua'a ñi ku'a iyo ñi ñuu ñivi. Ñuu Yangui.

Dr. José Matos Mar

Chito'o ñi tindee chi Ñivi Ñuu tandi'i Ñuu iyo chio nduta ñu'u ti'a.

Dra. Ludka de Gortari

Ndakaña'a Ñuu Ko'yo chi tandi'i ra jakua'a rakuati chito ka'an tu'un Ñuu.

Ronald Gallo

Ra tindee chi xu'un ya'vi ñivi Ñuu tu'a kichi taa tu'un va'a ru.

PROLOGO

Estamos viviendo el resurgimiento de una cultura que floreció hace varios siglos antes de la aparición de los destructores de muchos de los valores culturales; escritura, matemáticas, astronomía, arquitectura y otros conocimientos científicos de los seres humanos originarios de estas tierras, no solo del pueblo *Ñuu Savi (Mixteco)*, sino de muchos centros culturales que durante siglos habían desarrollado su cosmovisión.

El proyecto "**Preservación de la Literatura Indígena**" desarrolla una innovadora experiencia que sin duda produce un impacto decisivo al trabajar en forma directa con los protagonistas de las diferentes culturas nativas, en el rescate, desarrollo, escritura y difusión de la Literatura Indígena; nacida y desarrollada desde lo más profundo de los propios hablantes y en muchos casos desde el interior de la comunidad en su conjunto.

En el campo de la investigación se trata de una acción, no de una simple propuesta que, desde la tradicional relación investigador externo-cultura observada, eje metodológico inamovible hasta ahora de esa disciplina llamada Antropología, pasa a un modelo de auto-investigación, en el que los miembros de cada grupo étnico son los que investigan sus culturas, ya no para beneficiar únicamente a las ciencias sociales de las culturas mayoritarias, sino para contribuir a la preservación de la propia cultura y para ayudar al pueblo investigado a conocerse y valorarse a sí mismo.

En esta metodología, el investigador externo no puede tener otro papel -si es que tiene alguno- que el de apoyar con los recursos necesarios para los trabajos de investigación que el investigador nativo requiere.

Los textos que emergen de esta experiencia son diferentes a los textos antropológicos convencionales, y lo serán cuanto más fieles sean a la cultura indígena. Sin embargo su valor testimonial será incomparablemente más confiable y rico, por la autenticidad indiscutible de los datos y porque la lente que representa el investigador externo, a menudo deformante y opaca, habrá sido dejada de lado.

Una metodología como esta puede y debe producir una auténtica y profunda renovación de la Antropología, y nuevas perspectivas en el conocimiento de las sociedades y culturas indígenas.

Para la sociedad nativa, los aportes de la experiencia aludida son múltiples, pero deben destacarse dos como los más importantes: los Centros de Investigación de las Culturas Indígenas y el Centro Editorial de Literatura Indígena A. C. conocido como Taller de Escritura de las Lenguas Indígenas.

Los Centros de Investigación son unidades integradas, dirigidas y manejadas por indígenas, que funcionan al interior de las etnias y tienen como propósito el estudio de sus respectivas culturas, con énfasis en la revitalización de la lengua, el rescate de la tradición oral y el apoyo a los creadores indígenas de arte y ficción.

El Taller de Escritura en Lenguas Indígenas está integrado por indígenas, en su mayoría maestros bilingües, pero también se han capacitado campesinos, amas de casa y otros profesionales indígenas quienes con gran entusiasmo han plasmado por escrito una diversidad de temas como son: poesía, cuentos, leyendas, historias, ficción, descripciones de tradiciones sobre telares de cintura, recetas de cocina, medicina natural, interpretación de códices, entre otros.

El componente distintivo del Taller es el uso de microcomputadoras equipadas con programas que permiten la escritura de las lenguas indígenas y, mediante impresoras, la edición de textos originales en esas lenguas, realizados por poetas, narradores, amas de casa, maestros historiadores y otros creadores vinculados al Taller de donde han salido algunas de las personas que han fundando y activado los Centros de Investigación de las etnias de Oaxaca.

La importancia de estos aportes y del conjunto del proyecto Preservación de la Literatura Indígena en el marco de una América y un mundo cambiante, posibilitan la emergencia de los pueblos indios y la necesidad perentoria de metodologías y enfoques no convencionales que se ajusten a esa emergencia.

En este proyecto se aspira conformar un modelo definido por el pueblo y profesionales indígenas, lejos de todo protagonismo, como apoyo y que facilite un proceso de etnodesarrollo autogenerado y autogestionado, estas son algunas de las metas que se pretenden alcanzar, fundamentadas, descritas y analizadas por sus propios gestores y autores.

El presente trabajo **"ÑA KAA IYO YO CHI ÑUU CHIKUA'A"** (VIDA COTIDIANA DE JICAYAN), traducción del título original, se edita en *Tu'un Nuu Savi* y castellano, como resultado de la eficiencia de esta importante experiencia; la autora hablante de estos idiomas desarrolla con entusiasmo y énfasis los acontecimientos de su comunidad dando así las bases para el rescate y desarrollo de otras lenguas indígenas.

Por otra parte, la metodología de lecto-escritura computarizada constituye un recurso efectivo e indispensable para reforzar el componente indígena en la relación intercultural, sobre todo en cuanto a su potencialidad para levantar contenidos culturales indígenas y editar textos en lengua nativa, dos de las carencias estratégicas de la educación bilingüe. Para que esto se logre, los indios deben tener acceso a los conocimientos tecnológicos más avanzados y probados que hoy posee la humanidad, sobre todo los que aseguran un mejor desarrollo comunitario, pero al mismo tiempo deben ser dotados con los instrumentos que les permitan incorporarse al proceso universal de conocimiento e investigación de la realidad.

Jesús Salinas Pedraza
Ñähñu

NDAA CHA IYO NUU TUTU

Chi tandi'i ndio'o ñivi Ñuu Savi, chi ñivi Ñuu Chikua'a, chi tandi'i ñivi Ñuu iyo yati chi'on, i'a kua jakote chi'indo ta tisoyu nuu nda'ando ru tutu nani "ÑA KAA IYO YO CHI ÑUU CHIKUA'A", nuu tutu an, ka'an chi ndii nuu, ndii nuu ku'a iyo yo Ñuu yo, ti jaxinio ti kivi ta kivi vachi naa i'ni chi ku'a cha koo ñivi Ñuu yo cha na'a.

Kivi cha na'a ka'nu jaan ni kuu ñivi Ñuu Savi cha koo takan, ni kutuni ini ru ta'an ru taa ru **Tutu Cha'nu**, ni nduvilu ñii isu ta chata gan ni jataki ra ta'an ra ku'a cha koo ta'an ra kivi iti chata, ndaa ni ndaa vitin iyo ru tutu cha na'a, ñivi lachi, ñivi inka Ñuu kumi va'a jaan ru chi ru kivi vitin, ti chito ta'an ru ti iyo ya'vi chakan, ti ikan cha'a chi kuenda ña kaa ni kuu iti chata jaan, ikan ni'o ku'a ñojo cha nditin ni kuu ñivi Ñuu Savi kivi takan.

Ru Ñivi cha na'a, chii cha'nuyo, ni kutu'a va'a jaan ru cha ka'vi ru, cha tiku'a ru, chito ndava'a ru ku'a cha koo ru Ñuu Ñivi, ni jakua'a va'a jaan ru ku'a tuñu Ñu'u, ku'a chika Yoo, chakan va'a jaan ni chinu ve'e ra ta'an ra, maa ni ve'e yuu ni chinu kivi takan, ni maa koto ña'ni kaka, ni ru ñuti kaka ndava cha koo takan, joko ñojo va'a ni ni'i ru ku'a ta ni jakua'a va'a ru ñu'u, ni kutuni ini ru ndaa ñu'u kixi ni chatiñu ta'an ru kivi an, chakan ndaa ni ndaa vitin, inda maa ve'e yuu nuu ni cha koo ra tata cha'nu, ra ni kuu nuu.

Ka'nu jaan ni kuu Ñuu ñivi takan, ñivi Ñuu Savi, ta kivi vitin ti, kivi ta kivi vachi ndunda'vi kuu yo, kivi ta kivi vachi naa inio ku'a cha koo chii cha'nu yo cha na'a, kivi ta kivi vachi samayo, ña kuni ga yo kuu yo ñivi Ñuu, ka'an nuu yo ka'an yo ndaa Ñuu ni kakuyo, ka'an nuu yo ka'an yo ti chito ka'an yo Tu'un Ñuu Savi, ta chakan ña va'a, ti yuu cha ka'an nuu yo kuu cha ñivi Ñuu kuu yo, ti ni maa kunio, ña kuu jandavi ña'a yo cha ña yuu ñivi Ñuu kuu yo.

Nda'vi ndava'a kunio cha chito yo ti kivi vitin mani jaan tutu chi Tu'un Sa'an N̄uu Savi, ndicha ti iyo kua'a n̄ivi chito, kua'a n̄ivi N̄uu jakua'a va'a, joko maa ni tu'un sa'an siin natu'un ru ta'an ru, ta Tu'un maayo, ndaa ni ndoo chakan, ndaa indi Tu'un ni jandakoo Chii cha'nuyo, n̄a kuu cha kua chuchio Tu'un yo, kumio chi chi, jaka'nuyo chi chi, chakan kuu ti chi'in ru tutu an, kuni jakote chi tandi'i n̄ivi N̄uu Savi ti kuu taa yo Tu'un N̄uu yo, chakan kuu ti ni chinu ru tutu **N̄A KAA IYO YO CHI N̄UU CHIKUA'A.**

Ru n̄ivi tuku, ru n̄ivi siin, n̄a taa ya'vi ru chio iyo cha'a ti chito ru ta'an ru ti juuni maayo ta nduka'an nuu yo ka'anyo te'en ni, tu'un va'ayo, joko tu kua koto ru ta'an ru ti chitoyo taa yo, chitoyo ka'vio tu'unyo, kua nduikaa chi'in tandi'i n̄ivi iyo N̄uu N̄ivi, tu maayo ta kuatiñuyo tu'unyo cha kua jakotoyo ku'a kuni maayo ikan kuu nuu jaka'nuyo chio, jaka'nuyo chi n̄ivi cha koo cha na'a, jaka'nuyo chi Tu'un N̄uu Savi, Tu'un N̄uuyo.

Nda'vi ta'an kunio ta'an cha chavi n̄ivi lachi chi N̄uu yo, jakua'a ru ku'a iyo yo N̄uu yo, jakua'a ru ku'a natu'unyo, tava ru taniñu ku'a chachio, ku'a jatiñuyo, tandi'i ku'a kuni maa ru ta'an ru, ti ikan kuu nuu kua keta in tutu, ta ndaa indi gan, ta'an cha kua taa ru ta'an ru, chi tu'un N̄uu maa ru kua taa ru, ta maayo cha kuu yo n̄ivi N̄uu, n̄a'ni cha kua kutuni inio, n̄a kua kotoyo tu va'a ni ka'an ru, a n̄a ni cha ndava'a ni jakotoru chi n̄ivi ru ku'a cha ni nde'e ru chi n̄ivi N̄uu, joko maayo cha kuu yo n̄ivi N̄uu n̄a kua kotoyo chakan ti n̄a chito ka'vio tu'un sa'an yanki, itu'un ni tu'un maayo va'a cha kua kutu'a yo ji'na, ta jaan kuu kutu'ayo tu'un sa'an siin, ta tu kunio kuu kutu'ayo ndaa tu'un kuni maayo, ti nditin ta'anyo cha kuu yo n̄ivi N̄uu.

Ru tutu **N̄A KAA IYO YO CHI N̄UU CHIKUA'A** jakoto ru chi n̄ivi N̄uu yo ku'a iyo yo, n̄a'ni cha ndixe'e yo ti tandi'o chito yo ku'a iyo yo ve'o, kicha'a natu'in **Ndaa iyo ru N̄uu**, ti iyo yo n̄a kutuni inio n̄ojo ta'an N̄uu iyo yati chi'on, tu yati **nduta n̄u'u** iyo N̄uu yo, ndaa N̄uu ndakañā'a chi'on, n̄a kaa sivi ru, ta n̄a kaa keta yo tu kua ku'unyo kuu kaka nuu yo. Jakoto ta'in kuenda ru **Yutun tata** iyo chi N̄uu yo, **Yutun iyo maa chi ku'u**, ndaa ru yutun cha koo chiti kuati cha kachio, ta ndaa ru va'a cha kuu ru tatan, n̄a kaa kuatiñu yo chi ru, ti chakan kuu in cha va'a ku'a n̄a nde'e jaan yo tundo'o ta'an cha iyo in kue'e.

Vachi ta'an kuenda ru **Soko nduta iyo tichi N̄uu yo**, ti chitoyo ti yooni n̄ivi kuu koo tu n̄a'ni nduta iyo chi n̄i, ikan chitoyo ti ka'nu jaan kuu N̄uu yo ti ndaa ni ndaa vitin, tandi'i soko iyo sivi ru chi Tu'un N̄uu Savi. Ka'an ta'anyo ku'a

ndichin n̄ivi N̄uu yo, jakotoyo n̄a kaa chinu sa'ma ra rai ta'an ra, n̄ojo taki ndichin n̄i n̄a'a **soo yu'va tixinda**, xikun n̄i, ti ru sa'ma gan kivi ta kivi vachi naa i'ni chi, ta chakan kuu cha ndunda'vi kuii N̄uu yo, ti ru sa'ma gan, cha'nu kuiya natuvi ru, sa'ma chi'in cha ni kaku n̄ivi cha na'a kuu ru, ta chakan n̄a va'a cha kua janaa yo chi ru, cha va'a maa kuu ti tandi'iyō koo vasi itu'un lu'u sa'ma N̄uu yo, ti takan kua jaka'nuyo chi n̄ivi maayo.

Tutu an, jakoto ta'an ru **N̄a kuenda kuu cha nani N̄uu Chikua'a** N̄uu yo, ta n̄a kuenda kuu cha iyo uvi sivi ru, **Jikayaan** kuu inka sivi ru, tu ka'vindo chi ru, kua kotondo ku'a cha natu'un n̄ivi cha'nu, ra mandoni cha'nu N̄uu yo, ti n̄a'ni cha indi tichi tutu an ta ni kee chi jini yu, tandi'i cha vachi i'a kuu cha chitoyu chi N̄uu yo, ku'a tu'a natu'un n̄ivi cha'nu N̄uu yo.

Vasi ki naku'un inindo chi ru **Soo ndu'u cha koo Ve'e Tiñu N̄uu yo**, vachi ta'an itu'un taniñu ru, natu'un yo ju'a kuenda ru, ikan cha'a chi kuenda n̄ojo cha ka'nu ni kuu N̄uu yo iti chata, joko n̄a chito va'ayo n̄a kuenda kuu cha kivi vitin ni ndulu'u ti'yo N̄uu yo, kua'a ga cha kumani kua jakoto yo chi tandi'i n̄ivi N̄uu yo kuenda ru sa'ma gan, joko chitoyo ti ra kuu mandoni N̄uu yo, chito va'a ra kuenda gan, itu'un ni ti kumani kua ki'i ru nuu tutu, ti takan ni maa kua'a kuiya kua ya'a, joko koto ru n̄ivi N̄uu yo kua koo iti nuu, koto ru ta'an ru ku'a cha koo N̄uu ru iti chata, ti chakan kua kuu in tumani ini kua jandakoo yo chi n̄ivio.

Ku'a cha ka'in iti chata, ti ru n̄ivi cha koo cha na'a nditin jaan ni kuu ru ta'an ru, ni kutuni ini ru **Ka'vi ru Kivi**, chakan jokoto ta'in uxu lu'u ku'a cha ni ni'iyu ku'a, ti itu'un ra to'o lachi ni kee inka chio nduta n̄u'u, N̄uu nani Holanda, rakan ni nakua'a chi'indi ku'a cha kutuni inio n̄a kaa ni kuu n̄ivi N̄uu Savi cha na'a, rakan ni tanda'a ra chi itu'un ru n̄a'a N̄uu Savi, itu'un ru n̄a'a N̄uu Ndeya (N̄uu Andaya), ru N̄uu an iyo yati N̄uu Ndichin, nuu iyo ru to'o tu'a ka'an maa yo, joko iini n̄ivi N̄uu Savi, yani ta'an yo kuu ta'an ru.

Tandi'o nakoto n̄aa maa ni kuu **N̄uu Cha'nu**, nuu ni cha koo n̄ivi cha na'a, **Iti Nduyu'u** ka'an yo ikan, chakan nuu tutu an, vachi jakoto yu n̄a kaa keta yo ndakan, ikan kua'an natu'un yo tandi'i cha nde'e yo ta'an cha kua'anyo tikan, tu ma'ñu N̄uu kua kundayo, kua'a jaan cha kua natu'unyo, ikan ta kua ku'unyo iti ka'nu iti Nduyu'u, kua ya'a yo Varri Jini N̄uu, ikan nde'e yo **Kamasandu**, ta n̄a kuu ndoo i'ni chi cha n̄a kua natu'unyo **Ta'an cha iyo ndii** chi N̄uu yo, ti ni maa tukui'a ini kuu cha natu'unyo chakan, joko nini ta'an ti

takan iyo yo chi N̄uu Chikua'a, n̄a kuu jandavi n̄a'a yo chi n̄ivi kua koo iti nuu, kachi kua ka'an yo ndaa n̄ivi cha koo kivi vitin, ti takan koto ru ta'an ru, tu iyo in cha n̄a va'a ndakuyo, maa ru ta'an ru, n̄a kua ki'in ru iti gan, na jaxini ji'na ru ta'an ru ndaa cha kuu cha va'a ga.

Ru tutu **N̄A KAA IYO YO CHI N̄UU CHIKUA'A**, tutu nuu itu'un kuu ru, kumani kua kee inka cha kua jakoto yo tandi'i ga kuenda viko matoma, viko nda'vi, kua'a ga kumani cha kua natu'un yo ku'a iyo yo N̄uu yo, chakan ru tutu an kuu ru nuu itu'un, takan ta kua kuinu inka cha kua kuu nuu uvi, a nuu uni, nde'o tu keta tiñu.

Ru tutu an, ta ku'a tandi'i tiñu tu'a java'a yo ve'o, iyo cha'a va'a kee ru, iyo tuku cha'a n̄a va'a va'a kua ndoo ru, chakan, chitoyu ti iyo nuu n̄a va'a va'a vachi chi, joko kua jandee inindo, chitondo ti ru tutu an, cha ji'na kuui kuu ru, koto yooni n̄ivi N̄uu yo tu'a taa itu'un takan kaa, chakan jaxinindo ti kua'a tundo'o nde'e yo ta'an cha kicha'a taayo tu'un yo, ni maa va'a natu'un yo iyo cha'a, joko n̄a iini kuu cha kua taa yo nuu tutu, tuku jaan chinu ndusun kuati gan, chakan yu'u chikan yu tumani ini ti kua jandee inindo nuu n̄a va'a ka'an chi.

Tumani ini kua chikan yu chi'indo, nuu n̄a va'a ka'an chi, java'ando cha rai, ta nuu inka nda'a tutu kua taando ku'a cha jaxinindo ti va'a ga kua ka'an chi, ru tutu an kuu kua samaru, kuu kua nduva'a chi, tu maando ta kua tindee ta'ando, na nduka'n ga ru, kuu kua jakotondo chi'in ta kuu kua koso va'a ru, ti takan kuiti jaan kua ka'an ru takan.

Inka tuku cha kua ka'in chindo, ti ta ku'a ru tutu an, vasi n̄a va'a va'a ni kee ru, joko chitondo ti kuu ru ta maa in cha jakoto ru chi tandi'i n̄ivi N̄uu yo ti tu'un N̄uu yo kuu taa yo tu kunio, tu taa ya'vio chi ru, chakan che'e kuu in **chini tuni** tu maando ta kua koo inindo ta kunindo ti iyo in tiñu kuni jakotondo chi tandi'i n̄ivi ta'an yo, kuu kua kuinu in tutu cha kua ndoo chi n̄ivi kua koo iti nuu ga, chakan kuu in cha va'a cha kua jandakoo yo chi n̄ivio.

Vitin kua natu'un yo n̄a kaa ni chinu ru tutu an, ndaa **ndusun** ni chatiñu yu ta ni taai tandi'i cha vachi chi tutu nani **N̄A KAA IYO YO CHI N̄UU CHIKUA'A**, ti takan ndaa ni kuu ni n̄ivi kua kuu ka'vi chi ru, yuu ndacha ku'un yo ve'e jakua'a ta kua kuu ka'vio chi ru, tu maando ta chitondo ka'vindo tu'un sa'an siin, n̄a ii vi'i kua kutuni inindo ka'vindo Tu'un N̄uu Savi, ti tu'un maa yo kuu ru.

ÑA KAA KUA KA'VIO TUTU AN

Chitoyo ti tandi'i tu'un tu'a natu'un ñivi tandi'o kuu kua taayo nuu tutu, chakan kicha'i tai tu'un Ñuu "hikua'a ti chitoyu ti iyo ya'vi, chitoyu ti ni maa ñivi nda'vi tu'a natu'un te'en ni kuu yo joko iyo in ya'vi, ya'vi cha kuuyo ñivi Ñuu Savi, ya'vi cha indukunio chi inka ñivi, indukunio chi ñivi siin, chi ñivi yangui, chi inka ñivi iyo inka chio nduta ñu'u, indukuni ya'vi, ti vitin cha vachi kotoyo cha taayo nuu tutu, vachi taayo tu'un Ñuu yo, ti takan ña kua naa i'ni ru, vasi kua'a kivi kua ya'a joko chitoyo ti kua ndoo tutu an, kua ndoo ru ta maa in tumani ini, in cha kua ndoo maa chi Ñuu yo ti takan kua kuu jakua'a ñivi cha'nu, a ve kuati, ta ndaa ru ñivi nikumani kua kaku, jaxinio ti takan ña kua naa i'ni tu'un ni jandakoo ru ñivi cha na'a, ñivi cha'nu ni cha koo ji'na.

Ru tu'un Ñuu Savi, ni taai chi ru ndusun (leetraa) kuati vachi i'a, iyo kua'a ga ru joko ña tandi'i ni chini ñu'o ta'an cha taa yo tu'un maa yo. Oko uni (23) ndusun, ta chi'in ru an, kuu taayo tandi'i tu'un Ñuu Savi.

RU'A KUU RU NDUSUN TU'UN ÑUU SAVI

Cha kuati: ', a, ch, e, t, t, j, k, l, m, n, nd, nk (g), ñ, o, p, r, s, t, u, v (w), x, y.

Cha na'nu: ', A, Ch, E, I, I, J, K, L, M, N, Nd, Nk (G), Ñ, O, P, R, S, T, U, V (W), X, Y.

Iyo ru tu'un tu'a kicha'a ka'an ru chi ru ndusun kuati, joko iyo inka ru ña kicha'a ru chi ', e,i , nk, ma'ñu tu'un kua nde'o chi ru ta'an cha ka'an yo ta'nu, mesu, yiki, inka.

Ta'an cha taayo ru tu'un **inka** ma'ñu kua'an ndusun **nk**, ni maa chinio ti yaxin lu'u ka'an ru joko takan kua taayo chi ru, ta tu kunio chatiñu yo ru ndusun **g** kuu vi joko ña kua kuta'an ru **n** chi **g**, **in ga** kua kuu ru takan. Siin tu'un kua kuu ru ta'an cha taayo chi **g**, ta ku'a ru tu'un: **kua'a ga, tui ga, ninu ga, siki ga.**

Maa yo cha ñivi Ñuu Chikua'a kuu yo ña tu'ayo ka'an chi'in ru ndusun **†, †**, joko iyo kua'a tu'un kua'an chi'in ru ndusun **an**, takan tu'a natu'un ru ñivi Ñuu Nduyu'u, ñivi Ñuu Yo'o Kua'a, ñivi Ñuu Kasando'o, ta kua'a ga ñivi iyo yati Ñuu Ndichin, chakan nini kunichi kotoyo chi ru ndusun **an**, ti ta'an cha natu'un yo chi'in ru ta'an ru kutuni inio ku'a cha natu'un ru.

Inka ru ndusun lu'u: **'**, chini ñu'o chi ru ta'an cha ka'on tu'un ta maa ti chasi ru jukunyo, ta maa ti ndi'i tati jukunyo takan chaku ru. Ña tu'a cha kundaru nuukicha'a chi, tu'a tisoyo chi ru ma'ñu tu'un ta ku'a: **ya'a, yo'o, to'o, si'i, xe'e, nu'u**, ta iyo kua'a ga ru, java'a va'ando kuenda ti ru ndusun **'** indi ru ma'ñu uvi ta'an ndusun indukuni, ma'ñu uvi **aa**, ma'ñu uvi **oo**, takan.

Kua ka'vi ta'an yo ru ndusun **'** ta'an cha kua kindi ru ma'ñu uvi ndusun ña induku, ta ku'a ru tu'un: **ka'un, kui'ha, ju'ma, xi'lu, sa'ma, ke'ne, la'nve.** Ru ndusun **a, e, i, †, o, u**, iyo cha'a tu'a taayo ndaa uvi ta'an* ru, ta'an cha ka'anyo: **yoo, yaa, too, sii, lee, nuu**, ta iyo kua'a ga tu'un takan kaa.

Nd kua kuatiñu yo ta'an cha kua taayo: **ndoko, fixinda, ndika, nduta, ndixi, nduti, ndoso**, joko tu nde'endo ti iyo ru tutu nuu vachi ru ndusun **nt** iini kuni ka'an ta'an ru **an**, ru ñivi iyo yati Ñuu Ndichin kua kuatiñu ru ta'an ru ndusun **nt**.

Ta'an cha taayo tu'un va'ayo ña chatiñu yo tandi'i ndusun nakotoyo ta'an cha taayo tu'un siin, ti rukan tuku jaan iyo ku'a ru, chakan ña kua kuatiñu yo ndusun **(b), (c).(f), (h), (ll), (q), (z)**, ucha ta'an ru **an** ña'ni kati kua taa yo chi ru ti ña'ni nuu mani ru.

Ru ndusun **v** kua taayo ta'an cha ka'an yo **ve'e, va'a, vi'nda, vita, viko, voxan**, ta iyo kua'a ga ru, ikan nde'e yo ti ña'ni kati kua kuatiñu yo ru ndusun **(b)** ti iini chaku ru, ta **ii ga** chinu ru.

I'a na kua ka'in chindo, kotondo ti ru ñivi iyo yati Ñuu Nduva, ru Ñuu ka'nu nani Ato'o (Atokon) ka'an maa ru ta'an ru, yati lu'u gan iyo itu'un Ñuu Cha'nu nani Tidaa ta ru ñivi an kuatiñu ru ndusun **w**, ti ta'an cha maa yo ka'an **ve'e** maa ru kua ka'an **we'e**, tu maa yo kua ka'an **va'a**, **wa'a** ka'an maa ru, ta tu kua ka'an ru **wi'nda** chito yo ti **vi'nda** ka'an yo ti'a, nini koto yo che'e ti takan ni maa ñivi iyo inka Ñuu joko chito natu'un yo chi'in ru ta'an ru.

Ña kua kuatiñu yo ru ndusun (c) ni (z) ta'an cha kua taa yo tu'un Ñuu Savi, itu'un ru **s** ta'an cha kua taayo: **saa**, **soo**, **se'e**, **sutu**, **sayu**, **si'i**, **si'i**, **soko**, ta iyo kua'a maa tu'un chi **s**.

Chi'in ru ndusun (f) ña'ni tu'un Ñuu Savi ka'an ru takan kaa, chakan ña kua kuatiñu yo chi ru. Takan kuu nuu kuu chi'in ru ndusun (h) ti rukan ñi'i ru, ña'ni ndusun ru, chakan inda'a ni ña kua kuatiñu yo chi ru ta'an cha kua taayo tu'un yo. Tu kua nde'endo chi ru ndusun (h) ndusun ru ' (ta maa cha chasi ru jukunyo) kuu ru, kivi iti chata ni chatiñu jaan ta'an ru, joko vitin cha ni sama chi.

Itu'un ru ndusun **y** kua kuatiñu yo, ña yuu ru (ll) ti iini ndusun ru chi'in (**y**), ta'an cha ka'an yo **yama**, **ye've**, **yuku**, **yono**, **yu'va**, ta iyo kua'a ga ru chi **y** kua taayo chi ru.

Ndusun **k** kua kuatiñu yo ta'an cha ka'an yo **kaka**, **kini**, **kono**, **kusu**, **kasitu**, **tikati**, **tikore**, ña'ni kati kua kuatiñu yo ru ndusun (c) chi (q) ti ta'an cha taayo tu'un siin ikan kua kuatiñu yo chi ru, tu tu'un ñuu kua taa yo, chi'in itu'un ru **k** kua kutuni inio.

Vitin cha ni'o ku'a ndaa ru ndusun kuati kua kuatiñu yo ta'an cha kua taayo tu'un maa yo, chakan nini koto ta'an yo ti ru ndusun **n** chi **v** kuu kua kuta'an ru ta'an cha kua taa yo: **nvo**, **fulunvi**, **la'nve**, **nvor**, **nvee**, **tinvo**, **tirinvo**.

Inka tuku ru ndusun **r** kuu kua kuta'an ru chi inka **r** ta'an cha ka'an yo ru tu'un ni'i xaan ta ku'a ru tu'un: **tatun rre**, **karrachan**, ta nuu kuatiñu yo itu'un nu **r** chi'in ru tu'un **ra'nu**, **rakuati**, **rativaa**, **rukan**, **kua'an** ri yaxin lu'u ka'an ru ti itu'un ru ni taayo.

Iyo ru tu'un Nuu yo ta'an cha ka'an yo chi ru, ru ndusun kua kee ru iti jitin yo, ña kee ru iti yu'u yo, ikan kuu nu kua kuatiñu yo ru ndusun n nuu ndi'i chi, ta ku'a ru tu'un: **xu'un, sa'an, tu'un, kuaan, in, yachin, siin, ndusun, jitin**, ta iyo kua'a ga ru tu'un takan kaa, ni maa chini ñu'u yo ndusun n ta'an cha taayo **nuni, minu, na'a, i'ni, nu'u** nuu kicha'a a mañu tu'un kua'an ru, joko tu nuu ndi'i kuii indi ru, kuni kati ru ti iti jitin yo kua ka'an yo ndusun an.

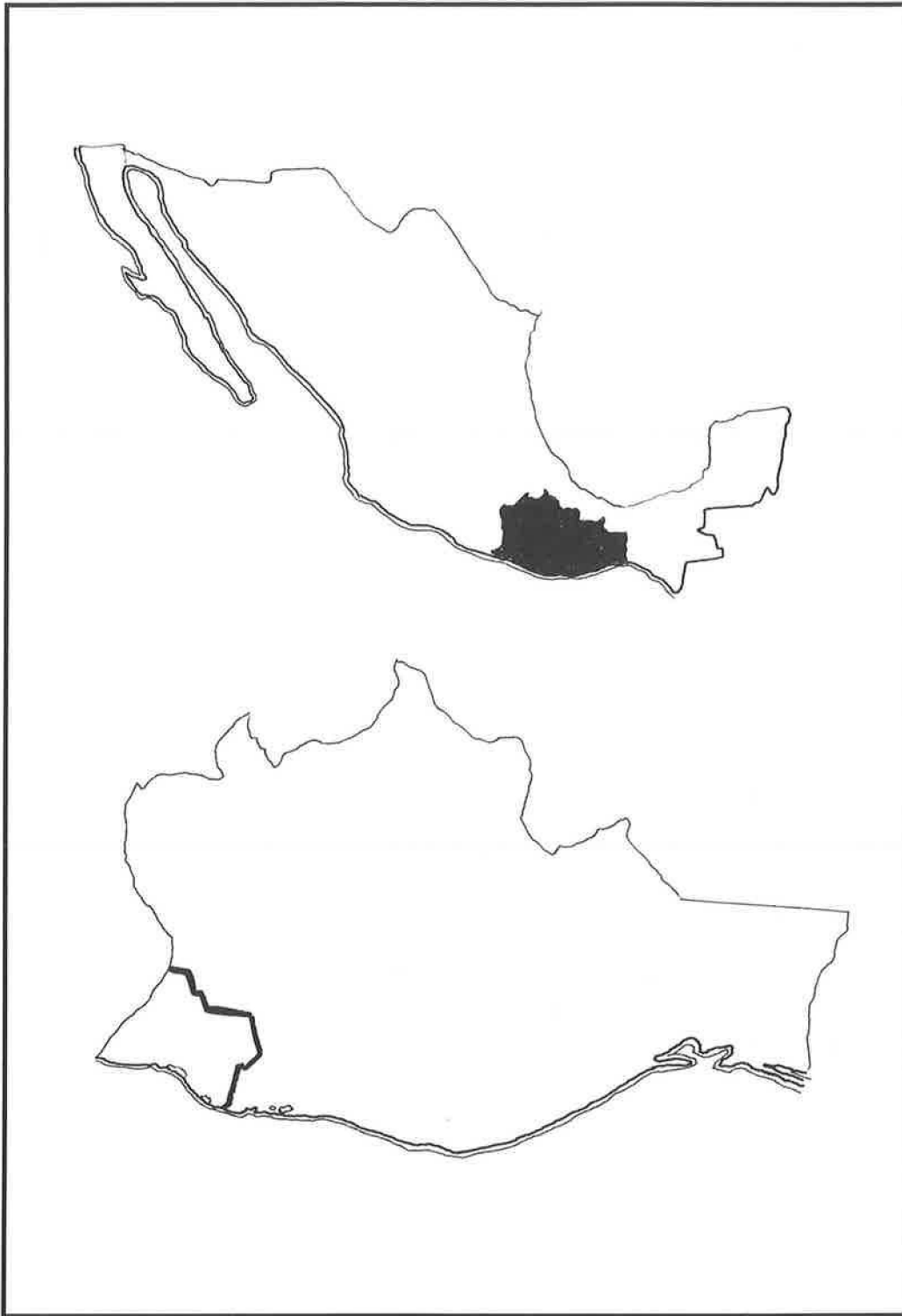
Ña kua naa inio ti ta'an cha taa yo sivi Nuu, ni maa Nuu kuati, a Nuu ka'nu kuaa kicha'a taa yo chi ndusun ka'nu, ta ji'na kua taa yo Nuu ta jaan sivi chi: **Nuu Chikua'a, Nuu Nduyu'u, Nuu Noko, Nuu Nduva, Nuu Ko'yo, Nuu Yuta Vixi, Nuu Yuta Nda'yu, Nuu Yuta Tuyaa**, takan kuu nuu kuu chi'in sivi yuta, a sivi soko nduta, maa ni ndusun ka'nu kua ki'in nuu kicha'a sivi chi, **Yuta Uni, Yuta Ka'nu, Yuta Ndu'a, Yuta Yama, Yuta Ndi'a, Yuta Tuma, Yuta Ina**. Che'e kuni kati ti takan kua jaka'nu yo sivi tu'un maa yo.

Tumani ini ka'nu xaan kua chikan yu i'a, ta'an cha natu'un yo tu'un Nuu Savi, tu'un va'a yo, nini jaan kunichi ti ña ka'an yo tu'un sa'an **siin**, ta'an cha ña chitoyo ña kaa kua ka'an yo in tu'un, nduku tu'un ji'na yo chi ñivi cha'nu, chi ra mandoni Nuu yo, ti rakan kua'a jaan tu'un cha'nu chito ra ta'an ra, ta maa yo cha ñivi yoko ni kuu yo, iyo cha'a saka yo tu'un sa'an Nuu yo chi tu'un sa'an siin, ta chakan ña va'a va'a.

Ndicha ta'an maa ti kivi vitin vachi natuvi tu'un chaa, iyo ru ndatiñu kee inka Nuu ta ni maa ñivi cha'nu ña chito ru ta'an ru ña kaa sivi chi, ikan kuu nuu kua jaxinio ña kaa kua ka'an yo chi ru ndatiñu gan, vasi uvi a uni tu'un Nuu yo ta kua ka'an yo in ndatiñu, joko va'a ti tu'un Nuu yo kuu ru, joko ña kuatiñu yo tu'un sa'an siin ti tuku tu'un kuu ru an. A ña va'a ti kua ka'an yo **chatun ñu'u chika iti ka'nu** ta ña yuu kaaruu, a ña ndicha ti **ñuti kaka ndava** kuu ru simeenduu, a ña va'a ti **ndichan ndasi ndoo cha'a yo kuu ru sapaatuu**, ta takan iyo kua'a ga maa ru tu'un sa'an siin vachi chatiñu yo kivi vitin, ta chakan iyo ru jaxini ti ta'an cha takan saka yo tu'un, ndaa sivi ru tu'un natu'un yo, ti ña yuu Tu'un Nuu Savi, ta ni ña yuu Sa'an Siin kuu ru, chakan jaxini ji'na maando.

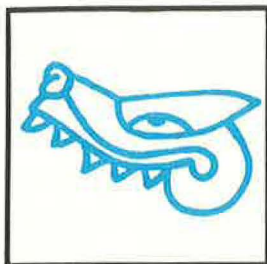
Takan ni kuu ta ni chinu tutu an, vitin cha chitondo ku'a kua ka'vindo chi ru, ta indi ru nuu nda'ando, koo inindo ka'vindo chi ru, ta jakotondo chi'in ndaa maa kua nduva'a chi ti takan in cha va'a kua jandakoo yo chi ñivi kua koo iti nuu ga.

**Takan ni ka'in
Ña'a ni taa tutu an**

1. I'a nde'e yo taniñu ku'a iyo Nuu ñivi, in ka'nu Nuu Ko'yo,
Nuu Nduva, chi'in Nuu Kasando'o.

NDAA IYO RU ÑUU

---

1 Ñuu Chikua'a nani itu'un ñuu taki jaan' iyo ña kani jaan nduta ñu'u, ka'an yo ti ña kani jaan ti chi'in chatun ñu'u chika iti ka'nu (kaarruu) tu'a yo cha'an, joko iyo ru ñivi ña kuu tia'vi ru ya'vi, a kuu ti kua ku'un kiti jana ru, ta ikan kuu nuu koto ta'an ru ti ndee ta keta ru ndaa nuu kicha'a nduta ñu'u.

2 Tuvi ñivi Chikua'a ña nakoto ru ta'an ru nduta ñu'u, ti ña tu'a ru kaka nuu, cha katio ti kua ku'un ru ti in cha sii kuu cha kuti ru ta'an ru, a cha kua kundi i'ni ru nuu ndii, a cha kua nde'e ni ru nduta gan, ña tu'a ru ta'an ru.

3 Ñivi cha'nu tu'a natu'un ti ru nduta ñu'u ika ru, kuu ru ta maa in cha iyo ini (animaa), ta maa ti ndito ru, tuñu ru nduta, kua'an ru, vachi ru, iyo cha'a vii jaan chika nduta, tuku cha'a ni'i jaan kua kani ru nduta ñu'u, chakan kuu cha ika ti tu'a nduxaan ta'an ru nduta ñu'u.

4 Ta'an cha nduxaan nduta nū'u sukun ndava'a kua ndava nduta ta ikan kuu nu kua java'a va'a yo kuenda, ti kundee maa ru xita ru chio. Ka'an ta'an ru ti nā va'a cha ndichin yo **sa'ma kua'a** tu kua ki'i yo tichi an, ta nā kuu cha kua nakani inio in cha ndava'a ni, ni nā kua jaxinio in cha ndasi kaa koto kua nduxaan ru nduta nū'u.

5 Tu ra kua'an nduta nū'u kuu ra ta jaxini ra **tani** ra, takan ku nu kuu chi nī nā'a, tu jaxini nā kuenda **saa** lu'u nā, koto nā ni kuu kua nde'e ru ta'an ru tundo'o. Ka'an ta'an ru ti cha'a chakan iyo cha'a ndoyo nū'u nivi nduta nū'u. Tu'a natu'un nivi cha'nu ti ta in oko uchi kuiya iti chata ka'an ta'an ru tu'un **saa**, vitin tu'un **nvo**, ta'an cha natu'un rakuati rai chi nā'a.

6 Inka chini tuni tu'a ka'an nivi cha'nu ti nā va'a jeta yo cha'an (mi'i), a in cha kini kaa tichi an, chika lu'u ku'un yo kuu tata yo a ku katio, nā va'a cha tichi nduta nū'u kua ti'i yo in cha ndasi kaa, ti ta maa **nduta ii** kuu ru nduta nū'u, taa ya'vio chi ru. Ta ru nivi yoko, iyo ru nā tu'a natu'un chi nivi cha'nu, nā chito ru ku'a natu'un nī, chakan kuu ti jativi va'a maa ru nduta nū'u.

7 Iyo cha'a tu'a cha'an nivi nduta nū'u cha nduku ru **tatan**, va'a jaan cha kuti nivi tu **ina sana** tiin chi ru. Takan ni ta'an itu'un ru nā'a tivaa Nūu yo ri, yooni ni ka'an kuenda kivi tiin ina chi ru, ta nuu ya'a kivi kicha'a tundo'o chi nā nda'vi gan.

8 Kicha'a cha nā va'a kuni nā, nā sii kuni nā, maa cha nduxaan nā, chinu so'o ni nā iti ndaa ni kuu. Ka'an ru ni nde'e chi nā ti ta maa yuti kaa titi nuu ru ri. Ikan ta ni jaxini ru ta'an ru ti cha iyo kivi ni tiin ina chi nā, nduku ru ta'an ru tatan kuati ju'a, joko nā'ni kati ti jani'i ga tundo'o chi nā.

9 Cha kunu'ni cha'a nā chi nda'a nā ti nā si'i ga kaa nā, ketiñi nā chi nā, xita nā ixi jini nā, chachi'i nā soko nā. Nā chito ga nivi ru nā chi'in java'a ru chi nā, ikan ta chi'in tundo'o ndiso nī chi nā ndaa nduta nū'u. Nduku ru **kuayu**² chata kiti cha kunu'ni nā ta ni keta ta'an ru nduta nū'u. In kivi chika nī ta keta nī ndaa yu'u nduta nū'u, ti cha numi kua'an nī. Joko ta'an cha tuvi kua'an, a chika rakuati chi'in nī, kuee jaan chika nī, chakan iyo cha'a ndaa uvi kivi ta kua keta nī ndakan.

10 Nūu Noko³ Nūu Oko kua keta ji'na yo tu nduta nū'u kua'an yo,

cha ku'un yo Ñuu Oko iyo uni iti kuati ta itu'un iti ka'nu, ikan ki'in maa yo ndaa iti ta'an inio. Iti ya'a **Yuku Chaa** kuiti jaan, chio iti xuu Ñuu yo, iti gan tu'a chika jaan ñivi kivi takan, joko ndee ju'a chikayo tikan ti maa ni yuku kuu ru, vitin kuu cha ña ndi'i jaan chika ñi iti gan. Inka chio yuku an kuu **Ñuu Kaan**, a kuu ti kaan yatio tu keta yo chi Ñuu an, a ña kuenda kuu sivi ru takan kaa, ti **Jicaltepec** kuu sivi ru chi tu'un sa'an Ñivi Ñuu cha koo Ñuu Ko'yo (nahuatl), **Xicalli** kuni kati (yachin) **tépetl** ka'an ru (yuku), chakan **Yuku nuu iyo Yachin** kuni kati sivi ru. Taki jaan ru Ñuu an, iti nuu ga kua natu'in kuenda ru ti ikan ni jatiñu ñu in kuiya, tu cha keta yo Ñuu an, in kua nuu yo yuku ta cha iyo yo Ñoko.

11 Tuku iti kuu cha kua'an yo iti ka'nu ndacha keta yo **Yuta Ndu'a**⁴ (Yutandúa tu'a ka'an ñivi siin), in ya'a nio yuta, xiñi yu'u yuta chio chupan yo (so'o yo) ikan kua'an iti kua ya'a in chio Ñuu Kaan, ndacha keta yo Ñoko, ña sukun jaan yuku chika yo iti gan.

12 Nuuni tuku, iti ka'nu kuu ru an, chio gan kua ya'a yo **Ñuu Nducha**⁵ **Ñuu Nduta**, ma'ñu chio iti xuu chi'in chio chiso Nikandi ndoo ru Ñuu an, ya'a yo Yuta Ndu'a ta ju'a

ga tikan kuu nuu iyo **xa'ñu** (rayaa, ka'an ñi vitin, ka'nu ti'yo kumi ru Nducha ti ndaa **Yuta Ka'nu** (Yuta Uni) maa chio chiso Nikandi keta xa'ñu Ñuu yo chi'in ru Ñuu an. Tu cha ketayo Ñuu Nducha kua ya'a yo yuta ma'ñu Ñuu an, ikan kicha'a in yuku lu'u ni, nuu ndi'i gan, nuu kua nuu yo ju'a, chio so'o yo (chupan yo) ikan kua'an iti kuiti kua keta yo Ñoko, tu chi'in cha'a yo a chi kiti kua'an yo, ña'ni kati chika yo iti ka'nu, ti kua'a jaan kua kava yo, kuiti ta'an iti ka'in i'a.

13 Iti Yuku Chaa kuu nu ni kacha'an ñivi chi'in ru ñativaa vachi natu'in chi'indo, nuu keta ñi Ñoko ikan ki'in ru iti **Ñuu Kuruu Ita Kuaan**, ikan ki'in tuku ru iti kua'an **Mini Ndaka** chi'in inka Ñuu (Añiil) kuu sivi ru chi tu'un siin, joko chi tu'un ñuu maa yo ña chite, joko kutuni ini yu ti ru sivi aan kuni kati (in yuku tu'a ka'yu tixinda).

14 Ña xe'e koto yo ta'an cha Ñuu ñivi Ñuu kuu ru ti iyo sivi ru chi tu'un Sa'an Ñuu Savi, tuvi jaan ñivi ñuu Ñoko iyo ikan, chi'in sivi ru Ñuu an chito yo ti kivi iti chata ñivi ñuu ni cha koo ji'na gan. Tu ru ñivi iyo chi Ñuu an ta ta'an ini ru ta'an ru ka'vi ru tutu cha'nu kumi ru ta'an ru, vasi ki ikan kua ni'i ta'an ru ku'a ña kaa vachi sama jaan Ñuu Ñivi vitin.

15 Iyo tuku iti kua'an iti **Karrisuu** ka'an ta'an ru, joko sivi gan tu'un sa'an siin kuu ru, cha va'a maa ka'an yo *N̄uu Tuyoo*, joko n̄a chite tu takan ka'an n̄ivi n̄uu iyo chi n̄uu an, ti ni maa iyo n̄ivi tuun, iyo ta'an n̄ivi N̄oko, ta kivi iti chata jaan, maa ni n̄ivi n̄uu cha koo gan. N̄ivi N̄oko kuu ru chito n̄a kaa ni kaku N̄uu an, ta tu iyo sivi ru chi tu'un N̄uu.

16 Tu cha kua'an n̄i N̄uu Mini Ndaka, n̄a kani jaan ta keta n̄i nduta n̄u'u, tuku jaan ka iti tikan, cha'a, cha'a nde'e yo **andivi**, ndaa kua yu'vio java'a ru ta'an cha chinio katin kuu ru nduta n̄u'u, ta ndi nuu saa ndava iti siki, vii jaan chaku ri, ta maa ti sii kuni ri cha nde'e ri n̄ivi. Tuvi jaan n̄i N̄oko iyo chi n̄uu lu'u gan, i'ni jaan chika yo iti gan, ta'an cha yati kuu keta yo ikan nde'e yo ti iyo kua'a **nda'yu u'va** tuun, tuun ru an, ikan kuu nuu kee n̄ii, iyo nuu kuichin ni an nde'e yo, ikan kandi i'ni maa n̄ii, ikan tu'a kichi n̄ivi kani'i ru n̄ii ku'a kuni maa ru ta'an ru, tundo'o ni tu iyo tundee ini kuiso n̄i chi ru ti vee ndava'a ru.

17 Ikan jaxinio ti n̄ojo va'a jatiñu nduta n̄u'u, ti tava chio ru **nda'yu u'va** gan, ti yuu ndani kuu ni'o chi ru, tu'a jaan maa jundiki chachi chi ru nda'yu ti u'va ndava'a ru, ta

maa n̄ii kaa ru, joko tuun ru, ikan kuu nuu tu'a kee maa n̄ii. Ka'an ta'an ru ti n̄a va'a jakachio ru nda'yu u'va, a n̄ii chi jundiki si'i ta'an cha **chiso** ri chi jundiki rai, koto n̄a kua tiin se'e ri, a kua nuu se'e ri tu jaan ni chiso ri, ndaa cha ya'a ta in yoo a uvi yoo cha ni tiin se'e ri ta jaan jakachio n̄ii chi ri.

18 Toto yuu kuichin kuu nuu iyo jaan n̄ii, kasun kuu ta'an cha chika yo nuu ru ti kuu che'e ru ja'a cha vee chika yo nuu an, taa yo ndichan cha'a yo kuni chi ti rukan kundee ndata ru cha'a yo ta n̄a kua kundee yo cha chatu. Iyo ru n̄ivi jatiñu cha kani'i ru n̄ii, chi'in tikasin kaa (paalaa) kua ndaa kuiti ru n̄ii, a chi chatun n̄u'u a chi kiti jana ru kua kuiso ru n̄ii ndaa N̄uu ru. Ru n̄ivi N̄oko tu'a jaan maa ru jatiñu chi'in n̄ii, n̄ikan tu'a nde'e yo ti kaxiko ru ta'an ru.

19 N̄a ya'vi jaan n̄ii, in tako'o (in madkiila) xiko ru cha uni mii, kivi iti chata maa n̄a'a N̄oko tu'a xiko n̄ii chi N̄uu yo, ta'an cha ndi'i n̄ii chi n̄i Chikua'a ti n̄a keta ga n̄i N̄oko an tu'a n̄i chikan tumani ini chi n̄i kua'an N̄oko na kuiso ru n̄ii ku kuenda ru. Nu u ya'a kivi ta ndaa ni nda vitin n̄a'a N̄uu Nducha kuu n̄i tu'a xiko n̄ii chi N̄uu yo, kua'a ga ndatiñu kaxiko n̄i, joko nuu kua

natu'un yo kuenda "**Nama xa'an**" ikan kua ku'e kuenda gan. Kua'a lu'u n̄ii tu'a kumi n̄ivi Nuu yo, ti ta'an cha kuu kivi kuun ra savi tundo'o jaan ni'o n̄ii; tichi kisi ta yati lu'u nuu inda chiyo kua kunda n̄ii, ti takan n̄a ndulo'la ru, ti n̄a'ni n̄ii tu'a cha koo nduta n̄u'u kivi takan, ndi'i ru kuu nduta, ta yooni xiko chi ru. Ru n̄ivi tava n̄ii nduta n̄u'u tu'a java'a ve'e lu'u chi'in si'in, a nda'a tika'a a **yuku n̄uu** kua kindi jini ru, ikan kuu nuu kua kaku ju'a n̄ii cha kua xiko ru kivi n̄a'ni, joko kua natu'un ju'a ga yo ndaa va'a ru n̄ii, iti nuu ga, nuu ka'in kenda "**Nama xa'an**", (nuu tutu uvi).

20 Iyo inka iti keta yo nuu kaku n̄ii, iti Nuu Koyantee, sivi tu'un sa'an siin, juu ni Noko kee ta'an ru iti gan; kua'a jaan n̄ivi tuun iyo chi n̄uu aan, iyo ta'an n̄ivi Nuu tu'a cha'an cha jatiñu. Iyo kua'a ga iti keta yo nduta n̄u'u, iyo iti kuati, iti ka'nu nuu chika chatun n̄u'u, joko ni maa takan n̄a tandi'i n̄ivi Nuu Chikua'a chi Nuu iyo yati chi'on nakoto **nduta n̄u'u**.

21 Tu kua ki'on iti ka'nu kua'an **Nuu Jini Titi**, yati lu'u ma'n̄u Nuu chio so'o yo cha kunda in yutun **tunuu** chicha jaan, xaan jaan nuu iñu kuati iyo ni ka'nu yutun an, vasi ki chakan kuu sivi ru takan kaa, nuu

tutu cha jataku ru n̄ivi Nuu cha na'a ikan vachi ru yutun **tunuu**, chakan ka'an yo ti yutun ii kuu ru an, ti ndaa ni takan taa ya'vi n̄i chi ru, ikan ka'an chi ti kivi ji'na kuii, kivi ni kicha'a Nuu N̄ivi, chi ru yutun an ni kaku n̄ivi cha koo ji'na ji'na, ikan ta ni natuvio tandi'io N̄ivi Nuu Savi.

22 Itu'un ra yani ta'an yo **Nuu Yutsa To'on** ka'an maa ra chi n̄uu ra, (Nuu Yuta Tu'un) ka'an maa yo Chikua'a, **Yutsa** kuni kati **yuta**, ta **To'on** kuni kati **Tu'un**, (cha tu'un yo tumi, tu'un yo yuva, a tu'un yo ixi yu'u yo). Ra'a cha ni taa ra in tutu maa tu'un Nuu ra, ikan ka'an chi tandi'i ku'a vachi nuu tutu cha'nu cha jataki n̄ivi cha na'a, ka'an chi ti Nuu ra ni cha koo yutun tunuu ka'nu ikan kuu nuu ni natuvi ji'na kuii Nuu N̄ivi, iyo ru n̄ivi cha'nu chito ru n̄a kaa ni natuvio N̄ivi Nuu, ta rakuati yoko n̄a chito ga ru chakan, ndi'i cha chito n̄ivi cha'nu vachi naa i'ni chi, chakan, tu kua taa yo nuu tutu, n̄a naa i'ni chi.

23 Ku'a vachi natu'in chi'indo, cha koo **yutun tunuu** Nuu Jini Titi an, nuu vati gan tu'a cha kuteku n̄ivi xiko kuayu chi kiti so'o (muulaa) kivi kuu viko ka'nu nuu vita kumi, cha iyo **su'un**, tuvi jaan n̄ivi kuu kuenda ve'e n̄u'u nuu ndeku chito'yo, "katolikuu" tu'a chaa chi Nuu kivi

aan, via ru kaxiko chi'in kivi ta cha indi ru chi'in ndatiñu kua kia'vi. Tuvi ta'an ñivi **Ñuu Yuta Ñii**, joko tuvi ñivi tu'a ka'an (**chukui**) chi ru ñivi an, ña chito yo ña kuenda, tu'a ru ka'an ti cha tuku jaan kaa sa'ma ndichin ta'an ru ri, ru rai ta'an ru, ki'in jaan cha'a chatu ru ta siin ti ndaa **jini chiti ru** ndita chatu ru, ndaa kua ndichin maa niaa ndeku ndivi lu'u ru, nani ixi jini ra ta'an ra. Ñi ña'a tuku ti ndasi ndava'a kaa soo (che'e) nami ñi, ña nduvilu ixi jini ñi, vasi ki chakan tava so'o ru ñivi sivi ru takan kaa, "kini ta'an iyo ru ñivi Ñuu yo, tava yati ru sivi ku'a kuni maa ru ta'an ru chi yani ta'an yo".

24 Tu'a nde'e ta'an yo chi ru ñivi kee **Ñuu Chito'yo** (Lakuchisio) tu'a kichi jata chi ru kuu kiti so'o, kiti rai a kiti si'i, ru kiti an se'e kuayu si'i chi'in urru kuu ri. Yuu urru ndaa ni kuu kua kuiso chi ru kuayu si'i ta kua kaku muulaa, iyo in ku'a ta i'a kua ka'in. Ka'an ta'an ru ti kivi kua kaku ri urru kuni chi itu'un kuayu si'i cha jaan ni kaku ta'an se'e ri, ndika kuayu si'i kua kaxin ru urru aan ri, rikan kua kuu si'i ri ti kua jakaxin ri chi ri ndacha kua'nu ru, urru si'i ni jakaku chi ri ña kua nde'e ga ri ta maa se'e ri.

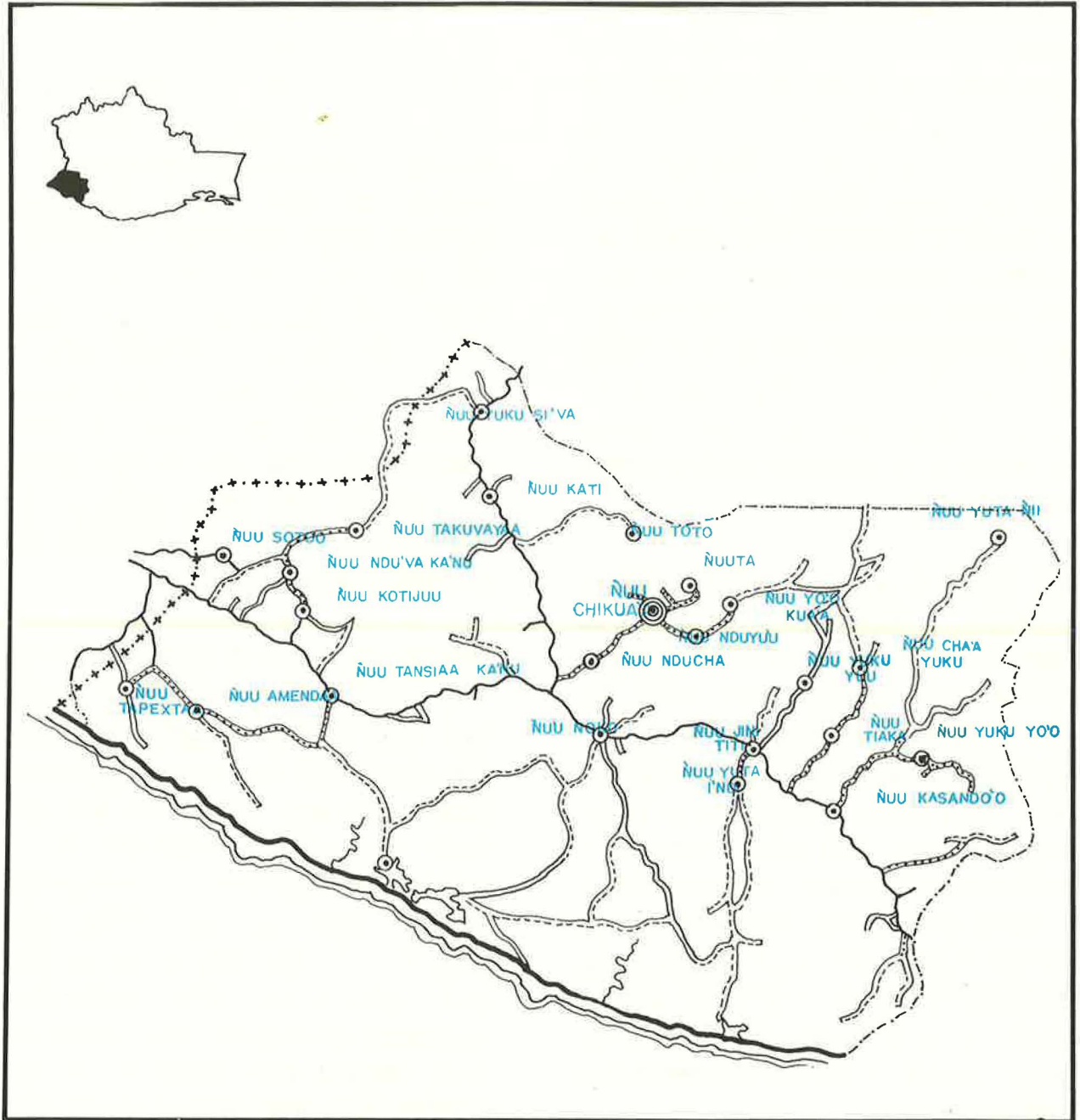
25 Chakan ta'an cha keta kivi cha kua nduku ri ndaa ru chata kiti si'i,

kuayu si'i (yevaa) kua kuiso ri, ikan ta kua kaku mulaa a machuu, ta ri kiti an ña'ni ga se'e ri kua koo, ña chito yo ña kuenda joko ña chiso ga ri, ña tiin se'e ri, io ndava'a ru kiti gan chakan ru ñivi kumi chi ri, maa cha vee, a tiñu ndee java'a ru ti takan ndumasuu ri. Ta'an jaan ini ñivi kee **Ñuu Yuta Ñii**, chi'in ru kee **Ñuu Chito'yo** ti kua'a jaan tu'a jata ru. Rikan kundee ga ri chika ri yuku, chi'in cha vee, ti ru ñivi an jatiñu ru chi cha kuiso ru kajuee, chi'in ru tika'a chiti, ta rukan vee ndava'a ru, ti te'e xa'an kuu ru.

26 Kivi vitin ña nde'e ga yo chi ru yutun vati ka'nu natu'un yo iti chata, ta'an cha iyo viko, nuu ndii tu'a cha kuteku ta'an ru, a nduku ru vasi cha'a yutun kuati ni, joko ti'a tikan ndeku ta'an ru kaxiko kiti an, ña yuu ta maa kivi iti chata, ti in ni nuu cha kuteku ta'an ru, iini nuu natu'un ru, jasii ru ta'an ru. Iyo ni ñivi naku'un ini chi ru yutun tunuu cha koo xiñi iti ka'nu, chio va'a ki'i iti kua'an **Ñuu Yuta l'ndi** (ña kutuni ini yu ndaa cha kuni ka'an sivi **Ñuu an**), joko **Huazolotiflán** kuu sivi ru chi tu'un sa'an siin, ta ru sivi gan, tu'un ñivi **Ñuu cha koo Ñuu Ko'yo** kuu ru an, Ñuu nuu iyo kolo ka'an chi sivi gan. Tu ya'a yo **Ñuu an**, kua'an ga iti keta ndaa nuu iyo ru mini ka'nu jaan, ru nani **Mini Isu**

(Miniso tu'a ka'an n̄i siin) joko chito yo ti tu'un sa'an N̄uu yo kuu ru, ka'an ta'an ru ti kivi iti chata, ta'an cha koo kuati, ikan ni keta n̄ivi lachi

ni kee inka N̄uu, kua'a jaan tu'un iyo kuenda chakan, joko koto n̄a'ni tutu tu'un maa yo iyo ti takan ka'vio ta kutuni inio.

2. I'a nde'o iti tu'a chika n̄ivi ta'an cha cha'an ta'an ru iti Nduta N̄u'u.

27 Kua'a iti keta yo nduta nū'u nakoto ru nīvi iyo Nūu yati nduta nū'u, ndaa chio kunio ku'un yo, koto nio ndaa maa kua ku'un yo chakan ni kuni chi. Tu nīvi Chikua'a kua ku'un nduta nū'u iti Noko kua kaka nī ti ikan kuu nu kuiti ga. Iti gan ni ki'in ru ta'an ru cha jakuti nī chi nātivaa. Keta nī nduta nū'u ta kicha'a ni ru ta'an ru cha jakuti nī chi nā, kua'a nduta gan ni jako'o nī, nōjo vi'i kundee nā'a nda'vi an, tundo'o jaan nde'e nīvi ru cha kuu nā tatan, ti ni maa nā chachi ga nā, joko iyo ndaku nā ta ni kundee nī java'a nī meri chi nā. Kani'i ta'an ru ju'a nduta gan ta ni kichi chi'in ru ndave'e ru cha kua java'a ndiko tuku ru tatan.

28 Ka'an ta'an ru ti chi'in chakan ni nduva'a ndiko nā'a tivaa ga ri, ikan chito ru nīvi ti tatan kuu ta'an nduta gan, chakan kuu cha nā va'a cha jandasi kaa yo chi ru, nā va'a cha nde'e ndaa yo chi nduta nū'u, ti ta maa ti ndito ru, ti ta'an cha ke'ne in cha ndasi kaa tichi nduta ta ku'a ru soo tika'a, a yutun iti, juuni maa nduta kua tava ndiko ru nuu kandi nūti, yu'u nduta nū'u. Tu'a natu'un ta'an ru ti "nā'a" kuu ru nduta nū'u ri, ti iyo cha'a tu'a ru "ku'vi chata", ti kua'a ndava'a iñu tu'a kee nuu ru.

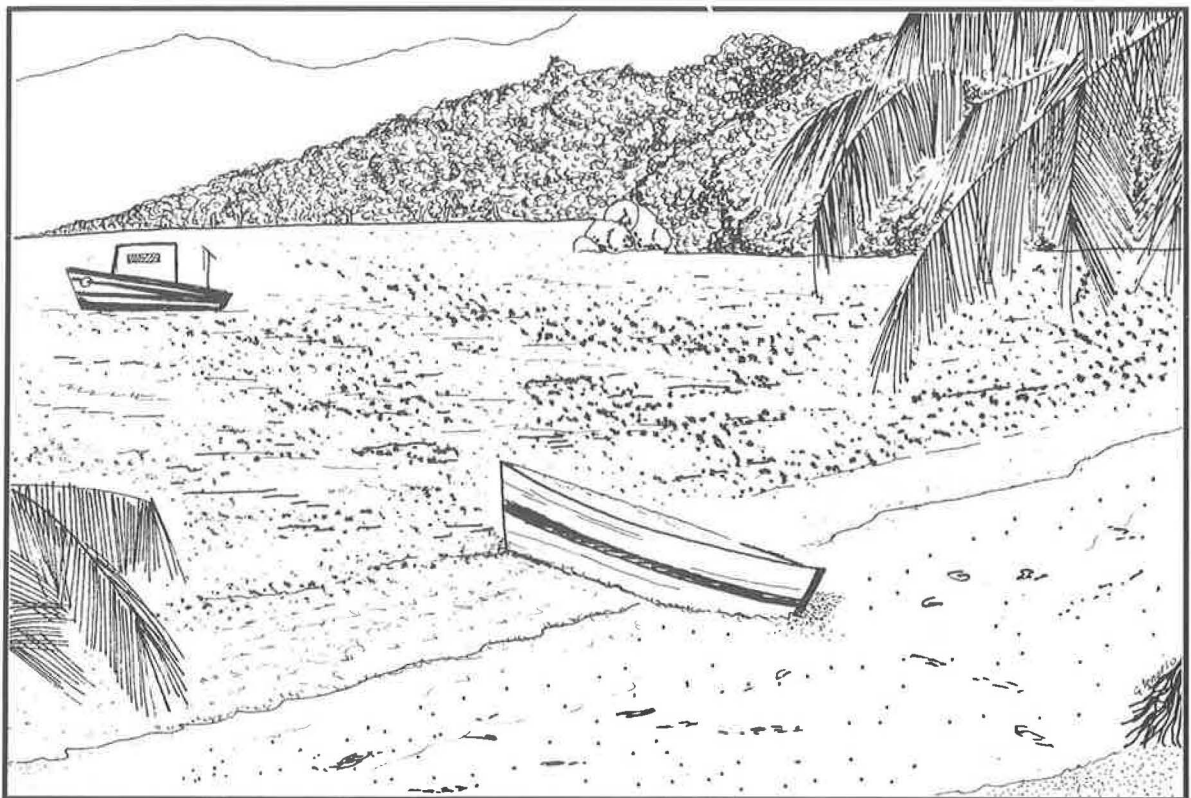
29 Tu kua koo tundo'o takan kaa, ta tu kuni nī na nduva'a nīvi nī vasi ki kua nakoto ta'an ru **nduta nū'u**, joko tu nā'ni nā tiñu ku'un nī, nā nduku nī ku'un nī, tiñu iyo ve'e nī, tu'a natu'un, ti tundo'o jaan keta yo, kua'a tundo'o keta yo ndakan tu'a natu'un nīvi. Ta ndicha ta'an maa, ti chi'in kivi kua java'a nī tikasun, a jita xii cha kua kachi nī iti kua'an nī, nuu ka'in "Nā kaa ndukun nī titi", ikan natu'in kuenda tiñu gan. Ta ru nīvi siin, via ru nīvi lachi ti tuku jaan iyo ru, ta'an jaan ini ru cha ku'un ru nduta nū'u, ti ndiso ru xu'un, ndaa ni kuu ni kuu kachi ru an, ta maa yo cha nda'vio, ni maa ndi'i ni kivi jatiñu yo joko nā keta maa xu'un yo, ta maa ti nā'ni ya'vi ru, ku'a jakanaa yo takan kua'an ndiko ru.

30 Iyo ta in unī a kumi ta'an nīvi Nūu Chikua'a tu'a cha'an nduta nū'u cha jata ru **tixinda**, (tichinda) tu'a ka'an nīvi siin chi ru, tichi soo (te'e) tuun indi ni'i ru kiti lu'u an, ta'an cha ndito ri kuichin ru, ta kuaan ru tu cha ni ti'o ri, yo'o yutun iyo tichi mini, nuu iyo nda'yu ikan tu'a china ri, iyo cha na'nu ta cha kuati, joko ru va'a cha kachio kuu ru ndaka unī a kumi nuu nda'a yo. Tichi tindaa kua kindi ru ta chi chatun nū'u kua kunu'u ru ti kani jaan tu chi cha'a nī, ta siin ti vee

ndava'a, ti ndikani nda'yu nuu i'ndi ni'i ru kiti kuati ndiso ni chi ru, takan na tivi ru, kundee va'a keta ru ndaa Nuu yo, tixinda ndito jata niivi Chikua'a.

31 Nuu Koraleruu (Nuu tuun kuu ru) tu'a ni cha'an cha jata tixinda, cha kua xiko ndiko ni chi ru Nuu yo a Nuu iyo yati, ka'nu jaan mini iyo ikan, iyo ndi'i nuu tiaka, tiaka michi, tiaka nduta, kua'a tiono na'nu ndava'a iyo ta'an. Maa ni niivi tuun jati'nu chi'in cha tava ru tiaka, ti ru niivi Nuu na ta'an ini ru ta'an ru koo ru nduta nu'u, vasi ki cha i'ni jaan.

32 Chito yo ti ndito ru tixinda gan ti ndasi yu'u ri, va'a ri, kuu kachio chi ri, ta ta'an cha chi'i ri an, cha nuna te'e (soo) ri, ta siin ti kee xiko ru, ta maa tiaka cha ni tivi, ikan ta yoo ga kua jata chi ri, chakan nini kuni chi ti kivi kua ni'i ni tixinda juu ni kivi an kua keta ni ndaa Nuu nuu kua kia'vi ri. Asiin ndava'a cha kachio tixinda, joko ndaa iti nuu ga kua natu'un yo kuenda ru, ti na kuu kua naa inio taa yo chakan, ti iyo ru ka'an "ti tixinda ndito cha'a cha ndito yo".

3. Ndee ku'un yo Nduta Nu'u ti kani iyo ru.

YU'VA TIXINDA

---

33 Vasi ña yuu ñivi Ñuu yo kuu ru tu'a jatiñu chi'in yu'va tixinda joko nini natu'un yo ju'a lu'u kuenda ru ñivi Ñuu Nduyu'u ta'an cha cha'an ñi nduta ñu'u cha cha ka'yu yu'va tixinda. Chio kee nikandi ndoo ru Ñuu an, ña kani ni ta keta yo Ñuu an, ma'ñu iti ka'nu kuu xa'ñu Ñuu yo chi'in Nduyu'u, chio tikan kuu nuu ni cha koo chii cha'nu yo, iti nuu ga kua natu'un yo kuenda gan. Iyo ru ka'an ti (Nduyu'u) kuu sivi ru cha va'a maa, joko chito tu ndicha, i'a kua ka'in cha ni natu'un itu'un ra Ñuu an.

34 Uvi tu'un kee sivi an ri, ti (ndoo) cha nakata yo, ndoo sa'ma, ndoo jinio, ndoo ko'o; ta ru tu'un (yu'u) tandi'o kutuni ini ti nuu ki'i cha kachio kuu gan, ta ru Ñuu ni ki'in ru sivi an ti ... kivi iti chata ni cha koo itu'un ra siin chi Ñuu, lujii cha kunani ra, ta rakan ni ndoo yu'u ra ji'na kuii.

35 Vasi ki ndicha ti rakan tuku jaan ni ndoo yu'u ra, ku'a chito maa ra cha ra siin ni kuu ra, joko cha katio ti ra ni ndoo yu'u cha ji'na kuii, Ŋa ndicha ta'an maa jaxiniyu tio, ti vasi Ŋivi Ŋuu kuu yo joko chito ta'an yo ndoo yu'u yo, vasi chi nduta ni, chi'in tikuaya, a chi'in soo yutun (ndakucha'a), a chi'in tuun jita, taki ndava'a ndoo nu'u yo java'a ta'an ru an. Ŋivi nduyu'u chito va'a maa a ndicha cha ni ka'an ra joko takan ni ka'an ra chi'in yu.

36 Jaxini yu ti cha ndaa ni ka'an ta'an maa ra, nde'endo ti Ŋivi siin ka'an (Pinotepa de don Luis), ta maa ti kuenda ra Luii ni kuu Ŋuu an, (chakan kuni maa ra ja'a chi vi). Takan tu'a natu'un Ŋivi kuenda sivi Ŋuu an, joko yuu chakan vachi natu'un yo, ti tu'un yu'va tixinda kua ka'vio i'a.

37 Kua'a kuiya iti chata tuvi Ŋivi Nduyu'u tu'a cha'an ndaa nduta Ŋu'u cha ka'yu ru yu'va tixinda, kua'a lu'u kivi kua ku'un ta'an ru kua nduku ru kiti kuati iyo tichi nduta Ŋu'u, chakan chi'in kivi kua natu'un ta'an ru, ndaa ra kua ku'un, ti takan koto Ŋivi ru ta'an ru yoo chi'in kua kuta'an ru.

38 Chi'in kivi kua kunda tikasun, xita xii, kuŋu iti, a ndaa cha kua kachi ru ta'an ru, ta in vita a uvi kua ku'un ta'an ru nduta Ŋu'u ti takan chi'in cha'a ru kua ku'un ru ta'an ru, ta siin ti ndacha kua ni'i ru kiti kuati ta kua ka'yu yu'va ndaa takan ndio koo ndiko ru. Vee ndiso ru kua'an ru ta'an ru, ndiso ru cha kua kachi ru, ta ndiso ru a uni a kumi **sukun yu'va** cha kua ka'yu chi ndakan.

39 Ŋa chito yo Ŋojo ta'an iti ni chika ru ta'an ru takan, joko tuku jaan iti iyo chio tikan, iti kuiti keta **Ŋuu Cha'a Yuku**, ikan kua'a ndiko iti **Ŋuu Tiaka**, ya'a ru **Ŋuu Kasando'o**, tuvi jaan tu'un iyo kuenda sivi ru Ŋuu an, kua'a jaan tu'un iyo kuenda ru Ŋuu an, "**Kasa**" kuni ka'an ru (rai ndaka se'e si'o, kasa yo), "**ndo'o**" uvi kuenda ka'an ru an, (ndo'o cha chinu ve'e, ta ndo'o cha kua kani Ŋi chi ru); iyo ru Ŋivi tu'a ka'an **Kasandoo**, **ndoo** kuni ka'an (Ŋa'ni nuu ku'un ga Ŋi) ikan ta kee uvi nuu tu'un an, "**Kasa ni ndoo**", a "**Kasa ni ndo'o**", ta inka tuku kuu cha ka'vi Ŋivi cha na'a, ti **ka** kuu itu'un, uvi a uchi uvi, ta **sa** kuu ucha, ta tu takan kuu chi kuni kati "**Ŋuu uvi a uchi uvi ndo'o**", itu'un ru Ŋivi Kasando'o chito ru cha ndaa, maa ru kuu ka'an kuenda gan. Tu'un sa'an siin ti Jamiltepec ka'an ta'an ru, Ŋa kutuni inio chakan ti Ŋa

yuu tu'un maa yo kuu ru. Kani ndava'a ta keta yo ndu'ta ñu'u chio tikan, nuu ka'an ñi **Chakauaa**, tu'un siin kuu ru, ña kutuni inio ndaa cha kuni ka'an sivi gan.

40 Ta'an cha kua'an ru nduta ñu'u yati Ñuu Ñoko iti kua'an Yuku Chaa chio iti xuu Ñuu Chikua'a tu'a chika ru ta'an ru. Tu cha keta ru nduta ñu'u kua nduku ru ndaa maa kuu nu iyo ru kiti ka'an yo **tikore tixinda**, ka'an ru tu'a ka'yu yu'va ti nuu iyo yuu na'nu, yu'u nduta ñu'u kuu nuu iyo ru kiti gan. Nuu ni'i ru, nuu ña ni'in ru ta'an ru, takan ni kaa nuu chika ta'an ru, tundo'o jaan cha chika ñi maa yu'u nduta ñu'u kua kaka ta'an ru, maa nuu i'ni ndava'a.

41 Nuu kua nani'i ru ta'an ru chi ri an, ikan kua kakin ta'an ru sukun yu'va ta juu ni ikan kua jatii ru chi'in cha ka'yu tixinda kee tichi tikore gan, chito ñojo vii tiin ru chi ri an ti ña cha'ni ru chi ri, cha chito maa nda'a ru jatiñu ru chi kiti kuati, vii kua kuaxi nda'a ru tichi lu'u ve, ndacha kee nduta lu'u cha ka'yu. Nuu ndi'i gan kua ki'i ndiko chi nduta ta kua taa ru nuu yuu, nuu ni ni'i ru ta'an ru chi ri. Che'e kuu in cha chini tuni chi tandi'i yo, java'a ru takan ti ikan kua kuina ndiko ri, yu'va tixinda ni kua ka'yu, yuu cha

kua ka'ni ru chi ri, inka cha'a tu kua kichi ndiko ru ta'an ru cha chito ru nuu iyo ri an.

42 Tu ña ndi'i yu'va ni ka'yu ikan, kua kaka ndiko ru iti nuu ga, ndacha kua ni'i ndiko tuku ru, ka'an ta'an ru ti tu'a keta ru ndaa nuu ka'an chi **Watulkoo** (Huatulco chi tu'un sa'an siin). Tu cha ndi'i jatiñu ru chakan, kua kani'i va'a ta'an ru yu'va, ta ikan ndio koo ndiko ru ta'an ru. Takan, takan jatiñu ru ta'an ndaa ni kivi cha na'a. Ña kua'a kuiya, ta in uchi a cha'un kuiya keta ñivi ni kee inka chio nduta ñu'u, ndikin lu'u ru ñivi an, nani kaa titi nuu lu'u ve, ta maa ti ña ndichin nde'e ru ta'an ru (chakan kuni maa yo java'a chi), Ñuu Japoon ni kee ru an ri, kani ndava'a ndaa inka chio ñuu ñivi, ta ñojo va'a keta ru ndaa Ñuu Nduyu'u.

43 Ña chito yo ña kaa ni chito ru ta'an ru ti ñivi Nduyu'u chatiñu chi ru yu'va tixinda, ikan ta kichi nde'e ru ti kuni kutu'a ta'an ru, kuni jakua'a ru ña kaa ndaku ñivi Ñuu an. Kua'a lu'u kivi cha kindi ru chi Ñuu an, chito tu ni ki'in ru tiñu ku'a jatiñu ru ñivi Ñuu chi'in ru kiti kuati an.

44 Ña kua'a kivi cha ni kuu chakan ta cha ka'an ta'an ru ti ña

ni'i ga nī tikore tixinda nduta nū'u, ikan ni jaxini nīvi, a kuu ti nīvi Nūu cha'a ndatu cha kuiso ru chi ri ndaa Nūu ru ta'an ru, a kuu ti ta'an cha chito ru ndaa maa ni'i ru chi ri, cha'an itu'un ni maa ru cha su'un ru chi ri. Yooni chito nā kaa ni kuu gan, joko vitin tundo'o jaan ni'i ru nīvi chi ri an, kumi kuiya kua kuatu ta'an ru ta jaan kua nduku ndiko ru chi ri an ri, ti ndaa cha keta ri kumi kuiya china ndiko ri.

45 Chakan iyo ru nīvi tu'a ka'an ti yooni chito tu va'a cha keta nīvi inka Nūu kichi java'a ru kuenda ndaa cha ndaku yo Nūu yo, jativi va'a maa ru tiñu chio, cha va'a maa kuu tu tindee ta'an yo, na jana'a ta'an ru ndaa cha chito ru, ta jana'a ta'an yo ndaa cha chito ta'an yo, ta chakan, cha va'a jaan ini ru nīvi Nduyu'u kuiti jaan cha'a ta'an ru kuenda chi nīvi an, ta maa tuku ru an, in ndee ni nā ni taa ya'vi ru cha chini tuni chito ra Nduyu'u, ti kua'a kuiya takan jatiñu ru nīvi Nūu an ta nā'ni nuu jativi ru tiñu.

46 Va'a vitin, cha ni natu'un yo ju'a nā kuenda kuu cha tu'a cha'an nīvi Nūu nduta nū'u, cha kati tundo'o, a cha kati in tiñu kua java'a nī, joko nā tu'a nī cha'an cha takan ni, chakan chito tu va'a cha ka'an ta'an ru **kosteño** chi nīvi

nūu iyo ti'a, ti nā tandi'i nīvi nakoto nduta nū'u.

47 Ru nīvi jakua'a, ra chito jaan cha nā yuu Nūu yo iyo ru ta'an ru tu'a jan maa ru taa sivi in ka'nu Nūu iyo yati nduta nū'u, "Kostaa chika", ta ka'an ta'an ru koteño chi nīvi, ta nā kaa taa so'o ru sivi gan ta tuvi nīvi koto nā'ni nakoto nduta nū'u.

48 Takan kuu nu kuu chi'in sivio, kua'a jaan cha ka'an ta'an ru, cha katio ti chito ka'an yo tu'un Nūu yo, chakan kuni maa ta'an ru, cha nīvi tuku kuu ru, ki'in ni maa ru tiñu taa yati ru sivio, vasi sivi ndava'a ni, tu'un cha nde'e ndaa ru chio, ti yuu tu'un yo kuu ru, vasi ki chakan kuni maa ru ta'an ru ti ni'i ru ndatu cha taa sivi nīvi nūu ku'a jaxini ni maa ru.

49 Chakan vitin, tuvi nīvi nūu cha vachi jaxini ru ti nini jaka'nu yo chi yo, nduku yo ku'a koto yo cha ndaa, ku'a ni kuu iti chata, ti ikan cha'a chi kuenda ndaa nīvi kuu yo, chakan chito yo ti **Nīvi Nūu Savi** kuu sivio cha va'a maa, "nīvi nūu" ti ra ni kaku i'a kuu yo, ndaa kivi cha na'a i'a cha koo chii cha'nu yo.

50 Ta cha ka'an yo "Nīvi Nūu Savi" sivi ni tiso nīvi cha koo cha na'a

kuu ru, ti nuu tutu cha'nu, **tutu cha ni jataki** ñivi cha na'a, ikan vachi sivi gan, chakan kua jaka'nu yo, ña yuu sivi kuni ni ru ñivi tuku kua taa ya'vio. Jaka'nu tu'un maa yo va'a; "Savi" kuni kati ti chi **Ra Savi** ni jaka'nu jaan ñivi Ñuu yo takan, Ndioo ni kuu ra chi ra, ta ndaa ni nda vitin tu'a natu'un ñivi cha'nu ti ña va'a cha nde'e ndaa yo chi ra, na kuyu'vio nde'o chi ra, ti cha'a ra cha kachio ta kundee ta'an ru ka'ni ru chi'in soko chio.

51 Taki Ñuu Chikua'a ti yuku ku nu iyo ru, chakan ta'an cha kua'an yo ku nu'u yo Ñuu, vasi kani kua'an yo cha ndichin nde'e yo ve'e ñu'u maa nu itun inda ru, ma'ñu Ñuu aan. Ru tu'a jakua'a Ñuu yo ka'an ti u'un siendu iñu soko yo (metruu) cha sukun iyo Ñuu yo, vasi ki ndicha ta'an maa ti ña i'ni jaan, ni maa ñuka'ñu kivi ña kuun ra savi joko chinu tati, kee yoko i'ni nuu yo, ta tu Ñoko kua'anyo yati jaan chitoyo ti i'ni ga ikan, ti ndu'va kuu nuu iyo ru Ñuu an.

52 Ñuu yo kuu nuu kicha'a yuku, ti chio iti xuu, Yuku Chaa ni kuu yuku ka'nu; ta chio iti nuu yo, a chio iti siki ka'nu jaan yuku kuu nde'e yo, chio gan kuu nuu iyo **xa'ñu** (rayaa) chi'in **Ñuu Nuta**, a kuu ti ni chiko Ñuu aan iyo yuta, a kuu ti iyo jaan

ñuti chakan kuu sivi ru takan kaa. Chi Ñuu an tu'a chinu jaan paan lela, paan uni tutun, taki ta'an ru Ñuu aan ti ndu'va kuu nuu iyo ru, ta ni chiko iyo yuku na'nu, kua'a ndava'a tika'a ñu'un tu'a xiko ta'an ru, kivi ta'an chi viko ka'nu, tu'a xiko ta'an ru suvi tiaka nduta, nuu kua natu'un yo "ña kaa tu'a tiin tiaka nduta" ikan kua ka'an yo ña kaa chinu suvi gan.

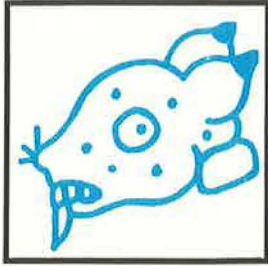
53 Ma'ñu Ñuta chi'in Nduyu'u, ma'ñu chio kee Nikandi chi'in chio iti nuu yo, ikan iyo tuku xa'ñu a rayaa Ñuu yo chi'in ru **Ñuu Yo'o Kua'a**, maa ni ñu'u kua'a kuu nuu keta yo Ñuu an, ta inka tuku ti ru ñivi Ñuu an kumi ta'an ru in yuu cha'nu nuu ni jataki ñi in yo'o, ikan kuu nuu ni kee sivi ru Ñuu an. Yuku kuu ta'an nuu iyo ru Ñuu an, kuiti jaan iyo in iti kee yo Ñuu Chikua'a ta keta yo Ñuu Yo'o Kua'a, ta iyo iti ka'nu joko kava ga yo chio tikan, Nduyu'u kua ya'a ji'na yo ta jaan ketayo.

54 Chio chupan yo, ma'ñu chio chiso Nikandi chi'in chio iti nuu yo kuu nuu iyo rayaa chi'in **Ñuu Suko'yo** ta chi'in **Ñuu Toto**. Ñuu an ndakaña'a chi Ñuu Suko'yo, iyo ta'an kumitiñu ta ku'a Ñuu Chikua'a, sukun ndava'a yuku nuu iyo ru Ñuu an, ndichin nde'e yo ve'e

ŋu'u ta'an cha kua'an yo iti Ŋoko, maa nuu iyo ru tuta'an ka'nu, chito yo ti kuiti jaan ndoo ru Ŋuu toto. In ni natu'un ru ŋivi Ŋuu Toto chi'in yo, ka'an ru ŋivi cha'nu ti kivi iti chata Ŋuu yo ndakaña'a Ŋuu gan ta ru ŋivi iyo ndakan se'e Ŋuu Chikua'a kuu ru ta'an ru. Iti nuu ga kua ka'vio in tutu cha'nu kuenda ti'yo Ŋuu Chikua'a, ta ikan kua nde'e yo ti cha ndicha natu'un ŋivi cha'nu.

55 Kani ju'a iyo ru Ŋuu Toto, kumi oora kua kaka yo chi'in cha'a yo, ta uni oora tu kuayu osoyo, iti Ŋuu Ndu'a tu'a chika ŋivi iyo cha'a, ikan ki'in ta'an ru iti kuiti tikan. Tu'a chika

ta'an ru iti Yuta Vixi, chio chiso Nikandi Ŋuu Ndu'a, tu cha keta ŋi Yuta vixi, ikan ki'in tuku ru iti kua'an tikan. Takan kuu nu kuu tu Yuta Ka'nu (Yuta Uni) iyoyo iyo ta'an iti keta yo Ŋuu Toto. Ŋa kua'a jaan kuiya ta ni java'a ta'an ru iti ka'nu keta Ŋuu Tikuaya (Limuu), ikan kuu ku'un ta'an ru iti Ŋuu Kati (Xikapa), a iti Ŋoko, iti va'a nuu chika kajoon ŋu'u (kaarruu) kivi vitin ŋa ndi'i jaan tundo'o nde'e ŋivi Ŋuu Toto chika nuu ru ta'an ru, joko kivi iti chata chicha tundo'o nde'e ru, itu'un ni yuta ja'a vitin, ta'an cha kuun jaan ra savi ŋa ya'a karru, chika ndiko tuku ru, joko ŋa ndi'i jaan vitin.

YUTUN TATA

---

56 Kua'a jaan yutun na'nu tu'a cha'a chiti vixi kuati chachio iyo chi Nuu Chikua'a, vasi ju'a ti'yo kumi ru nivi joko cha tachi ru vasi itu'un ru, ti ikan ndita ini ru cha kua kachi se'e si'i ni, a se'e yani ru ta'an ru, chakan ta'an cha kua'an yo kuu kaka nuu yo ve'e nivi va'a inio, ni'o ndaa chiti lu'u iyo chi ni, jamani ni ndaa cha iyo chi ni, ti takan nivi kuu ni, va'a jaan ini ru ta'an ru, iyo cha'a ni'o **mankoo**, ndaa cha iyo maa ini ru ta'an ru.

57 Kivi cha koo viko ka'nu Noko tu'a cha koo jaan **mankoo**, ta'an cha kua kuun ra savi kua tivi ru, ki'i tindaku tichi ru, ikan ta yoo ga kua kachi chi ru, kiti ni kua taa ya'vi chi ru, ru kuu kini chi'in jundiki kua kachi chi ru. Jativi va'a maa yo chi ru ta'an cha iyo jaan ti yooni kuni chi ru, ru nivi kumi tumanko iyo cha'a ni na kua kuu xiko ru chi ru, cha'a yutun ni kua ta'yu ru.

58 Iyo cha'a ta'an cha na'nu jaan mankoo ta kua kachi ri jundiki, iyo cha'a kundee ka'ni ru chi ri, ndika nii chiti ru koko ri an, ta kua vikun ru yutun jukun ri, ndasi pa'a ri, nā kua kuu ga chati ri, ikan ta kua ndoyo nū'u ri. Ta'an cha nā chati ndee kiti jana nī, iyo cha'a jak'o ta'an ru ju'a nduta chi nīi, ta iyo tuku ru kua nduku ru nda'a yuta **yutun takua**, tichi in tako'o nduta kua kuvi nda'a ru ndacha kua kee iñu nuu ru, ikan ta kua jak'o ru chi kiti, chi'in chakan kua chio yajuu ri, ta tu in nda'a ni nā kuni ru nduva'a ru kua kicha'a jaxaan kuchilu.

59 Yoo ni nīvi tu'a tachi tu mankoo, ti natuvi maa ru takan ni, tu cha kuun ra savi, nuu ni jeta yo chiti ru ikan kua nachaa ndiko ru inka, lu'u ni ru mankoo joko vixi ru ta asiin ndava'a ru. Naku'un ini yu chi ru tumanko cha koo iti kua'an **Nūu Ndu'a** yati kamasandu, ndaa nīvi ya'a ikan tu'a jaan cha chachi mankoo, ta vati ndava'a ru. Ta'an cha ya'a nīvi ikan, tu chitatu nī, cha kunani ji'na nī ta jaan keta nī nuu kua'an nī, ta'an jaan ini ra Nūu Ndu'a jandakoo ra kiti jana ra cha'a tumankoo nda ni kuu, tu Noko a Nduyu'u kua ku'un ta'an ru, ikan kua ndoo kiti gan, ndaa oora kua ndiokoo ndiko ra, ki'in ndiko ru a kuayu a urru ta ku'un ndiko iti

Nūu ra ta'an ra. Vitin nā'ni yutun vati iyo ikan, i'ni jaan chika nīvi chi rakuati.

60 Nūu Ndu'a iyo nī ka'a Nūu Ndu'a, joko iini kuni kati, ti taki ndu'a nuu iyo ru Nūu an, nā kani jaan iyo ru Nūu an chi Nūu yo, kua'a jaan nduta iyo chi nīvi an, ikan ya'a in yuta ka'nu, ta siin iyo yuta kuati, kua'a jaan ndoo iyo chi nī an, va'a jaan ini ru ta'an ru, sii jaan iyo ru Nūu an, ti in iti ka'nu kuu **xa'nū** (rayaa) Nūu an chi'in Nūu Jandiau, iini Nīvi kuu ta'an ru, joko tuku, tuku kumi tiñu iyo chi nī, Nūu Chikua'a ndaka nā'a chi ru Nūu an, joko iyo ve'e tiñu ru, ta iyo ve'e kaa chi ru ta'an ru "ta maa ti chakan nini ga".

61 Vasi ki kuni maa yo ti va'a ga cha nduka'nu iti nuu chika yo, chakan ni ndoyo nū'u tumango ka'in i'a, joko nā chito yo ti juu ni maa yo jandunda'vi kuii yo Nūu yo, ti nā vati ga nuu kunda nīvi natu'un ru, nā'ni ga mangoo cha kuuat kachi se'o, ta vasi ki nā chito ta'an yo ti ta'an cha nā'ni yutun, ta'an cha ya'a tati, ta'an cha kuu ra savi ndi'i nū'u kua'an nduyaxin, kua'an nduxo'lo iti chika yo, chakan kuu ti va'a ga na koo yutun.

Iyo ru ka'an ti "va'a cha ka'mio nduku joko va'a ga cha koo yutun **tata ti cha'a ru cha kachio**".

62 Iyo ru ñivi cha vachi nduku chi ru tumango na'nu, lu'u ni ru ta cha cha'a ru mangoo, ta ru mangoo iyo chi Ñuu yo ndaa kumi a u'un kuiya ta kua ku'a ru, ndicha ti na'nu ru, joko ña induku chachio chi ru, ña vixi va'a ru, ña asiin ru, kokon jaan soo ru, ta ru mangoo iyo Ñuu yo ti vasi lu'u ru joko asiin na'na ru.

63 Ru kuu tika'a ndicha, tandi'i ni kivi iyo ru tu cha iyo u'un kuiya cha ni tachi ñi chi ru, ña tandi'i ñivi iyo yutun tika'a chi ñi, iyo nuu iyo ni ru. Yati nduta ñu'u ti uni kuiya ta cha cha'a ru tika'a, tandi'i ñivi tu'a chachi tika'a yuta, vixi jaan nduta, ta ta'an cha yuta ru, iyo tuku ru ta'an jaan ini ru tika'a cha chicha va'a kuñu ru, chi miti a kuchilu kua tava viio kuñu ru ta kua kachio chi ru takan ni, iyo inka ñi kua ti'o kuñu tika'a nuu chio, nuu ndi'i taa ñi jita, ikan kua ndoo ru in too ka'nu, chi'in cha i'ni kua nduvita va'a ru, nduvichin ji'na ru ta jaan chachi ñi chi ru, asiin ta'an ru takan, tu'a chachi ru chi uxu paleelaa. Kuñu tika'a iti tu'a chatiñu ta'an ru cha java'a ru **chavixi tika'a**.

64 Ru ñivi Ñuu yo ña tu'a java'a ru chavixi tika'a, maa ru Nduyu'u chi'in itu'un ru ña'a Nducha tu'a kichi xiko chi ru, ru kuñu tika'a iti kua kuu che'e ru, iyo ru chini ñu'u ru

kaa ta chi'in **tinduu kaa** (kilaau) kuati kua java'a ru yavi kuati nuu aan, chi'in chakan tu'a jache'le ru kuñu tika'a, nuu ndi'i gan kua kuu kuati **paleelaa** ta kua kuiso ru chi'in uxu lu'u nduta, tichi kisi nuu chiso cha vixi kua koyo ru che'e tika'a, ikan kua kuiso ru ju'a, chi'in tusun kua ñuu kisi, koto kua kayu, tu cha kokon ru, ikan ta kua kee siin ru, cha iyo va'a maa nuu kua kaku cha vixi kuati, tichi chatun yutun kuati ikan kua ndoo ru a in kivi a uvi ndacha kua nduvichin va'a ru, ndacha kua ndundava ru ta jaan kua kuu kuati ru.

65 Asiin jaan ru chavixi gan, kumi tutu ru, ta in kumi nuu nda'a yo cha nani ru, uni cha ki'in ru ta itu'un cha kokon ru, tandi'i ñivi tu'a chachi chi ru, tandi'i ni Ñuu tu'a kia'vi ru chavixi tika'a gan, joko Ñuu Ñoko ña kumani ru, ve'e ya'vi a ma'ñu Ñuu an tu'a cha kundaa ru ñivi Nduyu'u cha xiko chi ru.

Ta'an cha iyo viko Ñuu yo, ta tandi'i Ñuu iyo yati chi'on ña kua kumani ru, ta'an jaan ini rakuati kachi chi ru, ta ni maa yo cha kuu yo ñivi cha'nu, chachi ta'an yo chi ru chi'in **paan lela**, a chi'in tuta nuni tu'a yo chachi chi ru.

66 Ru paan lela chi'in ru tuta, ndaa iti nuu ka'in kuenda ru, ti tu'un tika'a vachi natu'un yo vitin. Ru tika'a gan kua tachi va'a yo chi ru, ika ru, kua kumio chi ru na nā kachi urru a **ndisu'u** nuu vachi nachaa nuu nda'a ru, ti i'ni jaan yu'u ri kiti aan, ta'an cha kua tachio tika'a kuni chi nde'o ta'an cha yati kua ku'un **yoo** ti takan va'a cha tachio yutun tata ri, iyo ru ka'an ti va'a jaan ki'i ju'a nīi tichi yavi nuu kua tachio tika'a ti takan vixi jaan tika'a kua koo.

Tu tika'a iti kua kachio, iyo ru nīvi vii jaan kua ka'nda ru, chi'in kaa iyo nu'u kua ka'nda ru, ta ikan kua kee uvi ta'an yachin kua kuatiñu nīi, ta soo tika'a iti chatiñu ta'an yo cha ka'mio xuu chio, a xuu kisi, va'a jaan kayu ru.

67 Tu kua ndoo ru ta in u'un a iñu yoo cha nā kua kachio chi ru tika'a iti, ikan ta kua natuvi iin tilundu kuichin iti tichi ru, ta tu kua ka'nda yo chi ru, nā'ni nduta kua kee tichi ru, itu'un nii ma cha kuichin kua nde'e yo, vixi jaan ru tu kua kachio chi ru, ikan kuu nu kua nachaa nda'a lu'u ru. Ta'an cha kuni jakana nīi tika'a nuu **kachin** nū'u, a nuu inda kii nduta, a yati nuu inda yoso tu'a cha kunda ru, nā kua jakanda yo chi ru ndacha kua koko va'a nda'a nuu ru, takan ta jaan tachio

chi ru, joko nā kua naa inio java'a yo kuenda yoo.

68 Nda'a tika'a chatiñu ta'an nīvi Nūu yo, jini tia'va kua ki'i ta'an cha kua koo viko nda'vi, a viko matoma, chini nū'u ta'an nīvi chi ru ta'an cha kua kuinu in cha taki yu'u ve'e ve'e nū'u, a iti ka'nu tu ndaa ra **ndaka nā'a** kua keta Nūu yo, a ra sutu cha'nu, uvi nda'a tika'a kua chini nū'u chi, ru nda'a nani ga kua nduku nīi, nduvi chio yu'u ve'e a iti ka'nu kua kunda ru, uvi ta'an nuu ru kua kunu'ni chi maa ma'ñu, nuu kua kuta'an ru, ikan kua kunu'ni chi a ita tutu, a ita va'a, ti takan ndutaki va'a.

69 Ta'an cha java'a rakuati **tutu** ndava iti siki (lunaa) chatiñu ru yutun kuiñi indi ma'ñu nda'a tika'a, vii jaan kua ka'nda ru ta'an ru ta kua kunu'ni ru ma'ñu, ta in uvi a uni ta'an yutun kuati cha uvi kuartaa cha nani kuati ru, chi yu'va kua kunu'ni ru uvi, ta maa kuruu kua ku'ni ru, ikan ta kua kua ku'ni tuku ru ni chiko ndacha kua kuu ru kumi tutu ru, chi'in tutu **chinaa**, a tutu **periurikuu**, a tutu nīi kua kindi chata yutun kuati gan.

70 Nuu nū'u a nuu vitu kua kaki ru tutu, ta nuu an kua tiso ru yutun kuati nu'ni, ikan ni'i ru ku'a cha kua

ka'nda ru ju'a lu'u ga nuu keta ru yutun ti chakan kuu cha kua tika'nu chi chata yutun ta kua tiin ni'i ru, tu tutu xii chatiñu ru, kua kikun chi, ta tu tutu kua nduku ru nduta xii cha kua jatiin chi. Tutu nani kua ka'nda ru cha kua kuu ju'ma ru, iti tichi ru tutu cha ni nduva'a kua kunu'ni chi yu'va ku'a kuiti kua ku'un ru iti siki, ta'an jaan ini rakuati siki chi lunaa, yoo nuu kicha'a kuiya chaa, ta'an cha iyo jaan tati kua'a ndava'a ndii nuu cha ka'yu nde'o iti siki, ti rakuati chito jaan maa ru java'a ru tutu ru.

71 Ta'an cha ka'nda ru nuu nda'a tika'a cha tava ru yutun kuati cha kuu lunaa, iyo tuku rakuati tu'a chatiñu ru nda'a kuu gan cha kuinu in cha sii, ta maa yuvi kuati kuu ru joko cha siki ru kuu ru, ta maa tindaku kaa inka tuku ru. Tuku ru tu'a tivi yaa chi'in ru nda'a gan, kua ka'nda ru in too lu'u ta kua taa ru yu'u ru, chito ña kaa tu'a java'a ru, joko taki tivi ru tati chi'in gan. Va'a ta'an ru nda'a tika'a kuenda cha kee chito'yo **viko su'un**, ti iyo maa kivi, tandi'i kuu ra kuu **matoma** kua nataka ra ve'e ñu'u, kua nduku ra ta'an ra ndika nii nda'a tika'a. Ikan iyo ta'an ra kuu **vikaa cha'nu** chi'in ra kuu **mayoo**, ta tandi'i ra kuu **tatun kuati**. Va'a, va'a kua nañi'i ru ta'an ru

nda'a tika'a, ndii, ndii kua kuu ru nda'a tika'a gan, kumi ta'an chi ti uvi, uvi chi kua ku'un chi'in chito'yo, itu'un, itu'un cha in chio tu'a kee ve **Tata Chuu** chi'in ve si'i manio **Nduloo**. Kua kikun ta'an ru ita nda'va nii ka'nu nuu linki tika'a gan, taki, taki kua kuu chi, ta juuni rinki tika'a taa ru ta'an ru nda'a **chito'yo Kirituu**.

72 Inka chiti lu'u ña kumani Ñuu yo kuu ru **tikuva**, ka'nu jaan tu'a koko yutun, vati ta'an ru kuu joko lu'u jaan **nda'a** ru, xii ndava'a yutun gan, ikan kuu nu tu'a jaan rakuati siki, tu'a ndaa ru soko ru ta nakisi ni'i ru, cha sii kuu an ri, iyo tuku ru ni'i kua tiin ru in soko ru ta inka tuku ru kua **tindaa i'ni** chi ru, ndaa sava kua vikon ru, ika jaan cha siki rakuati takan ti iyo ru ña kundee nuu nda'a ru ta tu ña kua tiin ni'i ru kundee maa ke'ne ru ta kuu jakue'e ru chi ru.

73 Iyo tuku ru, chi'in yo'o kua chiko xileru nuu soko yutun, ta maa in ti'va, ikan kua kunani ru ta chi'in uvi nda'a ru kua tiin ru yo'o, ikan ta kua vikon ru, cha takan siki rakuati ña ika jaan ni, tu ni'i kua kunu'ni yo'o, ta tu ñivi cha'nu kua java'a kuenda chi se'e ru ta'an cha siki ru ta'an ru.

74 Ta'an cha koto kuti tikuva kui ru, ta ya'a ru tu cha chiti va'a, iti va'a soo ru, nā xe'e nakotoyo ta'an cha kuu jukun yo chi ru. A rakue'e a nīvi cha'nu kua ndaa nuu yutun ta ni'i kua nakisi soko yutun tikuva ta'an cha kua jukun nī chi ru, kasun kuu ta'an cha ke'ne tikuva nuu nū'u, tui rakuati, a nīvi cha'nu sii ni a kuni ru ta'an ru, natu'un ta'an ru, kachaku ru, ta chachi ru tikuva ta'an kani'i nī chi ru. Ikan kuu nu tivi tikuva yuta, ta tu ni iyo ita kuati nuu ru, ndi'i ru kua koyo, juu ni maa ru jativi ru tiñu.

75 Cha va'a maa kuu ti tu chi'in yo'o kaa lu'u kua java'ando in kanchuu, kua kunu'ni va'andoru nuu itu'un yutun kani, a nuu ru **tuyoo** ta ikan kua ku'nindo in yono, ti takan tichi an kua koyo tikuva, ta nā'ni nuu kua chita kuati tikuva i'i.

76 Va'a jaan tikuva cha java'a yo nduta vixi, ndi'i soo kua kenda yo chi ru, tichi yachin ka'nu kua ki'i nduta chi'in tikuva cha ni nduvilu, kua ta'vio ju'a paleelaa ta kua ki'i ta'an ikan, kua jañayo ta in too ka'nu. Tu chitoyo ti cha ni nduvita tikuva, chi'in nama kua ndoo va'a nda'ayo ta kua kuvi nda'ayo tikuva ndacha kua kee siin chiti kuati ru, ta'an cha nduvita tikuva tu'a nduu'va nduta, chakan kua koyo

ga yo nduta nuu ru, ku'a cha va'a maa ko'o yo, kua ki'i ga chavixi, ta jaan kuu ko'oyo chi ru, ka'an ta'an ru ti vichin ru nduta ga, iyo tundee ini chi ru, chakan nini jaan jako'ondo chi se'endo, chi ra chika jatiñu chi ku'u, ta'an cha i'ni jaan, a ta'an cha naaiti inio va'a jaan tu ko'o yo chi ru.

77 Nuu ya'vi tu'a nde'eyo ti kia'vi chavixi tikuva chi'in nūti vixi, nā ii jaan java'ayo chi ru. Kua kedayo soo chi tikuva, chi'in nuu nda'ayo kua javita yo kuñu lu'u ru ta tava siin yo chiti kuati ru; nuu ndi'i chakan, tu cha vita va'a ru kua sakayo chi'in nūti vixi (asukaa), ndacha kua ndundava ru ju'a, ta kua java'ayo tilundu kuati, kuu kua kani va'a yo tu nā ndi'i kachio cha in nda'a ni.

78 Ta'an cha kua'an yo inka Nūu, tu'a nde'eyo ti kia'vi chavixi tikuva chi'in ya'a, joko ndikaniii soo kuu che'e saka ta'an ru ikan, ta iyo ru nīvi ta'an jaan ini jata chi ru, ta va'a ga tu maa yo cha iyo tikuva ve'o java'ayo chi ru, ti nā chitoyo nā kaa ni chinu chakan, ti nā ni nde'eyo.

79 Asiin jaan **ndikacha'a**, vati ta'an java'a ru yutun gan ta'an cha iyo nda'a nuu ru, ti kua'a yoo maa

ni soko yutun te'e tu'a nde'e yo, ta'an cha vachi kana tilundu kuati, chakan kua kuu ndikacha'a asiin kua kachio ndaa in kuiya.

80 Ta'an jaan ini ñivi tachi chi ru ti asiin jaan ru, iyo ru ñivi ta'an ru, tu kumi ru in yutun lu'u ndikacha'a ta ña'ni ti'yo nuu kua tachi ru chi ru, kua nduku nuu ru inka chio, chi ñivi va'a ini ru, ta ta'an cha kua koo ndikacha'a nuu ru, ra kuu xuu kuenda kua jukun ndikacha'a; ra xuu kuenda ti'yo tuku ni maa nde'e ra ti cha vachi chiti gan, ña'ni ndatu chi ra cha kua jukun ra, ndaa cha kua keta ra xuu kuenda gan, ta chito maa ra ti kua jamani ra chi ra xuu ti'yo, ti tu yuu ti'yo ja'a ña kua kuu kokon va'a yutun gan.

81 Ta'an cha kia'vi ti'yo, ta tu iyo yutun tata kuenda ñivi, ñu'u ni kua kia'vi, ta ru yutun iyo maa chito'o ru, takan ya'a maa kua'a kuiya, ni maa tuvi xuu ti'yo kua koo, joko ru yutun ña kuu kia'vi, ti tuku xuu kuenda kuu gan.

82 Tuvi ñivi inka Ñuu tu'a kichi nduku ndikacha'a chi Ñuu yo, ndaa ru to'o kee Ñuu Ko'yo tu'a kichi tia'vi ru iti nuu, kivi cha chiti ndikacha'a kichi ki'in yati ni ru. Ndicha ti iti nuu tia'vi ru joko ninu jaan ki'in ru, takan ka'an ñivi tu'a

xiko ndikacha'a; kivi kua kani'i ru, maa ni cha na'nu tava chio ji'na ra, ta cha kuati chi'in ru ndikacha'a ni ndata nuu an ña ki'in ga ru, chakan ni ann kua kuu kuenda ra ni xiko.

83 Kuatedu jaan tivi ndikacha'a iyo cha'a, yoo ga ñivi jata chi ru tu ndata ru, ta siin ti iyo ya'vi ra kua januu chi ru. Rai tu'a ndaa chi yutun, ndiso ra yono chi'in si'in kani, tuku ra ta'an ra tu'a kunu'ni kuchilu chi'in yono nuu an, ti tichi ru kua ke'ne ru ta'an cha jukun ru chi ru, joko iyo cha'a tu'a ke'ne ru nuu ñu'u, ikan kuu nuu ndata ru.

84 Tichi kuñu ru ndikacha'a indi chiti ru, itu'un ta iyo cha'a ndaa uvi ru, ndava ndava'a soo ru, ta tichi an indi chiti lu'u tu'a kana ta'an cha tachio chi ru, kua'a ru ta xa'an ndava'a ru, taki xiko kee nuu ru. Iyo ru ñivi chatiñu chiti kuati ndikacha'a cha tava ru xa'an (asietee), ta iyo tuku ru tu'a java'a ru tuta, i'a kua ka'an yu ju'a ña kaa tu'a java'a ru si'i yu tuta chiti ndikacha'a.

85 Kua'a chiti ru kua kani va'a chi, kua kundi ru nuu ndii na naaiti va'a iki te'e chata ru, ndi'vi ndava'a ru te'e, ta pi'lu ru cha nduvi chio ru, chi'in yuu kua ta'vi ru chi ru ta kua

kee siin kuŋu lu'u, kua kundi ndiko ru nuu ndii kua'a kivi, ta in una a uchi kivi ndacha naaiti va'a ru. Tu cha iti va'a ru, kua ndukuyo in kisi ka'nu, kua ki'i nduta tichi an ta kua ki'i chiti kuati cha ni naaiti, kua kuiso va'a jaan ru, tu cha nde'eyo ti cha vachi ndo nduta nuu ru, ta cha tuun nde'e ru, kua jeta yo nduta gan, nduta va'a kua ki'i ndiko ta kua kuiso ndiko ru. Ucha ta'an cha'a kua samayo nduta chi ru chiti kuati gan, ka'an ru ta'an ru ti va'a cha java'ayo takan ti ikan kua kee tandi'i cha atun chiti gan, ti tu ŋa kua'a cha'a kua ti'o ru, ŋa asiin kua kee tuta, kua nduu'va chi.

86 Kua'a kivi kua kunda ta'an ru chi'in chiti ndikacha'a ta'an cha kua java'a ŋi tuta, ti ŋa in ndita kua ti'o ucha cha'a, cha in kivi kuu ti'i ru uvi cha'a, inga kivi tuku cha'a, takan takan, ndacha keta ucha, nu ndi'i ti'o nuu ucha nduta, kua kundi ru tuku cha'a nuu ndii, ikan ta kua ndundava ru, tu kunio, kua kani va'a yo chi ru kua'a yoo, ta maa iki kua kuu ru tu cha naaiti va'a ru. Cha java'a yo tuta kua taa yo nuu chio ta'an cha ŋa i'ni jaan ru, ikan ta kua ka'nda kuatio chi ru ta kua kundi'i ru nuu yoso, ndi'i ndava'a kua ndikoyo chi ru, ikan nde'eyo ti ya'a, ya'a kaa yuchan lu'u vachi keta, nuu ndi'i gan, kua ta'vio ju'a

cha'a cha kua kuta'an chi'in ru chiti ndikacha'a.

87 Tu cha iyo va'a yuchan, kua saka va'a ru chi'in ru chiti ndikacha'a cha ni kundi'i, tichi tako'o kua kindi ru ta kua koso nduta nuu an ndacha kua kuu ru nduta yuchan, chi sa'ma yaxin kua jakuichin ru ta kua ki'i tichi kisi nuu kua ti'o ru, joko ŋa naa inio ti kua ki'i ta'an cha'a ni kuu che'e, iti nuu ga ni tai "Tuta nuni" ikan cha'a chi kuenda ŋa java'a yo chi ru, tu cha chiso va'a tuta kua ki'i paleelaa ŋojo vixi kuni maa ŋi kua ko'o. Ŋuu Nduva tu'a nde'e yo ti kia'vi itu'un nduta yuchan saka chi'in si'va, ita si'va, tika'a, cha vixi, ta ki'i ta'an ru chiti ndikacha'a, asiin ta'an ru nduta vixi gan, **tejate** kuu sivi ru, ta'an cha i'ni jaan tu'a jaan chi'i ŋivi to'o chi ru, joko ndi'i ni kivi kia'vi ru nuu ya'vi.

88 Xa'an (asietee) kuu inka cha tu'a kee chi ru chiti ndikacha'a, va'a jaan ru cha kuu ru tatan, ta'an cha ndukata ndava'a nuu yo, ta kee ndakua, iyo ru ŋivi ndaa ixi titi nuu ru tu'a koyo cha kati ti ketiŋi ru nuu ru, iyo tuku ŋi tu'a kana soori cha'a ixi titi nuu ru, ikan kuu nu va'a cha kua taa yo ru asietee ndikacha'a. Nduku yo uxu lu'u kati ta kua tiin ru asietee, nduku yo in

titi ñu'u ta kua nasaa yo kati ta kua taa yo titi nuu yo, ñojo cha i'ni lu'u kundee yo, cha va'a maa ti cha kuaa java'a yo tatan ti ña kee yo nuu ke'e, ika ju'a ru tatan, ña kua kuu kutio inka kivi tu ni taa yo cha i'ni titi nuu yo, ta in uni kivi ni kua kuu yo tatan ta nduva'a yo java'a ru.

89 Chatiñu ta'an yo xa'an chiti ndikacha'a ta'an cha ña ya'a, ña ya'a sayu jitin rakuati, tu'a ru ta'an takan ti vasi cha kuaa chiti ru ta'an ru, vixa jini ru ta kua kusu ru, ikan kuu nuu natuvi ru kue'e, sayu kuaan kua kee jitin ru, ku'a cha ni ka'in iti chata, kua nduvixa kati chi'in asietee ta i'ni, i'ni kua taa yo te'e nuu ru, a cha'a jitin ru, va'a ta'an kua taa yo jini ru, maa nuu iyo **nduta suta ru**, chi'in chakan ta kua nduva'a ru, va'a ta'an taa yo jini lu'u ru ve kuati jaan ni kaku, ti ta'an cha jakutio chi ve, tanini ta kixi yati ru, ni maa vixa jini ve.

90 Iyo ru ñivi chito tava xa'an (asietee) chiti ndikacha'a, takan ku nuu kuu chi'in ru tika'a, ru kuu xa'an tika'a kua'a nuu chatiñu ta'an yo chi ru, cha ki'i jini ta'an cha kua jukun ñi ta nduvilu jini ñi. Tuku ñi chatiñu cha java'a ru **tatan**, nduta nuu ni ti'o yuku **masaniaa** kua saka ru chi uni nuu nda'a yo **xa'an tika'a**

indi tichi yuti, kua saka va'a ru ta kua ko'o ru ku'vi **kue'e tiin**, iyo cha'a chachio in cha ña ti'o va'a, a cha kuaa kachio ta numi jaan kixio, ikan java'a ru kue'e tiin, chati lo'la yo ta ku'vi ndava'a ta chaku tichio java'a ru, nduni'i yo tati, ikan kuu nu kua ko'o yo tatan. Na'a ndava'a kua ko'o yo chi ru, ta in kaa **u'un cha na'a ni**, ña kachi na'a yo, cha sukun oora ta kua kachio **tikasun** ni, ña va'a cha kachio jita vita koto kua tiin ru tichio, ti chi'in ru xa'an ga kua ndoo va'a tichio java'a ru. Maa ni nduta nuu ni ti'o yuku masaniaa ni kua ko'o yo nuu nuu ni, chi'in chakan kua nduva'a ndiko kunio.

91 Ta'an cha iyo nangoo tu'a cha koo ta'an **tikava**, tachi va'a ñivi chi ru yutun an ti ña kana chiti kuati ru, maa soko ru kua ka'nda ru ta'an ru ta kua tachi ndiko chi. Ika ju'a ru, ti ña kuu jakanda yo chi ru, ta kua kumio chi ru na ña kua kachi kiti chi ru, ru kuu tixu'u tu'a jaan maa chachi chi ru ti ia nda'a ru. Iyo tikava **kua'a**, tikava **kuaan**, ta tikava **yu'ma**, uni nuu ru vixi ndava'a ru. Ndi'i nda'a ru kua koyo ta'an cha nachaa ita kuati ru, nuu ya'a ga ta cha nde'e yo in sukun tilundu kuati ndi'li kuui ni ka'nu soko yutun tikava.

92 Va'a jaan nda'a tikava cha kua ki'i jini **ndivi loxin**, ti chi'in chakan kua ndukua'a chata ndivi, ta kua nduasiin ru; ta'an cha ni'o chi ru, ti kivi vitin mani jaan ru, ŋa'ni ga ndatu cha nduku ŋivi chi ru, ti vachi ndoyo ŋu'u jaan ru **tiondo nduta ŋu'u**. Iyo ta'an **tikava ku'u**, isu tu'a chachi chi ru, ta ru ŋivi tu'a chika chi ku'u, ta'an cha naaiti ini ru cha ko'o ru nduta, ta nuu ni'i ru tikava kua'a, a tikava kuaan chi ku'u, chi'in itu'un cha kua kachi ru ta kua ndoo ru va'a.

93 Kua'a tikava tu'a ndoyo ŋu'u ta'an cha kuu kivi ru, ti numi jaan tivi ru, kuenda tako'o tu'a kia'vi ru, iyo cha'a ta'an cha ŋa'ni xu'un tu'a sama ta'an ru chi inka chiti kuati ŋa'ni ve'e ŋi.

94 Kua'a nuu chatiŋu ŋi tikava, cha chachio takan ni, cha java'a yo chavixi, ta cha ki'i jini ndixi xaan. Tu chavixi kua java'a yo kuni chi ti kua **nduyu'ma** ji'na ru te'en: kua jakuiso yo ju'a nduta tichi kisi, tu cha chiso ru, kua ti'i yo tikava cha chiti va'a, a ru tikava cha va'a maa kachio, ju'a lu'u ni kua ki'i ru tichi nduta gan ta januu yo kisi, nuu nde'e yo ti cha ni nduvita soo ru, tichi tako'o kua tiso yo tikava cha ni ti'o. Tu cha vixi ndaa ru, nuu ke'e kua kakion in tindaa, a in yuvi

ta'nda ta nuu an kua tiso yo ru tikava cha ni ti'o, nuu ndii kua jandakoo yo kua'a kivi ndacha naaiti va'a ru, kua ndundava ru tu cha iti va'a ru, takan kuu kua kani va'a yo tikava vasi in kuiya.

95 Takana ŋa tivi ru, takan tu'a java'a ta'an ru chi ru mangoos, joko rukan chi kuchilu kua jatayo soo ru, ta mangoos koto kuti va'a kua nduku yo. Tu cha kua'a lu'u kivi kumio tikava iti, nini kuni chi ti kua tava yo nuu ndii koto kua tivi ru, ta'an cha kuun ra savi tu'a ki'i tindaku tichi ru ta jata'yu ru chi ru. Ta cha java'a yo chavixi ŋa ii ni, chi'in nduta kua ndoo va'a ru, kua nduku yo in kisi chaa ni, nu koto ti'o ya'a, kua ki'i ju'a nduta chi'in tikava ta kua kuiso va'a ru, nuu nde'e yo ti cha vachi nduvita soo ru, ikan ta kua nduku yo **paleelaa** chi'in yutun **kaneelaa** ta kua ki'i jini an, tu iyo **aani** kua ki'i ku'a tiin yo chi uni nuu nda'a yo, kua'a lu'u ga kua kuiso ndiko ru ndacha nduvita va'a ru, ikan ta cha chito yo ti asiin ru ti yati jaan kua keta xiko ru, asiin jaan cha kachio chavixi tikava takan kaa. Takana tu'a java'a ta'an yo ru chavixi mangoos, takan xiko ki'i ta'an jini ru.

96 Ru ŋivi Nduyu'u chito jaan ru ta'an ru nduva'a ru **ndixi tikava** ta

tuku, tuku chiti kuati iyo, cha kua ki'i tikava tichi tika ndixi kuni chi ti kua nduyu'ma ji'na ru, ku'a cha ni ka'an yo iti chata, ti tu tikava chiti takan ni kua ki'i, ña kua'a kivi ta kua kicha'a kuu che'e jaan ru, ta ña va'a keta tiñu takan, cha va'a maa ti iti, iti tikava ta jaan ki'i tichi an, vasi in kuiya kua ndoo ru chi ndixi joko asiin ndava'a ru kua kuu, ta ru tikava ndikanii kua kindi maa ru tichi an.

97 Ru yuku kua'a kuu tuku cha tu'a tachi ñivi Ñuu Chikua'a, juu ni kivi kua kuun ra savi kua tachi ñi chiti kuati a nuu iyo itu, a inka chio, ikan ta kua kana ru, ta maa yuku tu'a koko ta'an ru, ña yuu yutun kuu ru, kua'a, kua'a kaa nuu nda'a ru, kua'a ita tu'a nachaa nuu ru, ndasi va'a nuu ru ita ta'an cha koto kuti ru, ta tu cha kicha'a ndika nuu ru cha'a chi kuenda ti cha kuu ka'nda chi.

98 Ndaa jukun cha'a ru yutun kuati yuku kua'a kua ka'nda ru ta'an ru, kua koso ru nuu ndii ta in kivi, chi'in cha i'ni kua nduvita ita ru ta ndaa takan kua jukun ñi chi ru, ti tu numi kuni ta'an ru jukun ru ita, ndi'i ru kua ta'nu ti ndasun ru. Vii jaan kua jukun yo chi ru ita gan ti ñu'u iñu kuati ndi'li, **kuañi** jaan java'a ru tu ña chito yo ku'a kua

kenda yo ita, ma'ñu indi in tilundu ta tichi an kuu nuu indi chiti tuun ndi'li. Kivi ta kivi kua kundi ru nuu ndii ndacha naaiti va'a ru, ndacha ndurungu ru, ti takan ña tivi ru, kua'a kuiya kuu kani va'a yo ta ña tivi ru.

99 Tiñu jaan kuu cha tachi ta'an ru yuku kua'a gan, ti tu'a jaan ru **ndisu'u** (ndisu'lu) chachi chi ru, nduta kayu a ñuti to'o lakuna tu'a ti'i ru ta'an ru nuu iyo ve'e kiti gan, iyo ñivi ña ni'i ru ta'an ru jata ru tatan gan, ta kua chatiñu ru ñaa, va'a ta'an ru kua ki'i ni chiko yutun ti takan ña ndaa ndisu'u, ti nuu ñaa kua chiko tuvi ri ta ña kua kuu ga kaka ri. Ña va'a ta'an maa cha ka'nio chi ri an, ti rikan kua kuu **xindoko** inka kuiya, chakan jakunu ni ñi chi ri.

100 Va'a jaan cha java'a yo nduta vixi chi'in ru yuku kua'a, va'a jaan cha jako'o yo chi rakuati se'e yo, chi ra chika ku'u, ta vasi nanio ve'e joko ta'an cha i'ni va'a ndava'a kunio tu in yachin nduta gan kua ko'o yo.

Tanini ta chinu ru an, tichi in yachin ka'nu kua koyo yo ju'a nduta ta tichi an kua kindi ta'an ju'a yuku kua'a, nduku yo ju'a paleelaa ta kindi ta'an ru na nduvixi va'a ru, ti ia ndava'a ru, chi sa'ma yaxin kua

jakuichin yo ku'a nā ya'a che'e kuati yuku.

101 Iyo tuku nī ti tu'a jakuiso nī ru yuku, ti takan kee ga cha kua'a nuu ru, ta ndaa cha kua nduvichin ru ta jaan chinu nduta vixi. Takan tu'a nduva'a ru yuku kua'a ta'an cha ki'i jini ndixi xaan, tichi uxu lu'u nduta kua kuiso ru yuku kua ki'i cha vixi, tu cha vixi ndaa ru kua jakuichin chi ta kua ki'i tichi yuti, takan kua ndoo ru a uni a kumi, a iñu yoo, ti takan kua jaxaan gan ndixi, tu'a jaan nīvi chi'i chi ru ti vixi ru, ni nā chito ru nā kaa kua nduva ru ta'an ru, cha kati ndixi gan.

102 Ru chiti lu'u nani ndakucha'a nā kumani ru Nūu yo, tandi'i nīvi Nūu tu'a chachi chi ru, asiin ta'an ru, tuvi nīvi tachi va'a chi ru vitin ti iyo ya'vi ru, uni mii cha in maakiila (litruu) tu'a kia'vi ru, nīvi siin chi'in nīvi tuun nduku chi ru ti Nūu iyo yati nduta nū'u nā'ni chi, ta ikan kuu nu cha'an ta'an ru cha xiko ndiko ru chi ru. Nūu Noko ta inka Nūu ka'nu tu'a nde'e yo ti kia'vi ta'an ru. Takan ni tu'a chachio ndakucha'a, tilundu kuaan kuati kaa ru, kuñu lu'u ru kua kachio ta tilundu tuun indi tichi an jeta yo chi ru, ndava ru, rukan kuu chiti tu'a nachaa ndiko ta'an cha kuun ra savi, a tachi va'a yo chiti an, a jeta yo chi ru, ta ikan kua

doto ndiko inga yutun ndakucha'a inka kuiya.

103 Iyo ta'an ndakucha'a ku'u, iyo ndakucha'a kuaan, ta iyo cha kuii, tuku jaan chachio chi ru ta maa ku'u, ti ikan kuu nuu iyo ru joko vixi ndava'a ru. Tu iti ku'u kua'an yo, iyo cha'a nuu iti kandi i'ni ru ndakucha'a, ti xiñi iti iyo yutun, nīvi chika iti tu'a chachi chi ru, tu'a chachi ta'an liku chi ru, kivi iti chata kua'a ndava'a ru saa kuati gan tu'a cha koo, nā ndi'i jaan nde'o chiri ti nīvi tu'a tiin chi ri, ti kia'vi ta'an ru. Ru to'o kee Nūu Ndichin a Nūu To'o tu'a jata chi ri, ti kia'vi tuku ru iti nuu kani java'a ta'an ru, chakan cha vachi naa i'ni ru, nā tuvi ru nde'e yo, nā chinio cha chaku ri ta ku'a kivi iti chata.

104 Tu'a nduva'a ndixi xaan chi'in ndakucha'a, kua jandakoo ru nuu ndii ta in uvi a uni kivi, ku'a naaiti ru ju'a ta jaan kua kindi ru tichi yuti a tichi tika ndixi. Nā tu'a ru ta'an ru ti'i ndakucha'a chiti va'a takan ni, ti ta ku'a ru tikava kuche'e ta'an ru, ta cha naaiti ru in cha taki xiko ru kua ku'a ru chi ndixi. Ka'an ta'an ru ti va'a ga tu kua kuchi ru tichi nū'u a tika a yuti ndixi indi ndakucha'a tichi an ti takan asiin ga xiko ru kua kuu, va'a ga kua kuu chi'in ru nīvi kua ko'o chi ru, ti in nda'a ni ndaa sava ku'un nī.

105 Nivi chito jata'yu n̄ii jundiki a n̄ii isu, a n̄ii tixu'u iyo cha'a chatiñu ru **soo ndakucha'a** ti chi'in chakan kua ka'yu chi cha kua'a, taki n̄ii kua tava ru ta'an ru, cha kua kuu ndichan, a cha kua kunu'ni tichi kuayu, a cha kua javilu tayu kuayu, kua'a nuu chini n̄u'u chi n̄ii tu cha iyo va'a. Chi miti kua jata ru soo nuu yutun ndakucha'a, nuu yuu kua tiso yo soo ta chi'in yutun kua kanio nuu ru ndacha kua kuu che'e ru ta jaan kua kindi ru tichi nduta, ikan kua kindi ta'an ru n̄ii tu cha ndi'i ixi ni koyo, ta in una kivi kua kindi ru tichi nduta gan, ti takan kua tiin va'a cha ka'yu chi, chi yutun a chi nda'a ru ndi'i ni kivi kua n̄uu n̄ii ti takan indukuni kua tiin cha ka'yu nuu ru. Naku'un inio chakan ti iyo cha'a maa si'i yu tu'a n̄a n̄uu kisi nuu cha kindi n̄ii tixu'u, ti soo ndakucha'a chatiñu ra ndii juti ta'an cha javilu ra n̄ii kivi takan, taki ndava'a n̄ii tu'a kee chi'in ru soo ndakucha'a, ndaa ndichan lu'u yu ni'i ta'an mai kivi an.

106 Nduta soo ndakucha'a atun ru, va'a ndava'a soo ndakucha'a cha ndoo yu'u yo, iyo cha'a ni maa n̄a ta'yu nu'u yo joko u'vi ru java'a ru, nduku yo ju'a soo ta ti'i yo tichi nduta tu cha ndukua'a ru nduta kua ti'i yo ju'a tichi yu'u yo, ikan kua ndoo ru in too lu'u, nuu ya'a ga

jeta yo chi ru, takan, takan, ta in uni cha'a, ndikivi kua java'a yo tatan lu'u gan ta nde'e yo ti va'a, va'a kunio kua java'a ru.

107 Ru **ndikayo'o** tu'a jaan cha koo chi N̄uu, sukun ta'an koko ru yutun gan, kaku maa ru takan ni, nuu kua ke'ne in chiti ru, tu kachin n̄u'u ikan kua nachaa tuku ru, asiin ta'an ru ndikayo'o, na'nu ru, kuaan kuñu ru ta taki xiko ru, ka'nu jaan chiti ru chakan kuu cha nde'eyo ti na'nu ru, n̄a yuu cha kua'a jaan kuñu ru, jandavi n̄a'a ru chio, ti kuni maa yo ti n̄a kua kundee kachio chi ru, joko tu cha ndakuyo chi'in ru in tanini ta kua kundi'i tiñu gan.

108 N̄a yuu itu'un ni chiti ru ndikayo'o tu'a chachio, chatiñu ta'an yo nda'a ru cha kuinu suvi, ta'an jaan ini n̄ivi chachi chi ru ti asiin va'a ru, **suvi li'li** nani ru suvi tu'a java'a n̄i chi'in nduti kuartaa, a nduti vita koto kuti va'a. Cha java'ayo suvi chini n̄u'u yo yuchan, kua kundi'i cha'a (nuni ti'o chi'in kaka), kua ki'i n̄ii chi'in xa'an kini jini ru (tu kunio, tu iyo chi). Kua nuna yo nduti kuarta a nduti vita, nduti kuichin ta kua tava yo nduti kuii kuati indi tichi an, kua saka ru chi'in yuchan, ndukuyo kumi a u'un ta'an nda'a yuvandoo, kua kuu che'e ru ta kua saka ta'an ru chi yuchan.

Kua nduku yo soko ru nda'a ndikayo'o ta kua kenda yo in, in ru, kua ndoo ru chi nduta, ta kua naku'a yo chi in jamanda'a, a in sa'ma nā ndasi kaa. Tu cha iyo va'a yuchan chi'in nda'a ndikayo'o, vitin, chi'in nuu nda'ayo kua java'ayo tilundu kuati chi yuchan nduti ta chi'in nda'a ndikayo'o kua kasio chata ru.

109 Tu cha ndi'i chinu suvi, kua nduku nī in kisi nuu kua ti'o ru, kua'a cha kuu cha kua nduva'a kisi, joko nuu ka'an yu kuenda "suvi titi" ikan kuu nuu va'a jaan cha'i kuenda tandi'i tiñu suvi, ikan ka'vindo ta kutuni inindo java'ando chi ru. Ru suvi li'li ka'an yo asiin ru, kuu kua kachio chi'in kajuee ni.

110 Tikua'ndi iyo ta'an ru, tu'a chachio chi ru ta'an cha iyo ru, ta maa nduti takan kaa ru, ta ta'an cha chiti va'a ru, ndata soo ru nuu indi chiti kuati kuichin, ta tichi an indi chiti tuun lu'u, ikan kuu nuu kana ndiko ru, tixu'u chi kini tu'a chachi ta'an ru chi ru. **Tikuayu** kuu inga chiti lu'u tu'a kana maa ru chi ku'u, ta ku'a ru yutun tikua'ndi yooni kumi chi ru, takan kuu ta'an ru yutun tikuayu, ta'an cha kuu kivi iyo tikuayu tuvi nīvi nduku chi ru, ti ta'an cha chiti va'a ru liku tu'a chachi chi ru, jativi ru chi ru. Iyo

tikuayu kua'a, tikuayu kuaan, ta tikuayu kuichin, asiin ndava'a ru. Nda'a tikuayu yuta, chi'in minu tila kua kuiso va'a ta kua jako'o yo chi ve kuati a chi nīvi cha'nu ta'an cha chio nī, va'a jaan cha kuu ru tatan. Atu ru, tu nā ki'i ko'o nī cha takan ni, kua ki'i ju'a lu'u cha vixi nuu an ta kua ko'o yo chi ru. Nuū nuū kua jako'oyo chi nīvi ndo'o kue'e chio, ti takan nā kua nduvita jaan ve.

111 Ra chito tatan, ra to'o jakua'a va'a kuenda tatan ka'an ta'an ru ti nā yuu kue'e chio cha'ni chi nīvi, ti ta'an cha chio ru ndi'i nduta iyo tichi kuñu ru kua ndoko, ta chakan ja'a cha tu'a ndoyo nū'u nīvi. Maa yo ndiso kuati ta'an cha ndoyo nū'u nīvio chi'in ru kue'e chio, ti nā nduku yo ku'a na ko'o ru nduta, ni maa nde'e yo ti naaiti ini ru, iti, iti kuni yu'u ru ta'an ru. Va'a jaan jako'o yo nduta nuu ni ti'o nda'a tikuaa, a minu tila, a nda'a yuta tikuayu chi'in minu tila, a nduta nuu ni ti'o va'a jaan arruu chi'in ju'a cha vixi ta uxu lu'u nīi, kaluu tiñuu, a katu tiaka, a tuta yuchan, tuta tikasun, a ndacha iyo maa ve'o, joko nini jaan jako'o yo nduta chi ru ku'vi.

112 Ndee ndava'a ta'an cha ku'vi ve kuati ndi'li, ti nā'ni cha kuu java'a yo java'a ru, chakan nini

jaan kuni chi ti jutu chi'in si'i ve kuati ku'vi kua java'a va'a ru kuenda chi ve, koto ña ni kuu kua ndoyo ñu'u se'e ve, tu ve kuati chaxin ndika kuu ru ku'vi, nuu, nuu ni kaxin ve ndika kuni chi, nuu, nuu ni kua jako'ondo nduta nuu ni ti'o arru, te'en kua java'ando, tichi kasitu chaa, nuu koto ti'o ya'a kua ti'indo nduta va'a, kua ki'i ju'a arruu nuu an, va'a, va'a kua ti'o ru, ndacha kuu che'e kuati ndi'li ru, tu cha ndiko ru, ikan kua ndukundo in yachin lu'u nuu kua kindi maa ni nduta lu'u, kua ndukundo ñuti vixi (asukaa) ta kua ki'i nuu an, ku'a cha va'a kua ko'o ve ku'vi, ki'i ta'an uxu lu'u ñii. Chi'in tikasin, ta tu ña'ni chi, vasi chi nda'a tikuaya java'ando in tikasin lu'u ta chi'in chakan jako'ondo ju'a, ju'a nduta gan, vasi uvi, a uni ta'an tikasin kuati nuu, nuu, tu i'a chati ve, i'a cha ki'i ta'an nduta lu'u gan yu'u ve, i'a cha chaxin ndiko ve, takan, takan, ta nde'endo ti ña kua nduvita jaan ve, ti nduta ni kuu ru joko chicha fundee ini kuu ru.

113 Nini ta'an kuni chi koto yo ña kuenda kuu cha ku'vi ve kuati se'o ru kue'e chio, chito yo ti ta'an cha lu'u ve, chika ndai ve nuu ñu'u, maa ve cha ña chito ve, ke'e ru ndaa ni kuu ta ti'i ru tichi yu'u ru, ikan kuu nuu kua java'a ta'an yo

kuenda, na ña kachi ve cha ndava'a ni, tu cha iyo cha kua kachi ve java'a yo, ndoo va'a nda'a lu'u ve chi nama ta jaan ku'a yo jita lu'u nuu nda'a ve, ti nuu nda'a lu'u ru kua'an kue'e ta ki'i ru tichi yu'u ru ta'an cha ñojo ni kaa nda'a ve ta kua kachi ve. Vilu koo ve'endo, via nuu kua kachindo, ti tu ña vilu kaa ikan kuu nu natuvi kue'e.

114 Inka tuku nuu ni'i ru kue'e chio kuu ta'an cha chati ve ndaa ni kuu, ta tu juu ni ikan kuu nu siki ve, kotondo ti chakan kua java'a ta'an ru kue'e chio chi se'e kuatindo, chakan nini kuni chi ti ndukundo sa'ma kunu'ni xuu lu'u ve, tu cha chati ve, ndoo va'a nda'a lu'u ru lee, ta nda'a ñi ni naku'a xuu ve, cha va'a maa kuu ti sa'ma cha ki'i xuu ru chi'in nama, a tikuaya kua ndoo ta'an ru, ta tu nvuru lu'u chati ve, ndaa xa'va kuu jeta yo chi ru, ti cha va'a maa kuu cha kuchion i'vi, ti maa ni kue'e kuu ru an.

115 Tu rakuati cha chachi va'a ta ku'vi ve kue'e chio, ña kua naa inindo jako'ondo nduta nuu ni ti'o minu tila chi'in nda'a yuta tikuayu nuu nuu ni, inka tuku, jakachindo jita kuu che'e tichi kaluu tiñu, kaluu tiaka, nduta yuva, a ndaa cha iyo maa ve'endo, ni maa ka'an ru ti ña

kuni ru, joko maando cha kuundo
ñivi cha'nu, cha ñu'u va'a inindo ti
ñā'ni ñivi kuu koo tu yuu cha kua
kachi ñi, chakan, vasi uxu, uxu kua
kachi ru, joko nuu, nuu kua ku'ando
chi ru, ndacha nduva'a ndiko ru,
takan kuu nu kuu chi'in ñivi cha'nu,
chicha jaan kua janinido
jakachindo chi ru, tu ndicha ti
kunindo chi ñi.

116 Iyo cha'a ta'an cha iyo ñivi
ku'vi ve'o ta nduku yo chi ra to'o
tatan ña yooni ra, a kuu ti ñā'ni
tatan, ña ni'o ku'a kunio, takan tu'a
ta'an yo iyo cha'a, chakan kunichi
ti ta'an cha ni chavi va'a yo, nduku
yo ru tutu kuati **ñuti fundee ini**, vasi
itu'un ru kumio ve'o ti ta'an cha
ñivio ku'vi kue'e chio, chakan kua
saka ru chi nduta ta kua joko'ondo

nuu, nuu ni chi ru ku'vi, ve'e tatan
ni'i kuantu yo chi ru, ta tu ñā'ni ru,
jata yo chi ru ve'e nuu kia'vi tatan.
Kua ti'o uvi ta'an yuti sava (in litruu)
nduta, tu cha chiso va'a ru, kua
koso yo tichi yachin na ndiko ru, tu
cha vichin va'a ru kua saka yo ñuti
lu'u tichi nduta, chi tikasin ñuu va'a
yo ndacha nduasiin va'a ru, ñā'ni
ñā inga kua ki'i tichi an, takan ni
kua joko'ondo chi ñivi ku'vi, in
nduvi ta in cha kuaa kua ko'o ru
tatan, tu cha na'a ni kivi vitin kua
kicha'a ko'o ru, ndaa yutaan na'a
ni kua kunda chi, ña kua ko'o ga ru
nduta gan ti tivi ta'an ru nduta gan,
chinu ndiko cha chaa ta kua ko'o
ndiko ru, tuku ñuti lu'u ndukundo, ta
nduva'a kua ko'o ndiko ru, tu ña
cha kunda cha chio ru.

YUTUN IYO MAA CHI KU'U

---

117 Ta ku'a ru nda'a yuta tikuayu, iyo kua'a ga tatan kuenda ru kue'e chio, iyo kua'a ñivi chito tatan chi Ñuu yo, nduku yo ku'a nduva'a ñivio ta'an cha ku'vi ru va'a, ti kua'a ga janaando ta'an cha ndoyo ñu'u ru, naa i'ni ru nuundo. Ku'a vachi natu'un yo ju'a kuenda ru yutun tata iyo chi Ñuu yo, ndii nuu, chiti kuati tu'a chachio, ta iyo tuku ru cha natuvi maa ru takan ni ta ku'a ru **tulunvi**. Sukun jaan koko ru yutun, ta'an jaan ini ru liku koo ru tichi **va'u** tu'a natuvi chi ru yutun an, iti Nduyu'u, chi'in iti Ñuu Ndu'a tu'a nde'e yo ru yutun gan, iyo ga ru tichi ku'u ti yutun ka'nu jaan kuu ru.

118 Iyo rakuati ta'an jaan ini ru kachi ru chiti tulunvi, ta'an cha kua'an ru ku'u cha nduku ru nduku, a ta'an cha naa ru jita cha kua kachi jutu ru a ndaa ra jatiñu chi ku'u, kua kunda ji'na ru ta kachi ru chiti tulunvi ta jaan ki'in ndiko ru iti,

ya'a, ya'a kaa soo ru, ta siin ti ndava ru ta kokon ru, chi yuu kua ta'vi chi ta tichi ann indi a uvi a uni ta'an chiti kuta kuati, kuaan ŋuti lu'u tu'a chachio, vixi va'a ru chakan ta'an jaan inio kachi chi ru, iyo rakuati tu'a ru chiso lunvi kua'an ru ve'e ru. Iyo ru ŋivi ŋa ta'an ini chi ru ti ni'i xiko ru, joko iyo ru ka'an ti ŋu'u tundee ini chi ru chiti gan ri, tu kua'a lunvi kua ta'vio ta ŋa kundee kachio, ikan kua ndoo ru, ta'an cha ya'a ina jana ŋivi kua kachi ta'an maa ri chiti gan, ka'an ŋivi ti kayu iti jaan ina ta'an cha chachi ru lunvi ti maa ŋuti kuu chiti gan.

119 Va'a jaan vitu kee chi yutun tulunvi ti ta maa iki kaa ru, ndava ru, va'a ta'an ru yutun **tuiŋu**, **tutioko**, **tisu'ma**, chi'in ru **tuta'an**, va'a jaan kee ru vitu yu'u ve'e chi'in ru yutun an ti ndava ru, kundee ru kua'a kuiya, ru yutun tuta'an vati jaan ru java'a ru, ta maa yutun **yuvandata** kaa nuu nda'a ru, ndi'i ru, ta tu'a yo chachi chiti ru. Ŋa ndava jaan soo nuu indi chiti ru chi nda'a yo kuu tava yo chi ru, ya'a ru chiti kuati gan, nuu ndi'i taa yo jita, xuu chio nuu i'ni ŋaa ikan kua ti'o ru, iyo ru kua ka'ndi ru ta'an cha ti'o ru, cha i'ni ja'a cha ndata ru chakan ni'i kati ru, tu cha ni ti'o ru, kenda yo in cha ndava indi nuu ru ta kachio chi ru.

120 Iyo ta'an yutun tikuaa vixi, tikuaa china, tikuaa iya (tikuaaya), tikuaa limaa, tandi'i chiti gan, kivi ni kichi ru ŋivi siin, ŋivi lachi inka chio nduta ŋu'u, nuu nde'e ru ti va'a jaan ŋu'u nuu tachi ru chiti gan, ikan ta ni kichi chi'in ra ta'an ra ta ni chito Ŋivi Ŋuu chi ru, va'a jaan cha kachio tandi'i chiti **iya** ti iyo kua'a tundee ini chi ru, va'a jaan cha ko'o ve kuati ndi'i ti takan ŋa tiin sayu chi ve, joko'o ta'an yo tikuaa chi ŋivi ni ku'vi kue'e chio, va'a jaan ru ti iyo tundee ini **C**, cha va'a maa kuu ti ndi'i ni kivi kachio vasi itu'un ru, ŋa'ni kuati.

121 Va'a ta'an cha ko'o yo nda'a tikuaa chinaa, tichi kasitu kindi nduta va'a, kua jukunyo iŋu a ucha a una ta'an nda'a tikuaa, kua ndoo ru chi'in nduta ta kua ki'i tichi kasitu, ki'i cha vixi nuu ru, ta'an cha kicha'a kuiso ru asiin xiko kua kee tichi an, januu yo kasitu juuni tava yatio nda'a tikuaa cha ni ti'o, ŋa kua naa inio tava numio ru nda'a tikuaa ti tu kua'a lu'u kua ndoo ru tichi kasitu, tuku jaan kua ko'o yo chi ru nduta, va'a ta'an ru nduta ko'o ve kuati cha na'a, a cha kuaa.

122 Nduta nuu ni ti'o nda'a tikuaa va'a jaan cha ko'o ŋivi cha'nu a ve kuati ta'an cha chio ru ti takan ŋa ndoko nduta indi tichi kuŋu ru, ru

nda'a tikuaa iya (tikuaya) va'a ta'an ru cha kuu ru tatan, ta'an cha ku'vi toko yo. Nduku yo nda'a yuta ta kua kuu che'e ru tichi yachin, ikan kua saka ru chi'in uxu ndixi ta kua taa yo tichio, chi'in in sa'ma nani kua ku'nio tichio, chi'in chakan nduvita cha ku'vi tichio, iyo ñi tu'a taa ñu'u tu cha ni ki'i ndixi nuu ru, chi **yutun ñu'u** (sariuu) in kua tiin ru ta chi'in sa'ma kua kasio nuu ru ti takan nda'va ndiko ñu'u, takan kua taa yo tichi ñi ku'vi, va'a kua kuni ru ti i'ni ru, chakan kua nasaa toko ñi, ti iyo cha'a cha vichin java'a cha ku'vi chichio.

123 Ta'an cha chika jaan yo nuu i'ni, ta kaa ra rai ta'an ra ti nuu ndii jatiñu ra ta'an ra, iyo cha'a ku'vi ndava'a tichio, kicha'a chatio **lakue niñi**, nuu, nuu cha'an yo yuku'u, va'a ta'an ru **nduta tikuaa iya**, ndukuyo in yachin ka'nu chi nduta, ka'nda savayo ta in kumi a u'un tikuaya na'nu ta kua ki'i nduta gan tichi yachin, ndukuyo in **tutu ñuti cha tiin yo** (sal de uva kuu sivi ru chi tu'un sa'an siin) chakan kua saka ru chi nduta tikuaya, chi'in tikasin a yutun lu'u kua ñuu yo tichi yachin ti takan ndi'i ñuti kua saka va'a ru, kua ki'i ju'a lu'u cha vixi chi ru nduta, takan ni kua ko'o yo chi ru ti cha ia kua nduva'a tichio. Ta in uni cha'a kua ko'oyo ru nduta gan ta nduva'a ndiko kunio.

124 Kua'a jaan nuu chatiñuyo **tikuaya**, cha ndoo ko'o, yachin, tako'o, a kaa nuu kindi nduta, ti kenda cha kini cha'a nuu ru, ta'an cha **ayo** xiko ru. Tu'a ndoo jinio ta'an cha chitio ti takan ña kuina soo ri, vii jaan ndoo ixi jinio cha takan kua ndoo ru. Kua ti'o tikuaya ta chi'in ñuti vixi (asukaa) kua ndoo yu'u ve kuati ta'an cha kana ndi'i nuu yaa ru ta'an ru. Juu ni chi'in tikuaya i'ni kua ka'mi ñi ndi'i kua'a tu'a kana tiñuu, a kolo, a tixu'u jana ñi. Ru ñivi tu'a java'a **nuni ti'o chi kuñu** (pasoolii), a nuu kaluu jundiki, a kaluu tiaka, ta'an cha kua kachi kuiyo chi ru kua ki'i ta in uvi a uni ta'an cha too kuati nuu an ti takan nduasiin ru.

125 Iyo kua'a tatan cha nduva'o ta'an cha natuvi ndi'i nuu yaao joko ña'ni ña inka cha va'a ga ta ku'a ru **tuniñi**, yutun ka'nu kuu ru an, kokon ndava'a soo cha'a ru, chi miti kua jatayo in ju'a soo ru yutun an, tu'a kana nduta kua'a lu'u, ta maa **niñi** chakan kuu sivi ru takan kaa. Tu cha keta yo ve'e kua ndukuyo a in kisi pixi lu'u, a yachin ta kua kindi ju'a lu'u soo chi'in uxu lu'u nduta, ta in sava kivi kua kindi ru tichi nduta, va'a ndava'a kua ndukua'a ru.

126 Kua jatii yo in kati lu'u, a in sa'ma vita lu'u ta kua naku'a va'a yo yu'u ve kuati ku'vi ndi'i, nuu nuu kua vakayo nduta soo tuniñi ta nde'endo ti taxi, taxi kua naa cha takan ka'vi yu'u rakuati, a ñivi cha'nu, iini ku'a kuu ru ti tatan va'a kuu ru an.

127 Iyo cha'a cha ña chitoyo, jaka'vi va'ayo yu'u se'o ti ña ndukuyo tatan chi'in vee, iyo tuku ñi, numi jaan kua'an ñi chi se'e ñi ve'e tatan, ni maa nuu ru ta'an ru indi rumerii.

128 Takan ni ta'an itu'un ru ña'a chi'in se'e ru, ndaa u'un cha'a cha ni cha'an ru nuu ru to'o chito tatan, ta ña'ni maa cha nduva'a se'e ru, ikan ta ni keta ru Ñuu yo, ni jakoto ru chi si'i ru ña kaa ta'an se'e ru. ikan ta ni ka'an ña ma'a si'i ña: "*Ñu chi ndukungun chi'in ru to'o, a tu ña chitogun ti ru sikui tuniñi ku tatan ru ndi'i gan, ña'ni to'o tatan nduva'a chi'indo ta'an cha ku'vindo takan kaa*", ikan kuu nuu ni ni'i ru in tatan cha ndicha, inka kivi ta cha iyo va'a ru lu'u gan. Va'a jaan ru tatan ti **atu** ru.

129 Yati nduta ñu'u tu'a jaan tachi ta'an ru tikuaya, tu'a kia'vi kuenda chatun kuati, ra xuu kuenda ndatiñu naku'ni tikuaya tu'a jata,

iyo ya'vi ru ti kua'a nuu chatiñu ñi chi ru, siin nuu kani'i ru nduta tikuaya, ta siin nuu kani'i ru xa'an kee chata ru. A Ñuu Kapulkuu, a Ñuu Ko'yo tu'a jaku'un ta'an ru nduta chi xa'an tikuaya. Kua'a cha java'a ta'an ru chi tikuaya, nduta vixi vachi tichi yuti, nama, tatan, nduta vixi cha'an. Jundiki ni'i ta'an ri chachi ri soo iti yoo ga kani'i.

130 Ku'a cha ni ka'in iti chata, ti ru ñivi Ñuu vasi ña'ni ti'yo ru nuu kua tachi ru yutun tata ru, joko nduku nuu ru nuu kua koko ru ti cha kachio kuu chi, yooni ñivi kua nduxaan cha takan chikan ñi tumani ini, takan tu'a tachi ta'an ru **yutun yuku titi**, kua'a ta'an ru tu'a cha koo, tandi'i ñivi tu'a chachi chi ru.

131 Sukun ta'an ru yutun tu'a koko, ndaa u'un kuiya ru ta kua kicha'a chiti kuati nuu ru, nani ju'a nuu nda'a ru, kuui ru, ya'a nda'a ru ta'an cha iti ru ta kasun ru, isi tu'a ka'an yo chi ru nda'a yuku titi iyo xiko, ña kua kumani ru nda'a ve'e ñivi Ñuu yo, ta tandi'i Ñuu iyo yati chi'on ti nduasiin cha kachio, joko ña tandi'i ru yutun yuku titi iyo xiko nuu nda'a ru.

132 Asiin ndava'a ru yuku titi, ta maa tikoko takan kaa ru, kuati ru,

ta'an chi tu nuu nda'a yo kua tiso yo, iyo tuku ru tilundu kuati ru, vita ru tu cha chiti va'a ru, ndi'vi ndava'a kaa soo ru, kuii, kuii ru, chi'in tiñi nuu nda'ayo kuu kedayo soo ru, ta iyo tuku ru ti ndaa soo ru tu'a chachio ti yaxin jaan ru. Kuu kachio chi ru cha takan ni, chi ñii, ta kuu kundi'i ru chi ya'a, ti'o uni ta'an ya'a kuii a nuu chio, a kuiso ru, kundi'i ji'na ru chi uvi nuu axu tichi ko'o ndai, kedayo soo yuku titi ta kundi'i kuñu itu'un a uvi ta'an yuku titi, ki'i ñii jini ru ku'a cha asiin ni, ña kua ki'i nduta, iyo tuku ñi tu'a kundi'i tinana soo, ti takan ña chatu jaan ru kua kuu. Tichi ko'o ndai, nuu indi yuku titi cha kundi'i kua jandakoo yo chiti ri, ti takan ña ndutuun yati ru, iyo tuku ñi ti uni a kumi ta'an too nduta tikuaya kua ki'i ti takan kuii, kuii ru kua kachio.

133 Iyo ru yuku titi kuati ndi'li ru joko vixi xiko nuu nda'a ru, chakan nani isi, nda'a isi va'a jaan cha kuatiñuyo ta'an cha java'ayo cha kachio. Uvi nuu nda'a ru kua ki'i jini xikayu takan ni, a xikayu fixinda, a xikayu fioo, ki'i ta'an jini suvi isu. Asiin jaan cha kachio chi'in xiko nda'a isi chakan kumi jaan ñivi yutun kuati ru.

134 Ka'an ñivi Ñuu yo chito tatan ti va'a ndava'a ru nda'a isi cha kuu

ru tatan, maa yo cha kuu yo ñi ña'a ta'an cha kua ku'vi chatayo, ku'vi tokoyo java'a ru iyo cha'a, takan kuu maa kue'e gan, joko iyo ñi ña'a yoko, a ñi cha'nu tundo'o jaan nde'e ñi ta'an cha kua ta'vi ru niñi, ndaa kua chiko tuvi ñi cha ni'i jaan ku'vi toko ñi, ka'an ñi tu'a ta'an tundo'o takan kaa ti ndaa nduya'ma tichi ru (nduni'i ñi tati), iyo tuku ñi ndaa kee nduchan ñi, chiti ru tiin, takan java'a ru kue'e ña'a gan.

135 Tu kunio ti ña kua ku'vi toko yo takan kaa kua nduku yo uni nuu nda'a isi, kua ti'o ru tichi kasitu a kisi lu'u nuu koto ti'o ya'a, kua kuta'an chi'in ru isi ucha ta'an nduti tuun, chito ña kuenda joko ña kua ya'a chi inka nduti ti ucha ta'an ni kua ka'vindo ta kua ki'i tichi kisi nuu kua kuiso va'a jaan ru, tu cha ti'o va'a tatan gan, ti'indo tichi yachin na nduvichin ru ju'a lu'u, ki'indo uxu ñii ta jaan kua ko'ondo chi ru nduta gan, i'ni ku'a kundee ko'ondo chi ru, maa ni nduta kua ko'ondo. Ikan ta kua kicha'a java'a ru tatan chi ñi ku'vi, kua kicha'a tava ru tati ini ñi, tani lu'u ta kua kutaxin ru, va'a, va'a kua kuni ndiko ñi java'a ru tata gan.

136 Ka'an ta'an ru ti tu'ayo ku'vi toko takan kaa ti ña kumi ndee yo

chio, chachio cha **vichin**, a cha **iya** ta'an cha ku'vi chatayo, ikan kuu nu ki'i cha vichi toko yo. Tuku n̄i kuati iyo cha'a ndaa uvi, uvi yoo tu'a ta'vi ru niñi, ta chakan kue'e kuu ta'an ru, ti cha va'a maa t̄i **oko una**, a oko uchi kivi kuiti ta kua nde'e ndikoyo niñi, ta cha uvi yoo, kuni kati ti **tixita niñi** cha kuu ru an, chakan cha'a jaan ru tundo'o.

137 Tuku n̄i ka'an ti n̄i **n̄a'a n̄a tu'a tiin se'e n̄i**, a kuu ti maa ii n̄a ku'vi, a kuu ti maa n̄i n̄a'a, joko tu n̄a'ni se'e n̄i natuvi, takan tundo'o tu'a nde'e n̄i n̄a'a ta'an cha keta yoo n̄a, chito n̄a kuenda, takan ka'an ta'an ru, joko ru tatan va'a jaan jatiñu ru, ko'ondoru ta nde'endo ti kua nduva'a ndiko kunindo.

138 Ta ku'a vachi natu'un yo kuenda n̄i n̄a'a, ta'an cha keta **yoo** n̄i na'a naku'un iniyu ku'a natu'un n̄ivi cha'nu kivi ni'i rai chi n̄i, tuku jaan ni kuu ti **n̄a'a lu'u** ni kuu n̄i, ni ndika n̄i koto n̄a'ni kana ta cha iyo ii n̄i, ni n̄a chito n̄i ndaa cha kuu cha koo rai chi'on, rakuati siki kuu n̄i joko chanu cha kuu n̄a. Tuku jaan ni kuu takan, ti rakuati n̄a'a n̄a chito n̄i ndaa cha kuu cha **ku'vi chata n̄i**, chito ru chakan ndacha cha iyo rai chi'in n̄a.

139 A kuu cha n̄a chitoñi ti takan cha vachi maa yo kuu n̄i n̄a'a, a kuu ti ka'an nuu si'i n̄i natu'un va'a n̄i chi se'e n̄i ku'a cha sama kuñu yo ta'an cha kua kua'nuyo, a kuu ti takan iyo maa n̄i kivi an ti ni lu'u jaan se'e si'i n̄i ta cha cha'a ta'an ru nuu nda'a rai. Ka'an ta'an ru ti tu itu'un n̄a'a uchi kumi a cha'un kuiya ta n̄a'ni rai nduku chi n̄a, kuni kati ti **n̄a va'a ga ru, n̄ivi cha chito rai** kuu n̄a. Rai ni chi'i n̄asi'i kua nduku chi n̄a ti **n̄a lu'u ga n̄a**, takan tu'a natu'un n̄ivi cha'nu.

140 Ikan ni'o ku'a ti ru n̄ivi cha na'a, jaxini ru ti tu kua ku'vi chata n̄i n̄a'a **n̄a va'a ga n̄i**, jaxini ru cha ndava'ani, kuni maa ru ti a yuu rai ni kixi chi n̄a'a lu'u ta chakan ja'a cha ku'vi chata n̄a, ta vitin chito va'ayo ti takan vachi maa yo cha kuu yo n̄i n̄a'a, tandi'i n̄i n̄a'a iyo n̄uu n̄ivi.

141 Ni maa n̄a'a lachi, ni maa n̄a'a tuun, ni maa n̄a'a kuaan, ni maa n̄ivi n̄uu, induku ta'an yo ti n̄a'a kuu yo. Tu cha keta **uchi uvi**, a **uchi uni** kuiya cha java'ando kuenda chindo n̄i n̄a'a, ti yooni chito ndaa kivi kua ta'ando, ti n̄a tandi'o indukuni koko yo, iyo n̄i kuati ka'nu jaan, iyo n̄i ndikin, chakan nde'e yo iti chatayo, joko iti tichio n̄a chitoyo n̄a kaa vachi koko

ta'an yo, ra to'o tatan ka'an ti iyo iin a **uchi** kuiya ñi ña'a tu'a ku'vi chata, ta iyo tuku ñi ti ndaa cha keta ñi **cha'un**, a **cha'un uni**, ikan kuu nu yu'vio ju'a, ti vasi ki iyo ña kue'e tichi ñi, chakan ni nduna'a ru.

142 A kuu ti va'a ga cha ni kuu iti chata, a va'a ga cha iyoyo vitin, ñi ña'a iyo vitin chito maa ñi ndaa rai ta'an ini ru kuu ii ru chi ru, a ña'a lu'u, a ñi cha chito rai kua ndaka ra rai ta'an ra, chakan kuu kuenda maa ra ta'an ra, joko kivi iti chata ti **in cha ka'an nuu chicha** kuu tu ña lu'u ga se'e si'i ñi ta kua **kachi ru jundiki**, ikan jaxinio, *ña kaa tu takan koo ndikoyo, ñojo ta'an yo ñi ña'a kua ni'i rai.*

143 Ña nakani inindo, ti kivi cha ya'a kuu gan, ña nayu'vindo, joko kumindo chindo, ti kua'a kuu cha kuu yo ñi ña'a, taa so'oyo cha ka'an chitan cha'nuyo. Ku'a cha vachi natu'un yo kuenda ru **nda'a isi** chi **nduti tuun** ti va'a cha kuu ru tatan, joko nini ta'an kuni chi ti tu chitondo ti ñu'u tilundu tichindo, koto ña ni kuu kua java'a ru **kuiñu** ta rukan ka'niru tu ña numindo ndukundo tatan, kua'a ñi ña'a tu'a ndoyo ñu'u ja'a kue'e gan.

144 Ika jaan yo cha kuu yo ñi ña'a, chakan nini jaan kuni chi ti

vasi in cha'a cha in kuiya ku'un yo nuu ra to'o ta chikan yo na java'a ra tutu ku'undo ve'e tatan ka'nu **Kasando'o** ti kuenda ñivi nda'vi kuu gan, ndakan kua nde'e ta'an ru tichindo chi'in **inu**, chi ndatiñu va'a, ta ikan kua kee ndaa kue'e kuu cha ndo'ondo, ti ta'an cha ni kicha'a in kue'e nduva'a ndikoyo, joko tu cha ni jani'i ru, ni maa ndikivi nakuatuyo, na nduva'a ga yo.

145 Ku'a vachi natu'unyo kuenda ru **yuku titi**, ka'an ta'an ru ti ña va'a cha kachio chi ru tu **sikui jundiki** kua ko'o yo ti vichin ru, ta kundee java'a ru kue'e tichio, kua kicha'a ku'vi ru, ta kundee ka'ni ru ri, inka tuku cha ka'an ñivi ti ña va'a cha ko'o yo sikui jundiki tu tisi'i chi'o, kua'a cha ka'an ñivi ti chito ñi, java'a ñi kuenda ndaa cha va'a, ta ndaa cha jativi chio.

146 Vitin kua ka'an yo kuenda ru **tundoko**, iyo ta'an ru Ñuu yo, iyo ru ñivi kumi chi ru, ña ka'nu jaan koko ru, lu'u ni ru ta cha cha'a ru **ndoko**. Ndiu nuu tundoko iyo, tu'a chachio **ndoko iñu**, rukan kuichin ru, kua'a chiti kuati ñu'u iti tichi ru, vixi ndava'a ru, ta maa **kati** kaa ru ta'an cha chachio chi ru, chata tuku ru maa **iñu kuati** ndeku ni ka'nu chata ru ikan ki'in chi sivi ru,

ta'an jaan ini ŋivi chachi chi ru, ŋa sukun jaan koko yutun gan.

147 Tu'a chachio chi ru cha takan ni, ta iyo tuku ru java'a ta'an ru nduta vixi, chi nda'a ru kua kenda ŋi vii vii tandi'i soo chata ru chi chiti kuati, ikan ta kua kuvi nda'a ŋi chi ru ta kua saka ru chi nduta va'a, kua ki'i ŋuti vixi ku'a va'a kua ko'o ŋi chi ru. Ŋoko tuku ti chinu yuu nduta ndoko (paleetaa ka'an ta'an ru, joko tu'un sa'an siin kuu ru), vichin ru, asiin ta'an cha kachio chi ru, via ta'an cha i'ni na'na.

148 Ru kuu ndoko kua'a, iyo ta'an ru Ŋuu yo, tuku jaan kaa ru an ti ŋa'ni iŋu iyo chata ru, maa cha kuta kuati ŋu'u ta ŋaa chata ru. Iti tichi ru kua'a ru, tumi, tumi chachio chi ru ta vixi na'na ta'an ru, kuta kuati kaa chiti ru indi tichi ru, tu'a ndata ru ta'an cha chiti va'a ru. Ru ŋivi Ŋuu Kaan tu'a jaan ru ta'an ru xiko chi Ŋuu Oko (Ŋoko), kua'a ta'an ru iyo chi Ŋuu an, ndi'i ni kivi tu'a cha'an ru iti Ŋoko, kua'an ru vachi ru, ndiso ru tinana, ya'a kuii, minu chatu, minu tila, yuva axin, yuva ava, ndii nuu vei, chito ndaa maa kuu cha tava ta'an ru kua'a cha xiko ru ta'an ru, yuku iyo ŋi, joko ikan nde'o ti ŋivi jatiŋu va'a kuu ru ta'an ru, ti jakachi ru ta'an ru chi ŋivi Ŋoko.

149 Yu'u taa ya'viyu chi ru ŋivi an ti tandi'i ŋi ndichin ru ta'an ru sa'ma Ŋuu, ni maa kua'an ru Ŋoko, a inka Ŋuu joko ŋa ka'an nuu ru ta'an ru ndichin ru ku'a ni kaku ru, chito ru natu'un ru tu'un sa'an siin, uvi tu'un chito ru an, ta ŋa jaxini ru cha kua sama ru sa'ma ru, ti chito ru ti sa'ma gan ni jandakoo ŋivi cha na'a, kundichion chi chi ti takan taa ya'vio chi ŋivi Ŋuu maa yo.

150 Tu'a chachi ta'an yo ru ndoko kuichin, chi'in ru ndoko kuaan, induku ta'an kaa ru an, joko ta maa ti ŋa vixi va'a ru ta ku'a ru ndoko kua'a, joko va'a chachi ta'an ru, ta'an cha nuna yo chi yati lu'u nuu indi soo ru ta maa ŋuti lu'u iyo chi ru, chakan ŋa vixi ru.

151 Ni maa iyo kua'a tita Ŋuu yo joko tichi Ŋuu, iyo nuu iyo ni ru ti yati jaan china ri, chakan tu'a ta'an ru tachi chi ku'u chi ru, nuu kachin ŋu'u, nuu iyo xa'va, ikan kuu nuu va'a jaan koko ru. Ndi nuu tutita iyo, ru tita to'o kuu ru, tita ŋa kumani, na'nu ru, kokon soo ru, tu'a chachio chi ru takan ni tu cha chiti va'a ru, ta iyo ŋi tu'a java'a tuta, asiin ta'an ru, tita kumi tutun nani ta'an ru.

152 Cha java'a yo tuta tita kua ndukuyo uvi a uni ta'an tita to'o

koto kuti va'a, kua kedayo soo ru ta ka'nda kuatio chi ru, nuu yoso kua kundi'i ru ta chi nduta kua nunduta va'a ru, tichi kisi lu'u kua jakuisoyo chi ru, nduku yo yutun **tusun** ti tani, tani ņuuo tichi ru, koto kua kayuru, ndukuyo **paleelaa** ki'i jini ru ku'a vixi kuni maa ņi kua ko'o, ki'i ta'an yutun **kaneelaa** ti takan nduvixi cha'an ru, ta'an cha iyo **sikui jundiki** kuu ki'i uxu ti takan nduasiin ga ru, kuiso va'a ru ndacha kokon ru ku'a ta'an inindo chi ru.

153 Ti'o ta'an tita to'o ta chachio chi'in ya'a, juuni ru tita koto kuti va'a kua ndukuyo ņojo kuni maa yo kachio, kua kedayo soo ru, ka'nda kuatio chi ru ta kua kuiso ru chi **ņii**, tu cha chitoyo ti cha ti'o ru, nuu chio ti'o yatan uni a kumi ta'an ya'a kua'a, chi ko'o ndai **faxion** chi ru chi itu'un nuu axu, ki'i **ņii** ta uxu lu'u nduta, chi ya'a ni kua kachio tita, ņa'ni jita kua kuta'an chi'in ru.

154 Ka'an chitan cha'nu ti kivi cha koo kuati ņa ni'i ta'an ru nuni cha kuu jita, tundo'o jaan nde'e ta'an ru takan ti iyo jaan cha yu'vi, yooni kuu jatiņu ti ta'an cha keta ru jandaru to'o chi **ņuu**, tandi'i ra rai cha'nu, ra yoko ndi'i ru kua ku'un chi'in ru ta'an ru. Ta ru to'o gan cha katio ti ndi'i ni **ņuu** kua'an ya'a ru,

nuu chisoko ru ta'an ru ikan janiniru chi ņi ņa'a na ku'a ru jita, na ndiko ņi, rukan ņa chito ru tu iyo nuni tu ņa'ni joko ki'in yati ru an, a chikan ru, a su'u ru joko takan ni'i ru cha kachi ru ta ki'in ndiko ru iti kua'an ru.

155 Nuu keta ru ta'an ru ta tu kua nde'e ru ti iyo nuni, ikan ki'in ru ta kua ku'a ru chi kiti kuayu jana ru, ti chakan kua kuu tundee ini chi ru kiti nda'vi chika kuati, ta nuu kua'a kumi ta'an ru nuni, ikan ta kua kindi xe'e ru ta'an chi ru. Nda'vi jaan cha koo ni ka'nu **ņuu** kivi takan, chakan ikan kuu nuu ni ndi'i nuni, ru ni'i ju'a nuni nduku ta'an ru ku'a ndukua'a chi, kua kuta'an **tita to'o** chi'in yuchan ru ti takan keta kachi ta'an ru. Kua ti'o ji'na tita ta kua kundi'i ru nuu yoso ikan kua saka ru chi yuchan nuni, takan ta kua kuu ru jita, chi chakan ņa chi'i ru soko kivi an ri.

156 Naku'un iniyu cha natu'un ru ndii chitandi ku'a cha yu'vi ni ta'an ņa kivi cha koo kuati, te'en ni natu'un ņa: *"Kivi an ni lu'i, ta in uchi kuiya yu, tu cha yati vachi keta ru to'o chika kuati, kua kicha'a ka'an ņivi, kindixe'endo rakuati, kindixe'endo vei, vachi jandaru, ikan kuu nu numi jaan kua kindi xe'e tandi'i cha iyo cha*

kachio, kindi xe'e miti, a tuchii tu iyo chi, kua kindi xe'e ta'an ru rai ta'an ra ti ika kivi an, ta maa yo cha kuu yo nā nā'a ika ga yo, kivi ni ya'a ru Nūu Terreruu, ti ikan kuu nu iyondi chi si'iyu kivi an, nā yooniyu ve'i, tiñu lu'u cha'in ve'e xitoyu ta nā ni chite ti ru to'o vachi nu'u Nūu yo, sava iti kua'in ta nde'i ti chicha yukun vachi, ra chika chi cha'a ru, ra oso chata kuayu, ra va'a ndichin, inka tuku ru sa'ma ta'nda ndichin ra ta'an ra, ra ndiso uvi tuchii, tuku ra ndiso uvi nāi nuu kindi cha ka'ndi (tiruu), kua'a nāi.

157 *Ooraa ni nde'i chi ru ta'an ru, ni nā ni kuu ga cha kindi xe'i, ni yu'vi jain, kua'a cha jaxiniyu, vitin ndicha kua naa yu nuu nāviyu kuni ja'a chi, kee chio yu iti, ndatuyu ndaa ooraa kua ka'an ra kuu jini na kuiso ru ta'an ru chi'in, joko nā'ni, kaya'a ru, kaya'a ru, cha tuvi ndava'a cha ni ya'a ta kuu ni, ikan ta keta itu'un ra ni xita nda'i. Aaay! ni kana chai, ni'i kana chaa ndiko yu, aay nā kuiso chi'in, nā kuiso chi'in!, ka'an tuku yu.*

158 *Ikan ta itu'un ru rai vachi ndaa iti chata ni kana chaa, jaña chi nā!, a tu nā nde'un ti nā'a lu'u ni kuu nā, ka'in chi'un na jañagun*

chi nā!, nda takan ta ni jaña gan chi'in, aay sandisimayu, keta ndiko anime, ta nuu ni ya'a ra to'o ni jakaku chi'in ni ka'in: na tia'vi ndioo chi'un, itu'un ndioo na kumi chi'un nuu kua'angun ni ka'in, ta ka'an ra chi'in; nā nayu'vigun, kua'an ndiko iti ve'egun.

159 *Ndaa ni nda vitin ta'an cha naku'un iniyu cha takan ni ta'in kivi an, ka'in na tia'vi ndioo chi ra rai gan, ndaa nuu iyo animara, ti tu yuu maa ra ni ka'an cha ni ki'in ru rai chi'in, chito nājo tundo'o ni nde'i tu yuu ru rai gan ta ni kaku chi'in".*

160 *Kua ka'an ndikoyo kuenda tita to'o, tu'a chachi ta'anyo chi ru tu kua ti'o ru xuu chio, tu cha ndi'i taayo jita (xita), tu cha tavayo titi nū'u xuu chio, ikan ta kua ti'iyu tita to'o tichian, tani lu'u ta ndiokanio chi ru ti takan nā kayuru, asiin ta'an chachio chi ru, kuu kachio cha takan ni tu ni ti'o ru xuu chio, a kua kuiso ru tichi kisi lu'u, tu iyo tita ni ti'o ta iyo ta'an sikui jundiki asiin ta'an ru tu kua kuu che'e ru, kua kedayo soo tita, kua tisoyo tichi yachin, ta kua kuvinda'ayo ndacha kua kuu che'e kuati ru, kua kosoyo ju'a sikui ndacha nde'eyo ti va'a ko'oyo chi ru, nā kua'a jaan ni koto*

kua nunduta jaan ru, ki'i chingui lu'u ñii ku'a va'a kua nduasiin chi, ta tu vixi jaan kunindo chi ru kuu ti'indo ñuti vixi ku'a kuni maando, joko chitondo ti tundee ini kuu ta'an ru an.

161 Va'a jaan **nda'a** tutita to'o cha kuu ru suvi, iti nuu gan, ta'an cha natu'unyo kuenda titi, nu ni taai "suvi titi" ikan kachi ka'in kuenda ru nda'a tutita cha kuu ru suvi.

162 Cha'a tutita chatiñu ta'anyo ta'an cha kunio cha kua kunda tima na'nu a ve'e ñu'u, a ve'e nuu kandi ndii, a ta'an cha kua kava kuruu, tu'a ru ta'an ru cha ka'nda chi ru, ta in sokoyo cha sukun ta mañu kuee kua java'a ta'an ra in xo'lo, ikan kua kindi tima ti takan ña ke'neru nuu ñu'u, ta siin ti sukun kua kayu ru an.

163 Ta'an cha tachi ta'an ru tutita ve'e ñi, kua java'a ru kuenda chi tiñuu, ti rikan tu'a chachi chi ru, a nda'a yuta, a cha'a ru kua kaan ru chi yu'u ri ti yuta ru, ta chakan ta'an ini ru tiñuu an, **yakuaa** tutita chatiñu ñi ta'an cha kua ku'ni ñi ndaa kuati ju'a, ndaa cha ña vee jaan.

164 Iyo kua'a tutita, iyo ru nani **masanaa**, rukan lu'u ni ru joko asiin

ta'an chachio chi ru, inka tuku ru nani tita **siñura**, iyo **tita ndikin**, **tita kua'a**, **tita nani**, tandi'i ru tu'a chachi ñivi, ta'an cha iyo kua'a ru, chavi rakuati tichi Ñuu kaxiko ru tita.

165 Ta ku'a cha ni natu'on i'a ti iyo kua'a yutun tata, ndi'i nuu chiti vixi chachio, iyo ta'an ndii nuu, ndii nuu yutun na'nu tichi Ñuu, ti rukan kuu ru cha'a cha nditoyo Ñuu yo, ikan kuu nuu tu'a keta saa, kixi ri an, chaku ri, chita ri yaa, kasiki ri, tu'a ri keta chi yutun na'nu ti yutun cha'nu kuu ru, yutun sukun ndava'a, ta maa ti yutun kana chi ri ti kua'a ndava'a tu'a keta ri, keta ri **pilu**, keta ri **tikaka**, cha kuaa tu'a keta ña ma'a **tikumi sayu**, ta ra cha va'a **ka'un**, tu'a chaku ru cha kuaa ti kuni ta'an ra jakoto ru chio ndaa cha chito ra. Kua'a saa kuati vachi nu'u ta'an ri, kuni ri nde'e ri ña kaa iyo ñivi chi'in ri ta'an ri, ti nduku ri nuu va'a koo ta'an ri, ta ru yutun cha'nu kuu nuu iyo jaan cha vati, ikan kuu nu kua keta ri.

166 Taki jaan Ñuu yo kivi kuun ra savi ti ni ña ndichin nde'eyo cha kani lu'u ti kua'a ndava'a ku'u koko, ta'an cha kua'anyo iti, maa ni yutun a ita, a yuku kuii, kuii nde'eyo, tuvi ñivi vitin tu'a tachi ru ita ti chakan chachi kiti jana ru, kivi iti

chata ti chavi maa kiti ti'a tikan nduku maa ri ku'u chachi ri, vitin ti tuku jaan iyo Nūu yo, tu ra iyo kiti jana kuu ra ta'an ra, ji'na kua nduku ra korara ti ikan kua kindi ri an, nā kuu ga cha kua koo ru takan ni, ti nā ni'i ga ri ku'u chachi ri. Ta'an cha chikayo iti ka'nu, a ndaa iti kua'an yo nduvi chio ndasi kora, maa ni ita kuu cha iyo tichi an, iyo ta'an yutun tata, a itu, a nā inka tu'a tachi maa nivi.

167 Ndi'i nuu yutun iyo chi ku'u, joko iyo ta'an yutun na'nu tichi Nūuyo ku'a vachi natu'nyo iti chata, iyo **yutun vati**, na'nu jaan tu'a koko ru, kumi ta'an yutun vati cha koo nuu ke'e ve'e tiñu cha'nu takan, joko ta maa ti nā ta'an ini ra kumi tiñu cha koo takan ti ndi'i ni cha'nda ta'an ra chi ru, ikan tu'a cha kunu'ni jundiki, a tixu'u, a kini, a kuayu, a ndaa kiti lu'u kua kia'vi, ve'e tiñu kua ku'un ji'na ri ti kua kuinu tutu ta jaan ki'in ndiko ru xuu kuenda gan, cha'a yutun vati tu'a cha kunda tayu nuu cha kunani nivi ta'an cha siki, rakuati rai nuu iyo va'a cha siki ru chi'in **filundu ya'ma** (pilotaa).

168 Vitin nā vati nuu ke'e ve'e tiñu, nā'ni nuu kundeku rakuati nde'e ta'an cha siki yani ta'an ra, chito ndaa maa tu'a cha kunu'ni kiti

jana nivi ta'an cha kee tutu, vasi ki kuni maa ra ni kuu kumi tiñu ni takan kua ndutaki ga ra ve'e tiñu chakan ndi'i yutun ni cha'nda ta'an ru. Nda'a yutun vati chatiñu jaan nivi ta'an cha chi'i jundiki rai **vetoma**, a jundiki si'i ta'an cha iyo **viko nda'vi**, nda'a gan kua kakin nī nuu nū'u ta nuu an kua tiso ta'an ru kuñu.

169 Taki xiko ita kuichin kuati tu'a nachaa nuu ru **yutun vati**, nuu kee ita lu'u ru ikan kua nachaa chiti kuati ru, ndi'li ndava'a chiti kuaan kuati tu'a chachi jaan saa, chakan ta'an jaan ini ru saa tu'a keta ndaa Nūuyo ti ni'i ri cha kachi ri, va'a jaan ta'an nduku yutun vati, va'a jaan tiin ru tu chatiñuyo xuu kisi.

170 Ru **tuñata** kuu ru va'a jaan cha kuu ru nduku, tandi'i nivi ta'an ini chi ru yutun an ti va'a jaan kayuru, ta'an cha nditoru kuii ndava'a ru, ta maa **yutun yuva ndata** kaa nuu nda'a ru, ni ka'nu soko ru nū'u iñu uvi nuu, chakan kuu sivi ru takan kaa, tandi'i ru tuñata tu'a cha koo tioko nū'u, tu uxu lu'u kua tuñuyo chi ru tani lu'u ta ni ka'nu ru yutun kua ndutuun chi'in ru kiti kuati gan, via tu cha cha'ndayo chi ru, chakan ta'an cha cha'nda nivi chi ru, kua java'a ta'an ru kuenda koto kua taa tioko

ñu'u ti xaan ta'an ri an, **vasi** lu'u ri joko chatu jaan tu kua taa ru chatayo. Ndaa ni kuu tu'a **nachaa** ru tuiñu, ta'an cha yuta **nuu** nda'a ru ta'an jaan ini ru tixu'u **chachi** chi ru ti vixi ru, tu cha **cha** nu iñu chatiñu ñivi ta'an cha **kaan** iñu cha'a ru.

171 Yutun tuñata tu'a **nduku** ra ta'an ra ta'an cha kua **kuinu** chito nuu kua **nduyu'ma** kuñu, kaluu yu'ma ña kua kumani **ve'e** ra matoma, a **ve'e** ña'a ta'an **cha** koo viko nda'vi, ti chakan **kuu** cha tu'ayo chachi ta'an cha **iyo** viko Ñuu yo, ña'ni ña inga Ñuu tu'a ni'o ru kaluu yu'ma ta ku'a tu'a **java'a** ñi ña'a Ñuu Chikua'a, chakan iyo cha'a, ndaa ru ñivi **Nducha**, a ñivi **Nduyu'u** tu'a ru keta Ñuu yo ti ta'an jaan ini ra ta'an ra kachi ra ku'a tu'a chachi maa yo Ñuu yo. Kua'a jaan tu'un kuu kuenda viko matoma, chakan ndaa inka tutu kua **kuinu** ta kua ka'anyo " **Ña kaa janduva'a ñi Kaluu Yu'ma**".

172 Inka tuku yutun, ni maa ña sukun kokon ru joko iyo ta'an ru Ñuu yo kuu ru nani **tupili**, kuati ni ru joko nda'a ru kaa ru ta maa nuu nda'ayo, ta'an cha jukunyo in nda'a ru nde'e yo ti kua'a sikui ru koyo, chakan kuu cha ka'an yo ti tatan kuu ru yutun **tupili**, ra chito

tatan tu'a chatiñu jaan ru nuu nda'a ru, ta sikui ru.

173 Ta'an cha vachi kee nu'u ve kuati ndi'li iyo cha'a tu'a ru chio, ayo, ayo cha'an i'vi chati ve kuati, ikan kuu nuu kua nduku ta'an ru **nda'a yuta tupili** kua vaka ñi ndixi ta kua taa ñi tichi ve, chi sa'ma nani, a pañituu kua kunu'ni tichi lu'u ve, tu cha ya'a oora cha ni taa yo nda'a gan kua ndachio tichi ve kuati ta kua nde'o ti ta maa ti ni kayu nda'a gan, ta siin ti ayo cha'an ta'an ru, jeta yo chakan nuu vati, jañayo chi ru lu'u in too ka'nu ta taa ndikoyo ru nda'a gan inka cha'a, tuku cha chaa taa ndikoyo tichi ve, takan ta kua nduva'a ndiko ve.

174 **Sikui tupili** va'a ta'an ru ta'an cha natuvi ndi'i nuu yaa rakuati, tu'unyo uvi ta'an nuu nda'a ru ta ikan taa yo kati lu'u a sa'ma vita, tu cha vixa ru kua naku'a va'a yo yu'u ve kuati ku'vi ndi'i, chi chakan kua nduva'a ndiko ve.

175 Ru yutun **tunduti** ña kumani ru Ñuu yo, ndaa ni kuu nachaa ta'an ru, ña sukun jaan koko ru, kuati ni ru, joko va'a ta'an ru cha kuu ru tatan, **jutu kue'e** yo chatiñu jaan chi ru ta'an cha ku'vio **kue'e yu'vi**, iyo cha'a ña taa ya'vio chi ru kue'e

4. Tatan kuu ru nda'a yuta tupili.

gan, joko natuvi ru chio, tu ni yu'vio iti, chi kiti, chi ñivi, a cha kuaa ni nde'o in cha ña ni chito yo ndaa cha kuu chi, natuvi ru kue'e gan. Kua kicha'a tiin ka'ni, ndi'i ni kivi cha kuaini, ku'vi jinio, maa cha kuni kusu yo, ña sii kunio, kuaan, kuaan nuu yo kua kuu, chakan kuni kati ti yu'vi yo.

176 Ni maa ku'un yo nuu ra to'o tatan, joko ña nduva'ayo, ndacha kua nduku yo yoo kua java'a tatan Ñuu yo, chi ra jutu kue'e yo kua ka'an yo ta kua java'a ra tatan, kua nduku yo in ndivi chi'in ru nda'a yuta yutun tunduti, ta ju'a lu'u kutu. Kua nde'e ra niñi nda'a yo, ikan ni'i ra ku'a ña kue'e kuu cha ndo'o yo, kachin kua ka'an ra, ikan ta kua java'a ra tatan. Tichi yachin kua kindi ru ta kua kuu che'e ru, kua ki'i ndixi ta kua nakuun ru ni ka'nu yo, kua nakuatu ra jinio, kua'a jaan cha tu'a ra nakuatu, tu'un ra ndioo ka'an ra, ra Jan Peuru, Jan Juaan, Jan Makuu, Jan Palu, kua'a sivi chito'yo ka'an ra, ka'an ta'an ra a iti ni yu'vio, a urru, a kuayu, a jundiki ni jayu'vi chio, a ndaa kiti, kua'a jaan cha ka'an ra, ni ña kutuni va'a

inio ti tuku jaan nakuatu ra ta'an ra, tu'un chito'yo, tu'un ii kuu ru ña yuu ndani kuu ni ñivi kutuni ini chakan. Nu ndi'i gan kua kani ra chata yo chi'in ru nda'a luma.

177 Iyo cha'a tu'a kayu kutu ra ku'vi ve'e ñu'u a nuu iyo kuruu tichi Ñuu yo, ikan kua ku'un ra jutu kue'e yo ndaa ni na'a ndava'a ta kua nakuatu ra jinio, ta tuku cha'a tu'a kayu kutu ve'o ta'an cha nakuatu ra. Ta in uni cha'a ni kua java'a ra tatan ta kua nduva'a ndiko yo, cha kuaini kuii, ta'an cha kua'an ndunaa takan tu'a ra java'a ra tatan, taxi ni kua naa cha tiin ka'ni chi ñi ku'vi, takan ta kua nduva'a ndiko ñivi tu'a ku'vi takan kaa. Numi ndukuyo tatan kuenda kue'e yu'vi ti cha'ni ta'an ru ñivi tu ña kua taa ya'vi ñi ru kue'e gan.

178 Yutun tuta'an iyo ta'an ru Ñuu yo, iti chata cha ni ka'in ti iyo itu'un ru vati ndava'a maa yu'u Ñuu yo tu iti Nducha kua'an yo, ikan indi uvi kuruu yutun, ikan tu'a kichi nakuatu ra mandoni cha'nu, a ra chito tu'un. Iyo ta'an tuñu'u, tuvi ru iyo chata ve'e ñu'u, iyo tuku ru kamasandu, chi Yuta iyo tichi Ñuu yo.

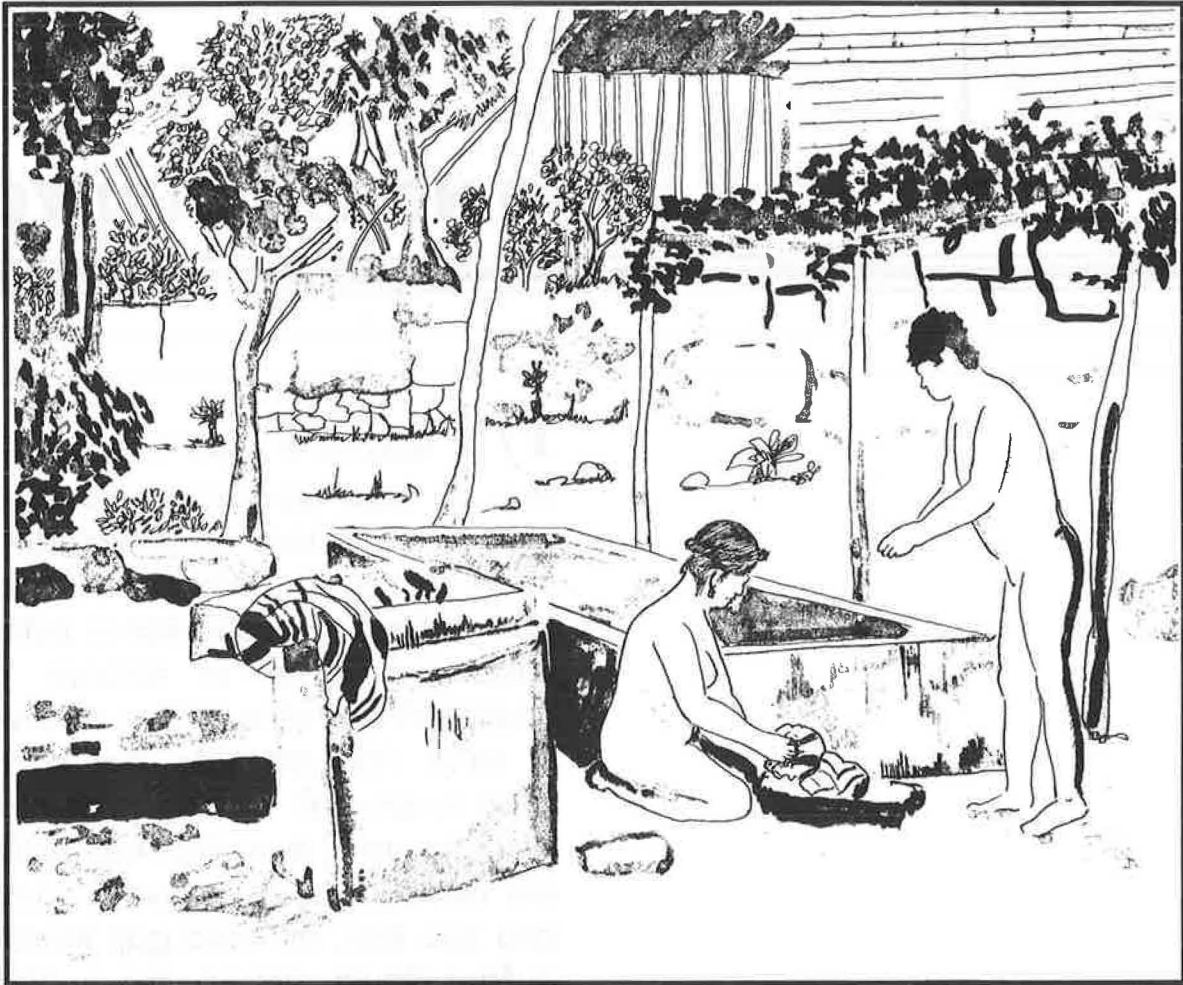

SOKO NDUTA ÑUU YO

---

179 Ndicha ti yuku kuu nu iyo Ñuu yo joko iyo kua'a yuta kuati nuu iyo nduta ko'o yo, ta iyo nduta ndoo sa'ma yo. Chio kee Nikandi ju'a ga tikan nu ni cha koo ru yutun tumangoo ka'nu ni ka'anyo iti chata, xiñi lu'u chio va'ayo, nuu iyo in xa'va ikan iyo **Yuta Ina**, ka'an ta'an ru sivi gan ti ka'an ta'an ru ti kivi cha na'a ikan cha koo itu'un **ina nduta**, ti kua'a ndava'a nduta cha koo ikan, siki soko gan kua'an iti Ñuu Ndu'a, xiñi lu'u iyo ru **Ve'e Jakua'a Uvi Tu'un**, ru nani "**Livertaa**". Chi yuta gan iyo ru yutun na'nu nani **yutun tikuta**, cha koo chiti ru, in cha kuta kuati ta tu kua nuna yo ta maa iki kuati kuu ru, chi'in chakan tu'a nakata ñi yachin, a tako'o ta'an cha chika ñi yuta.

180 Tu'a jaan chatiñu rakuati chi ru chiti yutun tikuta, ta'an cha java'a ru kajoon ñu'u chi vitu, ikan ta kua kuatiñu ru ta'an cha i'i va'a ru ti takan ña nuna yu'u ru. Tu'a

5. I'a kuu Yuta Ndi'a, chiti ra cha va'a mandoni Ŋuu yo, ta ndoo sa'ma ja'a ŋa ma'a cha'nu, nini jaan chatiŋu yo nduta.

ta'an ru java'a cha siki ve, chi yutun kua java'a ru ta maa in kaa nuu kuiso ru ŋuti (karrtiyaa) ta ikan kua kuatiŋu ta'an ru chiti ru yutun gan. Ŋivi Jini Ŋuu chi'in ŋivi Ŋundasun tu'a cha nakuiso ta'an nduta chi ikan, rakuati chika ve'e jakua'a tu'a ta'an ru cha nakuiso nduta va'a cha kua ko'o ru ta'an ru, a ta'an cha kua nati'vi ru nuu ke'e, a cha kua koso ru cha'a ita, ti takan nduvilu ve'e ru ta'an ru.

181 Varri Ŋundasun ndoo ru chio iti nuuyo, chio iti kua'an Ŋuu Ndu'a, ikan iyo ta'an yuta, kua'a nduta iyo chi **Yuta Tuma**, iyo ta'an **tuŋu'u**, vati jaan kunanio kutio ikan, xiŋi yuta gan ya'a tuku iti kua'an Ŋuu Ndu'a ta kua kuta'an ru chi ru iti vachi xiŋi ve'e jakua'a Uvi Tu'un.

182 Tu kua'an yo chio chiso Nikandi iyo tuku soko, **Yuta Savi**, tui ŋivi Varri Xuu Ŋuu chi'in ru ŋivi

Varri Nundasun tu'a kichi nakuiso nduta, a kichi kuti ni i'a, ti kua'a jaan nduta iyo, tu'a kichi ta'an ru cha jako'o ru nduta chi kiti jana ru. Kua'a ndikayo'o, ta tuñu'u iyo ta'an i'a, vati ndava'a nuu iyo soko an. Ru Yuta an kani jaan natuvi ru, takan kunio ja'a chi ti ndaa Varri Jini Nuu, xiñi iti kua'an iti Nuu Ndu'a, yati Kamasandu, yati nuu iyo Kuruu Jini Nuu, ikan kicha'a xa'va, ikan kua'an ru iti xuu, tandi'i ikan iyo jaan ñuti, ta ninu lu'u iyo nduta.

183 Yati Ve'e Nuu'u, iti nuu ya'a iti ka'nu kua'an iti Nduyu'u, ta tu kuiti kua ku'un yo kua nuu yo ju'a lu'u ta cha iyo xa'va, ikan kuu nuu iyo kua'a soko, ni iñu metruu kua kata ru ta'an ru ta ni'i ru ta'an ru nduta. Xiñi lu'u iti ka'nu ni cha koo itu'un yutun tunuu chicha jaan, kua'a jaan cha natu'un ñivi kuenda ru yutun gan, ta'an cha koto ña'ni ñu'u xiñu cha koo, yu'vi jaan ñivi tu cha kuaa kua ya'a ru ta'an ru ikan, ti ka'an ta'an ru ti ikan tu'a cha kindi ri ka'un, chi'in ru ndoso, iti nuu ga kua natu'un yo kuenda ru kiti kuati gan, vitin ki'in iti ka'nu ya'a ikan, ta in cha'un kuiya cha cha ni cha'nda ta'an ru chi ru yutun ti ni nduki'in iti ka'nu kua'an iti nuu Nuu yo. Kivi vitin ti kua'a soko iyo ikan, ikan kua'an xa'va iti xuu, ta kua ya'a ru

xiñi ve'e jakua'a nuu ndaa, ve'e jakua'a cha koo ji'na chi Nuu yo, xa'va gan cha'a chi ku'a ti chio iti siki kuu Varri Nundasun, ikan kua'an xa'va ndacha keta ru nda iyo Yuta Savi.

184 Maa chio chiso Nikandi, nuu iyo Varri Xuu Nuu iyo tuku soko nani Yuta Tunuu, chicha yutun sukun iyo, vati ndava'a, ndaa vichin kunio ta'an cha keta yo ikan ti kua'a nduta iyo, iyo soko nduta va'a, iyo soko nuu chiti ñivi, kua'a yuu na'nu iyo chi yuta gan, ña'ni tundo'o nde'e ni ña'a cha nakata ni sa'ma ti iyo yuu ki'in ndava'a. Ikan chinu nduta ta kua keta yati lu'u nuu ya'a ñivi ta'an cha kua'an ni ku'u, ta'an cha kua'an ni Jini Yuku, a Yuta Ka'nu, ikan nata'an ru chi inka yuta, ru nani Yuta Pilaa.

185 Ndicha ti ta'an cha kua'an yo iti Jini Yuku, iti chio chiso Nikandi kua ya'a yo soko nuu ya'a in yuta kua nata'an tuku ru chi inka ru vachio chio Varri Nundasun. Ru Yuuta Pilaa ka'an yo, ru yuta gan kua natuvi ru maa ma'ñu Nuu yo, xa'va iyo xiñi Ve'e Jakua'a Rakuati u'un kuiya, kivi vitin ti juu ni ra ndaka ña'a ra jakua'a Uvi Tu'un kuu chito'o ta'an ru Jakua'a ikan. Ma'ñu iti ka'nu kua'an ve'e tiñu chio Varri Tichi Ndu'a chi'in ru Ve'e Jakua'a

gan ikan kaku xa'va. Ndichin va'a nde'eyo ru xa'va tu maa nuu iti ka'nu kua'an iti Xuu Nūu ta kua'an ru iti Jini Nūu, maa nu itun ka'an nī ikan, vitin kua'a ve'e cha iyo ikan, ti cha vachi ndutuvio, ta siin ti cha vachi nduva'a chi xa'va gan, kua'a tutita tu'a tachi nīvi ikan ti nuu iyo nduta kuu chi.

186 Kivi iti chata ti nuu tu'a nī chati i'vi kuu xa'va gan, a nuu tu'a jeta nī cha'an, joko vitin nā kuu gan ti ndi'i ru vachi nduvilu vitin, ti kua'a ve'e cha kunda, ru nīvi iyo chi xa'va gan tu'a chata ru ta'an ru soko nuu ki'in ta'an ru nduta, a nīvi ru, a nīvi va'a ini chi'in ru ta'an ru tu'a ru kichi nakuiso ru nduta. Ikan kua'an xa'va iti xuu ndaa nuu kua nata'an ndiko ru chi xa'va vachi chio Varri lti Ndu'a, yati kuii nu ya'a iti ka'nu vachi iti Nducha, ru iti vachi nuu nduva'a chi nuu siki rakuati tilundu ya'ma (kanchaa), kuiti jaan iti gan, keta ru ndaa Ve'e tiñu, ta ki'in ndiko ru iti Varri Nundasun, maa xa'va ikan kuu nuu iyo kua'a ndava'a yuu, ni nā kuu kakayo cha va'a ti ndi'vi jaan yuu iyo ikan, cha ni chinu inka iti lu'u nuu ya'a kiti jana nīvi ti tu kunio ti kuiti kua ya'a ru kuu ndoyo nū'u ru ikan.

187 Ku'a vachi natu'unyo ti siki lu'u nuu ya'a iti ka'nu kua'an kuiti ve'e

tiñu ta'an cha vachio iti Nducha, ikan vachi tuku xa'va chio kee nikandi, rukan natuvi ru ndaa Jini Nūu, chio iti xuu, inga chio iti ka'nu nuu ni natuvi ru xa'va keta ndaa nuu iyo ru **Yuta Savi**, nā xe'e kutuni inio ti ndaa ni ndaa vitin maa ni nūti kuu chi, ni maa iyo ve'e xiñi gan joko iti cha'nu kuu ta'an ru an, ti ikan kuu nuu ya'a nīvi ta'an cha kua'an ru ku'u, a **Yuta Ko'yo**, chata ve'e nū'u kua ya'a nī, xiñi nuu cha kunda ve'e sutu, chio kee Nikandi.

188 Ikan natuvi ru xa'va gan ta kua ki'in ru iti xuu, kua ya'a tuku ru maa nuu java'a ru kuruu iti ka'nu chi'in iti kua'an **Yuta Xa'va**, a Yuku Chaa, in chio ndoo Varri Ka'nu inka chio tuku ndoo Varri Tichi Ndu'a. Xa'ñu Varri lti Ndu'a chi'in Tichi Ndu'a kuu ru xa'va iti xuu, nuu iyo soko nuu chiti nīvi, nuu ki'in ta'an ru nduta ko'o nī, ndacha kua nata'an ru nuu ka'an yo nuu iyo jaan yuu, chicha xa'va ni kuu kivi iti chata jaan, joko ra kuu kumi tiñu takan chicha ni jatiñu ta'an ra chi tandi'i nīvi, kuiti jaan cha'a ta'an ra nda'a ra ta ni kundee ra ta'an ra ta cha koso va'a yuu nuu iyo xa'va, maa nu chika nīvi, vitin cha vachi nduva'a.

189 Yati lu'u iti ka'nu nuu iyo jaan yuu, ta in siendu meetruu iti xuu iyo

soko nduta va'a, ni chinu va'a ni chiko ru, kumi tutu ru soko ta iyo yu'u ve'e vitu nuu tavayo nduta, ti takan n̄a ki'i cha ndasi kaa nuu ru. Kua'a nduta iyo ikan, tuvi jaan n̄ivi tu'a kichi nakata sa'ma ti iyo siin in soko nani ndava'a, chinu va'a ta'an ru, joko nuna yu'u ru ti ni chiko tu'a cha kunani n̄ivi ta'an cha nakata ru sa'ma a chiti ru, ta in oko uchi meetruu cha nani ta uni cha ki'in ru. Iti ka'nu vachi chio varri Cha'a Ndu'a kivi iti chata cha koo jaan ru **yuku ina** tuvi jaan n̄ivi chatiñu chi ru ti va'a jaan ru cha nakatayo sa'ma, ta maa nama kuu ru ti iñu, iñu ru tu kua vakayo chata sa'ma ndasi kaa.

190 N̄a kono jaan ta ni'o nduta, ta in uni meetruu ni, ndaa chati nduta nuu ru soko tu na'a ndava'a kua ku'unyo yuta, ta tu cha kuu ru oora n̄a ni'i ga n̄i nduta ti tuvi jaan n̄ivi tu'a kichi chi soko gan, takan ta kua ndukuyo in kaa ta kua kunu'nio in yo'o so'o ru ta takan kua xitayo nduta ti chi'in tako'o n̄a ni'i ga yo. **Yuta Ndi'a** nani ru yuta gan, n̄a ndoko maa nduta gan, ni maa kua'a n̄ivi ndii nuu varri tu'a kichi i'a. N̄ivi Varri Xuu N̄uu, Tichi Ndu'a, Iti Ndu'a, Cha'a Ndu'a; ikan kuu nuu chito yo ti kua'a nduta iyo chi soko an ti tuvi jaan n̄ivi tu'a kichi ndoo sa'ma ru, nakuiso ru nduta, chiti ru

ta'an ru, siin tu'a kichi kiti jana n̄ivi iyo yati yuta gan, tu'a kichi tiñuu, kini, kuayu, urruu, ndaa ina tu'a ta'an ru keta i'a ta'an cha naaiti ini ru ko'o ru nduta.

191 Ju'a lu'u kua kaka yo iti xuu, iti nuu chinu nduta ta iyo tuku soko, cha na'a jaan ni chinu va'a in ve'e chi'in ndo'o kayu ku'a cha n̄a ki'i jaan cha'an tichi nduta, vichin jaan ru nduta iyo chi soko lu'u gan, chakan ta'an ini jaan n̄ivi chi ru nduta gan ti tuku jaan chi'iyochi ru, n̄a kono vi'i soko gan ti chi tako'o tu'a tava ta'an ru nduta ta chitu ru ta'an ru kii ru. Iyo tuku soko ka'nu nuu tu'a chiti n̄ivi, maa ni yuu ndasi in chio ta inga uni chio ni chinu va'a chi'in ndo'o kayu, **Soko Ndoo** nani ru yuta gan, ikan chinu nduta iti xuu ndaa nuu kua ya'a yo ta'an cha kua'an yo **Jini Yuku Ndio'o**, iyo ta'an soko kuati i'a, koto chinu va'a soko gan joko nuu lu'u ni ta iyo nduta, ti ikan kuu nuu chinu kua'a nduta, via ta'an cha kuun ra savi, kua'a ga nduta chinu.

192 Kua'a yutun tiku'u na'nu nde'eyo nuu iyo soko **Yuta Ndi'a**, takan kuu nuu kuu nuu ya'a iti kua'an iti Jini Yuku. Ju'a lu'u iti xuu, kuu nuu nata'an ru nduta chi'in inka ru vachi chio Varri N̄undasun, ru **Yuta Savi** chi'in ru **Yuta Tunuu**, ikan

kuu nuu ndukua'a ga nduta. Vati jaan ikan, iyo **yutun pasaru ndaa**, ndaa ni ndaa vitin ndichin va'a nde'eyo nuu ni chinu va'a soko kuati nuu jata'yu ŋii ra ndii chiindi, ra cha va'a **Celso González**, ra cha va'a gan ni kuu ra kumitiŋu Ŋuu Chikua'a kua'a kuiya, nuu kuiya uvi xiko uchi. Ku'a yutun na'nu iyo ikan, tandi'i nuu iyo yuta, iyo yutun takan kaa ti kachin ŋu'u. Ŋuu Chikua'a kaku **Yuta Ka'nu**, ti iti xuu kua'a ga yuta kuati kua'an nata'an ndacha kuu ru kua'a nduta ta java'a ru Yuta Jandiau ka'an yo, ru yuta kua kuta'an ru nuu ka'an yo **YUTA UNI**.

193 Chakan kuu ru yuta iyo ma'ŋu Ŋuu yo na katioo, joko chito yo ti iyo kua'a ga yuta ni chiko Ŋuu yo ta i'a kua natu'un yo ju'a lu'u, iyo ta'an kua'a yutun na'nu, ta kua ka'an yo sivi chi i'a, tu kua kicha'a ndiko yo iti Jini Ŋuu, itu'un ru **Yuta Ina** kuu ru iyo chio tikan, Ŋivi Ŋundasun chi ŋivi Jini Ŋuu tu'a cha nakuiso nduta chio tikan. Cha'a xa'va ikan kaku nduta ta chinu ru chio kee Nikandi, ru yuta gan kua nata'an tuku ru ndaa xuu, iti kua'an Ŋuuta, **Yuta Ko'yo** kua nata'an tuku ru an, ta kua ku'un ru iti xuu ndacha kua ya'a ru xiŋi lu'u **Ŋuu Jandiau** chi **Ŋuu Ndu'va**, Ŋuu Chikua'a ndaka ŋa'a chi Ŋuu an.

194 **Yuta Xa'va** kuu inka soko iyo iti **Varri Ka'nu**, iti ka'nu ya'a nuu iyo ve'e Ŋuu kua ki'in yo kakayo iti xuu, iti kua'an **Yuku Chaa**, ŋa kani jaan ta ketayo chi yuta gan, ju'a ni kuaa nuu yo xa'va ta cha nde'eyo in **yutun tuŋu'u** ka'nu ta cha'a ru ikan ni chinu va'a yu'u ru soko nduta va'a, xiŋi lu'u iti siki ya'a maa iti kua'an iti ku'u, iti Yuku Chaa, xuu ju'a lu'u nu iyo soko nduta va'a iyo tuku ru soko ni chinu va'a yu'u ru ta ku'a ru soko iyo Yuta Ndi'a, nani ta'an ru soko gan, ni chiko soko gan tu'a kunani ŋivi ta'an cha nakata ŋi sa'ma, a chiti ŋi, chakan ta'an cha ya'a ŋivi iti gan ndichin va'ayo nde'e ru ndaa ru ŋivi ya'a ti ŋa kani ni iti ka'nu iyo soko gan.

195 Ndi'i ru soko vachi natu'unyo i'a ni chinu va'a yu'u ru ta ku'a ru soko Yuta Ndi'a, itu'un ru soko Yuta Ina, yuta varri Jini Ŋuu ŋa kaa ru ta ku'a tandi'i ru soko vachi natu'unyo i'a, joko ru soko Yuta Tuma, Yuta Savi, Yuta Tunuu, Yuta Ndi'a, Soko Ndo, chi'in ru Yuta Xa'va ka'anyo tandi'i ru cha ni chinu va'a yu'u soko. Takan ni chinu va'a ta'an nuu tu'a cha kuteku ŋi ŋa'a cha nakataru sa'ma, ta maa ti nuu kuiya 1978 ru to'o jatiŋu Kasando'o, ta'an cha tindee ra ta'an ra chi ŋivi Ŋuu ni kundee ru ŋivi Ŋuu yo ta ni chinu va'a kua'a ndava'a nuu kua

nakatayo sa'ma, ti takan vasi ña'ni yuu joko cha iyo va'a nuu kua kunda ñi ña'a ta kua ndoo sa'ma ñi.

196 Vasi ki va'a ni jaxini ru to'o gan na koso va'a nuu kua nakata ñi sa'ma, joko rukan ña taa ya'vi ru ku'a iyo maa ñivi ñuu, ti tuku jaan iyo yo, ti tu yuta kua'an yo, chitoyo ti kua kutio, tu ni'i ñi yuu nuu kua nakata ñi sa'ma, cha ndachi vatu ñi, tava ñi soo ñi ta cha kunani ñi nuu inda yuu, ta cha katio ti inda ñi ña'a nuu ni chinu va'a ta kua nakata ñi ña yuu takan chitoyo ndoo sa'ma yo, chakan iyo cha'a, ndeku maa ru an, ñaa, ñaa nuu ru cha ña yooni chatiñu chi ru, nuu tiso ndatiñu ñivi kuu an, chito ñojo xu'un, ta ñojo tundo'o ni ya'a ru rai ni jatiñu kivi ni chinu va'a chakan, ta vitin iyo ni ru ñi yoko tu'a chatiñu chi ru.

197 Ni chinu va'a uvi ta'an ve'e kuati nuu kua kuti ñi, iini ku'a kuu chi ti yooni ñivi ki'i cha kuti tichi an, ndaa vitin kuu cha chatiñu ru ña'a kuati, a ru rai yoko, joko kivi ni chinu va'a chakan yooni ni chatiñu chi ru, yooni ñivi chito kindi xe'e ta'an cha chiti ñi, ti yuu cha ka'an nuu yo kuu cha nduvilu nuu yo, ti ñivi cha'an yuta natu'un ta'an ñi, ka'an ña'a ñi chi ñivi cha'nu,

natu'un ru in cha sii, yooni iyo taxin, ta cha kindio tichi an, ña yuu kuu ru an vi. In ka'nu tu'a chiti ñi ña'a, ru rai ta'an ra ta yooni ka'an kuenda gan, yooni nde'e nvee chi ñivi chiti chi soko ti tandi'i yo tu'a chiti takan kaa, ta ni ña'a yoko, ta ni rai cha'nu, a ra yoko chiti ñi ta ña'ni ña kaa kuni ñi, joko ta maa ti ru to'o jatiñu Kasando'o kuu ra tuku jaan jaxini ru ta'an ru ti vachi sama ru ku'a iyo maa yo Nuu yo, ikan ta ni chitoyo ti in cha ka'an nuu yo kuu cha kutio, ta maa ti takan jaxini ru ñivi tuku ta'an ru, chakan ni tiso yati ru ve'e kuati gan.

198 Kivi iti chata, ta'an cha koto ña'ni chinu ve'e lu'u nuu kindi xe'e ñi ta chiti ñi ndaa ni na'a ndava'a tu'a keta ra rai ta'an ra cha kuti ra ta'an ra, tu na'a lu'u kua ku'un yo yuta, cha ta'an yo chi ra tata cha'nu mandoni ti cha vachi ndiko ra ta'an ra iti ve'e ra, iyo ra ndiso kii nduta chata jukun ra, ti cha chiti ra ta'an ra, iyo tuku ra vasi ñuka'ñu kua ku'un yati ra kua kuti ra ta'an ra, ti cha katio ti i'ni jaan, yooni kundee tu ña kua kutiñi in kivi, iyo ru ña'a tu uni a kumi ta'an cha'a kua ku'un ru yuta takan cha'a kua kuti ta'an ñi, ti vee ndiso ñi kii chi nduta ta'an cha kua'an ñi yuta.

199 Tandii'i nuu iyo soko nuu chiti nivi ta ku'a ru vachi natu'un yo i'a ni java'a ta'an ru in tia'va, ni chiko soko cha kunda si'in, ikan ta ni tiso ru yutun nani ta chi'in nda'a tika'a tu'a ndasi jini tia'va, ti takan vasi nuka'nu nani ni na'a nakata ru sa'ma joko nuu vati ndeku ni. Takan ni kuu takan, joko vitin ti ve'e va'a ni chinu, kaka ndava ni koso va'a jini ru. Ta in uvi yoo, a uni yoo ta cha jakoto ru ta'an ru chi nivi tu'a cha'an chi yuta ti kua nakati ru ta'an ru soko.

200 Iyo cha'a ra kuu nuu kuenda varri kua ya'a ru kati tu'un ru ve'e nivi ti takan kuiti jaan kua keta ta'an ru kivi kua ndoo ti'nu, ta iyo tuku ru ti chi'in ru yaa tu'a jakoto ru chi nivi, ti takan na chitatu ra kua ku'a kuenda, chi'in uni a kumi cha'a cha kua kana chaa ra xuu kuenda yaa ta cha iyo va'a, ta siin ti chi yuta tandii'i nivi natu'un ta'an ru, chito ru ndaa kivi kua koo ti'nu. Nivi kua nakati soko kua kuiso a kaa chi yo'o, a ndaku, a tikasin kaa, a yutun, a si'in tu kua nduva'a tia'va, tandii'i ra rai ta'an ra ta ndaa ni na'a kua ku'un ru ku'a ru nda'a ru tu soko kua nakati ni.

Tandii'i nivi tu'a chaa ti takan na ka'an nuu ru cha nakuiso ru nduta, ti tu na kua ku'un ru kivi iyo ti'nu chicha jaan kua ka'an nivi yavi nuu

ru tu kua ku'un ru ku nakuiso ru nduta.

201 Ru nduta soko Yuta Xa'va chinu ru ma'nu chio kee Nikandi chi'in chio iti xuu, xa'va kuu ta'an nuu chinu nduta ndacha kua keta ru nuu iyo tuku soko ndaa xuu, nuu ka'an yo Yuta Vee, vati jaan kuu nuu iyo ru soko gan, kua'a jaan yutun cha'nu iyo ikan, ndaa vichin, vichin kunio tu cha keta yo ikan ti vati ndava'a, kua'a yuu na'nu iyo ta'an ikan, na'ni tundo'o nde'e ni na'a cha nakata ni sa'ma ti iyo kua'a nduta, iyo yuu, itu'un ni tundee ini kuni chi ta taki kua ndoo sa'ma ndiso yo. Iyo tuku ru yuta ndaa xuu, ru nani Yuta Yama, joko rukan kivi kuun ra savi kuu cha nu'u nduta chi ru, ta kivi na'ni savi ndoko ru.

202 Iyo ta'an soko nduta va'a chi Yuta Vee, ta iyo tuku soko nuu chiti ni, a nakuiso ta'an ru nduta gan ta'an cha chinu a ve'e, a ndo'o, a na inga ti'nu iyo ve'e nivi, ni nduvilu ta'an soko gan ta ku'a ru soko Yuta Vee, ndaa yu'u Nuu kuu nu iyo soko gan chakan ta'an cha kua kuti ni na'a yoko kuati kua ku'un ru chi'in rakuati ta'an ru, a chi'in si'i na, a chi'in chitan na ti koto na ni kuu kua keta ra kua tiin nda'a na ta na va'a takan. Iyo ru rai ta'an ra, iyo

so'o ndava'a ru, tu kuni ru in n̄a'a kua kuatu ru iti, a chi soko ta kua xita kaa ru chi n̄a, a kua tiin nda'a ni n̄a, joko chi'in chakan ni kuati kua kuu, ti ika jaan tu rai ke'e ru chi n̄i n̄a'a lu'u, kua kani'i ta'an maa ru rai chi n̄a, n̄a kuenda kuu cha takan ndaku ra, cha'a chakan kuu ti kumi va'a jaan n̄i chi rakuati n̄a'a yoko kuati ti cha takan ta'an n̄i iyo cha'a. Joko ru tu'un n̄a'a kua natu'unyo ndaa iti nuu ga, nu ka'an chi "N̄a kaa Tanda'a N̄ivi N̄uu Chikua'a", ti kua'a jaan tu'un kuu ru.

203 Ru nduta chinu ikan kua ku'un ru iti xuu ndacha kua nata'an ru chi **Yuta Ndu'a**, kono jaan yuta tu'a kuu ru ta'an cha kuun ra savi ti kua'a jaan yuta kuati nata'an chi ru, ta siin ti nduvi chio nuu ya'a yuta gan kuu yuku, N̄uu yo ti yuku kuu ru, ta ru Yuku Chaa chicha ga ru chakan ta'an cha kuun ra savi tandi'i nduta gan kua kunu chi Yuta Ndu'a. Ru Yuta gan ya'ayo ta'an cha kua'anyo N̄uu Nducha, a N̄oko, kivi iti chata ti kua'a jaan tundo'o ta ya'ayo yuta gan tu kivi kuun ra savi kuu chi, vitin ti n̄a'ni n̄a kaa kunio ti vasi ni'i kuun ra joko ya'a yo n̄ojo cha'a kunio ti cha chinu va'a nuu ya'ayo, siki nduta ya'a iti vitin, ni chinu va'a chi'in yuu ti takan n̄a ndi'i jaan nde'o tundo'o.

204 Varri Iti Ndu'a iyo tuku soko nuu iyo kua'a nduta, chio chupan yo ndoo ru soko tu iti Nducha kunu'uyo, yati lu'u nuu iyo **tuta'an** ni natu'un yo iti chata. Ndaa ni ndaa vitin iyo ve'e ndo'o ka'nu nuu ni cha koondi kua'a kuiya iti chata, nuu kuiya 1963 naku'un iniyu ve'e gan ti ikan kuu nuu ni chitoyu ti iyoyu N̄uu N̄ivi, kivi takan ta maa ti ku'u kuu nuu iyondi ti n̄a'ni maa ve'e yati chi'indi, ndaa ju'a lu'u nuu ni chinu va'a nuu siki rakuati, ndaa nde'e kuu nuu iyo ve'e n̄ivi va'a inindi, joko cha katio ti yati ve'endi iyo ga ve'e kivi an koto n̄a'ni, koto china jaan n̄ivi ta ku'a vitin.

205 N̄a kani ni ndoo ru soko gan, in kua nuu yo xa'va ta cha iyo nduta, kivi takan ti lu'u jaan soko, tu nduta va'a kua nakuisoyo kua nakata ji'na yo soko ta jaan jakutuyo kii, ti takan chitoyo ti nduta va'a kua'a ve'o, ti cha katio ti iti nuu ya'a n̄ivi ta'an cha kua'an n̄i ku'u kuu chi chakan ya'a ta'an ina jana n̄i ta chi'i ri nduta, chakan kuu ti kua ndoo ji'na soko ta ki'in yo nduta.

206 Kua'a yutun iyo ikan, siki lu'u gan cha koo kua'a **yutun tute'e**, kivi kuun ra savi ikan ni'o cha kachio, ti ikan ndoto ru chi'i **kua'a** chachio, joko iti nuu ga kua natu'un yo

kuenda ru chi'i ga, kua'a **tuñata** cha koo ta'an ikan, **yutun tiku'u** cha koo ta'an ru yati lu'u ve'endi, ikan kuu nu tū'a cha kunu'ni kiti jana ra ndii jutundi, ikan cha siki ta'andi, taki ndava'a ni kuu kivi gan ti ña'ni cha ndava'ani iyo N̄uu yo, taxi, taxi iyo yo kivi an, vii jaan cha koo ñivi N̄uu yo takan.

207 Ku'a vachi natu'unyo kuenda ru soko nduta gan, ikan chinu nduta iti xuu, ta ju'a ga tikan iyo tuku soko ka'nu jaan, vitin cha ndasi kora gan, joko kivi cha koondi ikan nuna ndava'a, kua'anyo vachio ta ña'ni cha jaxinio ti nuna ndava'a, ndaa xuu ndakan tu'a cha'an ta'andi cha nakatandi sa'ma nda'yu ta'an cha kua'a ru iyo, ti ndaka iyo kua'a yuu na'nu ta ña chatiñundi tako'o ti tichi yuta kua ki'i sa'ma ta kee nama xuu ru.

208 Taki jaan cha koondi takan, ti vasi ikan ni kua ku'undi joko ni'indi **tioo** chi yuta gan, uxu lu'u ni kua jakandayo yuu ta cha ni'indi chi ri, vasi kumi, a u'un ta'an ri joko cha kuu jiti ni, ti chi chakan keta maa kachindi tu cha ketandi ve'e, chi ko'o ndai kua taxin ya'a kua'a ta kua ki'i tioo jini an, takan tu'a janduva'a ru java'a si'indi, ta asiin ndava'a kua kachindi. Kua'a **tuñata**

cha koo yuku iyo yati nu inda soko nduta gan, ikan cha koo jaan **ya'ma tioko**, iyo ru nani ju'a, iyo tuku ru kuta, ta maa taka saa kaa ru, joko tu cha inda yatio nuu ndita kaa ru ña kua jandakoo yo chi ru ti asiin ndava'a ta'an ru an, ni maa yu'vio nde'o chi ru **tioko** joko nduku yo ku'a ndacha kua januuyo chi ru.

209 Iyo itu'un ku'a va'a jaan cha januuyo chi ru, kua ndukuyo in yutun nani, nuu an kua kunu'ni ta in uvi a uni ta'an **yama**, ta kuiso yo titi ñu'u a ru **yutun ñu'u** (sariuu), tu cha ni keta yati kuu yo kua taa yo ñu'u chi yama ta kua taa yo xuu ru, chi chakan kua jaku'un yo chi ri kiti kuati gan, ikan ta kua kuu kanio chi yutun ndacha koyo ru, a juu ni ru yutun chi'in ñu'u kua kanio nuu ru ta koyo yati ru. Iyo tuku ru ti kua kani ji'na ru chi yuu, a chi soko yutun, ta tu cha ke'ne ru nu ñu'u ikan ta kua kuiso ru yama cha tiin ñu'u ti takan ña taa ru kiti kuati chio.

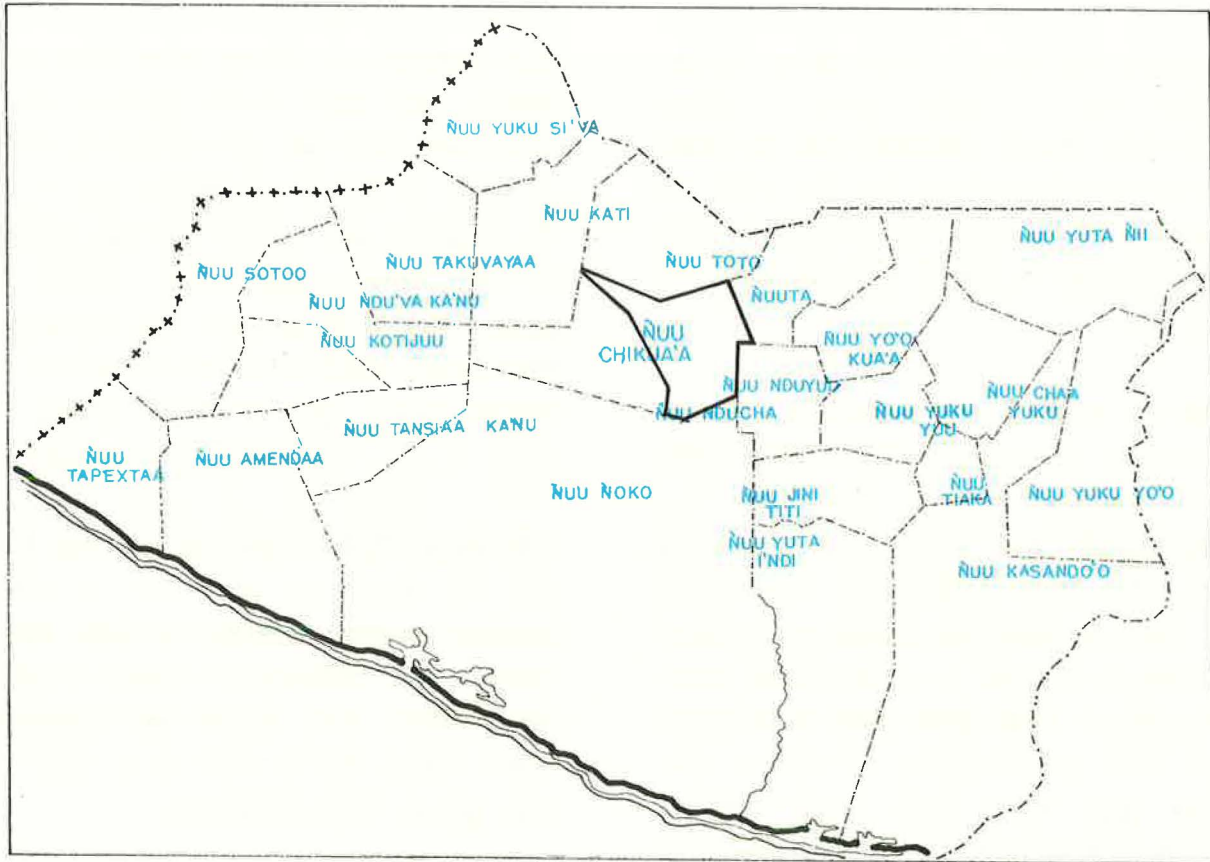
210 Asiin jan cha kachio **ya'ma tioko**, nuu chio ni kua ti'o yatan ru ta kua taxin ru chi ya'a iti, kua ki'i axu nuu an ta asiin na'na cha kachio chi ru. *Nda'vi jaan kuu ñivi ña tu'a chachi takan kaa, ña chito ñi ndaa cha kuu cha va'a, via tu chi'in ja'nda i'ni lu'u kua*

kachio, suyu ri, kutaxigun ti ndaa chisoko yu java'a tu'un gan. Takan ni kuu kivi iti chata, ndaa ni ndaa vitin tu'a nani'i rakuati chi ru joko chi ku'u, ti tichi Nuu yo ña ndoo ru java'a ñivi, ti tuvio, ta chitoyo ti cha kachio kuu ru, ikan kua'an naa ru nuu yo.

211 Iti kua'an iti Nduyu'u, chata ve'e yuu nuu cha kindi nduta keta ve'o (tankee nduta) ikan iyo tuku soko kuati, tuvi ta'an ñivi tu'a cha kuti chio tikan **Yuta Savi** nani ta'an ru. Tuku ru yuta iyo ndaa yu'u Nuu, iti Nduyu'u nani ru **Yuta Pato**, kani lu'u iyo ru yuta gan joko tuvi ta'an ñivi tu'a cha nakata ñi sa'ma chi yuta gan. Ku'a cha vachi jakote chi'indo ti takan soko nduta iyo chi Nuu yo kutuni inio ti iyo kua'a nduta, ni maa yuku kuu Nuu yo joko iyo nduta, vasi ki chakan ra kumi tiñu Nuu yo ña ka'an ra kuenda nduta keta ve'e yo ti ndaa ni tivi kaa xita nduta kua'a kuiya iti chata, yoo ga ka'an tu'un gan, ta maa in ñuma'na cha'ni chi ñivio, ti ña kua'a kivi cha koo nduta ve'o ta ni naa ndiko ru, tuvi ñivi cha vachi ndujuchan ru cha ku'un ru yuta ku kuti ru cha katio ti cha iyo va'a nuu chitiñi ve'e ñi, joko vitin cha'an ndiko ru chi yuta, cha katio ti ña na'ni maa tiñu ja'a ra kumi tiñu Nuu yo.

212 Iti nuu ga kua natu'unyo uxu ga kuenda ru nduta cha koo ve'o takan, cha katio ti kivi ta kivi vachi ndutuvio Nuu yo, iyo cha'a kua'an ñi yuta ta ña ni'i ñi nduta ku'a kuni ñi, chakan iyo ru ñivi iyo yati xa'va, nu ña sukun jaan tu'a chata ñi soko, vasi una a uchi uvi meetruu cha kono joko ni'i ta'an ru nduta, ta takan ña'ni ga tundo'o chika ñi yuta, ti iyo maa nduta ku'a kuni ñi ve'e ñi, takan iyo yo, takan tundo'o nde'eyo chi'in nduta ta'an cha kuu kivi ña kuun ra savi iyo ru soko kua'an ndoko nduta, ta kivi kuun ndiko savi ndukua'a ndiko nduta. Joko vitin kua ka'an yo kuenda ñivio, ndaa ñivi kuu yo, a sii inio, ña kaa iyo yo Nuu Chikua'a.

213 Ru ñivi ñuu aan va'a xaan ini ñi, sii jaan ini ru, kua'a ñivi ña'a tu'a ñi java'a **kii, kisi, chiyo, kono ñi isa**, ku kono ñi sa'ma cha ku koto, chatu, soo ndu'u; jamanda'a cha ndeku saa, ina kuati, ñivi kuati, tisu'ma, nda'a tika'a, pali; chito java'a ñi tandi'i tiñu chini ñu'u ñi, ti ñi ña'a ña tu'a ñi cha koo takan ni, kua'a cha kutu'a ñi ja'a si'i ñi, ndi nuu tiñu chito ñi ti jana'a si'i ñi ti takan ña naa i'ni chi ku'a cha ni cha koo ñivi ñuu cha na'a, ndaa ni nda vitin joko kua'a ku'a iyo chi nde'e yo vitin ti takan vachi jana'a ñi chi se'e ñi, takan ña naa ini yo

6. Che'e kuu in taniñu ku'a iyo tandi'i Nuu iyo yati chi'on, oko kumi Nuu ndakaña'a Kasando'o.

ku'a cha ni cha koo chii cha'nu yo, takan ña kua naa i'ni chi tandi'i ku'a cha ni cha koo ñivi ñuu iti chata ta takan vachi taa ya'vi yo chi ñi.

214 Nuu Kasando'o ndaka ña'a chi Nuu yo vitin, ka'an ru ñivi cha'nu ti kivi iti chata jaan maa Nuu Chikua'a ni kuu Jini Nuu, i'a ni cha koo ra Ndaka Ña'a, chito'o kua'a ñuu, kua'a *Nda'a Nuu* ni cha ku kumi Nuu yo, takan ni kuu kua'a kuiya iti chata, iyo yo ña chito va'a

yo ku'a cha ni cha koo ñivi cha na'a, joko tu kua nduku tu'un yo chi ra cha'nu **mandoni**, chi ra chii cha'nu yo, kuiti jaan chito ra ta'an ra ti ra cha ñu'u ini kuu ra, ra kumi tiñu ni kuu chii cha'nu ra iti chata, chakan chito va'a ra ku'a cha ni kuu iti chata.

215 Chakan i'a kua natu'un yo ju'a lu'u ku'a cha natu'un ñivi cha'nu, ta cha ndicha ku ta'an maa ti iyo tutu cha kundaku ñivi jakua'a, ñivi inga ñuu tu'a kichi Nuu yo ta jakua'a ñi,

ka'vi ta'an n̄i tutu cha'nu ti ikan vachi chi ku'a cha ni cha koo n̄ivi iti chata. N̄ivi n̄uu tu'a natu'un ti N̄uu Chikua'a ni cha ku kumi ru "TAYU XU'UN KUAAN" nu cha kunani ra Ndaka N̄a'a, ra ni kuu nuu; ta ta'an cha ni cha koo kuati takan ta ni kundee ra Kasando'o ni ni'i ra ta'an ra tayu aan ri, chakan kuu ti vitin ndakan iyo ra kumi tiñu ndi ve'e tiñu na'nu, ta ku'a nde'e yo nu cha ka'yu, tutu nu vachi tandi'i N̄uu ndaka n̄a'a Kasando'o.

216 Kasando'o ku nu iyo ve'e kaa ka'nu, ta'an cha ni'i jaan iyo kuati ra ta'an tundo'o, a ku ti cha'ni ra n̄ivi, a ku ti su'u ra ta ni keta cha ndaa, ikan n̄a kua ya'a kuati ra N̄uu Chikua'a ni aan, kua kuinu tutu cha'a ra ta kua ya'a ra nu kumi tiñu ka'nu Kasando'o, ti ndakan ku nu kua ka'nda chi tiñu, a ku ti kua ya'a kuati ra a ku ti kua ndoo ra ve'e, ti iyo kua'a ku'a ya'a chi kuati cha katio ti chito ru ka'an ru, ti chakan kuu leii, joko kua'a jaan kuu ru tu'un gan, chakan i'a n̄a kua ka'on kuenda ru, joko cha ndicha ti ve'e kaa gan n̄u'u n̄ivi in ka'nu oko kumi N̄uu, ta i'a kua ka'an yo sivi ru.

- 1.- N̄uu Chikua'a
- 2.- N̄uu Nduyu'u
- 3.- N̄uu Yo'o Kua'a
- 4.- N̄uuta

- 5.- N̄uu Toto
- 6.- N̄uu Yuta N̄ii (Chukuii)
- 7.- N̄uu Cha'a Yuku
- 8.- N̄uu Kasando'o
- 9.- N̄uu Tiaka
- 10.- N̄uu Yuku Yo'o
- 11.- N̄uu Yuku Yuu
- 12.- N̄uu Jini Titi
- 13.- N̄uu Yuta l'ndi
- 14.- N̄uu N̄oko (N̄uu Oko) (N̄oko)
- 15.- N̄uu Nducha
- 16.- N̄uu Yuku Si'va
- 17.- N̄uu Kati (Xikapa)
- 18.- N̄uu Kotijuu
- 19.- N̄uu Amendaa
- 20.- N̄uu Takuvayaa
- 21.- N̄uu Sotoo
- 22.- N̄uu Tapextaa
- 23.- N̄uu Ndu'va Ka'nu
- 24.- N̄uu Tansiaa Ka'nu

217 Tandi'i N̄uu aan iyo ra ndaka n̄a'a, ta ku'a N̄uu yo, tu java'a yo kuenda cha'un uvi N̄uu tu'un Sa'an N̄uu Savi iyo sivi ru, ta inka ucha ta'an, maa sivi tu'un sa'an siin, ikan ni'o ku'a ti cha'un uvi N̄uu kuu nuu iyo N̄ivi N̄uu Savi, ta vasi N̄uu Siin, a N̄uu Tuun kuu inga ucha ta'an ru joko n̄u'u N̄ivi N̄uu jatiñu, tu kua'an yo ku kaka nuu yo chi N̄uu an, nakoto ta'an maa yo n̄ivi ta'an yo.

218 N̄uu Nduva ndaka n̄a'a chi N̄uu Kasando'o chi tandi'i N̄uu cha ni ka'in iti chata, N̄uu Ko'yo ndaka

ŋa'a chi Ŋuu Nduva ta tandi'i Ŋuu Ka'nu, nu iyo ra ndaka ŋa'a, ta ku'a ra ku jini iyo Ŋuu Nduva.

219 Ta'an cha iyo in kuati chicha ga, a kuu ti ra kuu jini Ŋuu Nduva tava tiŋu, a kuu ti cha xaan ni tachi ru ta'an ru ndaa Ŋuu Nduva kua jaku'un ru chi ra iyo kuati, ti ndakan ku nu iyo ve'e kaa ka'nu gan, ta ndakan ku nu iyo ra Ndaka ŋa'a ku jini. Kani ju'a iyo ru Ŋuu Kasando'o, in kivi tu'a chika ŋivi chi cha'a ru, ta'an cha koto ŋa'ni *"Kajoon Ŋu'u"* *"Chatun ka'ndi chika iti ka'nu"* (kaarruu) iyo takan, ta'an cha iyo ŋa tiŋu Kasando'o a Ŋuu Nduva a ndaa inga Ŋuu, chi'in cha'a ru kua ku'un ru, ra kumi kiti, kua koso ru ta kua ku'un ru nuu kana tiŋu. Vitin kua'a jaan kajoon ŋu'u chika, numi xaan kua'an yo Kasando'o a Ŋoko a inga Ŋuu ta vachi ndiko yo Ŋuu yo, ŋa'ni jaan tundo'o, ŋa kua'a chika ŋivi vitin, tundo'o tu iyo xu'un, chakan ni ka'an yo kuenda.

220 Una kivi chika ŋi ta keta ŋi Ŋuu Nduva kivi iti chata, ta'an cha koto ŋa'ni chatun ŋu'u iyo; vitin, ti cha kuaa kee kua'an yo ta na'a ni inga kivi cha iyo yo ndakan, a iin a uchi oora kua kava ŋi jini chatun ka'ndi ta kua keta yo Ŋuu Nduva.

221 Keta maa ta *in una mii iŋu siendu uvi (8,602)* ŋivi iyo chi Ŋuu Chikua'a, *kumi mii uvi siendu kumi xiko cha'un kumi (4,299)* ra rai ta'an ra, *ta kumi mii uni siendu uni (4,303)* ŋi ŋa'a, ikan nde'e yo ti tuvi ga ŋi ŋa'a. Takan ŋivi iyo chi Ŋuu Chikua'a, joko chito yo ti kua'a ga ŋivi Ŋuu yo iyo iti nu kani, iyo ru iyo Ŋuu iti xu (yati nduta ŋu'u), iyo inga ru Ŋuu Nduva, Ŋuu Ko'yo, ta iyo inga ru ndaa Ŋuu Yangui tu'a ŋi kacha'an; cha katio ti ŋivi nduku xu'un kuu ru ta'an ru, kua'an ru ndaa maa ni'i ru koo taxin ru. Ta tu kua ka'vi yo chi tandi'i ŋivi iyo chi Ŋuu iti nu kani, ta ru ŋivi iyo chi Ŋuu kuati kua'a ga ŋivi kuu ru takan, ta ka'nu ga Ŋuu yo kua kuu tu tandi'i rakuati chavi inga ŋuu kichi ndiko koo ru chi Ŋuu yo.

ÑA KAA NDICHIN ÑI

---

222 Chito yo ti tandi'i ñivi tuku, tuku ndichin ru, tuku sa'ma, takan kuu nu kuu chi ñivi Ñuu Chikua'a, tuku jaan ndichin ru, ni maa tandi'i ña'a Ñuu iyo yati ndichin ta'an ñi soo (che'e), ta ru rai ndichin ra chatu, a koto, joko yati xaan ni'i yo ku'a ndaa Ñuu ru ta'an ru, ti tuku, tuku nami ñi sa'ma ñi a siin, siin ndichin ra, ta siin siin natu'un ru. Chakan i'a kua natu'un yo ju'a ña kaa ndichin ru Chikua'a.

A) SA'MA RAI

223 Ra rai ta'an ra ndichin ra sa'ma kuichin, koto chi'in chatu; kivi iti chata, ñi ña'a tu'a kono sa'ma ra rai ta'an ra, kua'a tiñu kuu cha kundaku ñi cha kono ñi isa ti tachi ji'na ra ta'an ra **kati** (kati), ñi ña'a kua tavi, kua kono ñi, ta nda takan kua kuinu chatu a koto.

224 I'a kua natu'un yo ju'a lu'u ku'a cha jatiñu ñi ta kua tava ñi

sa'ma. Ji'na, chiti kuati kua tachi ra rai ta'an ra, iyo ru kati **kuichin** ta iyo ru kati **ya'a**; kivi kuun ra savi takan kua tachi ra chi ru, ita kuichin kua nachaa ji'na, ikan ta kua kee in tilundu lu'u, ikan kuu nu kua kuu ru kati, ta'an cha vachi nduka'nu ru kicha'a ndata nuu ru, nu yoo viko ndii (novienvree) takan kivi cha iyo kati, tu cha ndichin va'a nde'e nī cha kuichin tu cha naa iti ru, kua kicha'a jukun ru ta kua kani va'a nī; kua **jukun nī chiti** lu'u indi ma'ñu kati ta kua kani va'a nī chi ru.

225 Tu kua'a kati cha ni kani va'a nī, takan ta kua tiso va'a nī tichi yuvi. ru yuvi chi'in kati kua koso ru nu chito nda'a, chi'in soo tu tita; kua nduku nī uvi ta'an yutun nā nani jaan, ta in soko cha nani ta chi'in chakan ni'i kua kani nī chata yuvi, tu'a java'a nī takan ti takan yaxin kua kuu kati, vii xaan kua ndoo ru ta takan kua kuu tavi nī chi ru. Nā xe'e koto yo ta'an cha nduva'a kati ti ni'i xaan ndo'o chata ra, vasi kani kua'an yo, a inda yo, chini yo ta'an cha katu kuu, tani, tani kicha'a kani nī chi ru, ta nuu kua jandi'i tiñu, tacha, tacha kua ndo'o yuvi, ndaa nū'ma kee chata ru.

226 Tu cha ndi'i java'a nī chakan, kua kani va'a nī kati, vii xaan kua

kita'nu ru ta'an cha kee ru tichi yuvi ta kua kindi ru a tichi tako'o, a tichi tika, a nuu sa'ma kua kindi ru, ikan ta kua kicha'a **tavi** nī chi ru. Kua nduku nī kata, in yachin lu'u, chi'in ru **yuu kuichin** ta maa yuu kaka, cha kua taa nī nuu nda'a nī ta'an cha chiko kata ja'a nī.

227 Chi nda'a chupan nī kua ki'in nī kati, ta chi nda'a va'a nī kua kava nī kata, ndee xaan cha tavi nī, ti chitatu nī cha nani nī, nu nū'u tu'a cha kunani nī nā'a, a nuu yuvi ta'nda, a nuu sa'ma ta'nda kua kunani nī ta kua tavi nī, chi'in nāa, chi'in nāka, a chi'in sa'ma ta'nda kuati kua java'a nī in cha kuta lu'u nuu kua kunda yachin; tichi yachin kua kindi kata, ta yati lu'u nu inda ru yachin ikan kua kunda ta'an ru yuu kuichin.

228 Chi'in nuu nda'a nī kua kava nī kata, ta'an cha javikun nī kata, naxita nī kati indi nu nda'a so'o nī, ti takan kua kava ru kati ta kua kuinu yu'va, ndee jatiñu nī chi kata, ti kuni chi koto yo nōjo va'a cha koko yu'va kuni chi, ta induku, induku ni kua kuinu ru, ti tu yaxin jaan kua ndoo ru, vasi ki kua ta'nda ru. Tu cha uvi uni cha'a kava nī kata kua tiin nī ju'a lu'u cha nū'ma yuu kuichin; chatiñu nī yuu kuichin aan, ti tu'a kee tiin nuu nda'a nī, ta ndi'vi

ru kata java'a nī, chakan nini xaan kuatiñu nī yuu kuichin ka'an yo i'a.

229 Tu cha nde'e nī ti cha kua'a yu'va cha vachi kava nī cha'a kata, kua java'a nī in tilundu lu'u chi'in ru yu'va an, ta ru kata kua chini nū'u ndiko nī chi ru ndacha kua ndi'i kati kua tavi nī. Tu cha iyo kua'a yu'va chi'in chakan kua kono nī isa ta kua tava nī nda'a sa'ma.

230 Cha kono nī sa'ma, nā kuu kua natu'un yo i'a ti va'a ga tu nī nā'a chito java'a chakan kua kati tu'un ru chi'on, a nā kua koo ini nī nā'a Nūu yo ku'a kuenda nī takan kachi kua koto yo, kua ka'in ta'an cha iyo sa'ma kono kuichin a sa'ma ya'a, cha kua kuu chatu chi koto, nā kaa ndichin nī. Ru nīvi iti chata, ra rai ta'an ra chito va'a ra cha tachi ra kati; nī nā'a chito va'a xaan cha tavi nī, cha kono nī, ndacha kua kuinu sa'ma.

231 Ndicha ti ndaa vitin iyo nī chito jaan java'a nī jamanda'a, joko nā ndi'i jaan nīvi ndichin sa'ma kono, ti vitin tuvi nīvi cha vachi sama nī sa'ma nī, tuvi nī ka'an nuu ru cha kundichin ru sa'ma Nūu, ti vasi ki nā chito ru ta'an ru ti ndee ndava'a chinu ru, ndee java'a nī sa'ma; nā taa ya'vi ru ti nīvi cha na'a sa'ma kono cha

kundichin ru takan, ta nōjo va'a ti ndaa ni nda vitin, nā naa i'ni chi ti chitan, chii cha'nu yo taa ya'vi ru chi nīvi cha'nu.

232 Vitin ni iyo nīvi cha'nu, ra tata mandoni, ra tata cha'nu, ma'a cha'nu tu'a kundichin sa'ma kono, tu'a kundichin ta'an sa'ma kono ru nīvi tuku, ru nīvi vachi inga nūu ti rukan cha iyo xu'un ru kundee jata ru sa'ma kono, tu'a nde'e yo ti ra yangui tu'a kundichin koto chi chatu java'a nī chi sa'ma kono.

233 Nīvi siin ta'an ru, cha nā yuu sa'ma ru kuu ru joko yaa ndava'a ru ta'an cha kundichin ru sa'ma gan, ta ru nīvi Nūu Chikua'a ka'an nuu ru chi'in sa'ma gan, nduku nī sa'ma siin, ti kuni ta'an ru kuu induku ru ta ku'a nīvi siin, ta sa'ma Nūu nā taa ya'vi yo chi ru; chakan jaxini yo, a va'a takan cha taa ya'vi ga yo chi in cha vachi inga Nūu, ta nā jaka'nu yo cha itu'un cha cha iyo maa Nūu yo.

234 Ru sa'ma rai, ta'an cha kono nī chi ru, tu'a ki'i yu'va kua'a, a yu'va tixinda tañu yu'va kuichin, ta in uchi nuu yu'va kua ki'i ti takan taki yutun ndoo kuiñi kuati ndutaki koto rai ta'an ra, ta ta'an cha chinu ru koto vii kaa ru ti sa'ma kuichin ta ndiso ru in cha ka'yu nuu ru, takan kuu nu ku chi'in ru chatu.

7. Te'en ndichin ñivi Ñuu yo, jaka'nu yo sa'ma gan ti cha'a chi kuenda ku'a ni cha koo ñivi cha'nu iti chata, ru sa'ma an jokoto ru ti Ñivi Ñuu Savi kuu yo.

235 Ta'an cha chinu koto kua kundichin ra mandoni kua taa ñi ju'a yu'va kua'a, a yu'va tixinda ta maa in xi'lu ma'ñu yu'u koto, iti nuu ta iti chata. Ndaa ni kuu ni ñivi kuu kundichin sa'ma koño tu iyo xu'un tia'vi ra ya'vi, ti vitin ndaa jaan ya'vi ru ti ña ndi'i ñivi tu'a java'a chi ru vitin, joko cha taa ñi ita lu'u

nuu koto ña kuu, ti itu'un ra kuu mandoni tu'a ndichin takan kaa, nuu kua natu'unyo kuenda **matoma** kua ka'an ga yo kuenda mandoni.

236 Kivi vitin ti tu'a ñi kundichin sa'ma ñuu, koto chi chatu, joko ña tandi'i an ku sa'ma kono, tu'a jata ñi sa'ma kuichin kia'vi nu ya'vi, ta

chi'in chakan kua kuinu sa'ma ra ta'an ra. Tuvi nīvi iyo chi Nūu yo chito kikun sa'ma ra rai ta'an ra, maa chi'in nuu nda'a nī tu'a kikun nī kivi iti chata, joko vitin, nā'ni jaan tundo'o ti cha iyo **kaa nuu kikun sa'ma** (maakinaa).

237 Kuiya iti chata ni cha koo in **ve'e nuu kikun sa'ma** nīvi Nūu, kichi itu'un ru nā'a jakua'a ta jana'a ru chi nī nā'a ku'a cha kua kikun nī sa'ma nī, sa'ma rai, sa'ma rakuati, chi sa'ma nī nā'a, ra kuu chito'o ru nīvi jatiñu Kasando'o, ra tu'a tindee chi Nīvi Nūu ni jakichi ndatiñu kikun sa'ma, kuantu kichi chi, ta maa nīvi kua nduku sa'ma, ta ikan kua ku'un nī ta ni'i ru ku'a cha kua ka'nda ru sa'ma, ta nā ka kua kikun tuku ru.

238 Tuvi jaan nī nā'a ni kutu'a takan, ti chi'in ru ndatiñu gan nā'ni jaan tundo'o cha kikun sa'ma. Kivi vitin ti nā'ni ga ru, vasi ki nā chini nū'u ga nīvi chi ru chakan ni jaña ru ta'an ru, ndi'i ndatiñu gan yooni chito ndaa indiru, a kuu ti ni kani'i ndiko ru chi ru, a kuu ti ra kumi tiñu Nūu yo ni kani va'a chi ru, chito, joko yoo ga rakuati chika jakua'a kuenda cha kikun sa'ma.

239 Tandii' nīvi kuyati, tu nā'a koto nā'ni rai ndaka nā tu'a cha'an cha kutu'a ru jatiñu ru chi'in ru kaa

kikun nī sa'ma, ta chi'in kivi vitin cha iyo ndatiñu kikun sa'ma ve'e nī, chito jaan nī kikun sa'ma rai, sa'ma rakuati, sa'ma nī nā'a, ndii nuu sa'ma ndichin nī chito nī java'a nī.

240 Ndee ju'a chinu ru sa'ma ra rai ta'an ra, chatu nani tu'a kundichin ra ta'an ra, ndaa jukun cha'a ra ta kuiñi ju'a ru, ta iti siki ti ki'in ju'a chi ti takan nā kutañu ta'an ru ta'an cha chika ru, a ta'an cha chinu ru, tu'a kikun uvi a uni ta'an cha tili ni chiko tichi chatu, ikan ta kua kikun in sa'ma nani, nani ti chi'in chakan kua kunu'ni tichi ra ta'an ra, chio va'a chatu kua taa nī in sa'ma nuu an ta maa in tindaa lu'u (voosaa ka'an nī vitin) ti nuu kindi xu'un kuu an ri.

241 Ta'an cha kua kundichin ru chatu ru ta'an ru, tu cha kuñu'u ru chatu kua naxita ru iti siki, ndaa nuu iyo xandu ru, ikan kua kava ru ni chiko tichi ru, ti nuna maa in ju'a maa nuu toko ru, chio va'a kua kava ru iti chio so'o chi, ta nuu an kua ya'a tuku ru sa'ma iyo chio chupan ru, kava ndiko ru ndacha kua keta ru iti nuu, yati nuu iyo voosaa kua kunu'ni tichi ru ta'an ru.

242 Ta'an cha chinu in chatu chi'in sa'ma kono taki jaan chatu yu'va kuichin a yu'va ya'a, kua kuu

ti tu'a ki'i yu'va cha ni ka'yu nuu an, yutun ndoo kuati kua nde'o nuu chatu, a yu'va kuii, a yu'va tixinda, a ndaa cha ta'an ini ra kua kunduchin, ti ru sa'ma gan ya'vi jaan ru, ti sa'ma mandoni kuu ru takan kaa.

243 Ru koto ti tuku jaan chinu ru, tiku'a nī nōjo cha nani kua kikun chi, ikan ta kua tika'nu sa'ma, uvi nuu ru, chio kua kuu iti nuu, ta chio kua kuu chata, tika'nu tuku ru ma'ñu sa'ma, maa nuu kua kuu jukun ta ndaa nuu kua kuu tichi ru, ikan nde'e yo ti cha ni nata'an chi nduvi chio nuu kua kuu soko ru.

244 Vitin kua tika'nu tukuyo chi ru sa'ma ndacha kua nata'an chio soko ru chi'in chio nuu kua kuu iti nuu ru, nuu uvi ni tika'nu yo, va'a va'a kua kuaxi nuu nda'ayo a chi'in tiñiyo ti takan kua nde'o nuu ni tika'nu chi, kua jakaa yo chi ru, vitin ndichin va'a nuu kuu ma'ñu, nuu ni kaku in yutun nuu ni tika'nuyo , chakan kua kuu jukun chi.

245 Chi'in ru kaa cha'nda sa'ma (tixeeree) kua kicha'a ka'nda yo maa nata'an uvi tutun ru, maa maa nuu kua kuu jukun ru, kuiti kua ka'ndayo ta in ju'a, ku'a va'a cha kua ki'i jini ra kua kundichin, tu cha ni cha'nda nī, vitin kua jakaa ru

sa'ma, nā'ni sa'ma kua kedayo ikan, in kua nuna ni chi ta kua tika'nu tuku ru iti chata chi, kumi tutun ru kua kuu jukun chi, ta nuu an kua kikun chi sa'ma kuati uni tutun kua ndiokanio nuu an.

246 Kivi iti chata ti tu'a cha kikun in sa'ma kuiñi lu'u ni chiko jukun chi, sa'ma kua'a, ta'an jaan ini ru ta'an ru, ta ru Nūu Ndu'a ti sa'ma kuii tu'a jaan maa ru chatiñu, joko nā nini ni ru, vasi cha kuichin ni kua ki'i ti takan kundee ru kua'a kuiya, ti cha katio ti jukun kuu nuu tu'a cha nundasi kaa ga, ikan kuu nu kua nakata va'a jaan ru, chakan tu'a ki'in siin sa'ma lu'u gan.

247 Kua kikun chi nduvi chio xiñi chi, ta kua ki'i soko chi, ndaa jukun nda'a ru tu'a ndichin ra ta'an ra, nī kua kikun sa'ma nā kua naa ini nī kua taa ndiko nī inka voosaa lu'u chio chupan, ti ikan kua kindi va'a xu'un, a xanu, a kuka, a inu lu'u ta'an cha kua nduvilu jini ra ta'an ra, rakuati yoko tio, ti rukan yaa ndava'a ru ta'an ru, via tu cha chika ru chata nā'a, ya'a jaan ku'a chavi ra ta'an ra.

248 Tandii' ra rai tu'a ti'i ra tuxini jini ra ta'an ra, tuxini tu'a java'a to'o, tuxini yuku nūu, ti rukan nā i'ni jaan ru. Iyo ru tu'a ndiso tuxini tuun,

a tuxini ya'a; ka'an ŋivi ti kivi iti chata maa ni tuxini tuun tu'a ra chatiŋu. Tu'a taa ra ndichan cha'a ra, ru ndichan tu'a ŋi cha jata Ŋoko, a ta'an cha iyo viko chi Ŋuu iyo yati Ŋuu yo; ŋivi cha na'a ti tuku jaan ndichan chatiŋu ra takan, iyo ra ta'an ra ta'an jaan ini ra taa ndichan cha'a ra, ta iyo inga ra ta'an ra ŋa tu'a nduku chi ru.

B) SA'MA ŊI ŊA'A

249 Takan kuu sa'ma ra rai ta'an ra, ta cha kuu sa'ma ŋi ŋa'a, i'a kua natu'un yo ju'a; taki na'na kuu sa'ma ŋi ŋa'a. Ka'an ŋi ti iti chata tandi'i ŋi ŋa'a cha kunami ŋi **Soo Ndu'u**, sa'ma kuichin cha tu'a ŋi kono, ta vitin ti **Soo (Che'e)**, nami ŋi sa'ma kono uvi a uni nda'a, ndii nuu, ndii nuu yu'va, ndiso ru cha tuun, cha kua'a, cha nda'va, a yu'va **tixinda**, chakan kuu ti taki ŋa'a nde'e yo ta'an cha kunami ŋi soo.

250 Ndaa jukun cha'a ŋi tu'a ŋi cha kunami soo, kua kava ŋi soo chiko tichi ŋi, yu'u soo kua ya'a iti nuu kua kava ŋi ndacha keta ru chio so'o ŋi, xiŋi chio so'o ŋi kua ndoo yu'u soo, ta xiŋi chio va'a ŋi kua tika'nu yu'u soo ni ya'a iti chata ŋi. Ŋa'ni ŋa inka chio kua kuu yu'u ru soo ti takan kuu maa cha va'a.

251 Iyo ndava'a kunio ta'an cha nde'eyo chi tuku ŋivi tu'a kunami soo, ku'a nami ŋi chitoyo tu ŋivi Ŋuu kuu ŋi, ti ta'an cha kee ru yaa Ŋuu Nduva, a inka Ŋuu tatu ŋa va'a nami ŋi chi ru, a iti nuu, a iti chata, a xiŋi chio va'a ŋi kua ndoo yu'u soo tu'a java'a ru ŋivi siin ta'an ru, joko chicha jaan jaka'la nuu nda'a ru to'o lachi nde'e chi ŋi an, ti ŋa chito ta'an ru ku'a iyo maa ŋivi Ŋuu cha va'a, ki'in so'o ni maa ŋi soo ta nami ŋi, joko ŋa nduku tu'un ru, ni ŋa chito ta'an ru ŋa kaa nami ŋi cha va'a, joko kuu jiti ti jaka'nu ru in sa'ma cha ŋa yuu kuenda ru, ta maa yo ti ka'an nuu yo kundichion chi chi, chakan jaxinio ti ru ŋivi tuku chito ru ti chi'in sa'ma ŋivi Ŋuu ni'i ru cha kachi ru, ta ŋivi Ŋuu ti ŋa iyo kuni ŋi tu ndi'i sa'ma gan vachi naa i'ni chi.

252 Chi **vatu** kua kunu'ni tichi ŋi, takan ni maa ni'i chika ŋi ŋa ke'ne soo ŋi, ta va'a kuni ŋi cha ni'i nu'ni tichi ŋi, ti ndee kuni ŋi, ru watu tu'a ŋi cha jata chi ru to'o kee iti Ŋuu Ndichin ta'an cha iyo viko Ŋuu yo, a Ŋuu iyo yati chi'on, yuvi lu'u kuu ru **tani**, ndaka ru ta in soko yo cha nani ru, ta in kumi nuu nda'ayo cha ki'in ru, nuna iti tichi ru ti nuu kindi xu'un kuu an; ta ru watu yu'va kua'a ndaka ru ta in meetruu cha nani ru, ki'in ta'an ru ta ku'a ru tani, joko iyo

cha ki'in ta iyo ta'an cha kuiñi kuenda rakuati ña'a. Chi kutiku chi'in yu'va kua kikun chi ti takan nata'an ru tani chi'in watu yu'va kua'a gan.

253 Tu cha nu'ni tichi ñi watu kua xita ñi ju'a lu'u soo ñi maa mañu tichi ñi, ti takan kua nduki'in soo ñi ta kua kuu kaka va'a jaan ñi. Takan tu'a kunami soo ñivi cha'nu, kivi vitin tu'a nde'e yo ti ñi ña'a yoko ña tu'a ñi kunami soo ndaa jukun cha'a ñi, sava si'in ñi jana'a ñi vitin, chito ña kuenda, a kuu ti cha i'ni kuu Nūu yo, a kuu ti takan kuu jana'a ñi cha taki si'in ñi, yoo ni chito, joko takan nami ñi. Iyo tuku ñi ña.

254 Sa'ma kuichin kumi tutu kua nduku ñi cha kuu *xikun* ñi, kivi cha na'a ti sa'ma kono tu'a kusukun ñi, ta vitin ti sa'ma kia'vi ve'e ya'vi ta kua kikun ñi ita chi saa, iyo ñi ta'an ini taa ru tu'un ndusun sivi ñi maa nu nata'an tutun sa'ma, ndii nuu yu'va kua ki'i ku'a cha taki kua ndoo ru, tu'a ki'i letu kua'a, a letu nda'va mañu xikun, ta iyo tuku ru ti ndikin kua taa ñi chi xikun ñi, ti takan ndutaki ga chi ri.

255 Ru xikun kua kita'nu sava ru, ti ta'an cha kua kusukun ñi kua ndoo ita maa chata ñi, ta chi'in uvi nuu

ru sa'ma kua kasi ñi ndika ñi, ti ña'ni ña inga sa'ma tu'a ñi cha kundichin, takan cha kundichin ñi iti chata, ta juu ni takan ndichin ñivi cha'nu, kivi vitin ti ni maa iyo xikun ñi tuvi ñi ña'a tu'a ndasi ndika ñi chi sa'ma, ta maa in chaitin lu'u kuu ru joko nuna chata ru, iti nuu ru kua koo uvi ta'an voosaa kuati, *mandilii* tu'a ka'an ñi chi ru sa'ma ndichin ñi.

256 Ñi ña'a ñuu ña tu'a ñi cha kundichin sa'ma chata ñi ti i'ni xaan, ta ta'an cha kua'an ñi yuta, numi tu'a chiti ñi, ta tu kua'a sa'ma ndichin ñi, kua'a tundo'o cha tava ñi tandi'i sa'ma gan. Kivi vitin ti tuku jaan iyo ñi ña'a yoko, ña yuu xikun kuichin ndasi chata ñi, tu'a ñi cha jata sa'ma koko, ru sa'ma tu'a chini ñu'u ñi cha naku'a ñi nuu ñi ta'an cha chiti ñi, sa'ma ñu'u cha taki nuu aan, ta kivi cha na'a ti taki ga nde'e ñi chi ñi ña'a, ti soo nda jukun cha'a ñi nami ñi, ta xikun kuichin ndasi chata ñi.

257 Ka'an ñivi ti cha iyo ta in uvi xiko kuiya cha ni keta ru to'o tindee chi ñivi ñuu, ru jatiñu Kasando'o chi Nūu yo, nduku jaan ru ku'a na sama ñi sa'ma Nūu, chakan ni nakua'a ru chi ñi ña'a ku'a cha kua kikun sa'ma cha kua kasi ndika ñi, joko ni maa takan ndaa ni nda

vitin tu'a nde'e yo chi n̄ivi cha'nu ti chavi n̄i ku'a iyo maa n̄i. Iyo tuku ru n̄a'a ni chaa ti ni maa iyo **mandili ru** joko chatiñu ru ta'an cha kua'an ru nuuya'vi, a kunu'u ru inka N̄uu, a ta'an cha keta n̄ivi tuku ve'e n̄i, ta tu n̄a'ni nuu ku'un ru ndita kaa maa mandilii nuu yo'o, a chata yutun ve'e nuu chachi n̄i, a indi va'a ru tichi ndo'o, joko n̄a'ni cha kuni n̄a tu n̄a ndichin n̄a sa'ma gan, ti takan iyo maa n̄ivi N̄uuyo.

258 Ta ru n̄ivi tuku ti iyo ndava'a kuni ru nde'e ru nuu n̄ivi N̄uu, ndika ni java'a ru kuenda, ta maa ti n̄a'ni chakan kana nuu ru ta'an ru, yuu cha ndava'a ni ku cha jana'a n̄i ndika n̄i, ti takan iyo maa n̄ivi N̄uu yo, chakan iyo ru n̄ivi N̄uu n̄a taa ya'vi ru chi ru n̄ivi jatiñu Kasando'o, ti ja'a jiti ru ti tindee ru chi n̄ivi N̄uu, joko nuu ya'a kivi chito n̄i n̄uchi ni jakanaa n̄i, ndicha ti inga tuku vachi jana'a ru chi n̄ivi N̄uu, joko cha va'a maa kuu ti n̄a naa i'ni chi in cha iyo maa chi N̄ivi N̄uu, in cha ni jandakoo chii cha'nuyo, chakan n̄a va'a na ndoo i'ni chi, taa ya'vio chi chi.

259 Ta'an cha koto n̄a'ni nakoto ta'an ru kaa kikun sa'ma chi kutiku, chi nda'a n̄i tu'a chinu sa'ma ra rai ta'an ra, ti sa'ma n̄i n̄a'a n̄a'ni tundo'o ti chi isa chinu soo nami n̄i

an. Ta ta'an cha ni keta tu'un ti ru kaa kua kichi N̄uu yo chakan tandi'i n̄ivi ni cha'a nda'a ru ta ni chinu ve'e nuu cha koo ndatiñu nuu kikun sa'ma, ndaa ra ni java'a ndo'o, ndaa ra ni cha'a ndava, a tuyoo, a tio, tuku ra ni jatiñu cha java'a ra ve'e ta tandi'i tuku ra ni cha'a nda'a ra ta kundee ta'an ra cha kunda ve'e.

260 Ta ku'a ni jatiñu ta'an ru ta'an cha ni chinu va'a soko nduta, takan kuu nuu kuu chi'in ru ve'e nuu cha kindi kaa kikun sa'ma, ndicha ti va'a ni kuu ti takan kutu'a n̄ivio cha kuatiñu ru kaa, joko iyo itu'un lu'u cha n̄a va'a, va'a. Cha katio ti n̄ivi siin kuu ru ni tava tiñu cha kichi kaa gan, juu ni maa ru ta'an ru janini ru na kuinu in sa'ma cha kua kasi ndika n̄i n̄a'a, ti kuni maa ru ta'an ru ti in cha n̄a va'a cha takan ndichin iki na'a n̄i n̄a'a.

261 Kuni maa ru ta'an ru ti in cha ka'an nuu kuu cha takan iyo maa n̄ivio, chakan jaxini maa ru ta'an ru ti n̄a yuu n̄ivi N̄uu kuu ru ta'an ru, tuku n̄ivi kuu ru ta'an ru ta vachi nde'e nvee ru nuu iyo maa n̄ivi N̄uu, ikan ni'o ku'a ti ru n̄ivi an kuni janaa va'a maa ru chio, ti n̄a taa ya'vi ru ti ru sa'ma ndichin n̄ivi N̄uu sa'ma cha koo kua'a kuiya iti chata, sa'ma cha kunami chitan

cha'nu yo, chii cha'nu yo, taa yuu cha maa ru ta'an ru jaxini ti nā va'a sa'ma Nūu yo ta taa ya'vi so'oyo chakan. Ni'o tu'un ti ru nā'a nāsi'i ru to'o ni kuu Jini Ve'e Kasando'o kuu ru ni tava tiñu na kuinu **mandili** cha kua kundichin nī nā'a ti takan chikan ini maa ru, nā yuu cha ru Nivi Nūu yo chikan ti takan kuni maa ru kundichin ru, tiñu ni kee jini ru nā'a siin ni kuu ta ru nivi Nūu yo ni taa ya'vi ru. Chakan nduku tu'un yo vitin, ndaa ni ni'i ta'an ru ndatu ti kichi ru ti'i ru chi jini nivi nūuo na kuinu sa'ma ndasi ndika nī, yooni kua ka'an chakan, itu'un ni ru nivi Nūu yo chito, itu'un ni maa ru iyo ndatu na sama ru a koo maa ru takan, yoo inga nivi kua kichi tava tiñu chi nivi Nūu yo.

262 Tu'a natu'un chitan cha'nu Nūu yo ti kivi ta'an cha ni keta ru kaa chi Nūu yo yooni chito nā kuenda, ndaa cha iyo ru ndaa takan kicha'a ta'an ru nduku ru chí rakuati nā'a na ku'un ru kutu'a ru cha kikun ru sa'ma, iyo nī cha'a ndatu chi se'e nī, iyo tuku ru nā cha'a ru, ti xu'un cha jata nī sa'ma nā'ni, joko yooni kutuni ini ti nduku va'a maa yo nuu janaa yo sa'ma Nūu yo, nde'o cha kaa vitin, ndi'i rakuati nā'a maa ni sa'ma siin ndichin ru vitin, yoo ga rakuati kuni

sa'ma Nūu yo, chakan nda'vi kuni ru nivi cha'nu ti nā ni kundee ru ta'an ru jakaku sa'ma Nūu yo, cha kuu ru nivi cha'nu ta yoo ga taa ya'vi chi ru, ti tuku jaan cha kooru ta'an ru kivi iti chata, itu'un ni ru sa'ma kono tu'a ndichin nī, ta rakuati vitin ti nā sii ini ru nde'e ru sa'ma Nūu ru ta'an ru.

263 Vasi ki ndicha ta'an maa itu'un tu'un tu'a natu'un nivi, "ti yoo ni chito ndaa cha kuu cha iyo chio, ndacha kua naa i'ni ru nuu yo", ta cha ndicha ku ta'an maa ti takan iyo yo, nā taa ya'vio chi ru sa'ma Nūu yo, joko kua keta kivi tu nā kumio chi chi kua naa i'ni chi, ta ndaa takan kua ka'an yo, uta, cha ndicha kuu chi ti ndaa vitin chitoyo ti nā ni taa ya'vio chi ru sa'ma ta nde'o vitin nā'ni ga nivi ndichin chi ru, ta ku'a kivi iti chata.

264 Nā kua'a kuiya ta kua nde'o chakan tu maando cha kuundo rakuati yoko nā taa ya'vindo chi ru sa'ma Nūundo, maando cha ni kuatindo jaxini ji'nando ta nde'endo ti nā'ni cha janaayo tu sa'ma Nūu kua kundichin ndo, ta nā'ni tuku kua jakanaando tu sa'ma siin kua ndukundo, iini ku'a kuu chi, ni maa ndaa sa'ma ndichin yo iyo ya'vio. Kua koo ya'vio tu jatiñu va'a yo, iyo ya'vio tu

kua jakua'ayo ku'a koo va'a yo, ku'a tindee ta'anyo chi yani ta'anyo, koo ya'vio tu ndukuyo ku'a nā ndunda'vi jaan yo, ku'a kuni maa yo koo yo Nuu Nivi chakan kua kuu ya'vio.

265 Vii xaan tu'a nu'ni jini nī nā'a Nuu Chikua'a, nā chitoyo nōjo kuiya iti chata takan tu'a cha nduvilu jini nī nā'a takan kaa, ta ndaa ni ndaa vitin, va'a java'a nī ti nā naa i'ni chi ku'a ni jana'a nivi cha'nu cha koo cha na'a, ndi'i nivi nā'a tu'a koko ixi jini nī, **yooni tu'a cha'nda ixi jini nī**, taki ga ru nā'a iyo nani ndava'a ixi jini nī. Nī nā'a nūu nā tu'a nī cha java'a lasu jini nī, tu'a nī cha jukun jini nī, ta kua nata'vi sava chi, ma'nū jini nī kua java'a nī in iti ta kua jaya'a ru ixi jini ru iti nuu ru, nduvi chio so'o nī, vilu ndava'a kua jukun nī chi ru, nu ndi'i gan chi uvi nda'a nī kua tiin nī ixi jini nī ta kua ku'un ndiko chi iti chata ru, ikan kua kita'nu, kua sama nī ixi jini nī indi iti chio va'a nī kua ku'un ru iti chio so'o nī, ta ru indi chio chupan ru kua ya'a ru iti chio va'a ru, kua kava nī chi ru ta jaan kua kunu'ni nī iti nuu ru, ma'nū nuu nī kua kunu'ni nī ta kua nduva'a in tilundu ma'nū jini nī, ikan ku nu nde'e nī tu nani ixi jini nī, tu nde'e nī ti ni ndoo ju'a ga ixi nī kua ku'un ndiko ru iti chata, ti ta'an

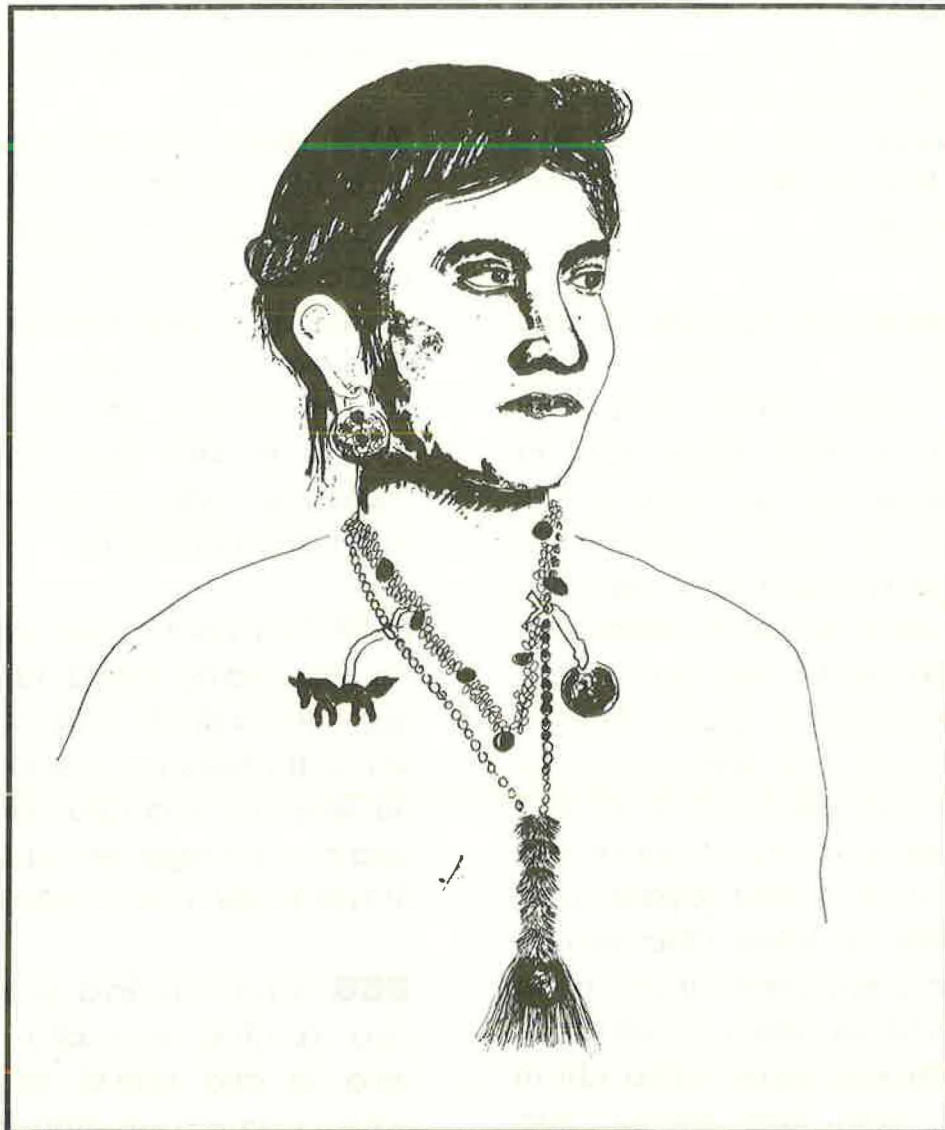
cha nani jini nī ndaa ndita kaa maa ixi jini nī nduvi chio jini nī.

266 Takan tu'a cha nduvilu jini nī nā'a, nī ma'a cha'nu, nā'a mandoni tu'a cha kunu'ni *nda'a* jini nī, ru nda'a kaa ru ta maa yo'o ixi, tuun ru ta ta'an cha kunu'ni nī chi ru ndukoko jini nī, koko tilundu kua kunu'ni iti nuu jini nī, ta'an cha kua'an nī viko inga Nuu, a viko matoma, a viko tanda'a, ta nī yoko ta'an cha tanda'a nī.

267 Tu'a cha kunu'ni nda'a chi'in ita letu ma'nū nda'a, ta ta'an cha kua kunu'ni jini nī, maa nu kita'nu ixi jini nī iti chata jini nī ikan kua ndoo ita letu kua'a, a cha nda'va, a ita cha'a, a nā inga letu ta'an ini maa nī kua kuatiñu chi ru nda'a gan.

268 Tand'i'i nī nā'a tu'a taa chiki so'o, a chiki so'o xiñu, chiki so'o va'a, a cha nda'vi, nī kuka kua nduku cha va'a ta inga tuku nī kua jata nī chi ru to'o ta'an cha iyo nā in viko, joko tand'i'i nī nā'a kua taa chi ru so'o nī. Jinduta ru nā'a tu'a cha'a chikiso'o va'a ta'an cha tanda'a ru, chakan kua jamani ru chi nā'a, ta sa'ma ru rai kua ku'a ta'an nā ti takan iyo maa ku'a.

269 Inka cha nā kua naa ini nī kuu ru siki (siki jukun), ru yuu kua'a,

8. I'a nde'eyo siki so'o (chikiso'o), siki chi'in kusari tu'a cha kindi jukun ñi ña'a.

yuu cha'a, yuu kuaan, yuu kuichin.
Kivi iti chata ti tuvi xaan ñi ña'a tu'a
taa siki uni yo'o yuu kua'a, ta tañu,
tañu tu'a cha kindi xu'un cha'nu,
xu'un kuati, ta chi letu kua kunu'ni
ru iti chata jukun ñi. Ka'an ñi ti ru
siki yuu kua'a, ta ru kuu *kusari* tu'a
jamani chiso ñi ña'a ta'an cha
tanda'a ña, chakan ndee ni'o itu'un

kuu chachio ti ru ña'a ta'an ru ña
tu'a ru xiko, ti in **tumani** ini kuu ru, ti
nda'a chiso ru ni kee chakan, ña
kuu kia'vi, ta ni ña kuu ku'a ru chi
inka ñivi ti kua kumi va'a jaan ru.

270 Ru kuu *kusari* aan, taki
ndava'a ru, a yuu kuu, a yuu cha'a,
a yuu kuaan kua nduva'a, ma'ñu

siki aan kua taa nī in xu'un cha'nu, joko cha ka'nu ru, xu'un nikandi, a nā inga xu'un, joko tu ka'nu ru va'a xaan cha kuu ru kusari, yati lu'u nu indi xu'un, ikan kua taa nī ndi nuu, ndi nuu yu'va, cha kua'a, cha kuii, cha cha'a, cha kuaan, cha nda'va, nōjo vi'i kuni maa nī kua jakava'a chi ru, chakan kuu ti taki xaan ru kuu kusari gan, yuu ndaa ni kuu ni nīvi kuu taa chi ru jukun ru, ti ta'an cha tanda'a nī, takan tu'a cha kindi ru jukun nī.

271 Nī nā'a nā'ni ndichan tu'a cha taa cha'a nī, ndaa kivi vitin tu'a nī cha nduku nī ndichan tu'a cha kia'vi nu ya'vi, iyo ndichan kua'a, cha kuii, cha cha'a, ndichan ndi nuu cha ka'yu iyo, iyo nī nā tu'a taa ndichan cha'a nī ti iyo xu'un nī, a iyo se'e nī iti nu kani, ta'an cha kua'an nī ku'u tu'a taa nī chi ru ti koto kua kaan iñu cha'a nī.

272 Takan kuu sa'ma ndichin nī Chikua'a, kivi iti chata, ta kivi vitin ti nā induku tu'a cha kundichin nī sa'ma nūu, ti ta ku'a nde'e yo vitin, ti vachi sama chi, ta vachi sama chi, ti kuni maa nīvi nūu ti ru sa'ma ndichin nīvi siin taki gan, ta nā ndicha, ti ru sa'ma siin ndaa ni kuu tu'a nde'e yo chi ru, ta ru sa'ma nūu ti iyo ni nūu tu'a cha kundichin nī chi ru.

273 Ta'an cha ndichin nī sa'ma siin, kuni chi ti kua'a chaitin kua nduku nī, kua'a sa'ma nu kindi ndika nī, kua'a chatu, kua'a sa'ma ndoo kua'an iti fichi, ku'a nā ndichin chatu nī ta'an cha ndichin nī sa'ma yaxin, ta tu java'a nī kuenda ti ya'vi ga kee ru sa'ma siin gan, ta yati jaan tivi ru, nā kua'a kivi ta cha ta'nda ru.

274 Ta ru sa'ma nūu, vasi ya'vi kee ta'an ru, joko nā ta'nda yati ru, uvi a uni kuiya chatiñu nī chi ru soo ta nā ta'nda yati ru, ya'vi ndaa ru soo ti cha vachi naa ini nī java'a nī chi ru, joko tu ru nīvi cha'nu ta kua jana'a nī chi se'e nī cha kono nī soo, yu'va ni kua jata nī ta kua kundee maa nī kua java'a nī soo cha kundichin nī, ta takan nā ya'vi jaan kua kee ru takan, ta vasi ki taki ga kua kono nī chi ru, ti chito nī ti cha kua kunami maa nī kua kuu ru.

275 Vasi ki ndee cha kono nī isa, joko tu cha kutu'a nī, nā'ni cha ndee tu'a ka'an nī ru chito java'a che'e, ta ku'a nī nā'a Nduyu'u, ti nīkan va'a ndava'a chito java'a nī che'e.

276 Nda'vi jaan kunio ta'an cha nde'e yo ti nī kuati chika ve'e jakua'a nā nami gan nī soo, ta

maa ti ka'an nuu ru cha kundichin ru sa'ma taki Nūu yo, ndichin ru sa'ma siin ta iyo cha'a koto kutu'a ka'an ru tu'un sa'an siin, ta nā kaa ndichin ru sa'ma siin ta nā yuu sa'ma gan kuu kuenda yo, sa'ma Nūu yo, chakan kuu kuenda maa maa yo, soo chi xikun, chakan kuu cha taki ga, ndicha ti chakan tiñu chikan nī ve'e jakua'a, ti sa'an siin kua kutu'a nī, ndicha ta'an maa, joko nā'ni kuni kati tu sa'ma Nūu ndichin nī ta chito ka'an nī tu'un sa'an siin, va'a ga takan ti nduvi tu'un kua kuu ka'an nī.

277 Iyo cha'a ra jakua'a rakuati tu'a janini ru nīvi nda'vi, na jata ra ta'an ra sa'ma siin cha kundichin se'e ra, janini ra ta'an ra cha jata ra *ndichan ndasi cha'a*⁶ cha kua taa cha'a rakuati. Ni maa chito ru ta'an ru ti i'ni jaan, ta nā'ni takan tu'a taa cha'a ra kuati Nūu, ta ni maa ra ta'an ra, ta ni kuati ra, va nā naku'un ini ra ta'an ra ti nā'ni chakan cha koo kuenda ra.

278 Tu kua kundee jutu ra kuati ta kua ni'i ra ndichan gan, a kua nduku nuu ra xu'un, a kua kia'vi kiti lu'u jana ra, ti cha kati ti yu'vi ra, koto kua nduxaan ra jakua'a, a kuu ti nā kua kee va'a se'e ra nuu jakua'a ra; joko kua jata ra ndichan gan.

279 Ta'an cha taa ndichan ndasi cha'a rakuati, nda kua kati'i cha'a ra nda'vi gan, ta maa kiti ta'an cha kaan yuu cha'a ri, cha katio ti koto nā'ni chito cha'a ra, ta chito va'a ra jakua'a, ni maa nīvi nūu kuu ta'an ra, joko kee ini ra janini ra chi nīvi nda'vi na janaa xu'un ra ta'an ra chi itu'un cha kua ndoo i'ni chi, ti tu kua chini nū'u ra kuati ndichan gan in cha'a ni kua taa cha'a ra, nā ndi'i ni kivi kua chatiñu ru aan, ti cha katio ti i'ni xaan, kayu cha'a ra ta'an ra cha takan ndasi ni'i ru.

280 Ta chakan nā nata'vi ini ra jakua'a Nūu yo, nā'ni cha jaxini ra ti ni maa sa'ma va'a xaan kua kundichin ra kuati ta tu nā'ni cha chito ru, nā'ni kati, cha kutu'a ru, chakan ka'an yo kuenda, cha koto ru ku'a kua jakanaa ru xu'un iti nuu, chakan na jana'a ra ta'an ra, na koto ru nā kaa ni natuvi nūu nī, nā kaa vachi nduka'nu ru, nā kaa java'a ru ta kua jatiñu ru chi ku'u, nā kaa java'a ru ta kua koo va'a itu ru, nā kaa java'a ru ta nā ndunda'vi ga nūu nīvi

281 tu chakan kutu'a ru ve'e jakua'a, va'a, joko tu maa tu'un tixin ka'an ra ta'an ra, tu maa tu'un kani ta'an ra, nā'ni kati kaka ru ve'e gan, ti cha ndava'a ni kuu kutu'a ru ndaa ni kuu, yuu ndacha kua ku'un ru ve'e jakua'a.

282 Tu'a nde'e yo inga Ŋuu, nuu kua'an ŋivi ndichin sa'ma ŋuu, va'a ndava'a tu'a natu'un ru tu'un sa'an siin, ŋa'ni cha ka'an nuu ru cha ndichin ru takan kaa, ka'an ru ta'an ru ti ndichin ru takan, ti jaka'nu ru sa'ma ru, ti ŋa'ni inga ŋivi tu'a kundichin sa'ma ŋuu maa ru, chakan nini kuni chi ti jaka'nu ta'an yo chi sa'ma Ŋuu Chikua'a, ti sa'ma cha kundichin ŋivi cha'nu, ŋivi cha koo iti chata, vasi kani kua'an yo, inga Ŋuu joko ŋa naa

inio sa'ma yo, ta'an cha vachio Ŋuu yo, ku kunami yo sa'ma Ŋuu yo, ta takan ŋa naa i'ni chi, ta jaka'nu yo chi ru sa'ma gan, ta ni maa inga Ŋuu kua'an yo, ni maa sa'ma tuku ndichin yo vitin, ti kuni ta'on koto yo ŋa kaa kunio chi'in sa'ma tuku joko kundichin yo sa'ma yo, na ŋa ka'an nuu yo kundichin yo chi ru, ti ru sa'ma gan iyo ya'vi ta'an ru, ŋa'ni ga ŋivi inka Ŋuu tu'a kundichin sa'ma ta ku'a maa yo, chakan kua jaka'nu yo chi ru.

ÑA KUENDA KUU CHA NANI ÑUU YO ÑUU CHIKUA'A

---

283 I'a kua natu'un yo ña kuenda kuu cha **ÑUU CHIKUA'A** nani Ñuu yo, kua'a jaan tu'a natu'un ñivi Ñuu yo, ra cha'nu mandoni, chitãn cha'nuyo chakan i'a kua jakotoyo chi tandi'i ñivi Ñuu yo ku'a natu'un ñivi cha'nu. Ñuu yo ndaka ña'a ru kua'a Ñuu Kuati, i'a kua ka'on sivi chi: Ñuu Ndu'va, Ñuu Jandiau, Ñuu Jini Yuku Ndio'o (Jini Yuku), Ñuu Yuta Nda'yu, Ñuu Yuta Vixi, Ñuu Yuta Ka'nu, Ñuu Yuku Chaa, Ñuu Yuta Tuyaa, Ñuu Chiki Tiaka (Ña ndi'i jaan ñivi iyo vitin), Ñuu Ifi Nduyu'u (nu iyo ru siin), Ñuu Yuta Tikuaa iya (tikuaya), Ñuu Yuvi Ndoko chi'in ru Ñuu Yuva Ndo.

284 Tandi'i ru ñivi Ñuu an Ñuu Chikua'a tu'a kichi ru ta'an ru cha nduva'a tutu ru, a ña in tiñu, ti nde'e kuu nuu iyo ra Kumitiñu, joko kivi ta kivi vachi nduka'nu ga ru Ñuu an ti tuvi ñivi iyo, chakan kuu ti iyo ta'an **Kumitiñu** chi ru ta ku'a: Ñuu Ndu'va, Ñuu Jandiau, Ñuu Yuta

Vixi, Nūu Jini Yuku Ndio'o, Nūu Yuta Nda'yu, Nūu Yuta Tuyaa, rakan kuu ra ndiso tiñu nuu ra Kumitiñu Nūu Chikua'a, ta siin ti java'a ta'an ra kuenda ndaa cha kumani chi Nūu ra ta'an ra, nduku ta'an ra ku'a koo ve'e jakua'a, ñu'u xiñu, ve'e tatan, nduta va'a keta ve'e (nduta chinu tichi chiti ndoo ka'an ñi tuvuu), yo'o kaa cha ka'an ta'an ru chi ñivi ru iyo iti nuu kani, kua'a cha kumani chi Nūu yo, ta chakan ka'an ta'an ra kuenda, ndee kuu ta'an ra kumi tiñu ti kua'a nuu chika ra ta'an ra, tu kundee ra ta'an ra java'a ra in cha va'a, ikan kuu nuu chitoyo ndaa ra kumi tiñu kuu ra va'a ti nduku ra ku'a na kichi in cha va'a Nūu yo.

285 Inka tuku Nūu, vasi iyo ve'e nu jakua'a ra kuati, ta ku'a ru Yuku Chaa, lti Nduyu'u (nuu iyo ñivi siin) joko koto ña'ni kumi tiñu iyo, ti ña tuvi ñivi iyo chi ñuu lu'u gan, ta'an cha vachi nduka'nu ñuu, cha kua'an ta'an nduku ra Kumitiñu, ra ndiso tiñu ñuu ru ta'an ru.

286 Ku'a vachi natu'un yo kuenda sivi Nūu yo, "Nūu" kuni ka'an nu iyo jaan ñivi, "Chikua'a" uvi tu'un kee ru i'a, "Chii" – "kua'a". "Chii" kuni ka'an ru: ra cha'nu xaan, jutu si'i yo a jutu jutu yo, ta inga ru tu'un "kua'a" ka'an ru ti ra cha cha'nu

jaan, ra iyo kua'a kuiya; Chakan ka'anyo ti Nūu Chikua'a "Nūu NU NI CHA KOO RA CHII CHA'NU, RA KUA'A", ikan kee sivi chi ri. Kuni ka'an ta'an ru cha ka'yu, ta'an cha jataku ñi kii, ka'yu ru chi ñu'u "kua'a", joko cha katio ti kua'a ndava'a tu'un kuu ru kuenda cha jatiñu ta'an ru ñu'u kisi, chakan ndaa iti nuu ga kua natu'unyo kuenda gan, vitin ti tu'un sivi Nūu yo ka'anyo.

287 Ka'an yo "kua'a", cha ka'yu, ta ka'an yo "kua'a" chi ñivi kuichin, ñivi lachi, ti ru ñivi kuichin ta'an cha nduxaan ru, ta'an cha se'e ru cha'a tisi'i jini ru, kua ndukua'a ndava'a nuu ru ta'an ru; nda cha kua ku'a ru uvi ta'an soko yutun chata rakuati, takan ta kua nuu cha ndukua'a nuu ru. Inka tuku cha ka'an yo "kua'a" kuu ta'an cha tuvi jaan ndaa cha iyo chio, kua'a nduti, kua'a nuni, kua'a kii, kua'a ñivi, kee ta'an sivi gan, ka'an ta'anyo tu'un kua'a.

288 lti nuu kua natu'un yo ju'a kuenda ru soo ndu'u cha'nu nuu ni jataki ñi ti'yo Nūu yo, ikan kuu nu vachi ra chii cha'nu, RA CHII KUA'A, ikan nde'e yo chi ra, ti cha ndicha kuu ta'an maa, ti ra'a ni kuu ra kumitiñu Nūu yo kivi iti chata, ta cha katio kivi ni ndoyo ñu'u ra, vasi

ki chi se'e si'i ra ni ndoo tiñu nuu ra, chakan ka'an ta'an ñi ti ni cha koo in ña'a MARIA KUA'A chi N̄uu yo, chakan jaxinio ti ña'a kumitiñu ni kuu ta'an maa ña kivi cha na'a, nde'endo ti chakan kuu ti iyo sivi ña chata kaa ve'e ñu'u, ikan cha'a chi kuenda.

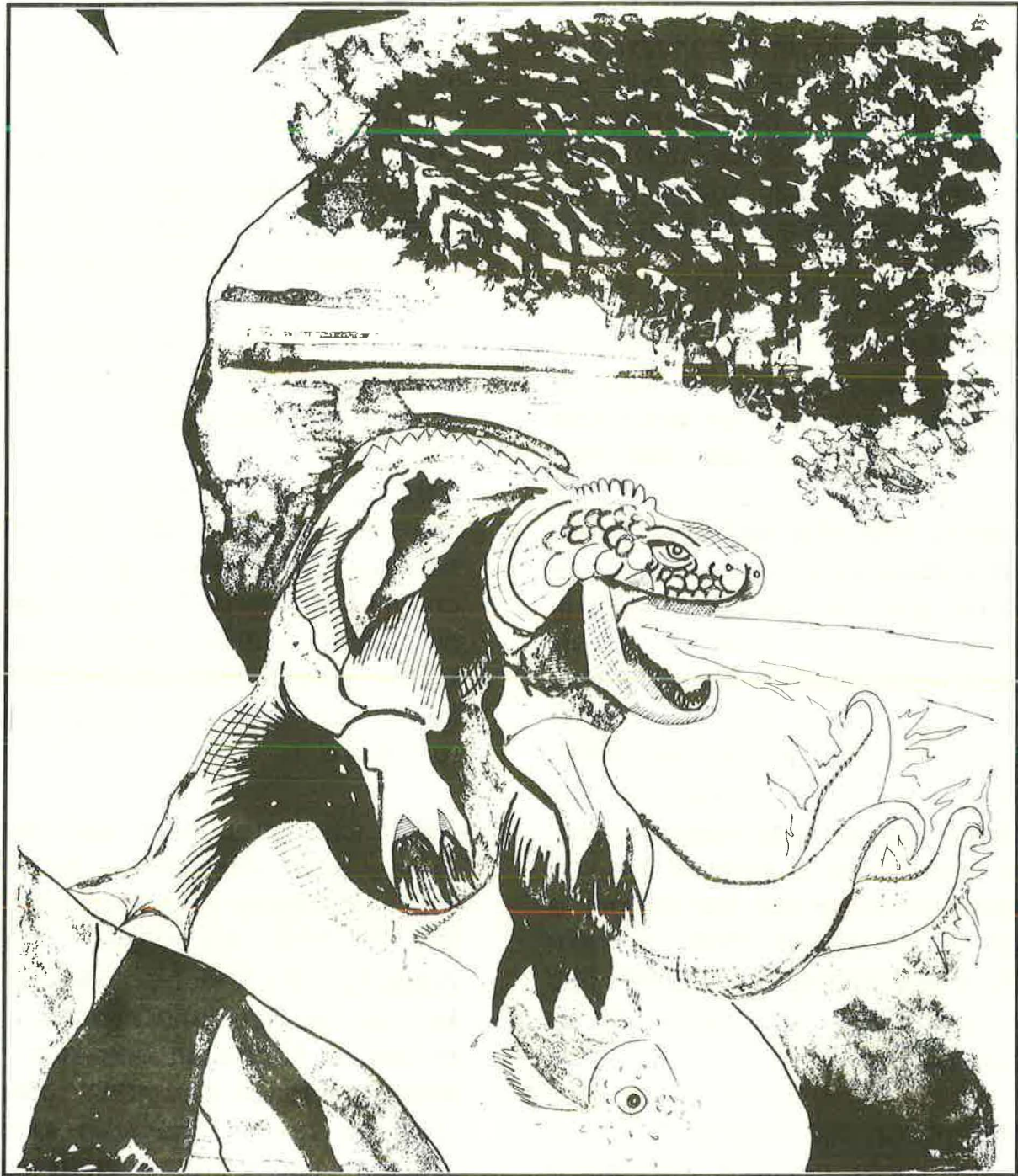
289 Maria Kua'a, cha kunani ña cha'nu ndiso tiñu ja'a ñivi N̄uu yo takan, ña'a kuka N̄uu yo, vasi ki se'e si'i ru ñivi lachi ni kee inka chio nduta ñu'u ni kuu ru ña'a gan ti ña kuenda kuu cha ka'an yo **kua'a**, vasi ki lachi ta'an ña chakan ni kuu ña jini; joko ña chito yo ñojo ta'an kuiya ni kuu ña kumitiñu, takan, takan vachi sama ñi kumi tiñu N̄uu yo ndaa ni ndaa vitin. Kua'a xaan ra kumitiñu N̄uu yo cha koo ti N̄uu cha'nu kuu ru, tu maayo ta kuni kotoyo ñojo ta'an ra ndiso tiñu N̄uu yo, ta ndaa sivi ra ta'an ra, kuu kua nduku tu'un yo chi ñivi cha'nu a kua jakua'ayo tutu cha'nu iyo ve'e tiñu, ti ikan kuu nu ndoo tandi'i tutu ni chinu ta'an cha ndiso tiñu ra ta'an ra.

290 Ka'an ñivi cha'nu ti kivi iti chata, kua'a ndava'a **chi'i kua'a** cha koo chi N̄uu yo, ndaa ni kuu ni tu'a nde'e ñivi chi ru, ta'an cha kuu kivi kuun savi, maa nuu iyo ru yutun tute'e, nde'endo ti na'nu jaan

nda'a ru, ta'an cha ke'ne ru nu ñu'u kasun, kasun kuu ta'an cha ya'a yo nuu ru an, ta kivi kuun savi jata'yu chi, maa cha'an kuu ta'an ru, chakan ikan kuu nuu tu'a kana javi'i ru **chi'i kua'a** gan. Kivi takan, tandi'i ñivi tu'a chachi chi ru ti kua'a jaan ru cha koo, joko vitin, mani jaan ru, iyo ni nuu iyo ru, nuu iyo ru yutun tute'e, ta nde'endo ti vitin ña kua'a ga ru yutun iyo, ndi'i ru vachi naa java'a yo.

291 Ka'nu ru chi'i kua'a gan, tuvi ñivi tu'a chachi chi ru, asiin ndava'a ru, chakan iyo ru ñivi cha'nu tu'a natu'un ti cha'a chakan ni tiso ñi sivi N̄uu yo **Chikua'a**, ti **chi**, ki'in ru kuenda **chi'i**, ta inga tu'un **kua'a**, kuu kuenda cha takan ka'yu ru, ti kua'a ru.

292 Cha kua keta kuii kumi siendu kuiya cha cha ni kichi ru sutu yaa cha'nu cha ji'na kuii chi N̄uu yo, ta'an cha ni keta ru chio nduta ñu'u ti'a ni kicha'a jakua'a ru ku'a iyo ñivi N̄uu, tandi'i sivi N̄uu yo ni taa ru ti chakan tiñu kichi ru ta'an ru, ti tandi'i cha nde'e ru ku'a cha koo ru ñivi cha na'a tandi'i chakan cha'a ru kuenda chi chito'o ru iyo inka chio nduta ñu'u tikan, nuu nani chi Españaa, ti tikan ni kee ru ta'an ru ta ni keta ru ti'a.

9. Ra Ndoso ndavari iti Nduta N'u'u, ndukuri tiaka ti maa cha va'a ta'an ini ri kua kachi ri.

293 Ndaa ni ndaa vitin iyo ru tutu
cha'nu cha ni taa ru tandi'i sivi Nuu
yo kivi takan, ikan kuu nu vachi chi
ti kivi ni keta ru sutu yaa cha'nu chi

Nuu yo kuu ru kuiya in mii u'un
siendu kumi xiko uchi uni (1593)
ikan ni'o ku'a ti cha kua keta kuii
kumi siendu kuiya cha cha ni kuu

chakan, ta kivi takan ti **Ŋuusiquaha** nani Ŋuu yo ri, a kuu ti ra cha'nu sutu an cha ŋa yuu ŋivi Ŋuu kuu ra vasi ki ŋa va'a ni taa ra, a kuu ti kivi vitin cha ni sama jaan tu'un natu'unyo chakan kuu ti tuku jaan ka'an yo vitin sivi Ŋuu yo, ti vitin **Ŋuu Chikua'a** ka'anyo, joko ni maa takan, cha'a chi ku'a ti ndaa ni kivi cha na'a, takan kuu sivi Ŋuu yo cha va'a maa.

294 Iyo ŋi ka'an ti kivi cha na'a ni cha koo "**NDOSO**" chi Ŋuu, kiti nduvi kuu ru ndoso aan ri, titi kuu ru joko ka'nu ga ri, uni nuu ju'ma ri, ta ru titi ndoso, ŋa ku ka'nio ta ku kachio chi ri, ti xaan ri. Chi yutun ka'nu tu'a cha koo ri, ta rikan ndava ri ti ta'an cha chisoko ri tu'a cha'an ri ndaa nduta ŋu'u cha nduku ri tiaka chachi ri, ta'an cha ndava ri ta maa cha iyo ndichin ri.

295 Cha kuaa tu'a kacha'an ri, ti ru ŋivi tu'a nde'e chi ri, ta'an cha ndava ri ndaa kua kee ŋu'u java'a ri, kuni maa ŋivi ti kayu ri kiti aan ti kee Ŋu'u ju'ma ri. Tuvi ŋivi natu'un kuenda ru **NDOSO** aan, ti tu'a nde'e ŋi chi ri, tu cha vachi tuku ri chi Ŋuu cha vachi tiaka cha kua kachi ri.

296 Ka'an ŋi ti kiti nduvi kuu ru ndoso aan, ti iyo ŋi ka'an ti ni cha koo itu'un ru ŋa'a Ŋuu Chikua'a nduvi ŋa Ndososo, ŋa'a nda'vi ni kuu ŋa, ta'an cha ŋa'ni cha iyo cha kua kachi ŋa chi'in se'e ŋa, kua nanduvi ŋa, ta inga kivi cha iyo cha kachi ŋa ve'e ŋa, ni'i ŋa tiaka cha kachi ŋa; chakan ru ŋivi nde'e cha takan cha koo ŋa ŋuu ŋivi, ka'an ŋi ti **NDOSO** nduvi ŋa.

297 Ni maa cha vitin, ka'an maa ŋivi cha'nu ti nde'e ŋi uvi titi nduvi ndoso iyo chichi xa'va yati nu iyo ve'e jakua'a rakuati ndi'li u'un kuiya. Soko ru titi nduvi ndoso aan, ŋa kuu ka'nio chi ru, ti kua kuvi ŋivi nduvi chi ru, ta ru xuu ŋivi kua nduku tu'un ru, ndacha kua koto ru yoo ni ja'a, ta ikan kua ka'ni ndiko ru chi ru ni cha'ni aan.

298 Nduku tu'un ta'ando ŋa kaa natu'un jutundo, a si'indo kuenda ru ndoso ni cha koo Ŋuu Chikua'a, ti iyo ru tu'a natu'un ti vasi ki ikan ni kee sivi Ŋuu yo, cha kati ti ta'an cha ndava ri ndoso ndaa **kua'a** ni aa nde'e ru ŋu'u ta'an cha kua'an ri iti siki.

SOO NDU'U CHA'NU CHA KOO VE'E TIÑU ÑUU YO

---

299 Chi tutu an kua nde'e ta'ando itu'un taniñu Soo ndu'u cha'nu cha ni cha koo Ñuu yo, ve'e tiñu cha kindi va'a ru java'a kumi tiñu Ñuu yo kivi takan, nuu sa'ma gan ni jataki ñivi iti chata ku'a cha ni kuu ti'yo Ñuu yo, ta ma'ñu vachi ra **Ndakaña'a** cha'nu takan, ra'a ni kuu jini, ra chito'o Ñuu Chikua'a, ta ra'a ni kuu chii cha'nu yo, ra'a kua jaka'nu yo ti ra ni kundee kumi ra ti'yo iyo chi ñivi Ñuu iyo vitin.

300 Te'en ka'vi chi ma'ñu taniñu sa'ma cha'nu ka'an yo: **Kuiya IIN ISU KUATI (KUNEXU), Kivi: IIN KOO YUU'** ni cha koo ra chi Ñuu yo, takan ka'an chi nuu taniñu sa'ma cha'nu aan, kumani kua koto va'a yo ndaa kuiya kuu chi ku'a cha ka'vio vitin, ti iti chata tuku jaan ka'vi ñi kivi chi'in kuiya, ta cha katio ti in cha va'a jaan kuu cha kua koto yo ku'a cha koo Ñivi cha na'a, chii cha'nuyo, chakan i'a kua natu'in ju'a.

A) ŊA KAA KA'VI ŊI KIVI TAKAN

301 Kivi cha na'a ni kundee ru ŋivi Ŋuu Savi taa ru ku'a cha ka'vi ŋi, ka'an yo ti kivi vitin iyo ru ŋivi chito jaan, vasi ki ndicha, joko nditin gan ru ŋivi Ŋuu cha koo iti chata xaan ti ni kutu'a ta'an ru cha taa ru, cha ka'vi ru, maa ru ta'an ru vii xaan ni kutuni ini ru cha ka'vi ru kuiya ru, kivi iyo ru, kivi kua tachi ru itu, nduti, a ŋa kuati ju'a, chito ta'an ru kivi kua jaka'nu ru viko, ndii nuu ndii nuu cha chito ru chakan ni jandaku ru tutu nu cha'a chi kuenda kivi chi kuiya, ta ku'a vitin na katoo.

302 Cha ka'vi ru kivi, ni nduku ru in sivi cha itu'un itu'un kivi ndacha keta ru in kuiya, ni matu'un sivi kivi kua ka'an ta'an ru uvi cha'a. Cha kuu sivi kivi kua kuatiŋu ru ta'an ru **oko ta'an sivi kiti** a ŋa inga cha taa ya'vi maa ru ta'an ru, ta ru'a kuu ru:

303 Koo yuu, tati, ve'e, cholo, koo, ndii, isu, isu kuati (kunexu), nduta, ina, tikoso⁸, yuva, tuyoo, kuiŋi, tasu, tachii, cha taan (tuŋu), yuu xaan, savi chi ita. Ru oko ta'an sivi an kuu ru cha'a chi kuenda sivi kivi, ta ku'a ka'vio kivi vitin, loonii, ki uvi, ki uni, ki kumi, takan kuu nu kuu iti chata, tuku sivi chatiŋu ta'an ru takan ti sivi kiti ka'an ru ta kua kuta'an ru

chi inka uchi uni ta'an cha ka'vio ta takan kua kuu sivi itu'un, itu'un kivi.

304 Chatiŋu ta'an ru cha kuta kuati, ru tilundu lu'u cha'a kuenda ŋojo ta'an kivi kua'an ru, ŋojo ndaa kivi iyo ru. Ni chini ŋu'u ru **uchi uni** cha kuta kuati, kua kicha'a ka'vi ru **itu'un, uvi, uni, kumi, u'un, iŋu, ucha, una, iin, uchi, uchi in, uchi uvi, uchi uni**; ru tilundu kuati kua ka'an ji'na yo ta jaan ka'anyo sivi kiti ta takan kee sivi in kivi; tu kua kicha'a ka'vio kivi nuu kicha'a kuiya te'en kua ka'anyo: kivi in koo yuu, **kivi uvi tati, kivi uni ve'e, kivi kumi cholo**, takan, takan ndacha keta ru uchi uni cha kua ka'vi chi, ikan ta kua kicha'a ka'vi ndiko ru itu'un, uvi, takan takan, ndacha keta chi in kuiya.

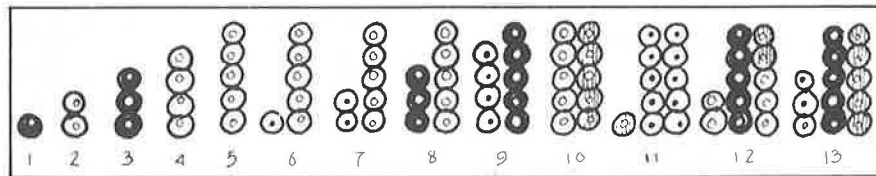
305 Takān cha ka'vi ru ta'an ru kivi kivi cha na'a, uvi nuu sivi ru kivi kua ka'an ru, uchi uni ta'an cha kuta chi'in oko ta'an kiti kuati ta kua kee ru **uvi siendu uni xiko kivi** (260), takan kivi tu'a ka'vi ŋi, ni matu'un kivi kua ka'an ŋi uvi cha'a, tandi'i ru uvi siendu uni xiko kivi iyo sivi. I'a kua tiso ndiko yo ku'a cha ka'vi ŋi:

306 Ja'ando kuenda cha kuta kuati chi'in cha ka'yu ta kua kicha'a ka'an yo: Itu'un Koo Yuu, Uvi

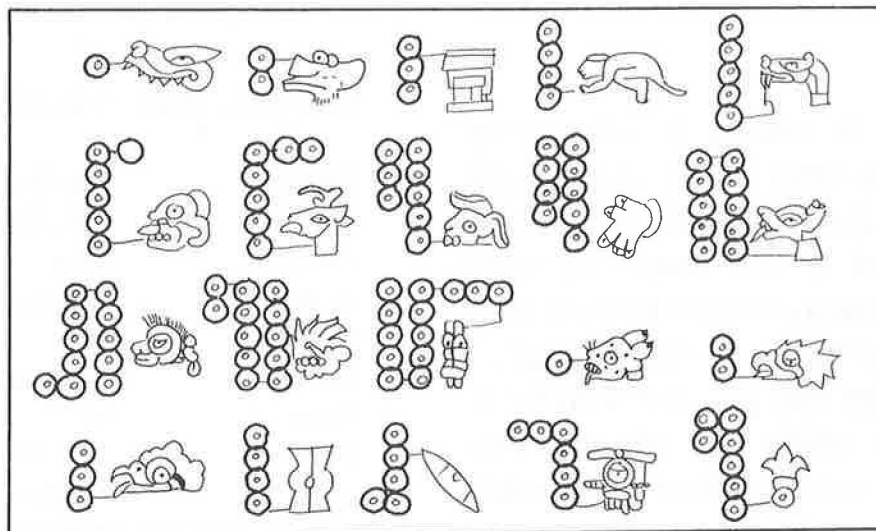
Nombres de los Signos:

Números:

Combinación de los Signos con los Números:

10. Tutu ka'vi kivi chi kuiya, takan ni kuu kivi cha na'a,
 chi che'e jakoto yo chi Ñuu Ñivi ti ndilin Ñivi Ñuu Savi,
 ka'nu jaan ni kuu chii cha'nuyo, chakan jaka'nuyo chio.

Tati, Uni Ve'e, Kumi Cholo, U'un Koo, Iñu Ndi, Ucha Isu, Una Kunexu, lin Nduta, Uchi Ina, Uchi In Tikoso, Uchi Uvi Yuva, Uchi Uni Tuyoo, Itu'un Kuiñi, Uvi Tasu, Uni Tachii, Kumi Tuñu, U'un Yuu Xaan, Iñu Savi, Ucha Ita, Una Koo Yuu, takan ndacha ketayo 260 kivi.

307 Takan kuu sivi kivi, ndacha ndi'i keta uchi uni ta'an cha kuta kicha'a ndiko chi chi itu'un, uvi, takan takan ndacha ya'a tuku ru inga oko ta'an cha ka'yu, nuu ndi'i tuku ru oko cha ka'yu, kicha'a ndiko ka'an yo Koo Yuu, takan, takan ndacha kua ketayo uchi uni cha'a cha oko kivi in, in ru keta ru in kuiya, kuu ru uvi siendu uni xiko (260) kivi.

308 Kivi iti chata ti tuku xaan ka'an ñi sivi cha ka'vio, chi sivi kiti kuati, cha katio ti kua'a kuiya cha ni ya'a, kivi ta kivi vachi samayo tu'unyo, chakan i'a kua taai ña kaa natu'un ñivi takan ta ña kaa ka'an yo vitin, joko taa ya'vio chi ru tu'un kuati an ti takan kuu maa sivi ru cha va'a, maa yo kuu cha vachi jativi va'a yo tu'unyo ti cha vachi saka ru chi tu'un siin, chakan iyo cha'a ña chitoyo a tu'un Nūu natu'unyo a tu'un yangui.

KIVI CHA NA'A - VITIN

1	ca, co	- in, hn, itu'un
2	ca, co	- uvi, uu
3	co	- uni, uñi
4	qui	- kumi, kuum
5	q, q'u	- u'un, o'on
6	ñu	- iñu
7	sa	- ucha, uxa
8	na	- una, uña
9	q, q'u	- iin, hhn
10	si	- uchi, uxi
11	si, sii	- uchi in, uxi iin, uxi in
12	ca	- uchi uvi, uxi uu
13	si	- uchi uni, uxi uni, uxi uñi

309 Chi che'e nde'e yo ña kaa vachi sama tu'un natu'un yo, takan ta'an tandi'i tu'un iyo ñuu ñivi, takan vachi sama ru, joko vitin kua ka'vio ru oko ta'an sivi kivi.

KIVI CHA NA'A - VITIN

Quevui	- Koo Yuu, Koo Kiu
Chi	- Tati, Tachi
Cuau	- Ve'e
Q, Que	- Cholo, Chilia
Yoo	- Koo
Mahu	- Ndi, Ndhyh
Cuau	- Isu
Sayu	- Iso, Isu kuati (Kunexu)
Tuta	- Nduta, Nducha
Hua	- Ina
Nūu	- Koso, Kodo, Chanku
Cuañe	- Icha, Yayu, Yuva
Hiyo	- Nuyoo, Tuyoo
Huidzu	- Kuiñi
Sa	- Ya'a, Tasu
Cuii	- Tijii, Tachii

Qhi	- Nutaan, Tuñu
Cusi	- Yuchi, Yuu Xaan
Co	- Sau, Savi
Huaco	- Ita

310 Ta'an cha kaku ve kuati takan tiin sivi ru kivi kaku ru, ta siin kua kunda inga sivi chi, ña yuu ta ku'a vitin ti maa ni sivi kuenda chito'yo ni kee inka chio nduta ñu'u, maa ni sivi ñivi siin, kivi chata ti tuku jaan sivi cha kunda ru ñivi, sivi kivi kaku ru ta inga sivi ku'a kuni maa ru ta'an ru, ta ku'a ru sivi kua ka'vindo i'a: **Ra Una Iku** (kuu kivi ni kaku ra) **Nda'a Kuiñi** (nuu uvi sivi ru, ti takan ndutaki sivi ra), inga tuku sivi ña'a, **Ña Iñu Tikoso** (kivi ni kaku ña) **Xikun Xiñu Koo** (nuu uvi sivi ña, ti takan ndichin ña, ti ña'a kuka jaan ni kuu ña, ta chakan cha'a chi ku'a, ti tu ni kaku ga rakuati ña'a juu ni kivi ni kaku ña, joko chi'in uvi nuu sivi ña kua kotoyo ndaa ña ka'anyo kuenda).

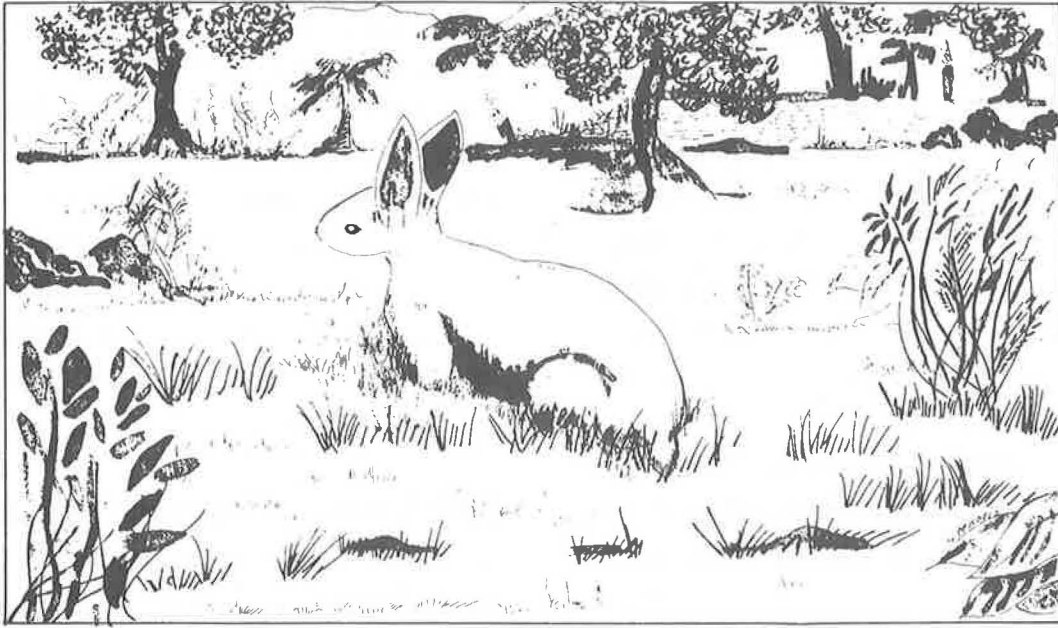
311 Iyo ga tutu nuu vachi tandi'i ku'a cha koo ñivi iti chata, tu keta nuu nda'ando ka'vindo chi ru ti takan kutuni inindo ti Nivi chito jaan ni kuu ta'an ru, vasi ki cha ña chitoyo ña kaa cha koo chii cha'nuyo chakan iyo ru rakuati ka'an nuu ru ka'an ru ti Nivi Nuu Savi kuu ru ta'an ru, Ka'nu jaan Nivi ni kuu ru ta'an ru iti chata ta'an cha koto ña'ni ñivi siin ni keta chio

nduta ñu'u ti'a, ta'an cha itu'un ni maa ñivi Nuu cha koo takan. Takan cha ka'vi ta'an ru kivi, chi kuiya, ta nuu ga kua nde'o ña kaa ni cha kunda sivi tandi'i ñivi cha koo takan, ñivi ni kuu Ndaka ña'a, ra cha va'a ndiso tiñu Nuu Ka'nu ni cha koo iti chata.

312 Takan kuu chi sivi ñivi, tuku xaan ni cha kunani ñi takan, ña yuu ku'a vitin ti maa ni sivi sa'an siin ka'an yo, vasi ña kuu va'a ka'an yo joko maa ni sivi inga ñivi taa yo chi se'e yo, ta sivi tu'un maa yo ta maa ti ka'an nuu yo ka'an yo ta rukan kuu cha taki ga, koto yooni kuni taa ya'vi chi tu'un ka'an yo. Jaxini ji'na maando ta nde'endo ti tu kua nduku yo in sivi tu'un Nuu yo, ña'ni ña inga ñivi ndiso sivi gan, ta sivi Peuru, Kuse, ndaa ni kuu ni ñivi ndiso chi ru. Ra cha va'a ni kuu xuu ti'yo Nuu Chikua'a te'en ni kuu sivi ra:

313 RA UCHA YUVA Ra ndichin **Sa'ma Xiñu**, ikan nde'e yo ti nuu ve'e tiñu ka'nu nani ra, taki xaan ve'e tiñu Nuu Chikua'a cha koo takan; ra'a kuu ra ndiso tiñu ta'an cha ni keta ñivi lachi inga chio nduta ñu'u, ñivi siin, nu kuiya in mii u'un siendu oko in; takan kivi keta ru ta'an ru Nuu Ko'yo, joko ni ya'a kuiya taa ni keta ru Nuu yo, takan

12. Katando yaa ra kunexu ticha'a, ta ku'a ru yaa an, iyo kua'a ga yaa kuenda ru kiti kuati.

ni kicha'a sama sivi ñivio, chakan vitin, yooni nani ku'a cha kuu sivi kivi takan. Joko iti nuu kua natu'un ndiko yo ta'an cha ni keta ñivi lachi chi Nuu Ko'yo, vitin tuku tu'un kua ka'an yo, ti kuenda sivi Nuu yo ka'an yo.

314 Ka'an yo ti kivi cha na'a jaka'nu ra ta'an chi tandi'i kiti iyo, chi tasu, chi ina, chi kuiñi, chi koo, chi ti koso (chanku), chi koo yuu, chi cholo, chi kunexu, chi isu, jaka'nu ta'an ñi chi yuva, chi ita, chi tu yoo, takan jaka'nu ta'an ra chi nduta, chi yuu xaan, chi cha taan (ta'an cha tuñu ñu'u), chi ra savi, chi ve'e, chi ndii, tandi'i chakan ni taa ya'vi ru ñivi cha'nu, ta ni ndaa vitin iyo ta'an yaa lu'u ri ti jaka'nu ta'an yo

chi ri, te'en ka'an ru:

B) "YAA RA KUNEXU TI CHA'A"

Kunexu ti cha'a kuu ra vi
ndu'va ni, ndu'va ni chika ra vi,
ña'ni ita chachi ra vi
ita paraa chachi ra vi.

Ña'ni nduta chi'i ra vi
nduta ñu'u kua'a chi'i ra vi,
ña'ni viko chika ra vi
viko Jan Peuru chika ra vi.

Ndi'i yaa

315 Ta ku'a ru yaa lu'u an, iyo kua'a ga yaa tu'a chata ñivi cha'nu, nduku tu'undo chi jutundo a chi chii cha'nundo ta kata

ta'ando chi ru yaa gan, nduku tu'undo chi ra jakua'a, rakan chito ta'an ra yaa tu'un Nūu yo. Kivi vitin ti ru nivi Nūu yo chini nū'u ru sivi kiti cha kua **ka'an ndaa** chi nivi ta'an yo, kua'a sivi kiti tu'a ka'an ru Nūu yo, ka'an ru kuañu, tiu'u, koo, vako, chito ña kuenda kuu chakan, nduku tu'un ta'an yo chakan, ti vasi ki ña yuu cha ndava'a ni kuu sivi gan kuni maa yo ti cha ka'an ndaa yo, joko tu kua jakua'a yo ku'a cha ni cha koo nivi iti chata, ikan kua ni'i yo ku'a.

316 Chi'in taniñu an kuu jaxinio a yuu ikan kuu nuu ni kee sivi Nūu yo takan tu'a ka'an nivi tu'a nde'e chi ra tata cha'nu nani ma'ñu, ti kuiti jaan kee **Chikua'a** tu cha nde'e yo chi ra nani vetiñu cha'nu, ti Nūu cha'nu kuu Nūu yo. Ru **soo ndu'u** gan ña iyo ga ru Nūu yo, ña chitoyo ndaa ra kumi tiñu Nūu yo ni janaa chakan, a ni xiko ra, a ni cha'a kuantu ra chi nivi tuku, a indi

va'a chi, yooni chito, tuku cha chaa ni chinu, ku'a iyo ti'yo Nūu yo kivi vitin, chakan kuu cha iyo nuu nda'a ra chito'o nū'u, joko ru **soo ndu'u cha na'a** ña chitoyo ndaa indi ru, tu nduku tu'unyo chi ra tata mandoni Nūu yo, chito va'a maa ra ta'an ra ndaa indi ru, ti chakan tiñu iyo ra ta'an ra, ti kumi ra in cha iyo chi Nūu yo.

317 Tandio chito ti kivi ni cha koo ji'na kuui nivi Nūu yo ni cha koo ru **iti Nduyu'u** nuu iyo nivi siin^o, iti cha'nu nu chika nivi ta'an cha kua'an ñi iti Nduyu'u, iti chio nuu kee nikandi. Tu kuni koto yo nu ni cha koo ru nivi cha na'a, nivi cha koo iti chata, ña xe'e keta yo nu iyo ru ti'yo nu ni cha koo ra ta'an ra, ti iti ka'nu nu chika nivi ku gan, nu ka'an ñi "**Raya kua'an iti Nduyu'u**", tu kua'an yo a vachi yo iti Nduyu'u ya'a yo nu iyo yuku lu'u, nu iyo iti nu ni cha koo **ra tata cha'nu chii cha'nu nūu**, ru nivi iti chata xaan ga.

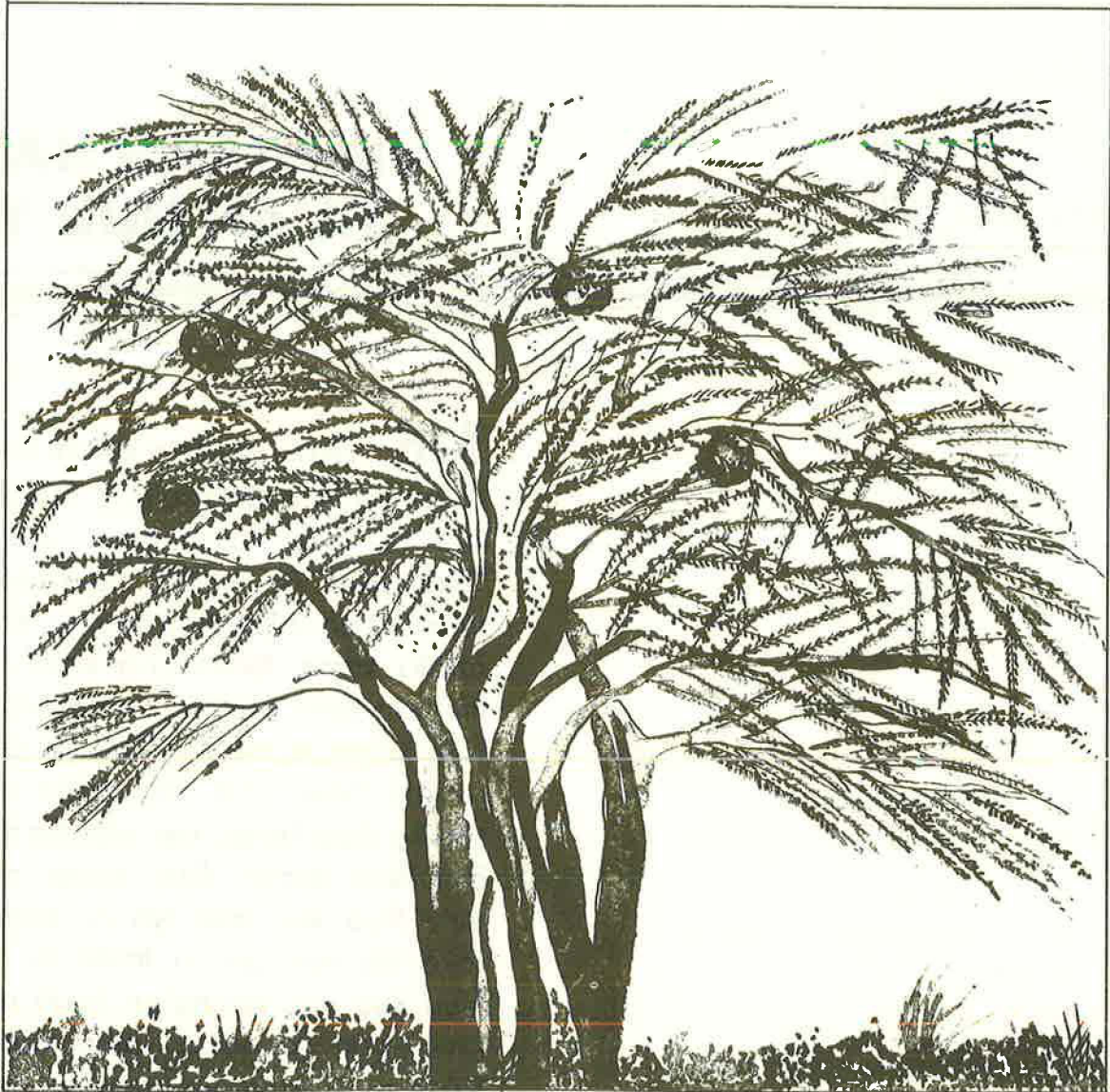

JIKAYAAN NANI TA'AN ÑUU YO

---

318 Ña'ni tundo'o kutuni inio tu ka'an yo Ñuu Chikua'a, ti tu'un ñuu kuu ru, joko ta'an cha ka'an ñi "Jikayaan" ña kutuni va'a inio ti tu'un sa'an inga Ñuu kuu ru, kivi iti chata xaan, ta'an cha koto ña'ni ñivi siin keta Ñuu yo, ru ndakaña'a Ñuu Ko'yo, ni tiso sivi Ñuu yo takan, ru ñivi Ñuu cha koo maa maa ma'ñu Ñuu Ko'yo, kivi vitin ña'ni ga ñivi Ñuu ma'ñu Ñuu Ko'yo, ndaa yu'u Ñuu kuu nuu iyo ru ta'an ru joko ña tui ga ru ta'an ru, tuku Ñuu kuu nuu kacha'an ta'an ru, ru ñivi ka'an yo naua, takan nani ru ta'an ru, ta ku'a Ñuu nuu iyo ru kivi vitin, tuku jaan natu'un ru, ndaa ni ndaa vitin chito ru ka'an ta'an ru tu'un Ñuu maa ru ta'an ru. Ra Ñuu Ko'yo ni kuu ji'na kuii ra ndakaña'a Ñuu yo. Ka'an ta'an ru ti sivi tu'un maa ru kuu ru, kivi cha na'a cha kunda Xikayan chi Ñuu yo.

319 Ku'a cha ni jakua'o iti chata ti kua'a tu'un ka'an ñivi cha takan

13. Ña vati jaan kuu ru tuyachin, joko taki yachin chatiñuyo.

kuu sivi Ñuu yo, java'a va'a yo kuenda ti in sivi kuu kuenda Tu'un Ñivi Ñuu Savi, ta siin sivi ru kuu kuenda ru Tu'un ñivi Ñuu Ñuu Ko'yo, chakan kuu ti iyo uvi sivi ru, Ñuu Chikua'a ta Xikayan. Kivi vitin chitoyo ndaa cha kuni kati ru tu'un ñivi Ñuu Ko'yo, ña kuenda kuu ti ni tiso ra ta'an ra sivi Ñuu yo cha

takan ta i'a kua jakotoyo chi chi. Ru tu'un Jikayaan uvi tu'un kuu ta'an ru, Xikalli kuni kati yachin, ta ru tu'un yaan kuni ka'an Ñuu, chakan kuu ti "Ñuu nuu iyo yachin" ka'an chi sivi ru Ñuu yo, ta kivi vitin ti Jicayán kuu sivi ru chi tu'un sa'an siin, joko yu'u ru ñivi Ñuu ni kaku tu'un gan.

320 Cha katio ti ña tu'a kumani in yachin ve'o, ta cha ndicha kuu chi ti takan kee sivi Nuu yo, kua natu'un yo ju'a lu'u kuenda ru yachin, ti ni maa tandi'o nakoto chi ru, joko kua keta kivi kua naa i'ni chi, ta tu kua taayo ju'a lu'u kua kutuni ini ñivio kua koo iti nuu, na koto ru ta'an ru ña kaa ni'o yachin kivi vitin, ti maa yo tu'a nde'e yo yutun tuyachin. Ru yachin ña kua kumani ru chi ñivi, ti nini jaan chatiñu ñi chi ru, ndii nuu, ndii nuu chatiñu ñivi Nuu Chikua'a chi yachin.

A) ÑA KAA TACHI ÑI TUYACHIN

321 Tuvi ñivi kumi yutun¹⁰ tuyachin, ti cha kati ti nini xaan chatiñu ñi chi ru, chakan iyo ñi tu'a tachi chi ru. Soko yutun kuati iyo ndaa nuu cha'a ru kua ka'nda ñi ta kua tachi ndiko ru ta'an ru, kua kumi va'a ñi ti ika xaan ru, iyo nu yati xaan koko ru, ta iyo nu ña koko va'a ru, tachio chi ru kivi kuun ra savi, kivi takan yati jaan ndoto ru.

322 Ña kua tachio chi ru ndaa kivi kuu ni, ti ka'an ru ñivi ti va'a xaan tachio yutun tata ta'an cha chitu yoo, ña va'a cha tachio kivi kunio ti vasi ki kua koko ru tuyachin joko ña kua koo yachin cha numi, ti ña va'a kivi ni tachi ñi chi ru.

323 Ta'an cha ña kuun ga savi, nini kunichi koso yo nduta cha'a ru, kua kumi va'o chi ru, koto kua kachi ndisu'u, a ña inka kiti chavi Nuu yo, a urru, a fixu'u, ti ru kiti kuati tu'a jaan maa ru chachi chi ru. Chakan iyo cha'a, na'a xaan kua koko ru, tu ña kua kumio chi ru naaiti ta'an maa ru. Ka'an ta'an ru ti yu'u ru kiti an i'ni xaan, chakan java'a ru kue'e chi yutun tata iyo cha'a. Iyo ru ñivi tu'a cha koso ñaa ni chiko maa nu kua tachi ru tuyachin ti takan ña kua kachi ndisu'lu chi ru, iyo inga ru, cha kuaa kua java'a ru kuenda tu chavi ndisu'u yati nu iyo yutun tata, ikan ta kua nanduku ru ve'e ri kiti kuati gan, kua koso ñi tatan ru, iyo ru tu'a koso nduta xaan, iyo inga ru chatiñu ru ñuti to'o lakuna, inga tuku ru tu'a koso ru chaxa ñivi, ti takan kua kuvi ri ta ña kua kee ga ri, kua jaku'un ru chi ru ndisu'u gan, takan, takan tu'a java'a ñi kuenda chi ru ti kiti kakini kuu ri an, tuku chio kua kana ndiko ru, ta takan kua jakunu ñi inga cha'a, ndacha kua koko ji'na tuyachin.

324 Kua'a tundo'o ya'a ñivi chi yutun kuati tata, ti cha kati cha iyo kiti xaan jativi ru cha tachi ñi tu ña ja'a ñi kuenda chi ru. Ru yutun tuyachin taki xaan koko ru, ña vati jaan koko ru, ti ña ka'nu nuu nda'a

ru, maa soko yutun kuu ru, iyo ni kivi vachi kana nda'a ru, ta iyo kivi tu'a jake'ne ru nda'a ru, ta maa ni yutun te'e tu'a nde'o.

325 Tu cha kua'an ru uni kuiya tuyachin kua kicha'a nachaa ita kuati nuu ru, ita kuichin, a ita kuaan lu'u kuu ita ru, ta in cha'un kivi kua nde'o chi ru ta nuu kua ke'ne ita lu'u ru ikan kua kana in cha kuta lu'u, chakan kua kuu yachin, takan kua koko ru, ndacha kua nduka'nu ru, ta'an cha nde'e nī ti cha vachi ndukuaan ru, ta yo'o lu'u ru nu inda naa ru chi yutun cha vachi naaiti ru takan cha'a chi ku'a ti cha kua jukun nīvi chi ru.

326 Cha kuta ka'nu kuu ru yachin ta'an cha inda ru nu yutun, kuii ru, ta'an cha vachi kuti ru ndukuaan ru, takan nde'e yo ta'an cha kua jukun nī chi ru. Iyo ru nīvi ta'an cha kua jukun nī yachin kua nduku nī yoo kua ndaa nu yutun ta vii kua jukun nī chi ru, ti ru yachin ika ru tu kua ke'ne ru nu nū'u, chicha kua ta'vi ru ta nā'ni nu chini nū'u ga nī, chakan kua jukun nī chi ru ta cha ti'i nī chi ru tichi yono ndiso ra kua jukun chi ru.

327 Tu cha jukun nī tandi'i yachin iyo nuu yutun, kua kuiso nī ku'un nī nda ve'e nī, ikan kua nduku nī in

miti a itu'un ru kaa iyo ta maa nu'u kuati, ku'a cha kua ka'nda sava nī yachin. Xuu yachin kua kicha'a ti'i nī ku'a cha kua ka'nda nī, ta ni chiko maa yachin kua ka'nda nī, cha itu'un tilundu kua kee uvi ta'an yachin tu cha ni ndata ma'ñu gan.

328 Tu cha ni ta'nda yachin, tichi ru kandoo kua'a chiti ru, chi soo ri ru, ndi'i kuaa kee, joko iyo cha'a ni'i jaan indi soo ri ru, nā koyo ru cha takan ni, chakan iyo ru nīvi tu'a nakuiso nduta ta tichi an kua kindi ru na ti'o va'a ru ta maa uvi a uni oora, ta nda takan kua kenda va'a tandi'i cha iyo tichi ru, vilu ndava'a kua kuu yachin.

329 Tu kua'a yachin kuu ru, kua tiso nī nu nū'u in kisi ka'nu chi nduta, ta nu kicha'a kuiso ru nduta, tandi'i yachin kua kindi ru chi nduta i'ni, ta in uni oora kua kuiso ru ta kua tava nī itu'un yachin ta tu cha ki'i va'a tiñi nda'a nī, tu cha ni nduvita soo ri ru yachin, kua kee ru chi nduta ti'o; tu cha ni ti'o va'a ru, tu cha ni nduvita chiti ru, kua januu nī kisi, a kua kenda nī titi nū'u xuu kisi.

330 Chi yutun a chi tako'o nani ta maa tikasin, kua tava nī yachin, chi sa'ma ta'nda kua tiin nī yachin cha ni kee chi kisi cha ni ti'o, itu'un

itu'un kua kicha'a tava ñi chiti ru chi miti ta'vi a chi kaa cha'nu joko tu iyo cha xaan nuu ru ti ni'i kua na'ni soo ru, ndacha kua ndoo va'a ru, vi xaan kua ndoo ru yachin iti tichi ru, tu cha ni ti'o ru, ya'a kua ndoo yachin iti chata, joko iti tichi ru ti kuichin ndava'a kua ndoo ru. Tundo'o xaan ndoo ru yachin ti cha kati ti i'ni va'a ru ta kua naku'a ñi tichi ru, chakan iyo cha'a tu'a kayu nda'a ñi tu'a tava yachin.

331 Tu cha ni ndoo tandi'i yachin kua tiso ñi chi ru nu ñu'u, nu vati, nu ña kua kani nikandi, kua tiso ñi iti yu'u ru, ta in sava kivi, ta inga sava kivi kua chio kani ñi chi ru, ku'a cha kua naaiti va'a ve, ti ndacha kua naaiti va'a ru kuu kani va'a ñi chi ru.

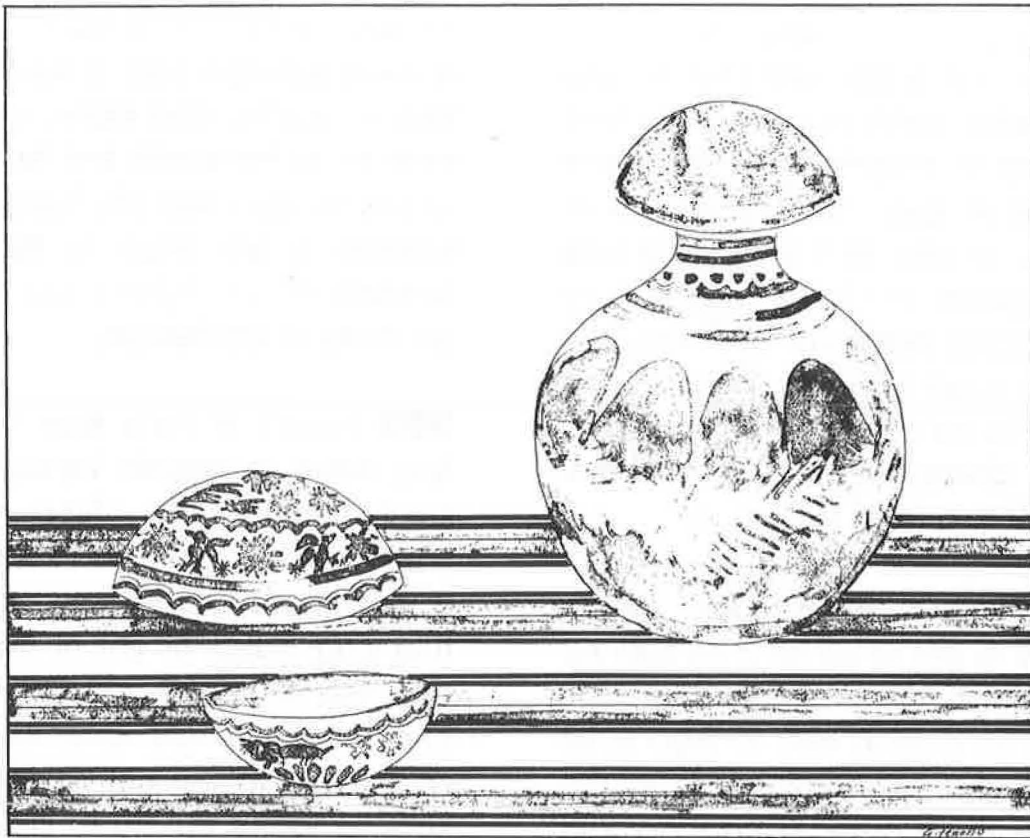
B) NDAA CHATIÑU YO CHI RU

332 Kua'a xaan nu chatiñu ñi chi ru kuu yachin, tandi'i ñivi kumi yachin ve'e ñi, ti chi'in ru yachin tu'a ko'o ñi nduta, tu'a chi'i ñi tuta, kajuee, sikui, ndixi nuni, ikin, ndii nuu, ndii nuu cha kua ko'o ñi, ta'an cha iyo ña viko ve'e ñi, a viko nda'vi, a viko matoma, a ñaa tundo'o iyo maa ve'e ñi, ta'an cha chi'i ndii, ta'an cha kua ndakoo kuruu, a ña inga tundo'o iyo maa ve'e ñi, yachin kua chatiñu ñi,

chakan nini xaan nduku ñi chi ru, ti ni maa iyo inga yachin vachi chi ru to'o, ru yachin cha kia'vi, rukan iyo ya'vi ru ta ña kua'a kivi ta ta'vi ru, ta yachin iyo maa chi ñuu yo, ña'ni tundo'o ti iyo maa ru nu yutun, tundo'o ni cha kumio chi ru, joko iyo maa ru chi ñuu yo.

333 Tandi'i ñi ña'a Nuu Chikua'a tu'a ndiso in yachin ka'nu, yachin kuichin taki, ta iyo cha'a ndiso ñi yachin cha ni taa ñi kiti kuati, a ita, a saa chata ru, ru yachin ka'an yu tu'a cha ndiso ñi jini ñi ña'a, tu'a cha tiso ñi yachin chi jini ñi ta'an cha kua'an ñi chi ku'u, ta'an cha ndaka ñi jita i'ni chi ra jatiñu chi ku'u, ra jatiñu chi itu ru a ra chika tatun.

334 Ndiso ñi yachin jini ñi, ti chi'in ru yachin ndasi ñi jini ñi cha i'ni nikandi, ta ru yachin ti vichin ru, ta ta'an cha ya'a ñi nu iyo nduta, chi yachin ko'o ñi nduta ta'an cha naaiti ini ñi, chini ñu'u ta'an ña yachin cha kua kuti ña, ti vasi ki cha numi kua'an ña ta oora i'ni kua'an ña, ndi'i chiti ña tiin, ta ña kua kundee ya'a ña chi yuta tu ña kua kuti ji'na ña, ti tu cha kani lu'u chi ku'u nu kua'an ña, i'ni xaan kua keta ña nu indi maa ra cha va'a jatiñu, ta tu vee ndiso ña jita chi nduti lu'u, i'ni ga ña ti cha chitatu

14. Vilu ndava'a yachin tu'a taa saa kuati, kiti a ita chata ru.

ña cha kani iti kua'an ña, chakan yoo ni ña'a naa ini yachin ñi.

335 Ndiso ta'an ñi yachin ta'an cha kani iti kua'an ñi, ta'an cha kua'an ñi inka Ñuu, ti ni maa chi ñuu ka'nu kua'an ñi, ña katio ti ña kua ko'o ñi nduta, ti ni maa nu iyo ñivi ñi kua'an ñi kua kaka nuu ñi, joko ña kua ko'o ñi nduta chi inga yachin, ti chakan tiñu chika yachin chi'in ñi.

336 Ru yachin ña kua kumani ve'e ñivi Ñuu Chikua'a, ti tu kua'an ñi chi

yuta, ndiso ñi yachin cha jakutu ñi kii nduta, tu cha ni keta ñi ve'e ñi kua kenda ñi kii nu ñu'u a nuu **chito** nuu tu'a ndeku kii chi nduta, ta chi yachin kua kasi yu'u kii, na ña ki'i ñaka nuu nduta, ta ta'an cha naaiti ini ñi nduta cha indi yachin yu'u kii ti ko'o ñi nduta.

337 Iyo ñivi chi ñuu yo tu'a jatiñu yachin cha taa ru kiti kuati chata ru, vilu jaan cha natava ru kunexu, patuu, isu, ina kuati, milu, ndii nuu, ndii nuu kiti kuati, a ita, ru yachin taki takan tu'a cha kia'vi ru, tuvi ñivi

inga nuu tu'a nduku chi ru, chi nivi Nuu yo na kua kumani yachin takan kaa ti taki chi.

338 Ta'an cha iyo viko inga nuu, a Nuu Noko, tu'a cha'an nivi nuu cha xiko chi ru, ru nivi Nduyu'u ndaa Nuu Chito'yo tu'a cha ndaka ni chi ru, ta'an cha jaka'nu ni **Viko Lakuchisio**, takan cha xiko ni yachin taki xaan, kivi iti chata, na ya'vi xiko ni chi ru yachin, joko vitin ndaa ga ya'vi ru, vitin in yachin ka'nu ya'vi ru cha uvi a uni mii, a uvi mii susava, ta yachin kuati, tu'a cha kundaa ru cha u'un siendu, iyo ya'vi ru, ti ndee ndava'a cha kundaku ni tu'a cha taa kiti kuati chata ru yachin.

C) CHA LAXIN CHATIŃU TA'NU

339 Na yuu itu'un ru yachin ka'nu tu'a cha chatiŃu ni chi ru, ndaa ru yachin chingui lu'u tu'a java'a ru in **cha laxin** cha siki ve kuati ndi'li.

340 Tu'a java'a ta'an ni cha laxin ka'nu, chakan tu'a chini nu'u ru **ta'nu** ta'an cha chaŃi ru yaa, ta in yoo kua kuaŃi ra ta'an ra ta jaan kua kuvi ru, maa kivi kua kicha'a su'un takan ta kua kuvi ru, taki ndava'a tu'a jasii ru chi nivi nde'e chi ru ta'an cha chaŃi ra ta'an ra yaa, tandi'i varri tu'a kee ta'nu,

ndaa ucha ta'an nuu tu'a chaŃi ta'an ru ta ikan kuu tu kua ku'un nivi kuu nde'e chi ru ti ta'an jaan ini nde'o chi ra ta'an ra ti taki chaŃi ra, ta siin ti ndii nuu cha sii tu'a ra java'a chi nivi.

341 Ta'an cha chaŃi ru ta'nu ndiso ru nuu nda'a va'a ru **cha laxin**, ta chi nda'a chupan ra ndiso ra in **sa'ma** taki, ta maa paŃu, cha tu'a ra naku'a nuu ra ta'an ra, vii jaan tu'a nduva'a jini ra ta'an ra ti ta maa tuxini tu'a chinu chi **tumi taki** chito'o, paŃituu kua'a tu'a ndasi jini ra ta'an ra ti takan na ndichin nde'o ixi jini ra, ta nuu an kua kindi tuxini tumi.

342 Juuni chi paŃituu kua kasi va'a nuu ru ta'an ru, ta ikan kua taa ru in **nuu lu'u nivi (te'elu)**, vilu jaan tu'a chinu ru nuu lu'u gan, ra Nduyu'u tu'a jatiŃu chi ru, chi yutun iti tu'a chinu ru, ndii nuu tu'a java'a ra ta'an ra, cha vilu, java'a ta'an ru cha kua kindi nuu ra cha'nu xaan, nuu ra kuiŃi, nuu ina, nuu jundiki rai, nuu ru ta'nu siin, kua'a nuu nivi tu'a natava ta'an ra.

343 Ta'an cha chaŃi ra ta'nu chavi uvi ta'an ra **cha'nu xaan**, ru nivi tu'a ka'an "**ra viejuu cha'nu**" rakan tu'a kumi chi na'a **Katalienda** tu'a chaŃi chi'in ra

ta'an ra, itu'un ru rai kua kunami soo taki ndava'a chi'in **xikun lolo** kua kuta'an chi'in ru ta'nu, ru kuu ña'a gan kua taa ta'an ña in nuu lu'u ñivi nuu ña, kua kava ta'an ña pañituu kua'a jini ña, joko ña kua kindi tumi jini ña, in tuxini ni kua kindi jini ña, ti takan ndutaki ga ña, chi nda'a chupan ña kua kunaa ña xikun ña, ta chi nda'a va'a ña ndiso ña cha **laxin (ndoko)**.

344 Itu'un ra kuu **viejuu cha'nu** ña ndiso ra cha laxin, iyo ra tu'a taa nuu kui'na nuu ra ta'an ra, a nuu ñivi chi'i ndiki, chakan yu'vi rakuati nde'e chi ru iyo cha'a, tuchii yutun ndiso ra ta'an ra, tuku ra ndiso miti yutun chi'in yo'o va'a, ru yo'o chatiñu ra kumi jundiki, ta nuu nda'a va'a ra ndiso ra **kuartaa**, cha tu'a ra kani chi ta'nu ña chañi va'a kuu an ri, tuxini ta'nda chi sa'ma ta'nda tu'a cha kundichin ra ta'an ra, ña'ni tumi kua kuiso ra jini ra, ndiso ra tuchii ti chi'in chakan kumi va'a jaan ra chi ña'a **Katalienda**, koto kua keta yoo kua su'u chi ña.

345 Ta'an cha chañi ra ta'nu tu'a chatiñu ra mesu, taki ndava'a tu'a ra javaku ndiuli, ndii nuu yaa chito ra ta'an ra, ta ra chañi ti ndaa yaa lu'u kua javaku ra mesu cha chito va'a maa ra ta'an ra ña kaa kua kuañi ra ta'an ra, taki jaan tu'a

chañi ra ta'an ra, ndaa cha nde'o chi ra ta jaan chito yo ti ii jaan ka'anyo ku'a chañi ra ta'an ra.

346 Taki jaan tu'a chañi ra ta'an ra, kua kicha'a kua **kanda** ñi cha **laxin** indi nuu nda'a ra tu cha kua kicha'a kuañi ra, ta in nda'a ni kua kicha'a kuañi ra, sii ndava'a kunio nde'o chi ra ti induku, induku chañi ra ta'an ra, induku tu'a kava ra ta'an ra, ikan kua'an sama ra, kua'an sama ra ndacha tandi'i ra kua kuañi chi ña'a **katalienda**, ti chakan kuu cha sii jaan kuni ra ta'an ra, iyo cha'a ndaa cha'un in ra, a oko ta'an ra tu'a chañi cha in varri.

347 Taki jaan chañi ra ta'an ra ti kua'a kivi iti chata tu'a nakua'a ra ta'an ra, ve'e ra kuu nuu ikan kua nataka ra tandi'i kivi cha kuaini kuii, ta'an cha kua'an ndunaa lu'u takan tu'a ra nakua'a yaa, tu cha kicha'a tivi **ndiki** jundiki jakoto ru na kunumi ra ta'an ra, **chuu, chuu, chuu, chuuu, chuu**, tu'a chinio cha tivi ra ta'an ra, ndaa nda'vi kuni animayo ta'an cha chinio chakan, ikan ta kua keta ta'an rakuati kua nde'e nuu nakua'a ra, ti kotondo ti ndaa rakuati iñu, a una kuiya tu'a chañi ta'an ra ta'nu.

348 Ikan kua keta ta'an ra mesu ti takan kua kutuni ini ra yaa chi'in cha chita cha'a ra ta'an ra. Ka'an ta'an ra ti ra kua kicha'a kuañi yaa ta'nu tandi'i ni kuiya kua kuañi ra ndacha keta ra ucha kuiya kuiti ta jaan kuu kee ra, chito ña kuenda joko takan tu'a natu'un ñivi, ti yaa kui'na kuu ru an ri, chakan ña va'a tu in kuiya kua kuañi ru ta kua kee ndiko ru ta'an ru.

349 Tu cha kicha'a chañi ra ta'an ra tichi Nuu yo tuvi ñivi cha'nu chi rakuati chika chata ta'nu, ni ña chika jakua'a rakuati kivi an ti chata yaa chika ru ti in cha'a cha in kuiya kua nde'e yo chi ru, chakan sii inio chikayo chata ru, ve'etiñu kua ku'un ji'na ra ta'an cha kuañi ra, ikan ta kua ku'un ru ve'e ñu'u, nuu ndi'i kuañi ru ikan kua ku'un ru ve'e ñivi, ra kuu viejuu cha'nu kua nduku tu'un chi ra xuu ve'e tu kuni ra na kuañi ra ve'e ra, ta tu kua ki'in ra tiñu chito ra ti kua ku'a ra yuti **ndixi xaan** kua ko'o ru, a yuti **nduta uva**, a yuti **nduta vixi**, a **xanu** cha kua ka'mi ru ta'an ru, takan kuu ya'vi lu'u ru cha kua kuañi ra ta'an ra.

350 Takan, takan, kua'an ra ni ka'nu varri ra ta'an ra, tichi tika na'nu tu'a cha kindi va'a tandi'i ndatiñu chini ñu'u ra ta'an ra ta'an

cha chañi ra **yaa jundiki rai, yaa ina, yaa kui'na, yaa kuiñi, yaa lee**, ndii nuu cha sii tu'a chañi ta'an ra, chakan tichi tika kua'an nuu kiti kuati gan, chi sa'ma kua kundichin ra ta'an cha kua kuañi ra yaa ka'an yo iti chata.

351 Ta'an cha kicha'a ra mesu javaku yaa, kicha'a kalaxin **yachin** ra ta'nu, ndava'a, ndava'a ni tu'a ka'an ra chi ña **Katalienda**, ta ta'an cha chañi va'a maa ru ti itu'un ra ta'nu kua keta yati lu'u nuu ña cha'nu, kua tiso ra nda'a ra soko ña ma'a ta vii jaan kua ka'an ra nuu ña, **"...Ay Maria Katalienda si'i mani, se'e ndioo, cha yati kua kuvio ta ña kua nde'e ga yu chi'un, mi'a lu'u Maria Katalina..."** kua'a jaan ka'an ra, ta nuu ndi'i ga kua kana chaa tandi'i ra ta'an ra, iyo tuku cha'a maa ra viejuu cha'nu kua ka'an ra in cha sii nuu ña ma'a Katalina chañi chi'in ra ta'an ra, nuu ndi'i ka'an ra ta'an ra, ikan ta kua kicha'a chañi ra ta'an ra.

352 Iyo cha'a ndasi ndava'a java'a ra **viejuu cha'nu** chi ña Katalienda ti ke'e ru ndika ña ri, chi'i ru yu'u ru, a ke'e ru jati ru, a ta'ni ru yajuu ru, so'o xaan ndaku ru iyö cha'a, maa cha ndava'ani java'a ra cha'nu viejuu gan, chakan kuu tiñu chavi ra, siin ti tu'a

jakunu chi rakuati, chinu ru chata ru ta tu kua tiin ru chi itu'un ra ka'an ru ti **kua tava ndivi yajuu ru**, leten jaan ka'an ru, chakan cha chito ru rakuati, kumi ru chi ru ti tu kua tiin viejuu chi ru, cha ndava'a ni kua java'a ru.

353 Chakan, tu iti kaya'a ru ta'nu cha kana chaa javi'i rakuati jini ru, **viejuu, viejuu cha'nu**, ta cha chini ru chakan, kana chaa ta'an ra viejuu cha'nu, kua ki'in ra tuchii yutun ta kua tuchi ra chi rakuati ri, chakan kuu ti sii jaan kuni rakuati ta'an cha chañi ra, ndava'a kana chaa ta'an ru chi ra chañi ta'nu cha'nu.

354 Tu cha ndi'i chañi ru in ve'e ta kua ku'un ru inka chio, ta'nu kua kicha'a tivi **ndiki jundiki**, ni'i tivi ru ti ni ki'i va'a yu'u ru, ta maa yu'u kutu takan kaa ru ndiki gan chakan ni'i jaan chaku ru, ra mesu kua ku'un iti nuu, tandi'i iti kua'an javaku ra yaa, chata ra kua'an ta'nu, yuku kua'an ra ta kalaxin cha laxin ndiso ru nuu nda'a ru, ikan ni'o ku'a ndaa iti kacha'an ta'an ru, ta kuu ku'un yo chata ru, ti nde'o chi ra.

355 Vii jaan ndichin ra ta'nu ti ña nakoto yo ndaa ra kuu ra ta'an ru, maa sa'ma siin ndichin ta'an ra, sa'ma ndichin **ra to'o siin Nūu Ko'yo**

takan ndichin ta'an ra, ta cha'a indi ndichan ndasi cha'a, ru ka' sapaatuu, ta'an cha chi'i ra ndixi nduta uva ta maa ti jukun ru i yavi, ta maa ti ña'ni yu'u ru kur ja'a chi, ti ru nuu ñivi indi nuu ndaa jitin ra keta ru ti lu'u ru, yu'u ru ñivi an ti ndoo maa ru ni lu'u, ta cha katio ti ndasi va'a, ku maayo ti ni maa yu'u ru.

356 Ta'an cha chavi ru tichi Ñ chañi ru yaa, nduvi, nduvi ku kuañi ra ta'an ra, ndaa kuaini k kua jaña ru, tundo'o ya'a ta'an nda'vi gan, ti iyo ra ni ña chachi jita, maa ndixi kua ko'o ra ta'an i iyo tuku ra ni maa ña kundee kuni ra, joko ña java'a ra, kua jar ra ta'an ra ti tiñu ndaku ra, ti tu i va'a kua kuañi ra chakan java'a kuenda viejuu cha'nu, koto ku kani ra chata ra ña kuañi va'a, i ru rakuati tu ña kundee ga ru ku kunani ru in too ka'nu na kee ta ra ta jaan ki'i ndiko ru ta'an ru, ndee ndava'a cha chañi ra ta' ra, ti kua'a sa'ma ndichin ra ta s ti i'ni jaan maa chi Nūu yo.

357 Ru **kalaxin** ndiso ru ta'nu tu ka'yu ta'an ru chi ru, cha kua cha cha'a, cha kuui, cha kuaan tu cha kindi nuu an ti takan nduta chi, ta iyo tuku ru ti yachin cha natava kiti kuati nuu an chak

15. Sii ndava'a kunio ta'an cha kalaxin yachin ta'nu li taki na'na chañi ru, yaa kuiñi chi yaa jundiki rai ta'an jaan ini rakuati fi kikunu ve chata kili gan.

chatiŋu ru, joko ni'i jaan kua kalaxin ra ta'an ra, vasi kani lu'u chaŋi ra ta'an ra joko chinio cha kalaxin kuu yachin ra ta'an ra.

358 Cha chinu in cha laxin cha kua chini ŋu'u ta'nu, kua nduku ra in yachin kuta, kua ti'o ru ta maa yachin joko ŋa kua ka'nda ra chi ru, uvi ta'an yavi kuati kua java'a ra, iti xuu ta iti siki yachin ta chi kaa lu'u a chi yutun kua tava ŋi tandi'i chiti ru chi soo ri indi tichi an, tu cha ni kee tandi'i cha indi tichi ru, kua ndoo ru ndacha kua naaiti va'a ru, kua nduku ru in yutun nani lu'u ta kua ki'i chi tichi uvi ta'an yavi gan, ti chakan kua ndasi yavi kuati, joko ji'na kua ki'i yuu kuati tichi yachin ti chakan kua java'a cha laxin kuu yachin, tu'a nduku ta'an ru chiti ndoko iyo chi ku'u.

359 Iyo ru ka'an ti chiti kuati kuu cha tu'a ki'i tichi yachin ti chakan ni'i ga kua kalaxin kuu ru, takan tu'a chinu ta'an cha laxin kuati cha siki ve kuati ndi'li, chakan kuu ti

va'a jaan chatiŋu ru ŋivi Ŋuu Chikua'a chi ru yachin, takan tu'a chatiŋu ta'an ra Nduyu'u, ra Ŋoko, ta ra inka Ŋuu iyo yati chi'on, ti takan tu'a chaŋi ta'an ra yaa ta'nu.

360 Kua'a jaan kuu ru kuenda ta'nu, joko iti nuu kua natu'un ndiko yo kuenda ru, ju'a lu'u ni ka'an yo i'a ti cha katio ti chatiŋu ta'an ra **yachin**, ikan ni'o ku'a ti cha ndicha kuu ta'an maa ti chakan kuni kati sivi Ŋuu yo ti **Jikayaan** kuni ka'an "**Ŋuu nuu iyo jaan yachin**", ta chi'in cha ni natu'un yo cha chito yo vitin ti takan iyo yo chi Ŋuu **Chikua'a**.

361 Cha ni chito yo tandi'i nuu chini ŋu'u yo **yachin**, joko chitondo ti ru kuu **tako'o** ŋa kua kumani ta'an ru Ŋuu yo, chakan ŋa naa inindo ka'vindo chi ru iti nuu ga, vitin kua natu'un yo ku'a iyo Ŋuu yo ta'an cha cha'an yo iti Nduyu'u, nuu ni cha koo ŋivi cha na'a, ŋivi cha koo iti chata xaan, chii cha'nu **Ŋuu Chikua'a**.

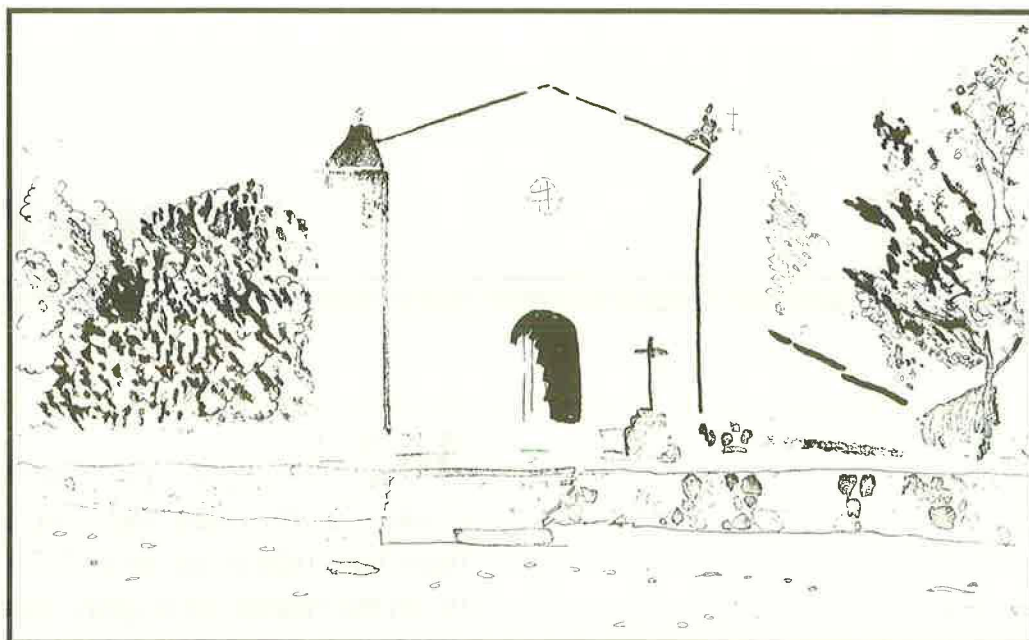
ITI NDUYU'U

---

362 Tu inda yo ma'ñu Ñuu Chikua'a, nu inda Ve'e Ñu'u ka'nu, ikan kua nde'e yo ve'e ya'vi ti chio iti ka'nu ndaa ve'e gan, ndaa nuu ndakan, chio chiso nikandi ndichin nde'e yo **Ve'e Tiñu** chaa, ikan indoo kumi ta'an Yuu na'nu nu ni jandaku ñi chi Ra Nikandi, Ra Yoo, ta uvi ta'an nu ndeku Ñivi. Yuu nu nani Ra Nikandi chi'in Ra Yoo, yuu tilundu kuu ru; ta nu ndeku Ra Ñivi an, yuu sukun kuu gan. Joko ña chito yo ñoso ndaa ya'vi yuu gan, tandi'i che'e Ndioo ni kuu chi, ni java'a ra cha koo iti chata.

363 Cha va'a maa, tu ra chito kuu yo, kuinu va'a nuu kua kuteku chakan, ti inga ñuu ña'ni chakan iyo, ña va'a ndee java'a yo ti indoo i'ni chi, ta ta'vi kuati yo chi, ja'a ji'na maa yo kuenda, ti yoo ni ra kuu java'a cha takan kaa.

364 Juu ni ikan ni cha koo ve'e tiñu cha'nu, ve'e ndo'o i'i cha kindi

16. Ve'e Nū'u iyo mañu Nūu yo.

tiyo jini, xiñi ve'e tiñu ndaa in ve'e nu jakua'a rakuati, inga xiñi ve'e tiñu iyo inga ve'e nu jakua'a ve kuati ndi'li ga, rakuati u'un kuiya; ta mañu an nduva'a nu kasiki rakuati yoko **tilundu ya'ma'**, xiñi iti ka'nu kua'an iti ve'e tiñu chio va'a yo tuvi ve'e nu kia'vi inda; ta chio **chupan yo**² inda in ve'e lu'u ndo'o i'i nu iyo kaa ta'vi cha'a.

365 Iyo inga uni ta'an ve'e nu jakua'a ra kuati, vari Nūu Ndasun ku nu iyo uvi ta'an ve'e jakua'a, in kuenda ra kuati u'un kuiya ta inga nu jakua'a ra kuati cha na'nu; vari lti Ndu'a iyo inga ve'e nu jakua'a ra kuati yoko. Cha natu'un yo kuenda ve'e jakua'a gan, ndaa

inga cha'a kua ka'an yo ti kua'a xaan tu'un iyo kuenda ru.

366 Mañu Nūu ya'a iti ka'nu kua'an iti xuu ta keta yo Nūu Nducha, kua'an chi iti Nūu Oko (Ñoko) ta ikan kua'a ga iti kua'an ndaa Nūu kani kua'an ñi. Tu iti siki kua kaka yo ikan kua'an iti ka'nu iti "Jini Nūu", ru iti keta ru Nduyu'u, ya'a ru kua'an ru iti Yo'o Kua'a, ta kua'a ga Nūu keta iti ka'nu aan, nda'vi ni kaa ru iti gan, ti koto ña'ni nduva'a va'a chi, chakan ta'an cha kuun ra savi kua'a tundo'o ya'a ñivi cha chika ta'an ru iti.

367 Ru **Ve'e Nū'u** (veñu'u) cha na'a cha kunda ru, yoo ni ñivi naku'un ini ndaa kuiya ni cha

kunda ru, iyo ru ka'an ti ve'e sutu ni cha kunda ji'na, ta takan ni jatiñu ra ta'an ra ta ni cha koso va'a Ve'e Ñu'u ka'nu nde'e yo vitin.

368 Ka'nu xaan Ve'e Ñu'u iyo chi Ñuu Chikua'a, ndaka ru ta in oko ta'an soko yo cha nani, ta in u'un soko yo cha ki'in, chi ndo'o i'i na'nu, ta yuu ni java'a ra ta'an ra ve'e an, iyo in yavi kuta ma'ñu ve'e, siki yu'u ve'e ka'nu; tiyo indi jini ru, ta ndo'o kayu kandi nu ñu'u.

369 Kua'a chito'yo iyo tichi Ve'e Ñu'u, yati nu tu'a cha kunda ra sutu, chio va'a yo, iyo in yu'u ve'e lu'u nu ki'i ra sutu ta'an cha kua sama ra sa'ma, tichi ve'e lu'u tu'a cha kindi ta'an ra ku sikirita, ra mayoo ve'e ñu'u chi'in tatun kuati ra, ra mandoni, chi'in tandi'i ra matoma, tandi'i ra java'a kuenda Ve'e Ñu'u.

370 Tichi ve'e gan nani itu'un **Yuu nu nani itu'un ra ta maa ti chañi ra yaa**, yuu cha ni jataki ñivi cha na'a kuu aan, iyo ñi ka'an ti ru Yuu an, ni ni'i ta'an ra iti Nduyu'u, nu ni cha koo ji'na kuu ñivi Ñuu Chikua'a; taki xaan ru yuu aan, chakan cha'a chi ku'a ti ñivi cha na'a taa ya'vi ra ta'an ra chi **Ra Nikandi**, chi **Ra Savi**, chi **Ra Yoo**, ti chakan kuu **Ndioo** chi ñi kivi takan, chi ñivi Ñuu, ña yuu chito'yo ta ku'a vitin, ti rukan

kuenda ñivi siin kuu ru, inka chio nduta ñu'u ni kee ru an, ña yuu kuenda ñivi Ñuu kuu ru chito'yo nde'o vitin.

371 Kivi ni chinu **iti ka'nu** kua'an iti Nduyu'u ni ni'i ra ta'an ra yuu an, ti maa ma'ñu ti'yo gan ni ya'a iti, cha katio ti ra Ndakaña'a ni tachi chi ra chito tiku'a ndaa maa kua jaya'a ta'an ru iti kua keta Nduyu'u, chakan maa ikan ni jaya'a so'o ru ta'an ru, cha ña yuu ra Ñuu kuu ra ta'an ra ña nakoto ra nuu cha koo Ñuu Cha'nu, ta ni maa kumitiñu Ñuu yo chito ra ta'an ra joko ru to'o aama taa ya'vi ru cha ka'an ñivi Ñuu yo.

372 Ku'a cha ni kuu chi Ñuu yo, takan tundo'o ta'an tandi'i ñivi Ñuu iyo Ñuu Ñivi ti ta'an cha vachi in cha va'a chi Ñuu yo kuni maa ru Ndakaña'a ti itu'un ni maa ra ta'an ra iyo ya'vi cha ka'an ra, ta ña taa ya'vi ru ku'a natu'un maa ñivi Ñuu, chakan ndusaka tiñu iyo cha'a, chakan vachi naa i'ni in cha jandakoo ñivi cha'nu chi Ñuu yo.

373 Takan ni kuu kivi ni ta'vi ru iti ka'nu, ti ru **ndatiñu ta'vi ñu'u**, ru ka'anyo maakinaa kono ndava'a ta'vi ru ñu'u ti chakan chatiñu ta'an ru kivi gan, ikan kuu nuu ni ni'i ta'an ru **Yuu Ra Chañi Yaa**, Yuu Ra Chita

Yaa, ta cha ni nde'e ru nīvi Nūu yo chakan ni kani va'a ta'an ra, tuvi nīvi ni tindee ta ni kundee ta'an ra kichi ndaka ra chi Nūu yo.

374 Ve'e nū'u kichi ndaka yati ru ta'an ru ti cha katio ti tiñu iti chika tatun ra ta'an ra chakan yoo ga ni ka'an kuenda **YUU VA'A** gan, kua'a kivi ni ya'a ta cha nde'o ti nuu nū'u cha kandi ru yuu an, ta maa ti nā'ni ya'vi ndaa chakan ni chenda ta'an ra nuu nū'u maa nuu ke'e, yati lu'u yu'u ve'e, ta'an cha kua'an yo tichi ve'e nū'u ji'na ru **YUU** an kua nde'e ji'nayo ta jaan ya'a yo kuu nakuatuyo, takan tuku ta'an cha kee ndikoyo nuu ke'e, chañi i'nio chata ru.

375 Kua'a kuiya ni ya'a ta jaan ni tu'un ra nuu kandi ru nuu nū'u ta'an **ra**, vasi ki iyo ra ni jaxini ti **Yuu Ra Chañi Yaa** kuu ra nani nuu an, **YUU CHA'NU** kuu ru chakan tuku chio cha ndaka ta'an ru chi ru, xiñi ve'e nū'u cha tanaa ta'an ru chi ru, chio va'a ve'e nū'u, nuu kavayo ta'an cha kua'anyo iti kamasandu, kua'a kuiya cha koo ru **YUU TAKI** ikan.

376 Tandio'o nakoto chi ru **Yuu Ra Chañi Yaa**, vasi nā yuu ve'e nū'u gan chika ga nī joko chito ru chi ru, tuvi nīvi inka Nūu tu'a kichi nde'e chi ru ti cha taki ndava'a ru, via ru

nīvi yangui kua'a taniñu cha ni kee java'a ta'an ru chi ru ti nā'ni nā inka Nūu iyo ru yuu ta ku'a ru kumio chi Nūu yo, chakan chitoyo ti iyo ya'vi ru an, ti nīvi cha'nu Nūu yo ni jandakoo ru chio, chakan nini kumi va'o chi chi.

377 Xiñi gan indi ru yuu kivi kuni su'u nīvi chi ru, nā va'a ndee jaxini ru nīvi tuku ta'an ru ti kana ini ru nde'e ndaa ru chi nīvi Nūu Chikua'a, vasi ki jini ru nā va'a chakan cha kuaa kuni kuiso ru in cha nā yuu kuenda ru. Iyo ru nīvi tu'a natu'un ti ra lachi, ra yangui kuu ra ni jayu'vi so'o ru chi nīvio.

378 Ru yuu an, yuu chicha kuu ru, ndaka ru ta in u'un ta'an nuu nda'a yo cha nani ru, uni nda'a yo cha ki'in ru ta itu'un nda'a yo cha kokon ru, taki ndava'a ru yuu an ti ndichin va'a in cha ni jataki nīvi cha na'a, **in rai chañi yaa** kuu ra ndeku nuu an, ndichin nde'e yo ti iyo una ta'an cha **kuta kuati** nuu an, cha'a chupan ra inda nuu nū'u, ta cha'a chio va'a ra inda iti siki, ta maa ti ndava ra, kandi xiñi ru iti chio va'a ra, chakan ndichin va'a nde'e yo nuu ra.

379 Ka'nu jitin ra, ki'in yu'u ra ta kokon ju'a nīi yu'u ra, indi in ta maa tuxini tumi taki jini ra, iyo itu'un cha

naa ra nuu nda'a va'a ra, joko ña chito va'a yo ndaa cha kuu chi, vasi ki in cha laxin yachin naa ra ti ndaa kivi cha na'a cha chatiñu ta'an ra yachin.

380 Iyo ru ñivi cha'nu tu'a natu'un tu cha kuaa kuni su'u ñi yuu, ta'an cha kixi ndava'a ñi, ti chitatuñi ti nduvi nduvi jatiñu ñi nuu i'ni, ora ñuu ni kuu an, ta'an cha kixi ndava'a ru ta'an ru ta kicha'a ni'i xaan cha kunda kaa ka'nu ve'e ñu'u. Takan ni kuu cha kuaa kuni su'u ta'an ru yuu an, cha ni chini ñivi cha kunda kaa ndoto ñi, ta kacha'an ru iti ve'e ñu'u, ña kutuni ini ru ndaa cha kuu chi Ñuu yo, joko jaxini ru ti iyo tundo'o chakan cha kunda kaa ve'e ñu'u.

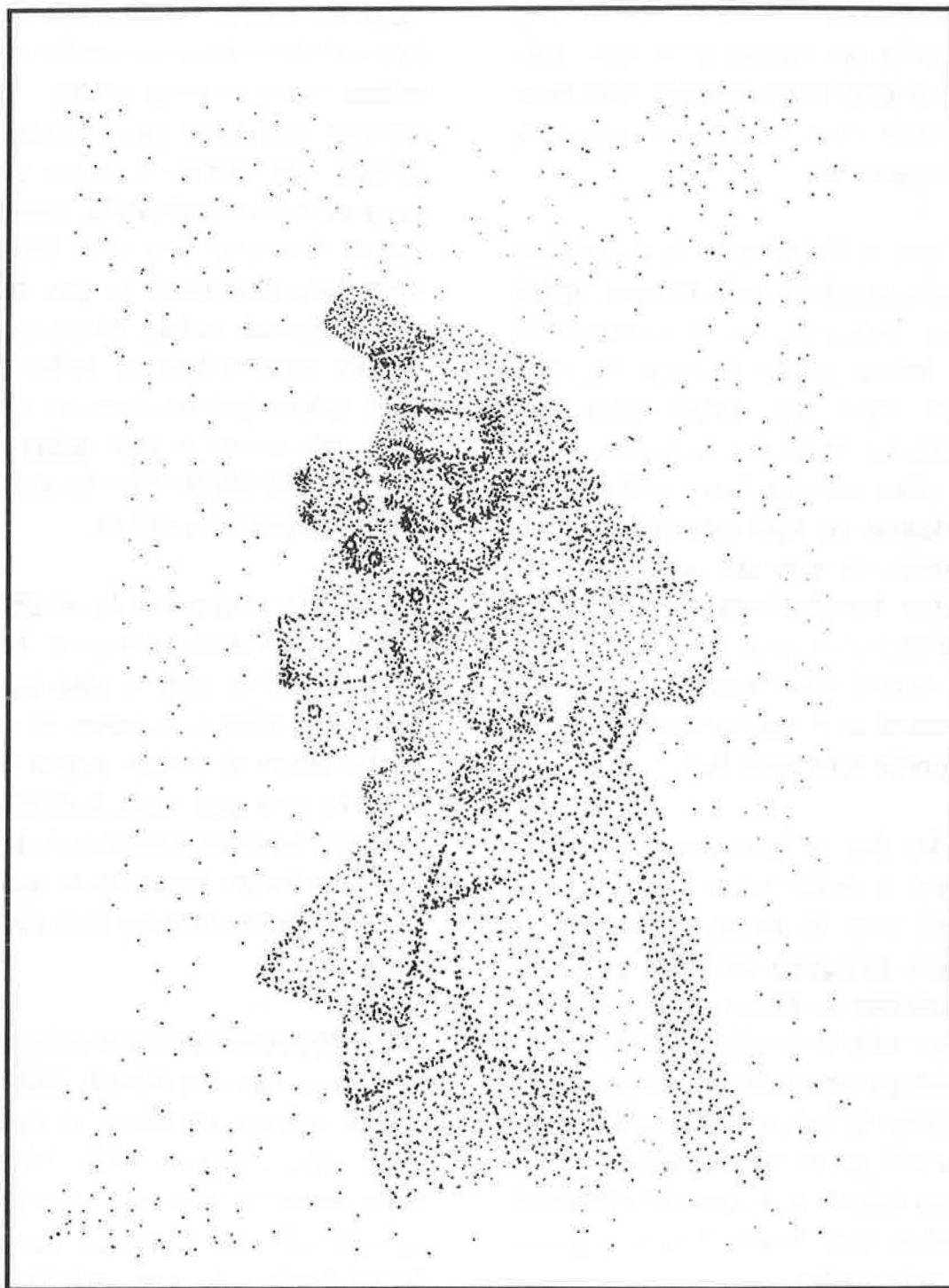
381 Ru ñivi ni keta ji'na ve'e ñu'u ni nde'e ti inda itu'un chatun ñu'u (karruu) yu'u iti ka'nu, ta chavi ru to'o kuni su'u yuu an, cha yati lu'u kua kundee ra kuiso ra yuu tu yuu ra kumi ve'e ñu'u ni nde'e, ti rakan cha kunda kaa cha kuaa gan, ta cha ka'nu ru chakan ña ni kundee ru su'u chi ru, ta nuu nde'e ru ti tuvi ñivi Ñuu vachi, yati jaan ni jakanda ru chatun ñu'u (karruu) ta kua'an ru ndaa ndaa vitin.

382 Chicha ni kanachaa ñivi ta'an cha ni chito ru ti yuu kuni

naa, ta ru kaa ña cha kunda maa, ni'i ndava'a katin ru, vasi ki ndaa ni ndaa vitin chicha chaku so'o ru yangui an ti ni yu'vi jaan ru ni java'a ñivi chi ra. Cha'nu yuu kuu ru, yuu ndava ndava'a, yuu cha ni jataki ñivi cha koo cha na'a. Tichi ve'e ñu'u cha kindi ru yuu an, koto kua ndiokoo ndiko ra su'u. Cha'a nama ve'e ni taa ru ta'an ru yuu vitin, yooni ga kuu kenda chi ru, ti nani ni'i ru chi'in ñuti kaka ndava (simenduu), ku'a cha ña kua kana ga ini ru ñivi su'u chi ru.

383 Cha kua'a kivi ta ni chito ñivi ti iyo ra ni xiko xe'e yuu, tuvi ñivi nakoto chi ra so'o ni xiko yuu aan, joko va'a ti ña ni kundee ñi, ni maa kua'a xaan ni nduku ndee ñi. Vasi ki ru ni jata yuu aan, kuni ra ti yuu lu'u kuu ru aan, chakan itu'un ra ni kichi ta itu'un ta'an ra ni xiko su'u, chakan ña ni kundee ñi ti yuu ka'nu kuu ru.

384 Ndacha ni nde'e ru ta'an ru ti kuni naa **Yuu Ra Chañi Yaa**, ndaa takan kutuni ini ñivio ti kua kani va'a chi, chakan vitin, tichi ve'e ñu'u inda ru yuu an, yoo ga kuu kenda chi ru, tu takan kindi va'a ta'an tandi'i ru yuu indi tichi ve'e tiñu, ta ru yuu kandi i'ni nuu ke'e ve'e tiñu, tu chakan jaxini ra mandoni ta'an ra, ti tu'a natu'un

17. I'a nde'o Yuu Ra chañi yaa,
yuu cha ni jalaki ñivi cha koo cha na'a.

ñivi cha'nu, ti ña'ni kati ti tuvi jaan, tuvi jaan ra mandoni vachi natuvi nuu kivi an, ta ña'ni in cha va'a ndaku ra ta'an ra, ikan ni'o ku'a ti ka'an jiti ru ta'an ru ti mandoni kuu ra joko ña ndicha.

385 Nuu ke'e, tu yu'u ve'e (yuve'e) ve'e ñu'u (veñu'u) indayo, iti chio so'o yo inda in ve'e yutun nu ndita kaa uni kaa Ve'e Ñu'u, chata kaa ka'nu ndaa tu'un ka'an te'en: **"ABRIL 5 1906 Y ME LLAMO MARIA JICAYAN"**; inga ru kaa ma'ñu ndiso kuiyaru **"7 JUNIO 1963"**; ta inga ru kaa lu'u ka'an ru: **"1981"**; ka'an ta'an ru ti ru kaa lu'u jaan ni ni'i ta'an ru chi ru, kiviaa ti iyo maa itu'un kaa ta'vi lu'u, ta a maa ra kumi tiñu ni xiko chi ru ta ni ni'i ru inga cha chaa, a ku ti chi xu'un Ve'e Ñu'u ni jata ru chi ru, yoo ni chito.

386 Ña chito tu va'a cha ni kia'vi in cha iyo maa chi Ñuu, a ni kati tu'un ru chi ñivi ñuu, a itu'un ni maa ru ndiso tiñu kana ini ru cha xiko ru kaa ta chito ru ti nda'a tiñu tandi'i ñivi Ñuu kuu ru kaa gan, joko vitin nde'e yo ti iyo kaa chaa Ve'e Ñu'u, iyo tuku ru ka'an ti vasi ki ru sutu ni jamani ru chi Ñuu. Ja'a ji'na maa yo kuenda, ti cha xiko yo in cha iyo chi Ñuu, ta maa ti cha xiko yo Ñuu yo kuu gan.

387 Tu'a natu'un ñivi cha'nu, ra kuu mandoni cha ndicha ti kivi iti chata, ni cha koo itu'un **KAAXIÑU KA'NU** Ve'e Ñu'u, ndaa Ñuu Yuku Uvi¹³ tu'a chini ru ta'an ru ta'an cha kunda kaa ñuu yo, kaa rai kuu ru iyo chi Ñuu yo ta Kaa si'i kumi ru Yuku Uvi ri, ta'an cha kunda ru kaa tu'a chini ru Chikua'a, ta ta'an cha kunda ru kaa Ñuu yo chini ta'an ñivi Ñuu Yuku Uvi ri.

388 Ka'nu xaan kaa xiñu nde'e ru ta'an ru takan, ta cha koo kuati, cha kani ta'an ra ta'an ra, takan ni cha kindi xe'e ra kaa gan, ni chuchi ra ta'an ra tichi ñu'u, koto kua kuaa chakan, iyo ru ka'an ti chito va'a ru ta'an ru nda maa kuii indi ru. Tu'a natu'un ru ti in ra ñi'i tu'a nde'e ndaa maa kuii indi ru kaa, ti rukan ña kuu ka'an ru, ta maa yo cha kuu ka'an yo ña nde'e yo chi ru, chakan jaxini yo, ti cha ndicha kuu ti indi kaa chi Ñuu yo.

389 Tuku ru ka'an ti ña yuu itu'un ni ru kaa iyo xe'e, ti kua'a **xu'un cha'nu**, xu'un xiñu ni cha koo iti chata indi ru tichi ñu'u, ti kivi aan, kua'a ñivi kuka ndicha kuii ni cha koo takan, yu ta ku'a vitin, ti iyo ra kumi uni ta'an jundiki ta cha ka'an ru ta'an ru ti ñivi kuka xaan kuu ru, ta cha tixin nde'e ñivi chi ru; kivi iti chata tu'a chakin ñi xu'un ru nuu

ke'e, nuu yuvi, nu ndii tu'a naa iti xu'un ru ti takan nā kuxi ru.

390 Kivi ni kicha'a kuati tandi'i ni yu'vi, cha kindi xe'e xu'un ru ta'an ru, chakan kuu ti ka'an ru vitin, ti kua'a nuu tu'a kayu nū'u ti nu indi xu'un kuu chi. Iyo ru nivi kana iniru ndukuru nuu indi xu'un cha'nu, ta tu kua kundee ru kata ru yavi nu iyo xu'un gan, ta tu ni'i ru vasi ki kua ndukuka yati ru ta'an ru.

391 Inga ru ka'an ti nā va'a cha ki'in yo xu'un indi tichi nū'u ti rukan xaan ru, kundee ka'ni ru chi nivi, chakan iyo ru ta'an tundo'o tu kua nuna ru nuu iyo xu'un cha'nu, nā kua'a kivi kua nduna'a ru, kua kicha'a kuti kuaan nuu ru, ti ru xu'un nā yuu xu'un va'a kuu ru, xu'un kui'na kuu ru, kui'na kuu chito'o ru; inga tuku ka'an ti cha'an xiko xu'un kua ku'a ru tundo'o, ti yoko kua kee ikan xaan ndava'a ru; vasi ki chakan yu'vi ru ta'an ru ta yoo ni kuni tava kaa xiñu cha'nu ta nde'e yo chi ru, nakoto yo chi ru, ta nde'e yo a ndicha ti rai a si'i ku ru, ti ndaa vitin yoo ga nivi vitin nakoto chi ru.

392 Chata ve'e nū'u inda yutun tuñu'u, ka'nu ru ta vati xaan java'a ru, chio tikan kuu nu iyo inga ve'e ndo'o i'i cha'nu, ve'e sutu kuu ru, ta

maa ti nā chini nū'u ga nī chi ru ti cha cha'nu xaan ru, cha kuni nduva ru ve'e. Ni chiko ve'e nū'u ndasi chi yuu, chi kaka ni tiin va'a yuu java'a nivi, cha kunda chakan ti nā ki'i kiti jana nivi ta jandasi kaa ru ve'e nū'u.

393 Tichi ve'e nū'u iyo kua'a chito'yo, ra Jan Peuru kuu ra chito'o Nūu yo, chakan ndaa ra mañu ve'e nū'u, yati nu tu'a jaka'an ra sutu ta'an cha nakuatu ra; iyo ga chito'yo rai ta chito'yo nā'a, kua'a kuruu iyo ta'an ikan, ni chiko maa tichi ve'e nū'u inda ru kuruu chi kiritu, cha'a chito'yo tu'a nī taa in tima chi ita ta'an cha vachi nī ve'e nū'u.

394 Yati ni yu'u ve'e nū'u, tichi ve'e chio va'a yo iyo in kora lu'u nu tu'a ra sutu tava sivi rakuati, ta'an cha kee sivi ve, kivi vitin ti tuku jaan java'a ra ti mañu ve'e nū'u tu'a cha kuiñi yuku jutu nduta chi ve kuati ta ikan kua ya'a ra sutu nakuatu jini ve ta takan kua kee sivi ve kuati ndi'li. Taki xaan ni jataki nivi cha'nu ve'e nū'u iti tichi chi, yati nuu inda chito'yo chito'o Nūu vilu jaan kaa, ni jataki ru chi'in ita ta ni ki'i cha ka'yu, taki xaan ve'e ni java'a nivi cha koo iti chata.

18. Kuruu Jini Nuu, nuu tu'a kayu nū'u ra ku'vi.

395 Nā kani jaan ta in kumi xiko cha'a kua kaka yo ta keta yo nu inda uni ta'an kuruu yutun iti chio chupan yo. Ru kuruu ndaka ru ta in soko susava cha sukun ru ta inda ru ikan ti ru nivi ndiso tiñu kuenda ve'e nū'u chi'in ra mandoni cha'nu Nuu yo, chi'in inga ra matoma ni tiso ra

ta'an ra chi ru nuu iti ka'nu, nu ya'a jaan nivi.

396 Takan iyo maa ku'a ti nu iyo in iti ka'nu nu chika nivi a nuu nata'an iti tu'a tiso ra ta'an ra a uvi a uni ta'an kuruu yutun. Tuvi kuruu iyo ma tichi Nuu, tandi'i vari iyo

kuruu ru, nuu iti ka'nu iyo ta'an ru. Ta nā yu itu'un ni Nūu yo iyo ru gan, ti tandi'i Nūu kua'an yo kua nde'e yo ti iyo ta'an ru, ti chakan ni kichi jana'a ru sutu chi nīvi lachi, nīvi siin ni keta chi Nūu yo, kua'a kuiya iti chata, iti nuu kua natu'un yo nā kaa ni keta ru nīvi siin gan chi Nūu yo.

397 Ta'an cha ya'a nīvi nuu inda kuruu iyo ru tu'a taa cha tuni nuu ru ti chikan ru chi ra Ndioo na ku'un va'a ru nu kua'an ru, na nā kuaa ya'a ru tundo'o ti iyo ru kani jaan kua'an ru kuaa kaka nuu ru a kuaa jatiñu ru iti xuu a iti nu kani, ta chakan iyo ru naku'un ini chi ra Ndioo.

398 Iyo cha'a tu'a nde'o ti nuu inda kuruu gan tu'a chaa nīvi cha'nu cha nakuatu, chikan ru na koo va'a Nūu, na nā keta kue'e chi nīvi ru, ni chi kiti lu'u jana ru. Ru nīvi cha'an cha nakuatu nuu iyo kuruu tu'a keta ru ndaa ni na'a ni ta in kaa kumi a kaa u'un cha na'a, ndiso ru ita kindi, ita ndi'i, ta ma'ñu ita indi tima xa'an.

399 Ra nakuatu chakaru tima chi ita nuu kuruu, nu ndi'i nakuatu ru

kua tiso ru tima cha'a kuruu ta ikan kua ndoo ru ndacha kua ndi'i kayu ru, ta ita kuati kua koso ru soko kuruu.

400 Iyo cha'a, ta'an cha iyo in nīvi ku'vi, a cha ni yu'vi ru a cha tasi, kua nduku nī yo kua ku'un ndatu cha'a nī na nduva'a ndiko nī, kua nduku nī chi ra mandoni a chi ra chito tatan ta kua nakuun ru chi ru ndo'o kue'e tasi.

401 Ra chito tatan kua ku'un nu inda kuruu chi'in ra ta'an tundo'o, ikan kua nakuatu ra, ndiso ra ita, tima, kutu chi tioo ta'vi, ndiso ra kutu ti nu kua ndi'i chaka ru chi ita kua kayu kutu kua ja'a ru nuu tio ta'vi lu'u, ti ru nū'u kutu an, kua kati tu'un ru ndaa maa indi cha tasi.

402 Kua'a nīvi jaka'nu nī chi kuruu iyo "Jini Nūu", ti ta'an cha kua kuchi nī in ndii kua ya'a ru nu kuruu gan ti vachi ka'an ru ti nā kua kuu ga kichi ndiko ra ta koo nda'vi ra nūu nīvi. Ta'an cha chi'i ve kuati tu'a nī cha nanduku chi ra mesu; ra tivi kutu kua nduku nī tu nīvi cha'nu ni chi'i; maa ni yaa nda'vi kua tivi ra ta'an ra, yaa tukui'ia ini kua ki'i jini ndii cha'nu, ta tu ve kuati chi'i yaa ve'e nū'u kua javaku ra mesu.

TA'AN CHA IYO NDII

---

403 Ta'an cha ndoyo ñu'u ve kuati a ra kuati uchi kumi kuiya a ra yoko koto ña'ni ña'a cha kumi ra, takan ku nu ku chi ñi ña'a tivaa, ñi koto ña'ni koo ii; oora kua chuchi ñivi chi ru ni'i xaan kua ka'ndi tandi'i iti nu kua'an ndii lu'u, yati ta cha ka'ndi ndiko. Tu'a java'a ñi takan ti cha ka'ndi cha'a chi ku'a ndaa ñivi kuu ru ni chi'i, chakan ni'i yo ku'a ti ña yuu ñivi cha'nu chi'i, ta tu kuni ku'un yo kuta'an yo chi ñivi kua'an chi'in ndii chito yo ndaa maa kua'an ru ta kuu ku'un yo ku ndaka yo kamasandu chi ru.

404 Kua'a xaan cha kuu ta'an cha chi'i ndii kuati, vasi ki kua kee inindo ta kua taa ta'ando uvi ta'an tu'un ku'a iyo maa ku'a ta'an cha chi'i ñivi Ñuu yo. Kuu kua taa yo ta jaka'nu ga yo chi ru tutu aan, a kuu ti kua nduva'a nu ña va'a ka'an yu a nu kumani ga.

405 Ta'an cha ndoyo nū'u ve kuati a ku cha kue'e ja'a a ku ti nā tundo'o cha numi ni ta'an ru ta ni chi'i ru, numi xaan kua kati tu'un nī chi **jinduta** ru, nini xaan koto nī ti maa nī kua ku'un nu kandi ve, ndacha kua chuchi nī chi ru. Ta'an cha iyo kivi cha ta'an ru tundo'o ta'an cha ku'vi ru, cha chito nī jinduta ti maa nī kuu nī kua nduku tatan chi'in se'e nduta ru, ta tu kua'a kivi cha kandi ku'vi ru, tu ka'vi jaan tundo'o cha ku'vi ru, chi kivi kua kicha'a nduku nī tandi'i ndatiñu kua chini nū'u nī kivi kua kivi ru.

406 Chakan iyo cha'a numi jaan kua keta jinduta nuu chi'i se'e nduta nī, ta iyo inka cha'a ti kua'a. tundo'o ni'i nī chi jinduta, via tu nā yu Nūu iyo nī, kua'a tundo'o nde'e jutu ru lu'u ni chi'i ti kua ku'un ru ndaa nu iyo maa jinduta ta kua kati tu'un ra tundo'o.

407 Jutu a inka ra va'a ini jutu ra ve lu'u chi'i kua ku'un ru ve'e tiñu ku kati ru ti takan kua naa sivi ve chi'i; ta'an cha chi'i nīvi cha'nu kua ku'un a nāsī'i ra tu rai ni chi'i, a ii nā tu nā'a ndaka ru ta'an tundo'o, a nā inga nīvi kua nde'e tundo'o cha kua kuchi ru chi ra ni chi'i.

408 Kua ku'un ta'an nī kua kati tu'un ra chi ra sikirita ve'e nū'u ti ra'a kuu ra kua ku'a nuu **chito'yo lu'u (kiritu yutun)**, iyo cha'a cha'a nuu ra vitu nu kua kakin nī chi ndii, kati tu'un nī chi ra sikirita ti maa ra kuu kua kani **kaa**. Ta'an cha kunda kaa ve'e nū'u yati jaan koto nīvi nā kuenda kuu cha ni cha kunda ru, kaa lu'u kua kunda kuenda ve kuati ta kaa ka'nu chi kaa ma'ñu kunda ta'an cha chi'i nīvi cha'nu. Ka'an nī ti tu'a cha kunda kaa ti takan kuiti kua'an anima lu'u ru nu iyo ra Ndioo ri.

409 Ra xuu se'e ni chi'i, a ra ku nuu ta'an cha chi'i ndii cha'nu kua nduku nī tandi'i ndatiñu kua chini nū'u nī cha kua jakachi nī chi nīvi kua kuta'an chi'i nī, kua nduku nī **nuni, nduti, ya'a iti, nduku, nīi, kaka, xa'an kini, axu, tikumi, minu chatu, paleelaa, kajuee, ndixi xaan chi'in inu cha kuu xanu**. Kua kicha'a keta nīvi va'a ini chi nā xuu ve'e nu iyo tundo'o ta nī aan kua kicha'a jatiñu nī cha kua koso cha'a, cha kua ti'o nduti, nī nā'a kua java'a tandi'i cha kua kachi tandi'i nīvi kua keta ve'e nu iyo tundo'o.

410 Iyo ru nīvi va'a ini chi nī xuu ve'e nu kandi ndii, tu'a nī kunaa a in maakiila nuni, a maakiila nduti, a ya'a iti, a uvi a uni yuti ndixi

xaan, in sukun inu cha kua ka'mi ñi xanu, ita chi tima a ña inga cha kua chatiñu ñi chi tundo'o gan, tuku ñi tu'a ndiso xu'un, ti ta'an cha kua'an ñi nu kandi ndii **yooni ñivi kua'an chi nda'a ndii takan ni**, ndiso ñi ndaa cha iyo ini maa ñi kuta'an chi'in ñi ta'an tundo'o.

411 Takani tu'a ñi cha naa ta'an cha kua'an ñi nu kandi ndii, ña tu'a ñi ndiso sundu ni tiñuu ti kiti kuu ri, ña va'a kachi ñi kuñu ta'an cha chi'i ñivi ti ka'an ñi ti ña kuu ku'un anima ñivi chi anima kiti koto kua koso ndi'i ri chi anima ra ni chi'i, chakan kuu ti maa ni **nduti tuun** tu'a jakachi ñi kivi an, ta'an cha kua kava kuruu, takan kuu cha kua ka'ni ñi ndaa kiti lu'u iyo ini maa ñi, a kini, a tiñuu, a jundiki, ti iyo ñi kuka, a ñi kumi kiti ta kua ka'ni ñi jundiki ti takan keta cha kua kachi tandi'i ñivi kua kuta'an chi'in ñi kivi kua kava kuruu.

412 Tu cha ni kati tu'un ñi chi jinduta ru ñi chi'i, kua kicha'a nduku ta'an ñi tandi'i cha kua ku naa ñi nu kandi se'e nduta ñi, kua tava tiñu ru ta'an ru chi ñivi va'a ini ru na ku'un ru ku tiku'a ru cha nani, cha ki'in ku'a cha kua kuinu **sa'ma** ru, kua tiku'a ta'an ru cha'a ru chi jini ru ti takan va'a kua kuinu ndichan ru chi cha kua kindi jini ru

ve lu'u chi'i. Kua jata ñi sa'ma kuichin cha kua kundichin ndii, **sa'ma ndikin** cha kua kasi nuu ñi, tu ñi cha'nu kuu ru ndii a ra cha ñu'u ini ku ra ni chi'i **jamanda'a** kua kuiso ñi cha kua kasi nuu ra.

413 Inka tuku cha kua nduku ñi jinduta kuu **ndichan** tutu a sa'ma cha kua kindi cha'a ve⁴, kua nduku ñi yo kua java'a **ita tutu** cha ndi nuu cha taki ta itu'un **saa** tutu cha kua kindi nuu nda'a ve tu ndii lu'u kuu ve, tu ñivi cha'nu kua nduku ñi ita va'a, **ita ndi'i, ita kindi, ita kuichin**, a ña ita iyo maa kivi aan, kua kuiso ñi kumi **tima**, a in sukun tima kuati; in tika u'un a uchi litruu **ndixi xaan**, a itu'un a uvi sukun inu cha kua kuu xanu cha kua ka'mi ñi cha kuua, ti takan ña ka'ni ñuma'na chi ñi ndeku chi ndii.

414 Tu ndii lu'u chi'i, maa jutu ve kua nduku ra **mesu** cha kua javaku ñi ndiuli, taki xaan jatiñu ra mesu ti ta'an cha kandi ndii maa ni yaa ve'e ñu'u tu'a ñi cha javaku. Ndi nuu ndi nuu yaa tu'a ñi javaku, chakan ta'an cha kua'an ñi nu kandi ndii kua'an ra javaku ndiuli, kua'an ra javaku kitaraa, ta kua'an inga ra kani yu'u kii, ta ra kani chatun vitu, takan tu'a kuta'an ñi ta'an cha kua javaku ñi yaa ta'an cha iyo tundo'o. Yuu itu'un nu kandi

ndii tu'a n̄i chaa, ti kua'a nu chatiñu n̄i chi ra mesu.

415 Ta'an cha kee **chito'yo** ve'e n̄u'u, ta'an cha iyo viko nda'vi tu'a ra javaku yaa a uvi a uni kivi ndacha ya'a viko gan, ta'an cha chañi **ta'nu** vii xaan jachaku ru yaa, takan ti kua'a kivi tu'a jatiñu ra ta'an ra, ti keta maa cha'un kivi ndacha kua kuvi ta'nu takan kivi kua javaku ru yaa; naku'un ini yu ti kivi iti chata tu'a chatiñu ra kumi tiñu chi ra mesu ta'an cha kee n̄a tivaa tu'a chata yaa ta'an cha jaka'nu n̄i viko cha'un ndaa yoo kicha'a jakua'a ra kuati¹⁵, kivi takan ti tu'a kee **Meerikaa** chi'in kumi ta'an n̄a'a kuati cha kua chata n̄i yaa, ta ta'an cha kua ku'un ru iti ka'nu kivi cha'un in ndaa yoo gan tichi chatun vitu tu'a chiso ra rai ta'an ra, chi yo'o kua xita ra ta'an ra ta takan kua ku'un ru ni ka'nu tichi Nuu yo, iti nuu kua ku'un ra mesu; kua'a nu tu'a ra mesu cha javaku ra ndiuli, vasi kua'an ra tivi yaa joko kua'an ta'an ra mesu ti chakan kuu yaa n̄ivi Nuu cha na'a.

416 Jinduta ve lu'u chi'i kua nduku ta'an n̄i a uvi a uni ta'an sukun uchi uvi¹⁶, kua naa n̄i cha ka'ndi¹⁷ jini ve lu'u; kua jata n̄i in yuvi lu'u taki nu kua kundi ve chi'i, kutu cha kua tiyu'ma nu kandi ve. Kua nduku

ta'an n̄i a uni a kumi ta'an n̄i kua kuta'an chi'in n̄i ta'an cha kua ku'un n̄i nu kandi ndii se'e nduta n̄i, nu kua kutu n̄i jinduta.

417 Tandii chakan kua kunaa jinduta, chakan kuu ti nduku n̄i yoo kua kuta'an chi'in n̄i ti vee kua kuiso n̄i, nu kua keta n̄i ve'e kumpaa n̄i, iyo cha'a maa ra **mandoni** kuu ra kee nuu ke'e, ji'na chi ra tata cha'nu mandoni kua ka'an n̄a'a ji'na ru ta'an ru ta jaan kua ya'a ru tichi ve'e. Ikan kua ka'an n̄a'a n̄i, kua ki'i n̄i chi ve'e, ikan kua nde'e n̄i nu kandi se'e nduta n̄i, iyo n̄i nda'vi kuni n̄i cha ni ndoyo n̄u'u se'e nduta n̄i chakan ka chaku n̄i ta'an cha kumi ndaa n̄i chi ve lu'u ta jaka'an n̄i ndaa cha iyo ini maa n̄i jinduta; kua'a tukui'ia ini ka ya'a n̄i ta'an cha vachi nde'e n̄i chi se'e nduta n̄i ta'an cha ndoyo n̄u'u n̄i.

418 Tu nani ra mandoni nuu kandi ndii, kuni kati ti maa ra xuu ve'e ni cha nduku chi ra, ti takan maa ra kua kuu yu'u ru ta'an ru, maa ra kua kati tu'un chi tandii n̄ivi na kee ru nuu ke'e tu cha keta jinduta, maa ra kua nde'e nuu kua ku kutu, ta maa ra kuu ra kua nde'e ndaa cha kumani ta kua ka'an ndiko ra chi jutu ve lu'u chi'i, takan kuu nu kuu tu iyo cha ni kumani chi n̄i

jinduta, maa ra kuu ra kua jaya'a tiñu chi ru ta'an ru. Iyo ñi jinduta tu'a ñi cha jakuti ji'na chi ndii, ka'an ñi ti takan vilu kua kunu'u ru, ña'ni cha ndasi kaa nuu ru ta kua ku'un ra, iyo inga ñi ña tu'a ñi jakuti chi ve, takan ni kua jakundichin ñi sa'ma kuichin chaa, kua kakin ñi nu yuvi ta kua kasi ñi ni ka'nu ñi chi sa'ma ndikin, a chi jamanda'a tu ndii cha'nu kuu ñi chi'i, kua taa ñi ndichan a sa'ma yaxin cha'a ñi, kua tiso ñi ita jini ve chi nda'a ñi, kua taa ñi ñu'u chi tima.

419 Ta'an cha ndi'i **kikutu** ñi nu kandi ndii lu'u, kua kicha'a jaka'ndi ñi, chakan cha'a chi ku'a ti cha keta jinduta, cha ki kutu ñi nu kandi ndii se'e nduta ñi. Juu ni oora gan, cha jachaku ñi yaa ra mesu tu chi jinduta kua'an ñi, joko tu ru xuu se'e cha ni nduku chi ñi kua jachaku yaa, cha ndaa ra mesu ta kua keta ñi jinduta nu kandi ndii lu'u.

420 Iyo ñi jinduta tu'a **chañi yaa** ta'an cha kandi ndii se'e nduta ñi; iyo tuku ñi ña ta'an ini ñi chakan ta nduku ñi a uvi a uni ñi kua kuañi yaa nuu ña, ta iyo inga ñi in ndee ni ña kua kuañi jini se'e nduta ñi, taxin ni kua kundeku ñi, tukui'ia ini cha'ni chi ñi.

421 Iyo cha'a ra xuu se'e kua nduku ra **chatun** nu kua kindi ndii lu'u, ta iyo inga cha'a maa jinduta kua jata chi ru, chatun ndii cha'nu tu'a jata maa ñivi ru, ña yuu jinduta tu'a jata chi ru ti chakan ya'vi ga ru, iyo ñivi nda'vi xaan ña kua chuchi ru chi chatun ti yoo ni kua jata chi ru, chi yuvi lu'u kua ku'un ra tichi ñu'u.

422 Taki xaan tu'a ñi ña'a chañi yaa jini ve kuati chi'i, vii xaan chañi ñi yaa ndoo, yaa siin, yaa tilanchi, ta ndii nuu yaa chito ra mesu javaku ta'an cha chañi ñi yaa, ku'a chika ru **kuruku** a ru **kuto'o** takan chika cha'a lu'u ñi ña'a Chikua'a ta'an cha chañi ñi yaa ndiuli; ra mesu kua chikan ñi ndixi, ti chakan ku cha kua ndusii ini ñi ta kua keta va'a tiñu ndaku ñi, jinduta kuu ñi kua jacha ndixi chi tandi'i ñivi ndeku ikan,

423 iyo cha'a maa ru xuu se'e kuu ra kua tava ta'an yuti **ndixi**, joko iyo ñi tuku xaan iyo ñi ta ta'an cha chikan ñi yuti ka'an ñi na ku chikan ñi chi jinduta, ti vasi ki kuni maa ñi ti ña kua'a janaa jinduta chi tandi'i cha ni kichi naa ña, ta jaxini ñi ti ña'ni ña inga nu kua janaa ñi xu'un jinduta ti cha ni chi'i se'e nduta ñi, chakan ikan kuu nu kuni ñi na janaa ñi xu'un ñi, chi

ndixi, chi nduta uva vachi chi yuti, ru tu'a kia'vi chi yuti, kuni chi ti kua jako'o n̄i chi n̄i chañi yaa, a nduta vixi, a ndacha kua chikan maa n̄i chañi yaa, ti tiñu ndaku ta'an n̄i, chikan ta'an n̄i inu cha kuu xanu, ta iyo inga n̄i chikan xanu vachi tichi chatun tutu, ru tu'a xiko ve'e kia'vi.

424 Iyo n̄i jinduta n̄a chañi n̄i yaa ti nda'vi kuni n̄i cha ni ndoyo n̄u'u se'e nduta n̄i, joko n̄a kua kumani in ra chini cha kua ka'an tuku ti "na kuañi jinduta". Iyo n̄i ka'an ti va'a cha chita cha'a n̄i jini ndii lu'u, na n̄a nda'vi kuni n̄i cha ni chi'i n̄i, na nduu sii ini yo ti ve kuati sandu (chito'yo) kuu ru ti ni lu'u ru, koto n̄a'ni cha ndava'a ni java'a ru n̄u n̄ivi, ra kuati kuu ru kua nakuatu jini yo ta'an cha keta ru nu inda Ndioo ri; tuku ru ka'an ti va'a cha chita cha'a n̄i ti takan n̄a kua kuañi jaan kui'na chi ndii lu'u chi'i, chakan kuu ti tu'a n̄i chañi yaa ta'an n̄i.

425 Nduti xa'an chi jita i'ni kua jakachi n̄i chi jinduta, chi tandi'i n̄ivi kuta'an chi'in n̄i, kua jaku'un n̄i ko'o nduti chi jita i'ni ndasi chi jamanda'a chi jinduta ndaa ve'e n̄i, ru rai ta'an ru, kuu ra chika tiñu cha kundaka n̄i cha kua kachi n̄ivi jinduta ni ndoo ve'e n̄i. Chi ra sikirita ve'e n̄u'u n̄a kua naa ini n̄i kua jaku'un ni cha kachi ra, ti ra'a

kuu ra kua nuna yu'u ve'e n̄u'u, ta ra kua taa kaa kuu ra, iyo cha'a ra sikirita kua tiyu'ma chi ra ndii ta'an cha kandi ru ve'e ndacha kua chuchi ra. Kua kunaa ta'an n̄i nduti lu'u ve'e tandi'i n̄ivi indi ve'e nu kandi ndii, ti cha katio ti ve'e n̄i jandakoo n̄i chi se'e n̄i a chii cha'nu a chitan ta n̄i ndito kuu n̄i, kuni kachi ta'an n̄i, chakan kuu ti takan iyo maa ku'a ti kua ku'un ta'an cha kua kachi n̄i ve'e n̄i.

426 Asiin ndava'a ru nduti tu'a nduva'a ta'an cha iyo ndii, i'a kua ka'in n̄a kaa ni ka'an itu'un n̄a chito ti ji'na kua ti'o nduti tuun chi nduta, chi n̄ii, chi axu, tu cha ndoyo va'a ru kua ti'o ru nu xa'an kini, a xa'an vachi tichi yuti; kua nasaa xa'an ta tu cha i'ni va'a ru kua ki'i tikumi cha ni ta'nda kuati, ta'an cha vachi kayu ru tikumi kua koyo n̄i tandi'i nduti cha ni ti'o, chi tikasin tako'o kua taxin ru nduti ti takan kua nduasiin ga ru.

427 Kua ti'o ya'a iti nu chiyo ta kua ti'i n̄i nu chiso nduti, iyo cha'a tu'a kundi'i nu yoso ya'a iti chi axu ta kua ki'i jini nduti; iyo inga cha'a n̄a kua ki'i ya'a jini nduti, tichi ko'o kua tiso n̄i ya'a iti cha ni ti'o. Inga tuku cha nduva'a nduti xa'an kuu cha kua kundi'i tikumi, axu, ya'a, tandi'i che'e kua ti'o yatan ru tichi

xa'an, tu cha yatan va'a ru kua koyo nduti cha ni taxin, che'e kuu cha asiin gan. Takan tu'a chachi ñi ñuka'ñu ta'an cha kandi ndii.

428 Ñuuka'ñu ta cha kuaa, tu'a ñi chañi yaa, kachi'i ñi ndixi, kua ko'o ñi kajuee, kua kachi ñi ja'nda xa'an a paan, kua ka'mi ñi xanu xaan, a xanu kuati (ru kia'vi nu ya'vi), takan kua ya'a ñi cha kuaa ta'an cha kandi ndii, ta ndaa inga kivi takan kua ku'un ñi ku ndaka ñi kamasandu chi ndii lu'u.

429 Ta'an cha yati kua ku'un ru iti kamasandu kua ki'i va'a ve tichi chatun; tu ndii lee lu'u kuu ru ni chi'i, tu ru ni chaxin ndika kuu ru, kua nduku ñi ucha ta'an tu yoo kuati ta tichi aan kua jakutu ñi sikui ndika si'i ru, java'a ñi takan ti cha kua ko'o ru nu kua'an ru kuu an ri; tu cha ka'nu lu'u ru ndii ni chi'i kua nduku ñi in tia'a lu'u a in kii taki lu'u, kua jakutu ñi nduta ti ko'o ru ta'an cha naaiti ini ve. Iyo ñi natu'un ti nduta nda'yu kua ku'un, ti takan kua keta ñi ndaa **Ñuu Ñivi Chi'i** chi'in ra, ti nduta va'a ña keta ru.

430 Kua nduku ta'an ñi in **yachin** lu'u cha ni ka'yu ta kua jakutu ñi ita tichi ru, tu'a nduku ñi **"ita tita kua'a"**, ru ita tu'a chini ñu'u ñi ta'an cha kee chito'yo, tu'a kikun ñi ta

java'a ñi siki cha ku sukun ñi chito'yo; iyo ita kua'a, ita kuichin, ita kuaan, ita nda'va, ta vixi ndava'a cha'an ru. Kua ku'un ta'an sa'ma lu'u cha ni cha kundichin ñi ta'an cha ndito ñi.

431 Tu'a ta'an ñi nduku chi ra nakuatu, tu'a ñi nakuatu a uvi a uni cha'a cha kuaa, tu'a ta'an ñi chata yaa jini ve, kua'a tu'un nakuatu ta'an ñi, ta cha katio ti maa tu'un siin tu'a nakuatu ñi ña ndi'i ñivi chito ja'a, chakan ta'an cha iyo ndii, kua nduku ñi chi ra kua nakuatu ta kua nduku ta'an ñi chi ñi ña'a ka'an tu'un sa'an ti ñi aan kua kuta'an chi ra kandori. Takan kuu chi ndii kuati, ta chi ndii cha'nu, ini ku'a kuu ru ti ña ndi'i ñivi chito nakuatu.

432 Tu ñivi cha'nu ni chi'i kua kuiso ta'an ra sa'ma ra, a sa'ma cha ni cha kundichin ru ta'an cha tanda'a ru, tu ra iyo ñasi'i kuu ru ni chi'i; kua ku'un tuxini ra, ndichan ra, a ña inga ni kuni jaan maa ra ta'an cha ndito ra; takan kuu nu kuu chi'i ñi ña'a, kua kundichin ña sa'ma kuichin cha ni tanda'a ña, a sa'ma cha kua kichi naa jinduta ñi, kua ku'un ta'an tia'a nduta, xikun ña, vatu ña, soo va'a ña, siki ña, ta iyo ñi tu'a ti'i ñi xu'un kuaan, a chiki so'o xiñu, tandi'i chakan tu'a ndiso

ŋi ndii ta'an cha chi'i ŋi, takan kuu ta'an cha chi'i ŋi ja'a kue'e, joko tuku xaan, ta kua'a ga tu'a java'a ŋi chi ndii rai ta'an cha cha'ni ŋi chi ru ta'an ru.

433 Ŋa ndii ni ŋivi tu'a java'a che'e cha kua natu'on i'a, joko iyo ru takan tu'a cha kundaku ŋivi ru ta'an cha cha'ni ŋi chi ru. Tu cha ni keta ru ve'e nu kua kunduru, ikan ta kua taa ŋi **xu'un cha'nu** nuu yaa ra ni chi'i, tuku ŋi tu'a taa in inu nuu ra, ta iyo inka ŋi tu'a taa ŋi kuŋu kini chata ra ndii, inga tuku ŋi tu'a cha kundi ŋi chi ra ndii iti nuu ra, ndii nuu, ndii nuu tu'a java'a ŋi chi ra nda'vi ni chi'i. Ka'an ŋi ti va'a cha java'a ŋi takan ti ŋa kua'a kivi ta kua ndoyo ŋu'u ta'an ra ni java'a kuati aan, iyo inga ŋi ka'an ti tu'a taa ŋi inu ti takan ra ni cha'ni ndii ta'an cha kua ko'o ra nduta ikan kua nde'e nuu ra ndii, ta taŋu kua kuni ra, ni uxu ŋa kua koo va'a ga ra ta ikan kua ke'ne kue'e yu'vi chi ra ndacha kua kuvi ta'an ra.

434 Tuku ru ka'an ti takan yati xaan kua kotoyo yoo ni java'a tundo'o, ti iyo cha'a ni maa xe'e ndicha kuu kua kundaku so'o ru ŋivi chito cha'ni yani ta'an ra joko keta kivi kua ndundichin ra, kotoyo ndaa ra ni tia'vi. Kua'a tu'un kuu ru kee kuenda ru ndii an, nde'o tu keta kivi

kua koo inindo ta kua taando ku'a vachi ndoyo ŋu'u tandi'i yani ta'an yo, ti ta maa in kue'e keta Ŋuu yo ti kua'a xaan ŋivio vachi naa, ni maa ka'an ra ti ra ndiso kuati kuu ra ndoyo ŋu'u, joko ni matu'un yo ŋa'ni ndatu cha kenda yo anima chi in ra yani ta'an yo, ta chi Ŋuu ti iyo kua'a ra tu'a java'a tiŋu kini kaa gan, ŋa chito ra ŋojo tukui'ia ini jandakoo ru chi ŋivi ru, chi se'e ru, kua'a tundo'o kaya'a ŋivi ru ta'an cha ndoo nda'vi ru ta'an ru. Via vitin ti ni'i xaan kuu kuati cha kati ve'e tiŋu, maa ni tu'un ndii natu'un ŋivi ta'on, Tuvi jaan ŋivio cha ni naa, chakan ŋa va'a, ti ni maa kuni yo na nduka'nu Ŋuu yo ŋa kuu ti iyo ŋi ndiso kue'e jini ru ta'an ru.

435 Iyo ru ŋivi tu'a natu'un ti iyo uvi a uni ta'an ŋivi Ŋuu yo ŋa kuni ru na koso va'a Ŋuu yo ti juni maa ru nduku kuati chata yani ta'an ru, ŋa kaa kuni ru na nduka'nu ga Ŋuu yo ta juu ni maa ru jaso'o ndiko tiŋu; ŋa ndicha ti kuni ru chi se'e ru ti juni maa ru ndaku ru in cha ŋa va'a, ŋa kuiti natu'un ru cha ndaa chi ŋivi ta'on, ŋa kaa kuni ru na kuta'an tandi'i ŋivi Ŋuu yo, ku'a cha ni cha koo ŋivi iti chata ta juni maa ru tixin nde'e ru chi yani ta'an ru; chakan nda'vi jaan kuni ŋivi cha'nu ti maa ni cha ndasi kaa jana'a ru ŋivi iyo vitin chi se'e ru,

yoo ga kuni taa ya'vi chi ñivi cha'nu chakan vachi ndusaka jaan Ñuu yo.

436 Ru ñivi tuku tu'a natu'un a ndicha ti so'o jaan iyo Ñivi Ñuu ti ña kundee yo ndukuiti ñivi, a ndicha ti ndasi nuu yo ti ña nde'e yo ti juni maa yo java'a kue'e chi ñivi ta'an yo, ña ndicha ti inka ñivi kua kichi tiso va'a ve'o, maa ñivi iyo chi Ñuu yo kua tiso va'a, ti ña'ni cha ndi'i ini ru ñivi inga Ñuu, ña'ni kuni ru ti yuu ñivi ru vachi ndoyo ñu'u, maa ñivi Ñuu Chikua'a vachi ndoyo ñu'u, chakan nini kuni chi ti ru ñivi cha'nu, maa ra mandoni cha ndicha, ti chito ra ña kaa ni kicha'a kue'e chi Ñuu yo, tu kuiti kua natu'un ta'an ra vasi ki kua koso va'a ndiko Ñuu yo, ti ña va'a cha in kuati so'o vachi jandunda'vi kuu chi Ñivi Ñuu yo.

437 Ru ñivi tuku sii kuni ru nde'e ru chio ti takan kani ta'on, chaku ndaa ru ti in ni ñivi Ñuu kuu yo, iini yani ta'an yo ta takan ndaku so'o yo, ikan kuu nuu ni'i ru ku'a ti ndicha ti ña va'a iyoyo Ñuu yo, joko ndicha ta'an maa ti ña tandi'i ñivi, maa yo cha ñivi Ñuu kuu yo nakoto va'a yo ña kaa ni kicha'a tisi'i, ña kuenda kuu cha ni nduso'o tiñu Ñuu yo, ta nde'o vitin, ra ni ti'i jaan cha ndasi kaa jini ñivi ña yoo

ga ru Ñuu yo, tuku Ñuu chavi xe'e ru, ti rukan ña so'o ru, chito ra ta'an ra ti ña va'a ndaku ra chakan chinu ru nuu Ñivi Ñuu, ta ñivi iyo chi Ñuu rukan vachi ndoyo ñu'u cha kati yu'u ñivi ni kee chio, chakan ña va'a, jaxini ji'na maando ta nde'endo ti ña'ni kati cha Ñuu cha'nu jaan kuu Ñuu yo, ta vitin takan kunio ndoyo ñu'u kuu yo chi ra Chii Kua'a.

438 Vitin kua chikan yu ti jaxini ji'nando, tandi'i ra ñivi Ñuu yo, ndio'o ra tata mandoni, ndi'i ndio'o ku'a iyo tiñu, ta ka cha ñivi Ñuu maa yo kuu ndio'o, ja'a va'a va'ando kuenda ti iyo uvi ta'an ra ku yu'undo kati maando, soko na ka'an kachi ra, ku'a ni'i ra tiñu ja'a ra Ndaka Ña'a; ti iyo cha'a, siin cha ka'an ra nuundo ta siin ku'a ni ni'i ra tiñu, ta chakan ku cha kavindo ndatundo nda kivi ku kua koso va'a Ñuu yo, uvi ta'an ra kuu nuu aan, jandavi ña'a xaan ra chindo, ta kaa ndio'o cha ra ña ndichin nde'e, ña chitondo sa'an, vasi ki ti ni'i rakan tundee ini ja'a ra Ndaka Ña'a soko ña jana'a ra chindo, ña chito nda maa cha naa i'ni xu'un, ikan ni ku nu ja'ando kuenda.

439 Tu ñivi cha'nu, ra mandoni, ra kuu jini, ta kuiti kua natu'un ra chi

tandi'i nīvi Nūu yo vasi ki nā'ni cha ndava'a ni kua koo Nūu yo, joko iyo cha'a vasi chito ra cha ndaa joko chasi ndaa ra, chakan vachi ndusaka Nūu yo, tu maa ra ta jaxini ra ju'a ti nā va'a cha kundaku so'o ra chi nīvio, ta tu ndicha ti kuni va'a ra chi Nūu ra vasi ki kuiti kua natu'un ta'an ra chi tandi'i Nīvi.

440 Joko va'a na kua jandakoo yo cha vachi natu'un yo kuenda ndii, ta kua natu'un yo inka tu'un, ti ta'an cha natu'un yo chakan, vachi naku'un iniyu chi ra ndii jutundi *Ra Lolo Kusali* kivi ndoyo nū'u ra, kivi ni cha'a ndatu ra Ndioo ta ni kundee ra chito java'a tiñu gan.

441 Ta'an cha ke'ne tundo'o ve'o, tu nīvio ndoyo nū'u kua jaxinio nā kaa kua chuchio chi ra, va'a ti ra va'a inio kua keta ve'e yo rakan kua ku'a nda'a ra cha kua kata ra yavi, joko ta'an cha kunio ti kua kuinu ve'e ra, ikan kuu nuu kua nduku yo chi ra tu'a java'a ve'e (labañii), kua ndukuyo ndo'o kayu, kaka ndava (simenduu), chi'in kaka, tandi'i ra rai ta'an ra kua ku'a nda'a ra cha kua nakuiso ra nduta, cha kua nakuiso ra nūti, kaka, ndo'o kayu nuu kua kuinu chakan, ta ndacha cha iyo va'a chakan kuu kua ku'un ra ndii kua chuchio chi ra.

442 Tu cha ya'a in kivi cha kandi ndii, takan ta kua ku'un ru kamasandu, tu ndii lu'u kua chuchi kua ka'ndi ku'a kua koto nīvi ti cha yati kua ku'un ru; ta ta'an cha kua chuchi nīvi cha'nu nā'ni cha kua ka'ndi, tu ru iyo xu'un kuu ru, vasi ki kua nduku nī ra kua tivi yaa, ta chakan nī'i yo ku'a ta'an cha kua'an ndii iti kamasandu, a iti ve'e nū'u, tandi'i nīvi va'a ini chi ra ndii kua kuta'an chi nīvi ta kua ku'un nī ku ndaka nī chi ndii.

443 Ta'an cha kua kuchi ndii lu'u, maa jinduta nī kua kuiso chi ru, ta'an cha nā'ni chatun, chi yuvi lu'u kua kuiso nī chi ru, ta ta'an cha nī'i nī chatun, tichi gan kua kindi ndii lu'u ta nuna yu'u chatun, tuku ra ndiso chakan, ndacha kua keta nī kamasandu kua kasi nī'i nī chatun. Ta'an cha kua kuchi nī ndii cha'nu ta tu tichi chatun cha kua'an ra ndii cha ndasi chatun joko kuu kua nuna nī ta'an cha yati kuii ni aa kua ki'i ru tichi nū'u, ti kuu kua nde'e ndiko nī nuu ra ndoyo nū'u, kua ka'an nī chi ra, ti nā kua nde'e ga nī chi ra.

444 Ta'an cha vachi kee ndii ve'e ru, kua'a kua nakuatu nī chi ra, tandi'i yu'u ve'e ra kua ku'un ra, ti ni matu'un ga kivi kua keta ndiko ra ve'e nu ni cha koo ra, ve'e nu ni

ya'a ra kua'a cha sii, a ve'e nu kua'a tundo'o ya'a ra. Iyo cha'a kua ya'a ta'an ra yu'u ve'e jutu ra a yani ra, yo ve'e iyo yati ve'e ra, a ve'e nu iyo n̄ivi va'a xaan ini ra, takan ta kua kee ra kua ku'un ra iti ka'nu, ndacha kua keta n̄i ve'e n̄u'u.

445 Vachi naa ini yu che'e: tandi'i cha vachi natu'un yo i'a kuu ta'an cha chi'i n̄ivi tu'a cha'an ve'e n̄u'u ma'n̄u n̄uu, ve'e n̄u'u nu tu'a kichi ra sutu nakuatu, ti ta'an cha chi'i n̄ivi n̄a tu'a chaa n̄i ve'e n̄u'u aan, ru n̄ivi chika kuenda ve'e n̄u'u N̄uu Ndasun a ve'e n̄u'u Jini N̄uu n̄a tu'a n̄i java'a ku'a cha vachi natu'un yo i'a, tuku xaan tu'a n̄i jaka'nu chi ra ndii, ka'an n̄i ti n̄a tu'a n̄i chatiñu tima, n̄a nduku n̄i ra mesu, ni ra tivi kutu, ni n̄a nakuatu n̄i ta ku'a ra sutu, kuenda ve'e n̄u'u ma'n̄u N̄uu; iyo ru ka'an ti ta'an cha chi'i n̄i kuenda ve'e n̄u'u inga, maa cha kua nakuatu n̄i, tuku xaan nakuatu n̄i, n̄a chatiñu ru chito'yo, ta'an cha kua keta oora cha kua kuchi ra ndii aan, kua kuiso ra va'a ini chi ra, ta kua ku'un ra kamasandu, soko ni'i, ni'i kua ku'un n̄i chi'in ra, taxin, taxin ni ti n̄a'ni kaa kua kunda.

446 Joko iini kamasandu tu'a n̄i cha chuchi n̄i, ti itu'un ni kamasandu iyo, iini nu chuchi n̄ivi

chika ve'e n̄u'u ma'n̄u N̄uu chi inga uvi ta'an ve'e n̄u'u. Chakan n̄a chito yo tu iini nu keta ta'an n̄i nuu ra Ndioo, a tuku nu indi ru chika in ve'e n̄u'u a tuku nu indi inga n̄i a iini nu iyo ta'an ru ndakan. Joko tuku tu'un kuu ru kuenda ndii nuu ve'e n̄u'u iyo, nda inga tuku kua ka'an yo kuenda ve'e n̄u'u ti kua'a kuu ru, vitin kua ka'an yo ta'an cha chuchi n̄i, ta'an cha chi'i ndii kuenda ve'e n̄u'u ma'n̄u N̄uu.

447 Ta'an cha kua kuchi n̄i in ndii iti nuu kua'an ra tivi kutu a ra mesu, ra javaku ndiuli, yati nu vachi n̄i javaku yaa vachi in rakue'e ndiso kiritu lu'u, kiritu cha ta'vi maa cha katio ti tuvi n̄ivi chatiñu chi ru, ndiso ta'an ra kuu chi kutu cha tiyu'ma ru ndii, chatara vachi kumi ta'an ra ndiso ndii, yati lu'u gan vachi ra nakuatu, ra kandori, juu ni ikan vachi n̄ivi ra ndii, ta chata ga kua'an tandi'i n̄ivi vachi kuta'an chi ndii.

448 Tu cha ni keta n̄i nuu kuruu kua januu n̄i ndii, kuaa kava n̄i chi ru ku'a kua ndoo jini n̄i chio inda kuruu, ta ma'n̄u kuruu chi'in chatun kua kunda kiritu lu'u kuenda Ve'e N̄u'u chi kuu chi kutu cha tiyu'ma ru ndii, ikan kua nakuatu ra kandori, cha na'a lu'u kua nakuatu ra, kua soko ra kuruu chi nduta ii,

kua taa nī cha tuni nuu nī ta kua kani'i ndiko nī chi kiritu, chi ndii ta kuaa ku'un nī kamasandu, kua ja'a nī kuenda ti iti nuu kua ku'un cha'a ndii ti iti cha'a ru kua'an ru. Tandii nī chi'i kua ya'a ru nu iyo kuruu aan ti takan chikan ru ndatu na ya'a va'a ru nu kua'an ru.

449 Cha nuna maa yu'u ve'e tu cha kua'an keta nīvi chi ndii ve'e nū'u, cha iyo va'a vitu nuu kua tiso ra ta'an ra chatun, tandii nīvi kua ki'i fichi ve'e nū'u ta kua kuiñi chiti ru ta'an ru, kua'a lu'u kua nakuatu

tuku ra kandori, ta iyo cha'a tu ra ni'i ku'u ru ta'an ru kua nduku ra ta'an ra chi ra sutu, ra'a kua kichi nakuatu jini ra ndii, nuu ndii gan kua koso ra nduta ii chata chatun, ta jaan kee ndiko ru ta'an ru iti Jini Nūu.

450 Tu cha ni kee nīvi ve'e nū'u, tu cha kua'an nī in xiñi ve'e nū'u, iti Jini Nūu, cha kua kunda kaa ru ve'e nū'u, ja'a ra sikirita, joko ru xuu nīvi chi ru ndii aan, kua ku'a ru in yuti ndixi xaan kua ko'o ru ni taa kaa gan ri, ti chakan ku ya'vi lu'u ru nda'vi aan ri.

KURUU JINI ÑUU

---

451 Ña kani jaan ta keta ñi nuu inda kuruu **Jini Ñuu**, ru vachi natu'un yo ndaa ni nda chu'a, ka'nu xaan ku ru kuruu inda i'a ti kua'a nu chini ñu'u ñivi ñuu chi ru. Iyo ñi tu'a chikan ñi in ndatu va'a cha'a ñi, ta iyo inga ñi chikan ñi ndatu cha ña va'a, cha tasi, cha ta'an kue'e ta'an ñi.

452 Maa jini iti inda kuruu ta ikan nata'an ta'an iti. Iti chio so'o yo kua'an iti Ñu Ndu'va, ta ikan ki'i chi inga iti kua'an kamasandu, ki'in ndiko chi iti ka'nu kua'an iti Nduyu'u; iti ka'nu nu chika kajoon ñu'u ku ru. Tu nde'e yo iti chio kee nikandi ma'ñu nu kua'an uvi ta'an iti ka'nu ña xe'e nde'e yo kamasandu.

453 Ikan kuu nu keta tandi'i ñivi ndoyo ñu'u. Ñuu lu'u yooni kuni koo; Ñuu nuu yooni ga kani ta'an, vasi ki ña'ni cha nakani ini ru joko ta'an cha cha koo ru ñuu ñivi ya'a jaan

ku'a cha koo ru ta'an ru, ta nu kamasandu ti yoo ni ka'an kuenda, taxi ni iyo nī ikan, ni maa yati lu'u kua kuchi ru chi ra xan ini, nā'ni ga tisi'i kuni ru ta'an ru.

454 Nā kani jaan ndoo ru kamasandu nuu iti ya'a yo, ndichin nde'e yo ve'e ndii, cha ka'nu, cha kuati, ndichin ta'an yuu tu'a chuchi nī ni chiko xiñi, xa'nū kuu ru yuu an, ku'a cha nā naa inio ndaa chio ni ndoo jini ru, joko iyo cha'a ni maa cha iyo yuu joko ma'nū an tu'a chuchi ta'an ru inka ndii.

455 Nā tu'a chaa nīvi kamasandu cha ndi'i ni kivi, ta'an cha iyo ndii a kuruu a ndaa kivi kua koo **Viko Ndii**, nda takan kua ku'un nī kamasandu, chakan iyo cha'a kini ndava'a kaa ru ti koko jaan ku'u nu kandi ndii, ndacha ku yati kivi kua koo **Viko Ndii** nda takan kua ku'un nīvi kua kutu nī.

456 Ru nīvi iyo chi nūu ta naku'un ini nī chi nīvi ru cha cha ni chi'i numi kua ku'un nī kua kutu nī kamasandu, joko iyo inga nī ni ma iyo nī chi nūu joko nā cha'a chi ku'a natu'a nī nu kamasandu.

457 Ru nīvi tu'a nakutu kamasandu, tu'a chiso ra miti, kaa ta'vi nduku (achaa), yata, kaa ta'vi nū'u

(varetaa), tikasin kaa cha kani'o nū'u (paalaa), ta iyo ra tu'a naa kaa ndiso nū'u (kartiyaa). Chini nū'u nī miti cha kua ka'nda nī yutun ka'nu a ru ku'u cha ni koko jaan, chini nū'u nī achaa, tu kua ka'nda nī soko ru yutun ka'nu ta ku'a ru yutun tu'nū'u, yutun vati, tu yaa; chini nū'u nī yata chi tarekuua tu kua kutu nī chi ku'u kuati nu cha kandi ndii, chini nū'u nī tikasin kaa chi kaa chiso nū'u cha kani'i nī cha'an ta ku jeta nī ndaa xa'va.

458 Ru kuu kaa cha ta'vi nū'u kua chini nū'u chi tu kua kata nī yavi nuu kua kunda in yutun cha'a kora ti iyo cha'a tu nā kua nduva'a kora kua ki'i urru, kuayu chi kini tichi kora, ta cha katio ti ru ndii kandi taxin nī, nā'ni cha kuu ja'a nī cha kua jakunu nī kiti vachi janda koo i'vi.

459 Iyo ru nīvi Nūu yo, vasi inga Nūu iyo ra ta'an ra joko nā naa ini ra kamasandu, vachi jakutu ra nu kandi ndii nīvi ra, nā xe'e nde'o chi nīvi aan ti ndiso ra yata jini soko ra kua'an ra iti Jini Nūu, chito yo ti kamasandu kua'an ra.

460 Joko iyo tuku ra ta'an ra ni maa nā kani jaan iyo ru, ni maa nīvi kuka kuu ru joko numi jaan naa ini ru chi nīvi cha ni chi'i, ti nā

tu'a kichi ra kamasandu ni cha kutu ra ni cha tiso ra in ita lu'u chi ndii indi tichi n̄u'u. Ta'an cha keta kivi viko ndii nu uvi ndaa yoo viko ndii vasi ki ndaa ra va'a ini kua jeta vasi uvi ta'an **ita kuaan** nuu an ti takan n̄a ndoo ru cha takan ni.

461 Tu cha yati kua keta viko ndii, ta in cha'un kivi cha kua koo viko, ru kumi tiñu n̄uu kua jakoto n̄i chi tandi'i n̄ivi na tu'a n̄i ti kua kutu n̄i kamasandu; kua ku'un tandi'i n̄ivi cha kua jakavii n̄i, chakan iyo ru n̄ivi n̄a'ni n̄a kaa kuni n̄i ti chito n̄i ti ru kumi tiñu kua jakava'a ru nu keku ndii n̄i.

462 Kivi iti chata, ta'an cha kua koo in tiñu tichi Nuu, chi'in kivi kua tava tiñu ra kumi tiñu chi kuu **teniendee** chi ra **tatun yufun** tandi'i varri, rakan kua ku'un tandi'i ve'e n̄ivi iyo tichi varri ru ta'an ru ta kua jakoto ra ku'a ni ni'i ru tiñu ta'an ru. Ta nuu kua keta kivi kua koo tiñi, jakoto tuku ru chi **tanvo**; ndaa ni na'a ndava'a, ta in kaa uni cha na'a kua kicha'a ra ta'an ra cha kanachaa ra ta kicha'a kani ra tanvo lu'u, taki kanachaa ra ti tuvi ra ndiso tiñu kuenda **tatun rree**, rakan ku ra tu'a kana chaa "ndakoondo vei, ndakoo chei" jini ve'e tiñu cha kuteku ra ta'an ra, tifo kua kanachaa ra ta'an ra takan

kaa ta ru tanvo n̄a kua kutaxin ru ti chakan cha'a chi kuenda ti tiñu kua koo.

463 Ru rai ta'an ra ni ma kixi va'a ra, ni maa vixin kandi ra chi n̄asi'i ra, ni maa numindaa ta'an ru joko kua ndakoo ra ti ni'i kana chaa jini ra ta'an ra, ta chito ra ti kamasandu kua nakutu, numi kua ndakoo ra ta kua ku'un ra kua nata'an ra chi tandi'i n̄ivi kua ku'un ku jatiñu.

464 Vitin ti tuku xaan cha vachi sama, maa tanvo ni ndoo, yoo ga kuni kana chaa, n̄a yuu ru tatun ve'e tiñu kanachaa chi n̄ivi ta'an cha kua koo in tiñu kua tindee ta'an ra, kumi tiñu kua ka'an chi yaa ka'an (kosinaa) takan jakoto ru chi tandi'i n̄ivi, cha kuaini kuii a cha na'a ni, takan tu'a jakoto ra ta'an ra chi n̄ivi.

465 Tu cha keta kivi kua jatiñu ra ta'an ra kua nata'an ra ve'e tiñu, cha iyo ra kumi tiñu, iti nuu kua ku'un ra ndiso tanvo, tifo kua kani ra chi tanvo ti takan koto n̄ivi ndaa iti cha kacha'an ra, chata kua ku'un ra kumi tiñu ta nda chata ga kua ku'un tandi'i n̄ivi rai ni nata'an; nu kua'an ra kua yani tanvo ti takan koto n̄ivi ndaa iti chavi jatiñu ra rai ta'an ra.

466 Ta in kaa u'un a kaa iñu cha na'a kua kicha'a jatiñu ra ta'an ra, ta ta in kaa una a kaa iin takan cha ndi'i tiñu ti cha tuvi ñivi tu'a kacha'an, tani ni ta cha vachi ndiko ra iti ve'e ra ta'an ra ti kachi ra jita i'ni cha na'a (cha kuu ru musaa). Iyo ra ni'i jatiñu naaiti ini ra, ikan kuu nuu kua ku'un ra ku nduku ra nduta lu'u, iyo tuku ra kua ku'un ve'e ndixi kua kuiso ra in yuti lu'u ku'a cha kua kundee jatiñu ra, ku'a cha naa soko chi ra ta'an ra. Tu cha ni'i ra ndixi kua keta ndiko ra nuu jatiñu ra ta kua ku'a ra yuti ndixi chi ra kumi tiñu.

467 Ra'a kua nuna yu'u ru yuti ta kua jaya'a ra chi ra kuu mandoni, ra'a tu'a taa cha tuni yu'u yuti, kua jaii ji'na ta jaan kua jeta ru uxu lu'u nuu ñu'u, ti ji'na ñu'u kua ko'o ri, ndaa takan kua ko'o ra kuu nuu, nu ndi'i chi'i ra kua jaya'a ra yuti chi inga ra ndiso tiñu, nu ndi'i chi'i tandi'i ra ndiso tiñu ve'e tiñu kua ko'o tandi'i ñivi kavi jatiñu, iyo cha'a ta'an cha va'a ini ra kumi tiñu, maa ra tu'a jata ndixi kua ko'o tandi'i ñivi cha'an cha jatiñu.

468 Iyo cha'a ru rai cha'an tiñu ña numi kua ndiokoo ndiko ra ti iyo ru tu'a kacha'an ve'e nu kia'vi ndixi, ndacha kua kana se'e ra a ñasi'i ra ndaa takan kua ku'un ra iti ve'e ra.

469 Tu cha ni chi'i ra in ta'an "yuti lu'u" kua kicha'a kani ta'an ra, kua kicha'a natu'un va'a ra ta tu iyo ndaa tu'un ña ta'an ini ra ikan ta kua janini ra cha ka'an yu'u ra, ta tu kua jani'i ra kua kicha'a ra kani ta'an ra chi chiki nda'a ra, ni maa kua nduku ra ku'a kani ra maa nu te'e nuu yani ta'an ra, joko cha kati ndixi ña yani va'a, iyo cha'a ni'i ndava'a kua jane'ne ru chiki nda'a ra joko tuku chio kua yani, iyo cha'a ni ña yani vi'i, a yani ju'a chio yu'u ru a chio so'o ru a chio jukun ru, takan tu'a kicha'a cha kani ta'an ra, ta maa ti siki ra.

470 Tu kua jani'i ga ra cha kani ta'an ra kua kumi ndaa ra, in ra kua nduku ku'a jake'ne ra nu ñu'u chi inga ra yani ta'an ra, ta tu kua kundee ra kua ku'un ta'an ra ndaa sava, nuu kua ke'ne ra ta'an ra, kua chiko tuvi ra nu ñu'u, iyo ra nda'vi ndaa ñu'u kua tiin ñii yu'u ra, ña chito yo a nda tichi yu'u ra ki'i ñaka a tiin ni maa ru iti chata ñii yu'u ra, joko ña xe'e nde'e yo chi ra kani ta'an ti ndaa jini ra, nda sa'ma ra kua kana ñaka, iyo cha'a ni ña nakoto yo chi ra chiko tuvi nuu ñu'u.

471 Ta'an cha numindaa ra ta chiko tuvi ra ta'an ra iyo ra kua xita kaa sa'ma inga ra ta iyo ikan kuu

nuu ndi'i koto chi chatu ra kua ta'nda, iyo ra ndaa koyo maa chatu ta'nda joko ña'ni ja'a, va'a ti ndichin ra chatu ku'lu joko iyo ra ña'ni chatu ku'lu ndichin ra, ikan kuu nuu kua'a tundo'o ti kua ndichin va'a xuu ra.

472 Takan tundo'o lu'u tu'a ya'a ra ta'an ra ta'an cha kua'a ndixi kua ko'o ru ta'an ru, chakan iyo cha'a, ve'e ndixi kua kaku in tisi'i, ikan kua natuvi in cha ña va'a, ta tu ru ni kani ta'an ta ña kua ndoo ru cha takan ni ikan kuu nuu jaka'vi ga tisi'i, chakan ña va'a ru kuu ndixi, ti xaan ru, java'a ru kue'e tichi ra, ta java'a ru tundo'o chi yani ta'an ra.

473 Iyo cha'a tu ru kani ta'an ta ña ni kundee ru chi chiki nda'a ru, ta tu kua nde'e ru in yutun a in yuti vasi chi chakan kuaa ki'in yati ru ta kua kani ru chi inga ra kani ta'an chi ra. Chakan iyo cha'a ndaa niñi kuaa nde'e ra cha kati ndixi.

474 Inka tuku ru, yati kua keta ñivi ru kua kenda ru nuu nda'a ra chini kani ta'an, kua'a tundo'o ta kua kuu kenda ru ta'an ru ti cha kati ndixi iyo ga tundee ini chi ra ni chi'i nduta lu'u gan, tu cha ni kundee kuiso ru chi ra, ta tu cha kani lu'u cha kua'an ta'an ru, kua kicha'a kana chaa javi'i ru chini an:

"jaipaaaaa, ikue la chikarraa yu'u kuu rai", takan kua kana chaa ra tandi'i iti ndacha kua keta ra ve'e ra.

475 Iyo ñivi ña tu'a chika ñi chata ra chini, ndatu maa ñi chi ra ve'e ra, ta yooni chito tu ndixi chi'i ra nuu kua'an ra cha jatiñu ra kamasandu, chito ndaa oora kua keta tu'un ti cha ni cha kunda ra ve'e kaa, cha kati ndixi, ta tu ni kani ta'an ra chi yuti a chi miti, numi kua keta ra **tatun vita** ti chakan kuu tiñu java'a ru ve'e tiñu, chavi ru tichi Nuu na ña koo tisi'i, ta tu tatun kuati ña kua kundee ra chi in ra ndaku so'o ve'e ndixi, takan ta kua keta ra ndiso tuchii, ti cha koo ru ve'e tiñu, ta chi'in tuchii yooni kuu siki ti chakan kuu cha ndiso ra kaa lu'u ti takan ni matu'un ru ndiso kuati kua kunu, ji'na kua kunda ru ve'e ta ndacha kua nata'vi ini ra ta kua kee ndiko ra.

476 Ikan ku nu kua nata'vi ini ra ta kua koto ra ña kuenda ku cha inda ra ve'e. Nda kua'a oora kua keta ñasi'i ra, tu ña nduxaan ña vasi ki ndiso ña jita lu'u, ta tu chicha chi'i ña tisi'i, kua ka'an yu'u ña ta kua ku'un ndiko ña iti ve'e ña. Nde'e maa ra ña java'a ra ta kee ndiko ra ve'e.

477 Tuvi ra rai tu'a cha kindi ve'e cha kati ndixi, iyo ra yati kuaa kee tu ra iyo xu'un kuu ra, ti ndacha kua tia'vi ru ya'vi cha ni ja'a ru, ta kua kee ra. Ru nā'ni xu'un kua ndoo ra chi ve'e ndacha kua nduku nuu ra xu'un a kua kia'vi kiti jana ra a kua kia'vi kora ra, ta iyo inga ra cha kati xu'un a ka'vi tundo'o ni ja'a ra ta'an cha chini ra kua kuinu tutu ra ta kua ku'un ra ndaa Kasando'o, ve'e kaa ka'nu, ikan ndicha ti chicha xu'un kua chikan ru, via cha nde'e ra ti nīvi Nūu nā kuu ka'an sa'an siin, iyo kuni ta'an ru java'a ru chi nīvi nda'vi.

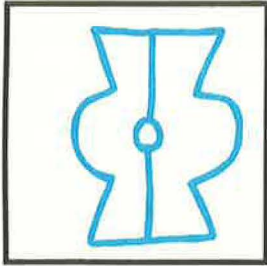
478 Iyo ru tu'a chi'i ndixi joko nā cha'a chi cha kani ta'an ra, taxi ni kua ku'un ra iti ve'e ra, iyo ra ndiso yaa yu'u ta iti kua'an ra chini yo cha chaku taki yaa "siki pasiaa, siki lu'u, mi'a lu'u, mi'a..., anima lu'i, Siliaa Mati..."

479 Kua'a jan cha kuu ta'an cha chi'i ra ta'an ra ndixi xaan, cha'a chakan iyo cha'a ke'ne tundo'o chi

ra rai ta'an ra, ta siin ti ru ndixi an java'a ru kue'e chi ra tu'a chi'i chi ru, java'a ru kue'e chi jita cha'a yo, chakan ta'an cha kua'a kivi tu'a chi'i ru ta'an ru tu'a ndaa nuu ru ta'an ru, chakan cha'a chi ku'a ti jita cha'a ra iyo kue'e. Ikan ta kua nunduta niñi ra chakan tu'a ndukuaan nuu ru ta'an ru.

480 Ta'an cha takan iyo tundo'o chi ra tu'a chi'i ndixi nā'ni ga tatan cha nduva'a ra ta'an ra, itu'un ni cha nā ko'o ga ra ta'an ra, chakan ni kuu tatan ru kue'e gan, tu kuni ra koo ga ra uvi ta'an ga kivi na jaña ra ta'an ra cha kuu ndixi gan koto kua ndoyo nū'u ra ta'an ra.

481 Ra chito tatan Nūu yo tu'a natu'un ti iyo tatan cha kua ko'o ru rai tu'a jaan chi'i ndixi, ti chi'in chakan nā kua kana ini ra kua ko'o ra, vasi ki ndicha joko va'a ga na jaxini ji'na ra ti itu'un ni maa ra ta'an ra kua jandee ini na nā kua ko'o ga ra ta chakan ni kuu tatan, ti koto ra ta'an ra ti ru ndixi an cha'ni ru chi nīvi.

KAMASANDU

---

482 Ku'a cha vachi natu'un yo ti ta'an cha yati kua koo viko ndii tandi'i ra rai ta'an ra tu'a kichi jakutu kamasandu, chakan kua natu'un yo ju'a lu'u kuenda ru. Yuku lu'u kuu nu iyo ru, kua'a yutun vati nu'u ikan, iyo ta in uni a kumi ta'an yutun **tuñu'u**, iyo ta'an yutun **yutuvati**, cha katio ti yutun cha'nu kuu ru chakan iyo cha'a cha kuaa tu'a ka chaku ru **Tikumi Sayu** chi ru **ka'un**, chakan iyo rakuati yu'vi ru chika yati kamasandu ti iyo kiti tu'a chaku cha kuaa.

483 Tuvio ndasi kunio ta'an cha chaku Tikumi Sayu cha kuaa, iyo ñivi jaxini ti ta'an cha chaku ri iyo cha kua ta'an ñivi ta'an yo, chakan chani iniñi koto kua ndoyo nu'u ñivi ñi ti chaku ri kiti gan. Maa ni cha kuaa tu'a chaku ri, "**kuis, kuis, kuis**", ña xe'e koto yo ta'an cha chaku ri, maa ni iti siki ve'e tu'a ya'a ru, iyo cha'a tu'a cha kundaa ri jini ve'e.

484 Chakan ta'an cha chaku ri cha kuaa, ru nīvi iyo yati nu chaku ri tu'a kee nu ke'e ta kua katu nda'a ru, kua'a cha'a kua katu nda'a yo ti takan kua kuyu'vi ri ta kua ku'un ri nu ni kee ri.

485 Tu'a jakunu yo chi ri aan ti ta'an cha chaku ri, jakoto ru chio ti kuaa koo in cha ndava'a ni, vasi ki kua ku'vi nīvio, a ndaa ra kua ndoyo nū'u, joko tundo'o jakoto ri kiti aan, chakan yooni kuni chi ru saa chavi cha kuaa. Ta ru ka'un takan tu'a chaku ta'an ri, cha kuaa tu'a ri chika, xaan ta'an ru kiti gan ti jakoto ta'an ri ta'an cha kua koo tundo'o.

SENVULU TIKUMI SAYU

Iyo itu'un senvulu¹⁸ cha ka'an chi kuenda ru **Tikumi Sayu**, ta te'en kua'an ru:

486 Ka'an ta'an ru ti in cha'a ni keta tu'un chi nā **Tikumi sayu**, keta in ra va'a ini chi nā, cha jakoto ra chi nā ti kua koo yaa, rakan cha sii kuni ra ti kua kuañi ra chi nā **Tikumi Sayu**, chakan numi cha'an ra cha nduku ra chi nā, kua'a jaan ni ka'an ra ta ni ndoo nā tiñu ti kua ku'un nā. Takan ta kua'an ndiko ra iti ve'e ra cha va'a ni kichi ka'an chi nā.

487 Ya'a kivi ta cha yati kua ku'un nā viko ta jaxini nā ti nā'ni sa'ma va'a kua kundichin nā, chakan ni chika nā tumani ini chi nā **Lave** na ku'a nuu nā sa'ma nā; cha katio ti taki xaan sa'ma ndichin nā, taki jaan jini nā, chakan kuni maa nā **Tikumi Sayu** ti chi'in ru sa'ma kua nduku nuu nā taki ga kua nde'e nā.

488 Kuaini kuii, ta'an cha kua ndunaa lu'u ta jaan kua'an nā **Tikumi Sayu** cha natu'un ta'an nā chi nā **Lave** ti kivi an va'a jaan ini nī ta'an nī, ni ka'an nā nāa tiñu chaa nā ve'e nā. Nā **Lave** kua'a jaan ni jaxini ji'na nā a kua ku'a nuu ru sa'ma a nā kua java'a nā tumani ini chi nā **Tikumi Sayu**, ti ni maa va'a jaan ini ru ta'an ru joko nā **Lave** ti jaxini nā ti nā'ni ga sa'ma nā cha kua kundichin nā, chakan nā ni ka'an nā tu kua ndoo nā tiñu, ti kua jaxini ji'na nā.

489 Takan ta ni keta kivi kua ku'un nā **Tikumi Sayu** nuu kua koo yaa ta koto nā'ni sa'ma ni'i nuu nā, chakan kee kua'an ndikoña ve'e nā **Lave**, te'en ni ka'an nā:

490 *"...Kua ku'a nuu yuu sa'me joko nā kuni yu ti kua nduna'un, cha katio ti cha kuaa kua ku'un gun chakan kua java'i tumani ini*

chi'un. Joko cha ka'in ti numi kua kichi naa ndiko gun ti tu kua nduna'un koto kua keta yoo kua nde'e ti ña'ni sa'ma ndichin yu".

491 *"Va'a", ni ka'an ña Tikumi Sayu, "takan kua java'i, ña nakani inigun ña kua nduna'in, tanini kua ndiokoo yu, ta kichi nai sa'ma gun, ta ña kaxini gun ti ña'ni cha kua kundichigun ti kua jandakooi sa'me, kundichun sa'me va'a ti ña kua'a oora kua ku'in";* takan ta ni tava sa'ma ña Lave ta ni cha'a ña chi ña Tikumi Sayu, ikan ni sama ta'an ru sa'ma, nduvi ta'an ñi ni sama sa'ma ñi ta kee kua'an ña Tikumi Sayu nuu iyo yaa.

492 Ndaa sii niaa kuni ña ti taki chaitin ña kua'an ña, nu ni keta ña nu iyo yaa, numi xaan ni keta ra ni kicha'a ka chañi yaa chi'in ña, kua'a cha sii ni kuu nu ni cha'an ña, kua'a oora ni ya'a, cha katio ti sii ndava'a kuni ña ni ña ni naku'un ini ña cha ni ka'an ña chi ña Lave, takan ta ni nduna'a ña, cha ya'a kua'a oora. Ta'an cha vachi kundichin ta ni naku'un ini ña, ni ña ni chito ña ta kua'an ña iti ve'e ña, ta nu ni keta ña, ña ni ni'i ga ña chi ña Lave ti ru'a cha ni kacha'an ña iti nu jatiñu ña, chakan ka'an ñi ti ndaa vitin ru kuu Tikumi Sayu ndichin ña sa'ma ña Lave aan; ta

ru Lave ndichin ña sa'ma Tikumi Sayu, ti ru'a ña ni taa ya'vi ru cha ni ndoo ru tiñu cha kua kichi naa sa'ma cha numi.

493 Chakan cha'a chi in cha chini tuni, cha java'a yo kuenda ti iyo ñi vachi chika nuu in cha kuu ta ña kichi ndaka ndiko ñi chi ru, ru kiti lu'u cha'a ru kuenda chi maa yo ku'a cha ña kua java'a yo ta ku'a ru Tikumi Sayu. Ka'an tuku ñi ti chakan kuu ti ru Tikumi Sayu chi ru Lave ña va'a ini ñi, maa ni cha kuaa tu'a kee ru Tikumi Sayu, ta ru Lave nduvi tu'a chaku maa ri cha kati sa'ma ru, ni chavi ri nduku chi ru ni jandavi ña'a chi ña.

494 Iyo kua'a ga senvulu cha tu'a natu'un chii cha'nu yo, chitan yo, ra jakua'a chito ta'an ñi kua'a senvulu kuenda ru kiti kuati iyo chi ñuu, kuenda ru saa, ta ku'a ru *"Tiki kua'a chi'in ru Xita'ma"* ti iyo ta'an senvulu aan, nduku tu'un ndo chi ru ta kati tu'un ndo chi rakuati ta'an ndo, kuu kua taa ndo nu tutu, ta kuu kua jatakindo chi ru, ku'a kuni maa ndo.

495 Ndaa siki kamasandu inda uni ta'an kuruu ka'nu nu tu'a keta ndii, nu ndi'i kua nakuatu kandori kua ku'un ñi kua chuchi ñi chi ra. Ta'an cha keta ndii ikan, nda'vi ga

kuni nī tandi'i nīvi va'a ini chi ra ni ta'an tundo'o, ni'i ga kachaku nī ti chito nī ti nā na'a ga ta nā kua nde'e ga nī; ni'i ga kana chaa nī ta'an cha ndi'i ka'vi ra kandori tutu ta kua koso nī nduta ii chata chatun; kua kani'i nī chi'in ra ta kua ku'un nī ndaa nu kua kuu nāna ru.

496 Iyo tuku nī nā tu'a kachaku nī, jaxini nī ti kua keta kivi kua ku'un tandi'i yo, ta vasi ki va'a takan, na nā ndukue'e ini nī ti nā kua'a kivi ta kua kunu'u tandi'i yo, ta maa ti vachi kaka nuu yo, takan vachi yo nūu nīvi. Chakan iyo cha'a nduku tu'un nī nā kuenda ku cha maa ni cha kani ta'an nī ta'an cha ndito nī, ta kivi kua'an nī, naa i'ni nī, yoo a ka'an kuenda nī, tandi'i cha chito nī nīvi cha'nu vachi naa, ti ndaa vitin yoo ni kuni taa nu tutu ku'a cha ni cha koo nīvi iti chata, yoo ni kuni jana'a chi nī kuati se'e nī tandi'i cha va'a ni cha koo nīvi cha'nu, ti takan nā'ni nu tixi nī ta ku'a nde'e yo vitin, nā'ni nuu chavi nī chi kuendu, nā'ni nuu chavi nī cha jandavi nā'a nī chi nīvi ta'an ru, maa cha ndaa kua kati tu'un ru chi yani ru; ti takan nā'ni nu kua ndusaka tu'un ta kua koo kuati; natu'un ru nīvi nūu ti kivi vitin tu'a

nde'e nī ti maa ni cha ndusaka tu'un, maa ni cha taa kuati siki nī nā'ni cha ndiseka, kuati kuaa tu'a nī cha taa chi ra iyo va'a, tu tixi nde'e nī inga ra yani ta'an nī nduku maa nī nā kuati kua taa nī ndacha kua jaku'un nī ve'e kaa, cha kati kuendu, cha kati xu'un ndiso nī chakan kuni maa nī ti kuu ja'a nī ku'a kuni maa nī chi kuendu; tu'a nde'e nī ti kundee maa nī jakunu nī chi nīvi va'a ini, chi nīvi iyo va'a ve'e nī.

497 Ka'an nīvi cha'nu ti nakoto nī chi nīvi Nūu Chikua'a tu'a cha kunu'u inga Nūu, a iti xuu a iti nu kani cha kati ti nā kuni nī na kua ti'i nī chi kuendu, iyo nī ni kaku nī cha nā ni kundee ka'ni nī chi ru, cha kati tu'un so'o, cha kati ti iyo nīvi nūu sii kuni nī cha nde'e nī ti iyo inga nī nde'e tundo'o; nakoto ta'an nī ti iyo nī kuati iti nu kani, ni maa nda'vi kuni nī cha kuni chiko koo ndiko nī iti Nūu nī, joko cha nde'e nī ti nā taki iyo nī chi nūu, chakan chi'in cha nini ta iyo nī iti nu kani, ni maa nda'vi kuni nī cha nā nde'e nī chi nīvi ru, joko nā java'a nī, takan kua kundee ini nī ti tichi Nūu ru chavi kui'na, nde'e nī ndaa kivi kua koso va'a Nūu ta takan vasi ki kua kichi nu'u ndiko nī.

I'A CHA'A CHI KUENDA RU TU'UN ÑA KUTUNI INIO CHA NUMI, KA'VINDO RU TA KOTONDO NDAА CHA KUNI KA'AN RU

---

1. **Taki jaana** (taki xaan) iini kuni ka'an ru an, iyo ru ñivi Ñuu tu'a natu'un takan. Ta'an cha kua ka'anyo ndusun /j/ maa ru ta'an ru kua ka'an chi'in ndusun /x/, chi'in ru ndusun /j/ tu'a jaan maa yo Chikua'a natu'un, takan kua ka'vindo nuu tutu an, sama chi ju'a; jita (xita), jitin (xitin), ji'na (xi'na). Joko iyo tuku ru ta'an ru ti ta'an cha ka'an yo chi'in /j/chi /s/ kua ka'an tuku ru an, ta ku'a ru tu'un an: ju'ma (su'ma), jutu (sutu), java'a (sava'a), ta iyo kua'a ga tu'un cha takan, kotoyo ni kunichi ti takan ni maa kua'an yo inka Ñuu joko chitoyo ti iini tu'un ka'anyo.

2. **Kuayu** ka'an maa yo Chikua'a, ta ñivi Ñoko tu'a ka'an kiji chi ru kiti tu'a koso ñivi, ña tuvi jaan ñivi kumi chi ru ti kua'a jaan chachi ri. Ru ñivi kuka jaan tu'a kumi chi ru, yaa ndava'a nde'e yo chi ra tu'a oso chata kuayu.

3. **Ñoko** tu'a ka'an yo chi Ñuu ka'nu iyo yati Nducha, ma'ñu Ñuu an ya'a iti ka'nu nu chika jaan chatun ñu'u, ru iti an keta ru ndaa nduta ñu'u. Iyo ru ñivi Ñuu an tu'a natu'un ti **Ñuu Oko** kuu sivi ru cha va'a maa; ti chi'in oko ñivi ni natuvi ji'na kuu Ñuu an ri, ñivi cha'nu tu'a natu'un ña kaa ni kaku Ñuu ru ta'an ru. Joko cha katio ti ndi'i tu'un cha vachi sama vitin, a kuu ti ndaa yu'u yo cha vachi ndujuchan ka'an ru tu'un sa'an Ñuu yo, chakan Ñoko ka'an yatio.

4. **Yuta Ndu'a** kuu sivi ru yuta ya'a yo ta'an cha kua'an yo iti Nducha, va'a kunio ta'an cha chitoyo ti Tu'un Sa'an Ñuu yo kuu sivi yuta, sivi Ñuu, sivi Ñivi, ti takan chito yo ti jaka'nu yo chi yo. Ta cha taa yo sivi sa'an siin ni ña kutuni inio ndaa cha kuni kati sivi aan, cha va'a maa tu tandi'i Ñuu Ñivi Ñuu kua jaka'nu ta'an ru sivi Ñuu ru ta'an ru. NuU Uvi cha'a cha ni kuta'an ra jakua'a kuenda Tu'un Sa'an Ñuu Savi, kivi 18, 19 chi'in 20 ndaa yoo kuu viko ka'nu (marsuu) Ñuu Kasando'o, ikan ni ndoo tiñu ti jaka'nu yo tu'un Ñuu yo, ta ta'an

cha kua taa yo chi ru, chi'in ru ndusun ka'nu kua taa yo ndusun kuu ji'na, ta ku'a: N̄uu Ko'yo, N̄uu Chikua'a, Yuta Ka'nu, N̄uu Yuku Uvi, Yuta Ina, Yuta Xa'va.

5. **N̄uu Nducha** kuu sivi ru N̄uu tu'a ya'a yo ta'an cha kua'an yo N̄uu N̄oko, n̄a kutuni inio ndaa cha kuni kati sivi gan ti n̄a yuu takan natu'un yo. Joko ta'an cha natu'un yo chi'in ru n̄ivi N̄uu Yo'o Kua'a, a n̄ivi N̄uu kee iti N̄uu Ndichin, a N̄uu To'o, rukan kuu ru tu'a ka'an **nducha** chi **nduta** cha ka'an maa yo. Ta ndicha ta'an maa ti N̄uu nu iyo jaan nduta kuu ru ti ma'n̄u N̄uu an ya'a yuta, ikan jaxinio ti ru n̄ivi cha na'a, kuiti jaan ni tiso sivi N̄uu yo, maa yo kuu yo cha n̄a taa ya'vio chi ru, n̄a jaka'nu yo chi N̄uu yo, na n̄a naa i'ni chi tu'un va'a yo, Sa'an N̄ivi N̄uu Savi.

6. **Ndichan ndasi ndoo cha'a n̄ivi**, cha n̄a ka'anyo tu'un sa'an siin, ti iyo cha'a tu'a ka'an yo (sapaatuu) chi ru, joko n̄a yuu tu'un N̄uu kuu ru aan.

7. **Koo yuu**, kiti ka'nu ta ku'a titi joko ka'nu chicha ru, tu'a kachachi n̄ivi a ndaa kiti iyo chi yuta ka'nu xaan, a tichi mini ka'nu, ndava ndava'a chata ri, ta maa ka KOO ITIN kaa ri, tixipa yuu chata ri, ka'nu xaan yu'u ri ta nani xaan te'e nu'u ri; KUYOTI tu'a ka'an n̄ivi N̄uu N̄oko, ta ru to'o kaxiko N̄uu yo, ra vachi N̄uu Ndichin KOO YUU CHI ka'an sivi ri kiti aan.

8. **Tikoso** kuu ru kiti nde'e ru ta maa n̄ivi joko ixi ndava'a in ka'nu ru, tu'a nde'e yo chi ru nuu tutu, kivi iti chata jaan tu'a ka'an ta'an ru Koso a tikoso, ta maa yo vitin tu'a ka'an yo **chankuu**, joko tu'un siin kee ru sivi gan, cha va'a maa kuu tikoso, chakan takan kua ka'an yo chi ru.

9. **Maseeluu** ku jini sivi n̄ivi siin iyo iti ka'nu kua'an iti Nduyu'u; tuvi jaan n̄ivi chi'in ru jini sivi iyo chi N̄uu yo, ti kua'a kuiya cha iyo maa ru N̄uu yo, nu iyo ru ta'an ru, ikan ni kuu N̄uu Cha'nu, nu ni cha koo ji'na N̄uu Chikua'a.

10. **Yutun** ka'anyo kivi vitin joko iti chata ti **yutnutu'a** ka'an ra ta'an ra, ndaa ni ndaa vitin takan tu'a natu'un ru n̄ivi N̄uu Savi yani ta'an yo iyo N̄uu Ndichin.

11. **Tilundu ya'ma**, kuu in cha kuta, in cha ndoo ta ya'ma ru, ti maa tati indi tichi ru, n̄ivi n̄uu N̄uu To'o ka'an TINDUU YA'MA, ta n̄ivi yoko N̄uu yo ka'an ru (pilootaa), ti takan ku sivi ru chi tu'un sa'an siin.

12. **Chupan** tu'a ka'an yo chio nda'a yo tu'a kuiso yo kii nduta, chio va'a yo kuu nda'a tu'a tiin yo jita, tako'o, taa yo nu tutu, ndicha ti iyo ñi tu'a taa nu tutu chi nda'a chupan ñi joko ña tuvi jaan ñi, iyo ñi tu'a ka'an CHIO SO'O YO, ta iini kuu ru, iini ka'an ru.

13. **Ñuu Yuku Uvi**, kani jaan iyo ru Ñuu an, iti kua'an iti nu kani ikan nata'an iti kua'an iti yuku ka'nu ta keta yo Yuku Uvi, kua'a ñivi siin iyo chi ñuu aan, iti chata maa ñivi Ñuu ni cha koo ikan,ta vitin cha ni sama chi.

14. **Sa'ma cha kindi cha'a** ñi ru sa'ma yaxin cha kia'vi ve'e ya'vi, ru tu'a chini ñu'u ñi siin ta'an cha taa ñi ndichan ndasi ndoo cha'a ñi, iyo ru ka'an "meriaa" chi ru, joko tu'un sa'an siin kuu ru aan.

15. **Yoo kicha'a jakua'a rakuati**, Yoo kuun jaan savi, kivi iyo nuni chaa, tu'un ka'an ñivi siin tu'a ka'an yo chi ru yoo aan (setienvree).

16. **Sukun uchi uvi**, tu'a jata yo chi ru ñu'u ka'ndi, a tiaka michi, a tioo. Uchi uvi, uchi uvi ka'vio ta ka'an yo (tuseenaa), juu ni ti tu'un sa'an siin kee ta'an ru.

17. **Cha ka'ndi**, "VETEN" tu'a ka'an ñivi chi ru ñu'u ka'ndi tu'a nduva'a chi tu yoo, ru tu'a ka'ndi ta'an cha iyo viko, ta'an cha iyo ndii kuati.

18. **Senvulu** a xenvulu tu'a ka'anyo ta'an cha ru kiti kuati cha'a ru in cha chini tunio chio; iyo ru ñivi tu'a ka'an **kuenduu** joko tu'un sa'an siin kuu ru an, cha va'a maa kuu ti senvulu kua ka'anyo, ti chakan kuu tu'un va'ayo.

Este libro se terminó de imprimir en Edi- Oaxaqueña
Av. Hidalgo 1208, Oaxaca, Oax., en noviembre de 1992
La edición fue de 1000 ejemplares.